Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

HİKÂYE-İ KIRK VEZÎR (İNCELEME-METİN)

Sevim ARAS

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2025

HİKÂYE-İ KIRK VEZÎR (İNCELEME-METİN)

Sevim ARAS

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2025

KABUL VE ONAY

Sevim Aras tarafından hazırlanan "*Hikâye-i Kırk Vezîr (İnceleme-Metin)*" başlıklı bu çalışma, 16.01.2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Osman HORATA (Başkan)

Doç. Dr. Aysun ÇELİK (Danışman)

Prof. Dr. Melike GÖKCAN (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan ***"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"*** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. (1)
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. (2)
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. (3)

16/01/2025

Sevim ARAS

[1] *"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"*

*(1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*

*(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*

*(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir

***** Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.***

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Doç. Dr. Aysun ÇELİK** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Arş. Gör. Sevim ARAS

TEŞEKKÜR

Lisans ve yüksek lisans eğitimim esnasında Klasik Türk Edebiyatı alanındaki bilgilerinden üst düzeyde faydalandığım Hacettepe Üniversitesi'nin kıymetli öğretim üyeleri Prof. Dr. Osman HORATA'ya, Prof. Dr. Fatma Sabiha KUTLAR OĞUZ'a, Prof. Dr. Özge ÖZTEKİN'e, Dr. Öğr. Üyesi Fazile EREN KAYA'ya; bu süreçte manevi yardımlarını esirgemeyen bölüm araştırma görevlilerinden Arş. Gör. Fatih UĞUR'a, Arş. Gör. Oğuzhan ET'e, Arş. Gör. Ali DOĞAN'a, Arş. Gör. Burak Can DEVECİ'ye, Arş. Gör. Mehmet Emir KALELİ'ye; bu tezi hazırlama sürecinin her aşamasında bilgisiyle, ilgisiyle, sevgisiyle, rehberliğiyle beni destekleyen çok kıymetli tez danışmanım Doç. Dr. Aysun ÇELİK'e şükranlarımı sunarım.

Araştırma görevlisi olduğum Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı'nda görev yapmakta olan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Ahmet KARTAL'a, Prof. Dr. Melike GÖKCAN'a ve Doç. Dr. Tuba ONAT ÇAKIROĞLU'na bu süreci yönetmemdeki destekleri için teşekkürlerimi sunarım.

Beni bu yaşıma kadar sevgiyle büyüten, her hâl ve şartta daima destekleyen, hem maddi hem de manevi olarak hep yanımda olan çok değerli aileme ayrıca teşekkür ediyorum.

Bu tez Türk Dil Kurumu bursu desteği ile hazırlanmıştır.

16/01/2025

Sevim ARAS

ÖZET

ARAS, Sevim. *Hikâye-i Kırk Vezîr (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2025.

Klasik Türk edebiyatı geniş coğrafyalarda asırlarca güçlü bir varlık sürdüren, zengin bir hazineye sahip özgün bir edebiyattır. Daha çok manzum metinlerle öne çıkarılan klasik Türk edebiyatının keşfedilmeyi bekleyen birçok mensur eseri ve mensur hikâyesi bulunmaktadır. Mensur hikâyeler, konuları ve kurguları yönüyle bugünün okuyucusuna hitap edebilecek niteliktedir. Klasik Türk edebiyatında mensur hikâyeler telif, tercüme ya da adaptasyon yoluyla ortaya konulmuştur. Bunların çok bilinenleri; *Bahtiyâr-nâme, Binbir Gece Hikâyeleri, Binbir Gün Hikâyeleri, Camasb-nâme, Hümâyûn-nâme, Kelile ve Dimne, Kırk Vezîr Hikâyeleri, Sindbâd-nâme, Süleymân-nâme* ve *Tûtî-nâme*'dir.

Kırk Vezîr Hikâyeleri, Arap kaynaklı bir hikâye olmasına rağmen içinde Hint ve Fars edebiyatlarına dair unsurlar da barındırmaktadır. Çerçeve hikâye tekniğiyle oluşturulan eserde olay örgüsü, bir şâhın ikinci karısının şehzâdeye âşık olup ona iftira atması hadisesiyle başlar. Bunun üzerine kırk vezir, oğlunu bağışlaması için kırk gün boyunca şâha kırk hikâye anlatır. Buna mukabil, şâhın karısı da şehzâde aleyhine şâha hikâyeler aktarır.

Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin klasik Türk edebiyatındaki ilk tercümesi Ahmed-i Mısrî tarafından 15. yüzyılda yapılmış ve II. Murad'a sunulmuştur. Bugünkü tespitlerimize göre 28 tane tercümesi bulunan eserin bir tercümesi de H. 1338/M. 1919-1920 tarihinde Süleymân Sûdî tarafından hazırlanarak "*Hikâye-i Kırk Vezîr*" adıyla Dersaadet Basımevi'nde Arap harfleriyle yayımlanmıştır. Sûdî'nin yazılı veya sözlü hangi kaynaktan esinlendiğini belirtmeyerek hazırladığı bu tercüme, bugün Türk Dil Kurumu Kütüphanesi'nde DilN/155 arşiv numarasıyla kayıtlıdır.

Bu çalışmada, 30 ana başlık ve 126 sayfadan oluşan "*Hikâye-i Kırk Vezîr*" adlı matbu eser ele alınmıştır. Çalışma; Giriş, 1. Bölüm, 2. Bölüm, Sonuç ve Kaynakça bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde hikâye kavramına, Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin kaynağı ve gelişimine, tespit edilmiş nüshalarına, nüshalar üzerinde yapılmış çalışmalara ve son olarak Sûdî'ye değinilmiştir. 1. Bölüm'de Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin muhteva ve şekil özellikleri açısından incelemesi yapılmıştır. Ek olarak incelenen nüshanın diğer nüshalarla karşılaştırılmasına yer verilmiştir. 2. Bölüm'de ise metin transkripsiyonlu olarak Latin alfabesine aktarılmıştır. Sonuç ve Kaynakça bölümleriyle çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar Sözcükler

Klasik Türk edebiyatı, mensur hikâye, Kırk Vezîr Hikâyeleri, 20. yüzyıl, Süleymân Sûdî

ABSTRACT

ARAS, Sevim. *The Story of the Forty Viziers (Review-Text)*, Master's Thesis, Ankara, 2025.

Classical Turkish literature is a unique literature with a rich treasure that has maintained a strong presence in wide geographies for centuries. Classical Turkish literature, which is mostly emphasized with verse texts, has many prose works and prose stories waiting to be discovered. Prose stories can appeal to today's readers in terms of their subjects and fictions. In classical Turkish literature, prose stories were written, translated or adapted. The most well-known of these are Bahtiyâr-nâme, Thousand and One Nights Stories, Thousand and One Days Stories, Camasb-nâme, Hümâyûn-nâme, Kelile and Dimne, Forty Vizier Stories, Sindbâd-nâme, Süleymân-nâme and Tûtî-nâme.

Although the Forty Vizier Stories is an Arabic story, it also contains elements of Indian and Persian literatures. The plot begins with the incident in which the second wife of a shah falls in love with the prince and slanders him. Thereupon, forty viziers tell forty stories to the shah for forty days to get him to forgive his son. In return, the shah's wife tells stories against the shah.

The first translation of the Forty Vizier Stories in classical Turkish literature was made by Ahmad-i Misrî in the 15th century and presented to Murad II. According to our current findings, there are 28 translations of the work, and one translation was prepared by Sûdî in H. 1338 / 1919-1920 and published in Arabic letters in Dersaadet Press with the name "Hikâye-i Kırk Vezîr". This translation, which Süleymân Sûdî prepared without specifying from which written or oral source he was inspired, is today registered in the Library of the Turkish Language Institution under the archive number DilN/155.

In this study, the printed work "Hikâye-i Kırk Vezîr" consisting of 30 main titles and 126 pages is analyzed. The study consists of Introduction, Chapter 1, Chapter 2, Conclusion and Bibliography. In the introduction, the concept of story, the source and development of Kırk Vezîr Hikâyeleri, the identified copies, the studies made on the copies and finally Sûdî are mentioned. In Chapter 1, Kırk Vezîr Hikâyeleri is analyzed in terms of content and formal features. In addition, a comparison of the analyzed copy with other copies is given. In Chapter 2, the text is transcribed into Latin alphabet with transcription. The study is completed with the Conclusion and Bibliography sections.

Keywords

Classical Turkish literature, prose story, Forty Vizier Stories, 20th century, Süleymân Sûdî

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY i

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI ii

ETİK BEYAN iii

TEŞEKKÜR iv

ÖZET v

ABSTRACT vi

İÇİNDEKİLER vii

KISALTMALAR DİZİNİ xvii

ÖN SÖZ xviii

GİRİŞ 1

1. BÖLÜM: *HİKÂYE-İ KIRK VEZÎR* ADLI ESERİN İNCELENMESİ 28

1.1. ESERİN TANITILMASI 28

1.1.1. Adı 28

1.1.2. Musahhihi 28

1.1.3. Türü 28

1.1.4. Konusu 28

1.1.5. Basım Yeri ve Tarihi 28

1.2. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ 29

1.2.1. Bakış Açısı, Anlatıcı ve Anlatım Teknikleri 29

1.2.2. Olay Örgüsü 31
1.2.2.1. Çerçeve Hikâye, İkinci Düzey Hikâyeler ve Ara Hikâyelerin Özetleri 33
1.2.2.1.1. Çerçeve Hikâye 33
1.2.2.1.2. İkinci Düzey Hikâyeler ve Ara Hikâyelerin Özeti 34
1.2.2.1.2.1. Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi 34
1.2.2.1.2.2. Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi 36
1.2.2.1.2.3. Tüccârın Tûtîsi Hikâyesi 37
1.2.2.1.2.4. Hasta Şehzâdenin Hikâyesi 37
1.2.2.1.2.5. Şâh-ı Âdilin Hikâyesi 38
1.2.2.1.2.6. Şâh-ı Gâfilin Hikâyesi 39
1.2.2.1.2.7. Bel'am Bâ'ûrâ Hikâyesi 40
1.2.2.1.2.8. Hızr Aleyhi's-Selâm'ın Hikâyesi 40
1.2.2.1.2.9. Hızr ile Vezîrin Hikâyesi 41
1.2.2.1.2.10. Şerbetçi Güzeli ile Zencî Hikâyesi 42
1.2.2.1.2.11. Terzînin Hikâyesi 43
1.2.2.1.2.12. Nişâbûr Şâhının Hikâyesi 44
1.2.2.1.2.13. Şâh ile Vezîrin Hikâyesi 44
1.2.2.1.2.14. Serçe Kuşunun Hikâyesi 45
1.2.2.1.2.15. Vezîr-i Dânânın Hikâyesi 45
1.2.2.1.2.16. Üç Kardaşın Hikâyesi 46
1.2.2.1.2.17. Hârûnü'r-Reşîd ile Câriye Hikâyesi 47
1.2.2.1.2.18. Bâyezîd-i Bestâmî Hazretleri'nin Hikâyesi 47
1.2.2.1.2.19. Terzî Güzelinin Hikâyesi 48
1.2.2.1.2.20. Tüccârzâdelerin Hikâyesi 49
1.2.2.1.2.21. Vezîrzâdenin Hikâyesi 50

1.2.2.1.2.22. Zâhid Bersîsâ'nın Hikâyesi 51
1.2.2.1.2.23. Şâh Mahmûd ile Ayas'ın Hikâyesi 51
1.2.2.1.2.24. Çulha ile Vezîrin Hikâyesi 52
1.2.2.1.2.25. Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi 52
1.2.2.1.2.26. Şâh ile Şeyhin Hikâyesi 54
1.2.2.1.2.27. Hârût ve Mârût Hikâyesi 54
1.2.2.1.2.28. Esrârkeşlerin Hikâyesi 55
1.2.2.1.2.29. Evlâd Acısıyla Helâk Olan Şâhın Hikâyesi 55
1.2.3. Kişi ve Varlık Kadrosu 56
1.2.3.1. Hikâye-i Kırk Vezîr'de Yer Alan Kişiler 57
1.2.3.2. Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler 60
1.2.3.3. Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler 61
1.2.3.4. Tüccârın Tûtîsi Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler 63
1.2.3.5. Hasta Şehzâdenin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler 64
1.2.3.6. Şâh-ı Âdilin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler 65
1.2.3.7. Şâh-ı Gâfilin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler 67
1.2.3.8. Bel'am Bâ'ûrâ Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler 68
1.2.3.9. Hızr Aleyhi's-selâm'ın Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler 69
1.2.3.10. Hızr ile Vezîrin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler 70
1.2.3.11. Şerbetci Güzeli ile Zencî Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler 71
1.2.3.12. Terzînin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler 72
1.2.3.13. Nişâbûr Şâhının Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler 73
1.2.3.14. Şâh ile Vezîrin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler 75
1.2.3.15. Serçe Kuşunun Hikâyesinde Yer Alan Kişiler 76
1.2.3.16. Vezîr-i Dânânın Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler 76
1.2.3.17. Üç Kardaşın Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler 78

1.2.3.18. Hârûnü'r-Reşîd ile Câriye Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler 78
1.2.3.19. Bâyezîd-i Bestâmî Hazretleri'nin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler . 79
1.2.3.20. Terzî Güzelinin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler 80
1.2.3.21. Tüccârzâdelerin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler 81
1.2.3.22. Vezîrzâdenin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler 82
1.2.3.23. Zâhid Bersîsâ'nın Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler 83
1.2.3.24. Şâh Mahmûd ile Ayas'ın Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler 84
1.2.3.25. Çulha ile Vezîrin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler 85
1.2.3.26. Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler 86
1.2.3.27. Şâh ile Şeyhin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler 89
1.2.3.28. Hârût ve Mârût Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler 91
1.2.3.29. Esrârkeşlerin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler 92
1.2.3.30. Evlâd Acısıyla Helâk Olan Şâhın Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler . 93
1.2.4. Mekân 93
1.2.4.1. Hikâye-i Kırk Vezîr'de Yer Alan Mekânlar 95
1.2.4.2. Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 97
1.2.4.3. Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 99
1.2.4.4. Tüccârın Tûtîsi Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 100
1.2.4.5. Hasta Şehzâdenin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 100
1.2.4.6. Şâh-ı Âdilin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 101
1.2.4.7. Şâh-ı Gâfilin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 102
1.2.4.8. Bel'am Bâʿûrâ Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 102
1.2.4.9. Hızr Aleyhi's-selâm'ın Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 102
1.2.4.10. Hızr ile Vezîrin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 103
1.2.4.11. Şerbetci Güzeli ile Zencî Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 103
1.2.4.12. Terzînin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 104

1.2.4.13. Nişâbûr Şâhının Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 105
1.2.4.14. Şâh ile Vezîrin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 106
1.2.4.15. Serçe Kuşunun Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 107
1.2.4.16. Vezîr-i Dânânın Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 107
1.2.4.17. Üç Kardaşın Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 108
1.2.4.18. Hârûnü'r-Reşîd ile Câriye Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 108
1.2.4.19. Bâyezîd-i Bestâmî Hazretleri'nin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 109
1.2.4.20. Terzî Güzelinin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 109
1.2.4.21. Tüccârzâdelerin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 110
1.2.4.22. Vezîrzâdenin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 111
1.2.4.23. Zâhid Bersîsâ'nın Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 112
1.2.4.24. Şâh Mahmûd ile Ayas'ın Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 112
1.2.4.25. Çulha ile Vezîrin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 113
1.2.4.26. Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 113
1.2.4.27. Şâh ile Şeyhin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 114
1.2.4.28. Hârût ve Mârût Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 115
1.2.4.29. Esrârkeşlerin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 115
1.2.4.30. Evlâd Acısıyla Helâk Olan Şâhın Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar 116
1.2.5. Zaman 116
1.2.5.1. Nesnel Zaman 116
1.2.5.2. Vaka Zamanı 117
1.2.5.3. Anlatma Zamanı 119
1.2.6. Hikâyede Bulunan Motifler ve Diğer Unsurlar 123
1.2.6.1. Motifler 123

1.2.6.1.1. Geleceğin Tayini Motifi 123
1.2.6.1.2. Bir Şeyin Aslını Öğrenme Motifi 123
1.2.6.1.3. Mücadele Motifi 124
1.2.6.1.4. Gurbete Gidiş ve Gurbetten Dönüş Motifi 127
1.2.6.1.5. Olağanüstülükler 128
1.2.6.1.6. Sihir ve Tılsım Motifi 131
1.2.6.1.7. Hile ve Aldatma Motifi 131
1.2.6.1.8. İftira Motifi 133
1.2.6.1.9. Hapsedilme Motifi 134
1.2.6.1.10. Kurtarıcı Motifi 135
1.2.6.1.11. Mükâfatlar ve Cezalar 136
1.2.6.1.11.1. Mükâfatlar 136
1.2.6.1.11.2. Cezalar 138
1.2.6.1.11.2.1. Hapis Cezası 139
1.2.6.1.11.2.2. Çengele Asma Cezası 139
1.2.6.1.11.2.3. İşkence ve Ölüm Cezası 139
1.2.6.1.12. Dinî Motifler 140
1.2.6.1.12.1. Mucizeler 140
1.2.6.1.12.1.1. Ölüleri Diriltme Mucizesi 140
1.2.6.1.12.1.2. Hayvanlarla Konuşma Mucizesi 140
1.2.6.1.12.1.3. Miraç Mucizesi 140
1.2.6.1.12.2. Şahsiyetler ve Peygamberler 141
1.2.6.1.12.2.1. Hârût ve Mârût 141
1.2.6.1.12.2.2. Bel’am b. Bâ’ûrâ/Bel’am-ı Bâûr 141
1.2.6.1.12.2.3. Hz. Hızır 142
1.2.6.1.12.2.4. Hz. Mûsâ 142

1.2.6.1.12.2.5. Hz. Îsâ 143
1.2.6.1.12.2.6. Hz. Süleymân 144
1.2.6.1.12.3. Tasavvufi Unsurlar 144
1.2.6.1.12.3.1. Kavramlar 144
1.2.6.1.12.3.1.1. İbadet 144
1.2.6.1.12.3.1.2. Tevbe 145
1.2.6.1.12.3.1.3. Edep 145
1.2.6.1.12.3.1.4. Terbiye 145
1.2.6.1.12.3.1.5. Şeriat 147
1.2.6.1.12.3.1.6. Kerâmet 148
1.2.6.1.12.3.1.7. Bâtın 148
1.2.6.1.12.3.1.8. Zâhir 148
1.2.6.1.12.3.1.9. Gaflet/Gâfil 149
1.2.6.1.12.3.1.10. İnziva 150
1.2.6.1.12.3.1.11. Kuş Dili 151
1.2.6.1.12.3.1.12. Susma Orucu 152
1.2.6.1.12.3.1.13. Nefs-i Emmâre 152
1.2.6.1.12.3.1.14. Don Değiştirme 153
1.2.6.1.12.3.1.15. Sabır 153
1.2.6.1.12.3.1.16. Zikir 154
1.2.6.1.12.3.1.17. Tevazu 154
1.2.6.1.12.3.1.18. Teveccüh 155
1.2.6.1.12.3.1.19. Dua ve Beddua/Lanet 155
1.2.6.1.12.3.1.19.1. Dua 155
1.2.6.1.12.3.1.19.2. Beddua/Lanet 157
1.2.6.1.12.3.2. Tipler 158

1.2.6.1.12.3.2.1. Pîr 158
1.2.6.1.12.3.2.2. Şeyh 158
1.2.6.1.12.3.2.3. Dervîş 159
1.2.6.1.12.3.2.4. Zâhid 159
1.2.6.1.12.3.2.5. Âbid 160
1.2.6.1.12.3.3. Mekânlar 161
1.2.6.1.12.3.3.1. Dergâh/Tekke 161
1.2.6.1.12.3.3.2. Halvetgâh/Halvethâne 161
1.2.6.1.12.3.3.3. Savmaa 162
1.2.6.1.12.3.3.4. İbadethâne 162
1.2.6.1.12.3.4. Ayet, Hadis ve Dinî İbareler 162
1.2.6.1.13. Formülistik Sayılar 165
1.2.6.1.14. Çocuksuzluk Motifi 167
1.2.6.1.15. Av Motifi 168
1.2.6.1.16. Rüya Motifi 170
1.2.6.1.17. Esir ve Kaçak Olma Motifi 170
1.2.6.1.17.1. Esir Olma Motifi 170
1.2.6.1.17.2. Kaçak Olma Motifi 171
1.2.6.1.18. Adalet ve Zulüm Motifi 172
1.2.6.2. Diğer Unsurlar 173
1.2.6.2.1. Mitolojik ve Efsanevî Şahıslar 173
1.2.6.2.1.1. Nûşirevân 173
1.2.6.2.2. İlimler 173
1.2.6.2.3. Kozmografya 174
1.2.6.2.4. Hayvanlar 174
1.2.6.2.5. Bitkiler 177

1.2.6.2.6. Nesneler 177
1.2.6.2.7. Klasik Türk Şiirinin Coğrafyası 181
1.2.6.2.8. Yiyecek ve İçecekler 182
1.2.6.2.9. Meslekler 184
1.2.6.2.10. Madenler 188
1.2.6.2.11. Aşk ve Evlilik 189
1.2.6.2.12. Renkler 192
1.2.6.2.13. Hamam 193
1.2.6.2.14. Mağara 193
1.3. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ 193
1.3.1. Dil ve İmlâ Özellikleri 193
1.3.1.1. Farsça Unsurlar 197
1.3.1.1.1. Kelimeler 197
1.3.1.1.2. Tamlamalar 197
1.3.1.1.3. Ekler 198
1.3.1.1.3.1. Çokluk Eki 198
1.3.1.1.3.2. İsimlere Gelen Ekler 198
1.3.1.1.3.3. Sıfatlara Gelen Ekler 199
1.3.1.1.3.4. Fiillere Gelen Ekler 199
1.3.1.1.3.5. İsm-i Fâil Eki 199
1.3.1.1.3.6. Ön Eklerle Yapılan Sıfatlar 199
1.3.1.1.3.7. Diğer Ekler 200
1.3.1.2. Arapça Unsurlar 200
1.3.1.2.1. Kelimeler 200
1.3.1.2.2. Tamlamalar 201
1.3.1.2.3. Ekler 201

1.3.1.2.3.1. Çokluk Eki 201
1.3.1.2.3.2. Addan Ad Yapan Ek 202
1.3.1.2.3.3. Mec'ul Masdarlar 202
1.3.1.2.4. Edatlar 202
1.3.1.2.4.1. Rabıt Edatları 202
1.3.1.2.4.2. Harf-i Cerler 203
1.3.1.2.4.3. Diğer Edatlar 203
1.3.1.2.5 İkilemeler 205
1.3.2. Üslup Özellikleri 206
1.3.2.1. Atasözleri 206
1.3.2.2. Deyimler 207
1.4. METNİN DİĞER NÜSHALARLA KARŞILAŞTIRILMASI 229
1.5. NÜSHA TANITIMI 232
2. BÖLÜM: *HİKÂYE-İ KIRK VEZÎR* ADLI ESERİN TRANSKRİPSİYONLU METNİ 235
SONUÇ 322
KAYNAKÇA 325
EK-1 ORİJİNALLİK RAPORU 335
EK-2 ETİK KURUL MUAFİYETİ FORMU 337

KISALTMALAR DİZİNİ

AKM	Atatürk Kültür Merkezi
AÖF	Açık Öğretim Fakültesi
Bkz.	Bakınız
bs.	Baskı
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
edeb.	Edebiyat
H.	Hicrî
Haz.	Hazırlayan
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
mec.	Mecazen
s.	Sayfa
Tas.	Tasavvuf
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
vd.	ve diğerleri
vs.	vesaire

ÖN SÖZ

İnsan yaratılışı gereği konuşabilen ve konuşmaya ihtiyaç duyan bir canlıdır. Gerek içindeki bir derdini gerek bir sevincini gerekse de başından geçen olağan ya da ilginç olayları konuşmayı ve hikâye etmeyi ister. Hikâye geleneği aslında insanın bu konuşma ihtiyacını gidermek istemesinden doğmuştur. Doğruluk ve ahlak gibi konuların anlatıldığı kitaplar ya da Kur'an gibi bütün insanlığa seslenen kutsal kitaplar, vermek istedikleri mesajı insanların daha rahat ve kolay anlayabilmeleri için hikâye etme yoluna gitmişlerdir. Hikâye, klasik Türk edebiyatı içerisinde de manzum ve mensur birçok eser örneğiyle günümüze kadar varlığını korumuştur. Mesnevi; uzun bir şekil olması, kendi arasında kafiyeli beyitlere sahip olması ve aruzun kısa kalıplarıyla yazılıyor olması gibi sebeplerle şairler tarafından etkili bir "tahkiye" yöntemi olarak görülmüş ve edebiyatımızda öne çıkmış bir türdür. Bununla birlikte, Türk edebiyatında öteden beri var olan hikâye anlatma geleneği; yazılış amacı, muhteva ve eserin hitap edeceği kesimin türüne bağlı olarak mensur hikâyeler sahasında da kuvvetlenerek süregelmiştir.

Çalışmamızın konusu olan Kırk Vezîr Hikâyeleri mensur hikâye özelliği taşımaktadır. Eser, şehzâdeye âşık olan bir kadının onu elde edemeyince ona attığı bir iftira üzerinden şekillenmiştir. Bu iftira, eserin çerçeve hikâyesini oluşturmaktadır. Buna ek olarak metin, ana ve ara hikâyelerle desteklenmiştir. İncelediğimiz metin, sade ve akıcı bir Türkçe ile yazılmıştır.

Çalışmamız; Giriş, 1. Bölüm, 2. Bölüm, Sonuç ve Kaynakça bölümlerinden meydana gelmiştir. Giriş bölümünde hikâye, klasik Türk edebiyatında hikâye konularından söz edilmiş olup ardından Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin muhtevası, kaynağı ve gelişimi, hikâyelerin tespit edilen nüshaları, hikâyeler üzerinde yapılan çalışmalar, incelenen metnin düzenleyicisi olan Süleymân Sûdî'den söz edilmiştir. 1. Bölüm'de *Hikâye-i Kırk Vezîr* isimli metnin muhteva ve şekil özellikleri açısından incelemesi yapılmış olup hemen ardından diğer Kırk Vezîr Hikâyeleri ile mukayesesi verilmiştir. 2.

Bölüm'de metnin Latin alfabesine aktarımı verilmiş ve bunu yaparken nasıl bir yol izlendiğine değinilmiştir. Sonuç bölümünde çalışma sonucunda tespit edilen bulgular ortaya koyulmuş ve Kaynakça bölümü ile tezimiz noktalanmıştır.

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatı, bilinen ilk eserlerinden olan *Kutadgu Bilig*'den bu yana, altı asır boyunca manzum ve mensur birçok eserle, aşkı, sevgiliyi, ıstırabı, neşeyi, dinî ve millî değerleri, döneminin sosyal hayatını anlatan kadim ve kıymetli bir edebiyattır. Bu edebiyat dönemi eserlerinin bir kısmı, araştırmacılar tarafından gün yüzüne çıkarılmasına rağmen, hâlâ kütüphanelerde araştırılmayı ve incelenmeyi bekleyen birçok yazma ve matbu eser mevcuttur. Çalışmamızda bunlardan biri olan ve Türk Dil Kurumu Kütüphanesi'nde DilN/155 arşiv numarasıyla yer alan *Hikâye-i Kırk Vezîr* adlı mensur hikâyenin incelenmesi ve çeviriyazılı metni üzerinde durulmuştur. Ancak öncelikle hikâye kavramının çeşitli sözlüklerdeki tanımı aktarılmış olup ardından klasik Türk edebiyatında hikâye konusuna vurgu yapılmıştır. Ayrıca bu bölümde Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin kaynağı ve gelişimi, yazma ve matbu nüshaları, nüshalar üzerinde yapılmış çalışmalar, incelenen metnin musahhihi ve yayıncılık faaliyetlerinin önemli isimlerinden biri olan Süleymân Sûdî'den de bahsedilmiştir.

Hikâye

Hikâye sözcüğü Arapçadan Türkçeye geçmiştir ve kelimenin asıl manası "taklit"tir (Kavruk, 2022, s. 1). Hikâye, Şemsettin Sami'nin *Kâmûs-ı Türkî* isimli eserinde "1. Nakletme, bir vaka ve sergüzeşti sırasıyla anlatma, rivayet, 2. Hakikî veya uydurma ve ekseriya hisse kapmaya mahsus sergüzeşt ve vukuat, kıssa, mesel" (H. 1317, s. 554); Muallim Nâcî'nin *Lügat-i Nâcî* adlı eserinde "1. Nakil, beyan. 2. Bazı vukuatın hey'et-i mecmû'ası" (Kartal, 2021, s. 240) olarak tanımlanmaktadır. Tâhirü'l-Mevlevî'nin *Edebiyat Lügatı* adlı eserinde sözcük "romanesk" maddesi altında anlatılmış olup "insanların hayatını ve ihtiraslarını tasvir eden yazı nev'i" (Kürkçüoğlu, 1973, s. 124) anlamına gelmektedir. Hüseyin Kâzım Kadrî "Bir hadisenin sûret-i vukû'unu etrafıyla anlatmak ve söylemek, nakl ve rivâyet etmek; hikâye-i hâl, hikâye-i mâcerâ, hikâye-i sergüzeşt; hikâye-i hâdisât… -Bir hadise hakkında söylenen sözler, nakl, rivâyet; hakikî veya hayâlî bir vak'aya dair söylenen gülünç veya şâyân-ı i'tibâr sözler, kıssa, masal, roman." (1928, s. 552) olarak açıklamıştır. Gövsa sözcük için "***Ar.*** Bir işi veya hâdiseyi anlatma, nakil, rivayet. 2.

Ed. Nesir olarak yazılan meraklı bir mevzuu, bir anlatış tertibi ve tesir bırakacak bir sonu bulunan muhtelif şekilde yazı ki, muhtelif hâdiseleri ihtiva edip pek uzun olanlarına roman denilir" (t.y., s. 1131) açıklamasını yapmıştır. *Vankulu Lügati*'nde kelimenin anlamı "bir kelâmı nakl edip haber vermek" (Koç ve Tanrıverdi, 2015, s. 2441) şeklinde verilmektedir. Hüseyin Yazıcı kelime hakkında "'anlatmak, nakletmek, aktarmak, tekrar etmek; benzemek, taklit etmek' anlamlarında masdar olan hikâye isim olarak da kullanılır" (1998, s. 479) şeklinde bilgi vermektedir. Mütercim Âsım kelimeyi iki ayrı maddede ele almıştır. İlk madde için "([kitâbet] vezninde) Bir sözü ve haberi nakl ve rivâyet eylemek ma'nâsınadır (…) Aslı [hikâyet]tir ki vâvîdir" (Koç ve Tanrıverdi, 2014, s. 5706) açıklamasını yaparken ikinci madde için "([kitâbet] vezninde) Yâ'îdir, zikr olunan vâvî ma'nâsınadır (…) Ve bir nesneye benzemek ma'nâsınadır (…). Ve bir kimseye fi'len yâhûd kavlen taklîd eylemek ma'nâsınadır (…) Ve bir kimseden bir kelâm nakl eylemek ma'nâsınadır" (Koç ve Tanrıverdi, 2014, s. 5706-5707) açıklamasını yapmaktadır. Kelime *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*'te "1. Bir olayı sırasıyla anlatma işi, 2. Sırasıyla ve etraflıca anlatılan olay, 3. (İsim tamlamasının ikinci öğesi olarak) Sürüp giden, üzerinde durmadan konuşulan olay, 4. Boş, gerçek dışı söz, 5. ***edeb.*** Belli bir yer ve zamanda geçmiş olan olayların anlatıldığı romandan daha küçük edebî tür, öykü" (Ayverdi, 2010, s. 507); Türk Dil Kurumu *Türkçe Sözlük*'te "1. Bir olayın sözlü veya yazılı olarak anlatılması, 2. Aslı olmayan söz, olay, 3. Gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan düzyazı türü, öykü" (2011, s. 1100); Mehmet Kanar'ın *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*'nde "hikâyet" olarak geçmekte olup "1. Öykü. 2. Anlatma, nakl etme. 3. Roman. 4. Masal. 5. Olay" (2011, s. 487); Ferit Devellioğlu'nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* adlı eserinde "1. Anlatma, 2. Roman, 3. Masal, 4. Olmuş bir hâdise" (2016, s. 423) anlamlarına gelmektedir.

Klasik Türk Edebiyatında Hikâye

Türk edebiyatında hikâyenin modernlik boyutu kazanması her ne kadar Tanzimat ve sonrası (Büyük, 2014, s. 8) olarak kabul edilse de hikâye türünün gelişimi İslam'ın kabulünden öncesine dayanmaktadır (Poyraz ve Azgun, 2019, s. 1066). Ancak Kavruk, 'hikâye' sözcüğünün Türkler tarafından İslam'ın kabulünden sonra

kullanıldığını söylemektedir (2022, s. 4). Halk edebiyatında hikâye daha çok sözlü olarak aktarılırken klasik edebiyatta yazılı bir metin olarak karşımıza çıkmaktadır. Klasik Türk edebiyatında hikâye, yazılış yöntemi bakımından manzum ve mensur olarak ikiye ayrılmaktadır (Poyraz ve Azgun, 2019, s. 1067). Ancak malumdur ki manzum hikâyeler, klasik Türk edebiyatında daha çok dikkat çekmiş, daha edebî metinler olarak kabul edilmiş ve araştırmacılar tarafından daha çok ilgi görmüştür. Bu da şiirin nesirden daha üstün tutulmasından ve sanat yapma kaygısından kaynaklanmaktadır.

Klasik edebiyatta hikâyenin gelişimi daha çok şiir üzerinden olmuştur. Mesnevi her ne kadar manzum bir tür olsa da Osmanlı edebiyatındaki hikâyeye karşılık gelmektedir. Şairler uzun bir konudan ya da olaydan bahsedecekleri zaman hem aruzun kısa kalıplarıyla yazılması hem de beyitlerin kendi arasında kafiye oluşturması gibi sebeplerle ister kahramanlık ister aşk isterse de ahlaki konularda mesneviden yararlanmışlardır. Bu şekilde mesnevi türünde uzun hikâyeler yazılmasıyla manzum hikâye geleneği ortaya çıkmıştır. Manzum hikâyeler, yapısı ve dili bakımından sadece mesneviyle değil aynı zamanda halk hikâyelerinin yapısı ve diliyle de örtüşmektedir (Büyük, 2014, s. 2).

Hem manzum hem mensur hikâyelerin ilk kaynaklarının Kur'ân ve evliya menkıbeleri olduğu söylenmektedir (Arslan, 2017, s. 2). Poyraz ve Azgun mensur hikâyelerin ilk örneklerini Uygurlar'ın verdiğini ve Karahanlılar'da hikâye sözcüğü yerine 'sav' sözcüğünün kullanıldığını söylerler (2019, s. 1066-1067). Osmanlı saraylarının gelişmesi, şairlerin ve nasirlerin Fars edebiyatını kaynak edinmeleri, İslam dininin kabul edilmesiyle birlikte bu dinin kurallarını ve bu din ile ilgili unsurları anlatma amacı gibi sebeplerle hem Arap hem de Fars edebiyatından kültürümüze birçok hikâye girmiş, klasik edebiyatımızda hikâye türünde artış yaşanmıştır (Levend, 1967, s. 72). Bu artış daha çok manzum hikâyelerde olmakla birlikte; öğretmeyi amaçlayan, eğiticilik ve didaktiklik yönü güçlü olan eserlerde de mensur hikâye yöntemi tercih edilmiştir (Kiremitçi, 2012, s. 1502). İslam diniyle beraber Arapça ve Farsçadan

kültürümüze giren hikâyeler göz önüne alındığında mensur metinlerin de ilk olarak tercüme yoluyla edebiyatımıza girdiği sonucuna ulaşabiliriz (O. Gündüz, 2023, s. 1). Tercüme eserlerin yanı sıra telif ve adaptasyon yoluyla giren metinler de mevcuttur. Mensur türde yazılmış klasik Türk edebiyatı eserlerinde asıl gaye bu eserlerin okur kitlesine "ders vermek" (Bülbül, 2015, s. 344) olduğu için idealize edilmiş ve toplumun kabul edeceği insan tipini yetiştirmek gayesi güdülmüştür (İspir, 2019, s. 410).

Mensur eserlerde canavar, ejderha, şeytan gibi olağanüstü ögeler yer almaktadır (Arslan, 2017, s. 2). Bu olağanüstülük barındıran sözcükler insanlık tarihinde oluşturulan ilk edebî şekil olarak kabul edilen destanın özelliğinden kaynaklanmaktadır (Çavuşoğlu, 2017, s. 130). Süreç içerisinde bu olağanüstü unsurlar -özellikle de Tanzimat dönemine denk gelen zamanlarda- yerini gerçekliğe (Arslan, 2017, s. 2) bırakmıştır.

Klasik Türk edebiyatında hikâyenin nasıl tasnif edileceğine bakılacak olursa, Âgâh Sırrı Levend, hikâye türünü önce ikiye ayırmıştır:

"1- Konuları kutsal kitaplardan ya da Arap ve Fars edebiyatlarından alınmış anonim hikâyeler.

2- Konuları ulusal hayatımızdan alınmış yerli hikâyeler" (1967, s. 72).

Ardından hikâyelerin konusu ve niteliği açısından bir sınıflandırma yapmıştır:

"Dinî konular, enbiya ve evliya menkabeleri

Aşk hikâyeleri

Kahramanları tarihten alınmış hikâyeler

Temsilî hikâyeler

Tasavvufî hikâyeler

Serüven hikâyeleri

Sergüzeşt-nâme ve hasbıhal yollu hikâyeler" (1967, s. 72-73).

Yapısı ve kahramanlarının durumu bakımından Levend aşağıdaki tasnifi yapmıştır:

1. Çift kahramana sahip aşk hikâyeleri

2. Tek kahramana sahip hikâyeler

3. Çift kahramanlı tasavvufî ve temsilî hikâyeler (1967, s. 72-73).

Hasan Kavruk da hikâyeyi şekil ve kaynak bakımından şöyle incelemiştir:

"Şekil olarak:

a- Müstakil, büyük hikâyeler

b- Çerçeve hikâyeler

c- Belli konularda derlenip gruplandırılmış müstakil hikâyeler

d- Hiçbir tasnife tabi tutulmadan rastgele derlenmiş hikâyeler

Kaynakları bakımından:

a- Te'lif hikâyeler

b- Çeviri hikâyeler

c- Adaptasyon hikâyeler" (2022, s. 8).

Mustafa Nihat Özön'ün *Türkçede Roman* isimli eserinin birinci bölümünde yer alan *Eski Edebiyatımızda Hikâye* başlıklı yazısında ise yazar, önce birçok araştırmacı gibi nesrin nazma göre daha geri planda kaldığından ve tezkirecilerin eserlerine daha çok şiirle ilgilenen edipleri aldıklarından yakınmaktadır ve daha sonra da hikâyeyi şu şekilde sınıflandırmaktadır:

“1. Klasik edebiyatımızın manzum hikâyeleri,

2. Aynı edebiyatın mensur hikâyeleri,

3. Halk arasında yazılışından okunan hikâyeler,

4. Halk arasında ağızdan ağza aktarılan hikâyeler,

5. Zümrelerin kendi amaçlarına uygun şekle soktukları hikâyeler” (2015, s. 45-46).

Hasibe Mazıoğlu ise hikâyeyi aşağıdaki şekilde sınıflandırmıştır:

> “Şekillerine göre;
>
> 1) Manzum,
>
> 2) Mensur,
>
> 3) Manzum-mensur olarak yazılmıştır.
>
> Manzum- mensur karışık olanlarda esas şekil nesirdir, içlerinde manzum kısımlar bulunur.
>
> Gerek manzum gerekse mensur hikâyeler dil ve ifade bakımından üç ayrı özellik taşırlar:
>
> 1) Divan edebiyatı estetiği ile Arapça, Farsça kelime ve terkiplerle ve sanatlı bir üslûpla yazılmış olan hikâyeler,
>
> 2) Sade bir dille ve yalın bir üslûpla yazılmış olan hikâyeler,
>
> 3) Dilde ve üslûpta bu iki ifade özelliğinden her ikisini de az çok taşıyan hikâyeler” (2017, s. 533-534).

Klasik Türk Edebiyatında Kırk Vezîr Hikâyeleri

a. Kırk Vezîr Hikâyeleri’nin Muhtevası

Çalışmamızda ele aldığımız Kırk Vezîr Hikâyeleri; sade ve anlaşılır bir dile sahiptir. Dilinin sadeliği üslubu da akıcı hâle getirmektedir. İçerisinde birçok nasihat ve ders çıkarma niteliğinde sözler olduğundan dolayı didaktik ve ahlaki olarak değerlendirilebilecek olan bu eser Arapçadan tercüme edilen mensur bir hikâye özelliğindedir. Metin bir iftira üzerine kurulmuştur. Pâdişâhın ikinci eşi Feleknâz, pâdişâhın önceki eşinden olan şehzâdeye âşık olur. Ancak şehzâdeden karşılık göremeyince ona iftira atar. Eşini de şehzâdeye karşı kötü şekilde yönlendirerek şehzâdeyi öldürtmek ister ve bu konuda hikâyeler anlatır. Pâdişâhın vezirleri de

Feleknâz'ın anlattığı bu hikâyelere karşılık olarak pâdişâhın, oğlunu öldürmemesi için nasihat niteliğinde hikâyeler anlatır. Eser, kadın ve vezirlerin anlattığı bu hikâyelerden meydana gelmektedir.

Hikâyenin farklı kişiler tarafından istinsah edilen nüshaları incelendiğinde esere *Târih-i Kırk Vezir, Hikâye-i Kırk Vezîr, Kitâb-ı Sindbâd, Subh u Mesâ, Şehnâme-i Türkî, Hikâye-i Vüzerâ-yı Çihil, Ma'ârifü'l-esrâr, Erba'în Sabâh u Mesâ, Kitâb-ı Şah-ı Hâfıkeyn Hatun, Hikâyat-ı Şâh, Kitâb-ı Şâh-ı Hâfikeyn ve Vezirler, Menkıbe-i Kırk Vezir* gibi farklı isimler verildiği görülür (Kavruk, 2022, s. 109; Kızıltan, 1991, s. 88-89; Kızıltan, 2022, s. 474). Kızıltan, doktora çalışmasında bu hikâyelerin 33 farklı ismi olduğunu açığa çıkarmıştır (1991, s. 5). Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin İran, Hint ve Arap kültürüne dayandığı düşünülse de (Birinci, 2012, s. 5) asıl kaynağının Arap edebiyatındaki *Hikâyât-ı Erba'în-i Subh u Mesâ* olduğu ve bu eserin orijinal hâlinin kayıp olduğu söylenmektedir (Altay, 2023, s. xi; Birinci, 2012, s. 1; Bulduk, 2018, s. 1; Küçük, Öncel ve Pancar, 2019b, s. 2006).

b. Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin Kaynağı ve Gelişimi

Kızıltan (1991, s. XIII) ve Zal (2019, s. 2), Ahmed-i Mısrî tarafından çevrilen metnin sadece II. Murad'a, Şeyhzâde'ye ait metnin ise II. Mehmed ve II. Murad'a sunulduğunu söylerler. Kavruk, ilk Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin 15. yüzyılda Ahmed-i Mısrî veya Şeyhzâde tarafından kaleme alındığını belirtir (2022, s. 109). Şeyma Bulduk da eserin ilk kez Ahmed-i Mısrî tarafından Türkçeye çevrildiğini ve bundan sonra da Şeyhzâde isimli bir kişi tarafından tekrar yazıldığını belirtir (2018, s. vi). Cem Altay ise 1446 yılında Ahmed-i Mısrî tarafından Arapçadan Türkçeye çevrildiğini söyleyerek net bir tarih vermiştir (2023, s. 5). Bu hikâyelerin her ne kadar kesin olarak kim tarafından yazıldığı bilinmese de Şeyhzâde ve Ahmed-i Mısrî'ye dayandığı ortadadır. Gürer Gülsevin Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin bazı yazma nüshalarında Şeyhzâde, bazılarında ise Ahmed-i Mısrî'nin isminin yazıldığını söyler ve Şeyhzâde'nin isminin yazılı olduğu nüshalarda 'süslemeler' olduğunu da vurgular (1985, s. 119).

*Kırk Vezir Hikâye*leri bir ana hikâye etrafında teşekkül eden, içerisinde ara hikâyeler barındıran, "çerçeve hikâye" özelliği gösteren hacimli bir hikâyedir. Hikâyeler, en bilinen şekline göre, İran şâhı Hâfikeyn'e (Kızıltan, 1991, s. 8), onun kırk tane veziri ve ikinci eşi tarafından sırasıyla anlatılmaktadır. Bu sebeple eserde bir dinamiklik söz konusudur. Kızıltan, hikâyelerin vezirler tarafından gündüz, kadın tarafından da geceleri anlatıldığını söyler (2022, s. 473). Vezirlerin anlattığı kırk ve şâhın eşinin anlattığı kırk tane hikâye hakkında Kavruk şunları söylemektedir:

> "Kırk Vezir Hikâyeleri tamamen kalıplaşmış bir hikâye külliyatı da değildir. Çerçeve hikâye ve muhteva aynı kalmakla birlikte ana ve ara hikâyelerin yerleri müstensihe göre değişebilmekte, bazıları tamamen kaldırılıp yerine başka hikâye alınabilmekte, ara hikâyeler arttırılıp eksiltilebilmekte veya değiştirilebilmektedir. Yine olayların anlatımında kullanılan şahıs, ülke, yer, şehir, kasaba ve meslek isimleri nüshalara göre değişiklik arz etmektedir" (2003, s. 265).

Özdemir Nutku, Batı'dan bir araştırmacının Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin yazılma amacının eğlendirmek olduğunu savunduğundan bahseder (t.y., s. 91). Buna ek olarak Nutku, Kırk Vezîr Hikâyeleri'ni meddah hikâyeleri içerisine katmaktadır. Meddahların dokuz farklı kaynaktan beslendiğini ve Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin de bu dokuz kaynaktan biri olan "klasikleşmiş hikâyeler ve masallar grubu"nda yer aldığına vurgu yapar (t.y., s. 93-94). Şükrü Elçin *Kitâbî, Mensûr, Realist İstanbul Halk Hikâyeleri* başlıklı yazısında realist karakterlerin "zâde", "sultan" ve "derviş" gibi ünvanlar aldıklarından; hikâyede bulunan kahramanların "çeşitli iş, sanat ve meslek edinmiş şehir-halk topluluğunun insanları" olduklarından bahseder (1997, s. 75-76). İncelediğimiz metinde de Elçin'in bu açıklamasına uygun unsurlara rastlanmaktadır. Örneğin hikâyelerde çoban, hammal, oduncu, hekim, asker, memur, öğretmen, tüccar, vali, terzi, filozof, nakkaş, ressam ve musikişinas gibi iş ve meslek belirten kavramlara yer verilmiştir. Yine Elçin, hikâyelerdeki bazı kahramanların "baba dostları" olduğunu ve bu dostların kahramanlar zora düştüğünde onlara yardım ettiklerini söyler (1997, s. 76). Bu konuyla ilgili de incelenen metinde örnek mevcuttur. Şöyle ki; Tüccârzâdelerin Hikâyesi'nde, tüccar öldükten sonra iki oğlu mallarını israf etmeye

başlarlar. Buna şahit olan baba dostları da bu iki kardeşi uyarırlar. Bunlara ek olarak Şükrü Elçin, meddahlar tarafından anlatılan hikâyelerde kahramanların 13-15 yaş aralığında alımlı ve çekici olduklarını vurgular (1997, s. 76). İncelenen nüshanın çerçeve hikâyesinde de şehzâdenin 15-16 yaşlarında olduğu görülmektedir. Özdemir Nutku, meddah hikâyelerinden bazılarının metin örneğini verirken metnimizde yer alan Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'ni "Mahmud Sebüktekin" olarak almıştır. Tarafımızdan incelenen hikâyedeki şâhın ismi geçmezken aynı hikâye Gazneli Mahmud'un adı verilerek Nutku tarafından sunulmuştur (t.y., s. 179-181).

Bütün bu verilere dayanarak Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin meddahlar tarafından icra edilmiş olabileceği sonucuna ulaşmak mümkündür.

c. Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin Tespit Edilen Nüshaları

1. Yazma Nüshalar

Ali Emirî Nüshası: 86 yapraktan oluşmaktadır ve her yaprakta 21 satır bulunmaktadır. Bu yazma nüsha harekesizdir (Altay, 2023, s. 26). İstinsah tarihi ve müstensihi bilinmeyen bu nüsha içerisinde 74 hikâye yer almaktadır (Kızıltan, 1991, s. 98-100).

Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Nüshası: Bu nüshada 255 yaprak vardır ve her bir yaprak 13 satırlıdır (Altay, 2023, s. 26). 78 hikâyenin bulunduğu bu nüshanın müstensihi Yusuf bin Abdullah, istinsah tarihi de 1716-1717'dir (Kızıltan, 1991, s. 100-102).

Ankara Milli Kütüphane 3 Nüshası: *Kırk Vezir Hikâyesi* ismiyle kayıtlıdır. 1961 senesinde Hafıs Nazim b. Abdullah b. Hüseyin tarafından istinsah edilmiştir. Eserin asıl yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (https://www.toplukatalog.gov.tr/).

British Library 1 Nüshası: Add 7882'de yer almaktadır. Bu nüsha 261 yaprak ve 15 satırdan oluşmaktadır. Bazı yapraklardaki satırların 14 ve 17 şeklinde değiştiği görülür. Bu nüshayı kimin istinsah ettiği ve tarihi bilinmemektedir (Kızıltan, 1991, s. 159-160). Bu nüsha üzerine Mübeccel Kızıltan'ın doktora çalışması vardır (Kızıltan, 1991). Aynı nüsha üzerinde Celal Eryiğit ve Emine Özlek'in de çalışmaları bulunmaktadır. Eryiğit nüshadaki ikilemeleri incelemiştir (Eryiğit, 2022), Özlek ise metnin söz varlığı üzerinde durmuştur (Özlek, 2014).

British Library 2 Nüshası: Add. 5968 olarak kayıtlıdır (Altay, 2023, s. 27). 152 yapraktan oluşan bir nüshadır ve satır sayısı 14-15 arasında değişmektedir. İçerisinde 77 hikâye mevcuttur. İstinsah tarihi 23 Cemaziye'l-evvel 1143/1730 ve müstensihi de Ali Edirnevî'dir (Kızıltan, 1991, s. 102-104).

British Library 3 Nüshası: Stowe Or. 20 arşiv numarasıyla kayıtlıdır (Altay, 2023, s. 27). 171 yapraktır. Her yaprakta 13 satır bulunmaktadır ve 74 hikâyeden meydana gelmiştir. İstinsah tarihi ve müstensihi hakkında bilgi bulunmamaktadır (Kızıltan, 1991, s. 104-107).

DTCF 1 Nüshası: İsmail Saib 164 arşiv numarasıyla kayıtlı olan (Altay, 2023, s. 27) bu nüsha 19 satırlık 233 yapraktan oluşur. 80 tane hikâye vardır. Şimdiye kadar bahsedilen nüshalarda yer almayan 23 hikâye bulunmaktadır. 1213/1798-1799'da istinsah edilmiştir (Kızıltan, 1991, s. 107-111).

DTCF 2 Nüshası: İsmail Saib 4230 arşiv numarasıyla kayıtlıdır (Altay, 2023, s. 27). İçerisinde 80 hikâye bulunmaktadır. 1 Rebiü'l-ahir 1189/2 Haziran 1775 tarihinde istinsah edilmiştir. 165 yapraklıdır ve her yaprakta 17 satır bulunmaktadır (Kızıltan, 1991, s. 111-114). Kızıltan, Eş- Şeyh Mustafa Tarîkü's- Sa'diye'nin eserin sahibi olduğunu söyler (1991, s. 112).

DTCF 3 Nüshası: 1326 yılında *Tarih-i Kırk Vezir* adıyla istinsah edilmiştir. 261 sayfadan oluşmaktadır (https://www.toplukatalog.gov.tr/).

Erdoğan Cengiz Nüshası: 29 yaprak ve 11 satırdan oluşmaktadır (Kızıltan, 1991, s. 114). Eserde 27 hikâye mevcuttur (Kızıltan, 1991, s. 117).

Gaziosmanpaşa-İlahiyat Nüshası: 1326 yılında *Tarih-i Kırk Vezir* adıyla istinsah edilmiştir. 244 sayfadan oluşan eser Arapçadır (https://www.toplukatalog.gov.tr/).

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi 1 Nüshası: 79 hikâye mevcuttur. 131 yapraklı olup her bir sayfada 15 satır bulunmaktadır ve yazarı Ahmed Basri Çelebi'dir (Kızıltan, 1991, s. 127-129, https://www.toplukatalog.gov.tr/).

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi 2 Nüshası: 160 yapraklıdır. Sayfalar 15 satırdan oluşmaktadır. 79 hikâyenin anlatıldığı bu nüshanın içerisinde 12 adet minyatür bulunmaktadır. Ayrıca diğer nüshalarda bulunmayan 8 farklı hikâye mevcuttur (Kızıltan, 1991, s. 129-132). Gizem Tuğrul, yüksek lisans tezi olarak hazırladığı çalışmasında İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi 2 nüshası ve Uppsala'daki harekeli nüsha olmak üzere iki resimli nüshayı incelemiştir (Tuğrul, 2023). Hesna Haral da 2020 yılında İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi 2 nüshası ve Uppsala nüshasının harekeli metnini incelemiştir. Bu iki nüshadaki minyatürleri karşılaştırarak bir çalışma hazırlamıştır (Haral, 2020).

Konya Kütüphanesi Nüshası: 178 varaktır ve her bir sayfa 15 satırdan oluşur. 49 hikâye bulunan bu nüsha harekeli bir metindir (Küçük vd., 2019a, s. 491-492). Bu nüsha Serhat Küçük, Yunus Alperen Öncel ve Cansu Pancar tarafından tasavvufi açıdan incelenmiş ve bildiri olarak sunulmuştur (2019a). Ayrıca adı geçen üç

araştırmacının H. 1063 yılında istinsah edilen ve 3 bölümden oluşan Konya nüshası (2019b, s. 2006) ile Ayşe Şeker tarafından da çalışılmış olan (Şeker, 2013) Topkapı-Revan nüshasını karşılaştırarak hazırladıkları çalışmaları mevcuttur.

Selçuk-Merkez Nüshası: Prof. Dr. Erol Güngör Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (https://kutuphaneotomasyon.selcuk.edu.tr/yordam/?p=1&q=tarihi+kırk+vezir&alan=tum_txt). *Tarih-i Kırk Vezir* adıyla 1327 yılında istinsah edilen eser 156 sayfadan oluşmaktadır (https://www.toplukatalog.gov.tr/).

Süleymaniye 1 Nüshası: 27 hikâye vardır. 39 yapraklıdır. Yapraklardaki satır sayısı 19-25 arasında değişmektedir (Kızıltan, 1991, s. 114-117).

Süleymaniye 2 Nüshası: 23 yapraktan oluşmaktadır. Her yaprakta 17 satır mevcuttur. 7 hikâyenin anlatıldığı bir nüshadır (Kızıltan, 1991, s. 117-118).

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine Nüshası: Bu nüshanın müstensihi Hasan Şükrü olup 1224/1817'de istinsah edilmiştir. Nüsha 121 yapraklıdır ve her yaprak 15 satırdan oluşur. 79 hikâye anlatılmaktadır (Kızıltan, 1991, s. 118-121).

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan Nüshası: İstinsah tarihinin 1138/1725-1726 olması sebebiyle Türkiye'de bugüne kadar tespit edilmiş nüshaların en eski tarihlisi olarak kabul edilmektedir (Kızıltan, 1991, s. 123). 76 hikâyenin anlatıldığı (Kızıltan, 1991, s. 124) nüsha 192 yapraklıdır ve her yaprak 19 satırdan oluşmaktadır (Zal, 2015a, s. 1280). XVIII. yüzyılda Rahatî tarafından istinsah edilen nüsha (Zal, 2015a, s. 1280), Ayşe Şeker tarafından çalışılmıştır. Şeker, 192 yapraklı metnin ilk 35 varaklık kısmını çalışmıştır (Şeker, 2013). Şeker çalıştığı nüshayı tanıtırken metindeki satır sayısının 19 olduğunu ancak 18 satırlık varakların da bulunduğunu söylemektedir (2013, s. XII). Ayşe Şeker tarafından çalışılan Topkapı-Revan nüshası Aziz Birinci

tarafından da çalışılmıştır. Birinci, metnin tamamını inceleyerek gramer incelemesini yapmıştır. Çalışılan metinde 92 hikâye mevcuttur (Birinci, 2012).

Türk Tarih Kurumu Nüshası: 172 yaprağa sahip bir nüshadır. Her bir sayfa 13 satırdan oluşmaktadır. Harekeli bir metin olup 72 hikâye mevcuttur (Kızıltan, 1991, s. 125-127).

Uppsala Nüshası: Uppsala'da aynı iki metnin harekeli ve harekesiz şekilleri mevcut olup harekeli metin 1586-1587 yılları arasında Muhammed bin Mustafa tarafından istinsah edilmiştir (Zal, 2015a, s. 1280). 164 yapraktan oluşur ve her sayfada 17 satır bulunmaktadır (Zal, 2015a, s. 1280). Bu nüsha Gizem Tuğrul ve Hesna Haral'ın üzerinde çalıştıkları nüshadır. Ünal Zal da bu nüsha üzerinde bir çalışma yapmıştır (Zal, 2015a). Harekesiz metin 1650 yılında Molla Hüseyin tarafından istinsah edilmiştir. 156 varaklık bir nüsha olup her bir sayfası 19 satırdan meydana gelmektedir (Erdem, 2018, s. 9; Özgül, 2020, s. 1995). Harekesiz metni Ünal Zal ve Adalet Gül Özgül çalışmıştır. Özgül, Mehmet Dursun Erdem'in Türkiye Türkçesine aktardığı (Erdem, 2018) Uppsala nüshasındaki yalancı eş değerlikleri irdelemiştir (Özgül, 2020). Zal ise metnin dil incelemesini yapmıştır (Zal, 2019).

Vambery Nüshası: 131 varak olup sayfalardaki satır sayısı 12, 16, 17 ve 18 olarak değişmektedir ve yazmayı kimin nerede ve ne zaman istinsah ettiği bilinmemektedir (Altay, 2023, s. xi, 28). Cem Altay tarafından 2023 yılında incelenmiştir (Altay, 2023).

2. Matbu Nüshalar

Ankara Milli Kütüphane 1 Nüshası: 859530 kayıt numarasıyla *Hikâye-i Kırk Vezir* adıyla yer almaktadır. 1900 yılında yayımlanmıştır ve 165 sayfadan oluşmaktadır (https://www.toplukatalog.gov.tr/).

Ankara Milli Kütüphane 2 Nüshası: *Tarih-i Kırk Vezir* adıyla 1887 yılında İstanbul Mehmed Cemal Efendi Matbaası'nda basılmıştır ve 367 sayfadan oluşmaktadır (https://www.toplukatalog.gov.tr/).

BİSAV Kataloğu Nüshası: H. 1326 yılında *Kırk Vezir* ismiyle İstanbul Matbaa-ı Ebuzziya'da basılmıştır ve 270 sayfadır (https://www.toplukatalog.gov.tr/).

İBB Nüshası: Atatürk Kitaplığı'nda yer alan nüsha 261 sayfadan oluşmaktadır. 1911 yılında Emniyet Kütüphanesi tarafından Matbaa-i Ebuzziya'da bastırılmıştır (Bulduk, 2018, s. 1). 2018 yılında Şeyma Bulduk tarafından bu nüsha üzerine bir tez çalışması hazırlanmıştır. Şeyma Bulduk metnin ilk 126 sayfasının incelemesini de yapmıştır (Bulduk, 2018).

İstanbul Ticaret Odası-Dersaadet Kataloğu Nüshası: Ahmed Kemal tarafından H. 1325'te Matbaa-i Ahmed Kemal'de *Tarih-i Kırk Vezir* ismiyle neşredilmiştir ve 0044513 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 347 sayfadan oluşan bir nüshadır (https://www.toplukatalog.gov.tr/).

Türk Dil Kurumu Nüshası: Çalışmamızın "Nüsha Tanıtımı" bölümünde detaylı bilgi verilecektir.

Çalışmamız esnasında tespit ettiğimiz bazı yeni nüshalarla birlikte Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin nüsha sayısı bugün itibariyle 70'in üzerine çıkmıştır. Yurt içi ve yurt dışındaki bu 70'i aşkın nüshayı ve eserin İngilizce ve Almanca gibi dillere çevrildiğini[1] düşündüğümüzde (Özlek, 2014, s. 26; Kızıltan, 2022, s. 474; Altay, 2023, s. 6) esere gösterilen rağbet ve verilen kıymet daha iyi anlaşılmaktadır. Öte yandan Kırk Vezîr

[1]Hikâyenin İngiliz diline çevirisini Gibb, Alman diline çevirisini ise Herbert Duda yapmıştır (Altay, 2023, s. 6).

Hikâyeleri'nin ilk kez 15. asırda kaleme alındığı düşünüldüğünde ve 20. asra kadar da birçok kez yazıldığı dikkate alındığında, bu hikâyenin sevilen, ilgi duyulan ve merak uyandıran bir eser olduğu anlaşılır.

d. Kırk Vezîr Hikâyeleri Hakkında Yapılan Çalışmalar

Kırk Vezîr Hikâyeleri ile ilgili olarak tespitlerimize göre; 8 tez, 6 makale, 3 bildiri ve 7 kitap hazırlanmıştır. Bu çalışmaların en kapsamlısı Mübeccel Kızıltan'ın doktora tezidir. Tezimizi hazırlarken de çoğundan faydalandığımız bu çalışmalara aşağıda yer verilmiştir.

Tezler:

1. Gülsevin, G. (1983). *Hikâyet-i Kırk Vezir* (Yayımlanmamış bitirme tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Türkiye'de Kırk Vezîr Hikâyeleri üzerinde yapılmış ilk çalışma olma özelliğini göstermektedir.

2. Kızıltan, M. (1991). *Kırk Vezir Hikâyeleri (İnceleme-Metin 1-2)* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Kızıltan doktora çalışmasında British Library 1 Nüshası'nı incelemiştir. Nüshayı iki cilt şeklinde, inceleme-metin olarak çalışmıştır. Kırk Vezîr Hikâyeleri üzerinde yapılmış çalışmaların en kapsamlısı olan bu tezde Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin kaynağına ve özelliğine değinildikten sonra tespit edilen nüshaların detaylı tanıtımı verilmiştir. Ardından hikâyelerin çevirilerine ve hikâyeler üzerinde yapılmış çalışmalara vurgu yapılmıştır. İncelenen nüshanın tanıtımı yapıldıktan sonra nüshada yer alan hikâyelerin özetleri verilmiş ve metin transkripsiyon alfabesine aktarılmıştır.

3. Birinci, A. (2012). *Kırk Vezir Hikâyeleri (İnceleme-Metin-Sözlük)* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Birinci, doktora çalışmasında Topkapı-Revan Nüshası'nı incelemiş ve inceleme-metin-sözlük şeklinde bir çalışma ortaya koymuştur. Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin diğer

mensur metinlerle mukayesesi verilmiştir. Ayrıca çalışmada "öğüt bölümü" ve "tasvir bölümü" gibi başlıklar açılarak bu bölümlerin metinde nasıl geçtiğinden söz edilmiştir.

4. Şeker, A. (2013). *Şeyhzâde- Kırk Vezir Hikâyeleri, Topkapı, Revan 1081 (vr. 1b-35a)(İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Ayşe Şeker çalışmasında Topkapı-Revan Nüshası'nın 1b'den 35a'ya kadar olan varaklarının dilbilgisel açıdan incelemesini yapmıştır. Ayrıca araştırmacı çalışmasına dizin ve metnin tıpkıbasımını da eklemiştir.

5. Özlek, E. (2014). *Kırk Vezir Hikâyeleri'nde eğitici değerler ve söz varlığı* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.

Emine Özlek yukarıda verilen tez çalışmasında British Library 1 Nüshası'ndaki söz varlığını incelemiştir. Hikâyelerin özetleri ve epizotları verilerek bunlar üzerinden adalet, doğruluk, saygı, hayvan sevgisi, yardımseverlik, helal kazanç, israf, emek, tedbirli olmak, örnek olma, eşitlik, empati, samimiyet, sorumluluk, nasihat, bilgiye önem vermek ve dostluk gibi değerler anlatılmıştır.

6. Bulduk, Ş. (2018). *Tarih-i Kırk Vezir (İlk 126 sayfa)(İnceleme-Metin)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adıyaman Üniversitesi, Adıyaman.

İBB Nüshası'nın ilk 126 sayfası üzerinde yapılan bir dil çalışmasıdır. Bulduk, eserin 261 sayfadan oluştuğunu kalan kısmını Emine Tilekli'nin çalıştığını söylemiştir (2018, s. vi). Ancak Emine Tilekli'ye ait böyle bir çalışma tespit edilememiştir.

7. Tuğrul, G. (2023). *Kırk Vezir Hikâyesinin resimli nüshaları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Gizem Tuğrul, resimli nüshalardan olan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi 2 Nüshası ve Uppsala'daki harekeli nüshayı incelemiştir. Bu nüshalarda yer alan resimlerin benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya koymuş aynı zamanda üslup çözümlemesi yapmıştır.

8. Altay, C. (2023). *Kırk Vezir Hikâyeleri Vambery nüshası (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

Cem Altay doktora çalışmasında Vambery Nüshası'nın yazım ve dil özelliklerini incelemiş, çalışmasına metin ve dizin eklemiştir. Vambery Nüshası üzerinde yapılan ilk ve tek çalışmadır.

Makaleler:

1. Kavruk, H. (2003). Kırk Vezir Hikâyelerinde kadın. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 30, 263-303.

Hasan Kavruk bu çalışmasında hikâye içerisinde yer alan kadın figürünü incelemiştir. Önce Kırk Vezîr Hikâyeleri hakkında bilgi vermiştir. Ardından ana ve ara hikâyelerin özetleri verilmiştir. Metin içinde yer alan kadınların durumu diğer şark hikâyeleriyle karşılaştırılarak anlatılmıştır. Kadının aile ve toplum içindeki rolünün hikâyelerde ne şekilde işlendiğine değinilmiştir.

2. Zal, Ü. (2015). Kırk Vezir Hikâyeleri'nin karşılaştırılması (Uppsala ve İstanbul metinleri). *Turkish Studies, 10*(12), 1275-1318.

Çalışmada Kırk Vezîr Hikâyeleri ile ilgili genel bilgi verildikten sonra karşılaştırması yapılan Uppsala ve İstanbul Topkapı-Revan nüshaları için ayrı iki tablo hazırlanmıştır. Bu tablo "Gün", "Anlatım Zamanı", "Anlatıcı", "Dinleyici", "Hikâye Adı" ve "Sayfa ve Satır Numarası" sütunlarından oluşmaktadır. Bunun ardından iki nüshanın incelemesine geçilmiştir. İnceleme "İçerik", "Söz Varlığı", ve "Cümle Yapısı" başlıkları altında gerçekleştirilmiştir. "İçerik" bölümünde her iki metnin şahıs kadrosu, tasvir ve öğüt bölümleri hakkında bilgi verilmiştir. "Söz Varlığı" bölümünde her iki nüshada geçen isimler, fiiller, atasözleri, şiirler, ayet ve hadisler üzerinde durulmuştur. İsim ve fiillerin her iki nüshada kaç tane yer aldığına dair istatistiksel bir tablo oluşturulmuştur. Son olarak her iki metnin cümle yapısı hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

3. Küçük, S., Öncel, Y. A. ve Pancar, C. (2019b). Kırk Vezir Hikâyelerinde metin içerik karşılaştırması (İstanbul ve Konya nüshaları). *Turkish Studies, 14*(4), 2003-2012.

Çalışmanın giriş bölümünde öncelikle Konya'da bulunan nüsha hakkında bilgi verilmiş ve ardından kısaca Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin kaynağına değinilmiştir. "Adlar" ve "Eylemler" olmak üzere iki ana başlıkta İstanbul ve Konya nüshasındaki farklılıklardan bahsedilmiştir. "Adlar" bölümü, "Şahıslar ve Unvanlar ile İlgili Farklılıklar", "Mekân ile İlgili Farklılıklar", "Sayılar ile İlgili Farklılıklar", "Hayvanlar ile İlgili Farklılıklar, "Yiyecek-İçecekler ile İlgili Farklılıklar", "Nesneler ile İlgili Farklılıklar" ve "Kalıp Sözler ile İlgili Farklılıklar" olmak üzere alt başlıklara ayrılmıştır. "Eylemler" bölümü de "Olaylar ile İlgili Farklılıklar" olarak tek alt başlıkta incelenmiştir ve böylelikle iki nüsha arasındaki farklılıklar ortaya koyulmuştur.

4. Haral, H. (2020). Kırk Vezir Hikâyeleri minyatürleri üzerine bir inceleme. *Art-Sanat,* 13, 205-243.

Hesna Haral, İstanbul Üniversitesi 2 Nüshası'ndaki ve Uppsala'da yer alan harekeli metindeki minyatürleri karşılaştırmıştır. Öncelikle bu nüshalar hakkında bilgi verilmiştir. Ardından her iki nüsha içerisinde yer alan aynı konuyu yansıtan minyatürler yan yana koyularak karşılaştırılması yapılmıştır.

5. Özgül, A. G. (2020). Tarihi metinlerde yalancı eşdeğerlik –Kırk Vezir Hikâyeleri üzerine bir inceleme-. *Turkish Studies, 15*(4), 1993-2000.

Adalet Gül Özgül çalışmasında hikâyelerin Uppsala'da bulunan harekesiz metnini incelemiştir. Metindeki yalancı eş değerlikleri irdelemiştir. Çalışmanın en başında "yalancı eş değer" ifadesi hakkında bilgi verilmiştir. Kırk Vezîr Hikâyeleri metninde geçen "kerpüç", "saray", "ecel", "zinde", "mukayyed olmak", "söyleşmek", "yarag", "tabanca", "renk" ve "siyaset" kelimelerinin yalancı eş değerlik incelemesi yapılmıştır.

6. Eryiğit, C. (2022). Kırk Vezir Hikâyeleri'nde ikilemeler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi,* 31, 422-443.

Bu çalışmada British Library 1 Nüshası'ndaki ikilemeler incelenmiştir. İkilemelerin tasnifi ve anlamları verilerek metinde kaç kez tekrarladığı açıklanmıştır. Çalışma istatistiki veriler içermektedir.

Bildiriler:

1. Gülsevin, G. (1985). Kırk Vezir Hikâyeleri. *V. milletlerarası Türkoloji kongresi: Tebliğler 1. Türk dili 1. cilt (İstanbul, 23-28 Eylül 1985)* (s. 117-126) içinde. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Araştırma Merkezi.

Çalışma DTCF'de İsmail Saib I 4230 arşiv numarasıyla kayıtlı olan nüsha üzerine yapılmıştır (Altay, 2023, s. 32). Önce Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin konusuna değinen Gülsevin, bunun ardından eser üzerinde yapılmış çalışmalardan söz etmiştir. Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin 6 farklı nüshasının isimleri verildikten sonra hikâyelerin imla, ses bilgisi, şekil bilgisi ve kelime haznesi hakkında açıklamalar yapılmıştır. Kelime haznesinin anlatıldığı kısımda, metin içinde geçen kelimeler "*Tarama Sözlüğü*'nde bulunanlar" ve "*Tarama Sözlüğü*'nde bulunmayalar" olarak sınıflandırılarak sunulmuştur. Ayrıca bu kelimelerin eski harfli yazımı ve anlamı da kelimenin karşısında verilmiştir.

2. Birinci, A. (2014). Kırk Vezir Hikâyeleri'nin Türk dili ve edebiyatındaki yeri ve önemi. M. Özkan, E. Doğan, F. M. Sancaktar ve İ. Çeşmeli (Ed.). *VIII. milletlerarası Türkoloji kongresi (30 Eylül-04 Ekim 2013- İstanbul) Bildiri Kitabı 1* (s. 217-239) içinde. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Topkapı-Revan nüshası üzerine hazırlanmış bir bildiridir. Önce hikâyelerin kaynağına değinilmiştir. Hemen ardından çerçeve hikâyenin özeti yapılmış ve hikâyenin edebî türüne dair açıklama yapılmıştır. Kadınlar hakkında olumlu ve olumsuz atasözleri, ölüme dair ve erdemli olmaya dair atasözleri ayrı bir şekilde anlatılmıştır. Buna ek olarak atasözleri Türk, Arap ve Acem atasözleri şeklinde de sınıflandırılmıştır. Atasözlerinin ardından kısaca metinde geçen ayet ve hadislere yer verilmiştir. Ayrıca deyimler ve hikâyelerde yer edinmiş şiirler üzerine de bilgi verilmiştir. Son olarak dil,

anlatım ve yazım özelliklerinden bahsedilmiş, nüshada yer alan eklerin ne şekilde yazıldığına vurgu yapılmıştır.

3. Küçük, S., Öncel, Y. A. ve Pancar, C. (2019a). Erken dönem halk muhayyilesinde tasavvuf: Kırk Vezir Hikâyeleri örneği. Ö. Gökkaya, İ. Kılıcaslan ve B. Demir (Ed.). *Uluslararası Marmara fen ve sosyal bilimler kongresi (BAHAR 2019) sosyal bilimler bildiriler kitabı* (s. 491-496) içinde.

Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin tasavvufi açıdan incelendiği bir bildiri çalışmasıdır. Konya Kütüphanesi'nde bulunan nüshada yer alan; sayılar, susma orucu, don değiştirme, hil'at, hırka, şeyhlik-müritlik, çile, edep, ölüm, felek, âb-ı hayat gibi kavramların ne şekilde kullanıldığına değinilmiştir.

Kitaplar:

1. Kırkkılıç, H. A. (1993). *Kırk Vezir Hikâyeleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

278 sayfadan oluşan kitap, Atatürk-Edebiyat Kataloğu'nda E05412 demirbaş numarası ile kayıtlıdır (www.toplukatalog.gov.tr).

2. Hafızalioğlu, T. (2002). *Kırk Vezir Hikâyeleri*. İstanbul: Selis Kitaplar Yayınevi.

235 sayfalık bu kitapta 83 tane hikâye bulunmaktadır. Akıcı ve sade bir üslupla hikâyelerin Türkiye Türkçesine aktarımı verilmiştir.

3. Özalp, N. A. (2014). *Kırk Vezir Hikâyeleri*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Bu kitapta Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin tam metninin günümüz Türkçesine aktarımı verilmiştir. Kitap 366 sayfadan oluşmaktadır.

4. Zal, Ü. (2015b). *Kırk Vezir Hikâyeleri-I [Harekeli metin] (İnceleme-Metin-Sözlük)*. İsveç: Gün Förlag Yayınları.

Uppsala'da yer alan harekeli metnin incelemesi yapılmıştır (Zal, 2015a, s. 1279-1280).

5. Erdem, M. D. (2018). *Kırk Vezir Hikâyeleri*. Ankara: Pruva Yayınları.

Mehmet Dursun Erdem, bu kitabında Uppsala'da bulunan harekesiz nüshanın Türkiye Türkçesine aktarımını yapmıştır. Kitap 283 sayfadan oluşmaktadır. Eserin içerisinde birkaç tane minyatür ve 81 hikâye başlığı yer almaktadır. Yazara ait bir ön sözün ardından Allah'a hamd ve Hz. Muhammed'e selam için yazılmış bir bölüm mevcuttur. Onun hemen ardından "Sebeb-i Telif" bölümü gelmektedir. Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin çerçeve hikâyesini özetleyen bir bölüm verildikten sonra iki adet "Hikâye" başlığı verilmiştir. İlkinde şâh, şehzâde ve üvey annesi tanıtılmıştır. İkincisinde kadının iftirasına kadar olan kısma yer verilmiştir. Asıl hikâyelere başlanmadan önce o hikâyelerin kaçıncı günlerde anlatıldığı "Birinci Günün Hikâyeleri", "İkinci Günün Hikâyeleri" şeklinde belirtilmiş ve son olarak "Kırkıncı Günün Hikâyeleri" ile tamamlanmıştır.

6. Zal, Ü. (2019). *Kırk Vezir Hikâyeleri-II [Harekesiz metin] (İnceleme-Metin-Sözlük)*. İsveç: Gün Förlag Yayınları.

Uppsala'da yer alan harekesiz metnin incelemesi yapılmıştır (Zal, 2015a, s. 1279-1280).

7. Zal, Ü. (2023). *Kırk Vezir Hikâyeleri*. İstanbul: Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık.

Bu kitap Uppsala'da bulunan nüshanın Türkiye Türkçesine aktarımı olup 26 hikâye ve 80 sayfadan oluşmaktadır.

Kitap Bölümleri:

1. Kavruk, H. (2022). Kırk Vezir Hikâyeleri. *Eski Türk edebiyatında mensur hikâyeler* (3. bs.) (s. 109-116) içinde. Ankara: MEB Yayınları.

Bu kitapta Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin adı ve yazarı, kaynağı, konusu, yazılış tarihi, sunulduğu kişiler, nüshaları, baskıları, dil ve üslubu hakkında bilgiler bulunmaktadır. Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin, kendinden önce yazılmış doğu hikâyeleriyle mukayesesi kitapta yer verilen diğer bir husustur.

Ansiklopedi Maddeleri:

1. Kızıltan, M. (2022). Kırk vezir. *İslam ansiklopedisi* (Cilt 25, s. 473-474) içinde. Ankara: TDV Yayınları.

Bu maddede Kızıltan Kırk Vezir Hikâyeleri'nin gelişiminden, kaynağından, konusundan, çerçeve hikâyesinden, isimlerinden, çevirilerinden bahsetmiştir. Kırk Vezîr Hikâyeleri ile ilgili bugüne kadar yazılmış ilk ve tek ansiklopedi maddesidir.

Metnin Musahhihi: Süleymân Sûdî

a. Doğumu ve Ailesi

Süleymân Sûdî'nin 1890 yılında Kırım'da doğduğu ve babasının da Süleymânzâde Abdullah Efendi olduğu konusunda kaynaklar fikir birliği etmektedir (Ardalı Büyükarman, 2009, s. 193-194; Ardalı Büyükarman, 2021, s. 13-14; Aykol, 2018b, s. 102; Emeksiz, 2018, s. 70; Gümüş, 2019, s. 126-127; M. Durmuş, 2019, s. 3; S. Şahin, 2021, s. 17-18). Ölüm tarihi konusunda bir netlik yoktur ancak 1933 senesinde hayatını kaybettiği düşünülmektedir (S. Şahin, 2021, s. 19).

b. Eğitim Hayatı

Sûdî Bey, Aykol'un İsmail Gaspıralı'ya ait olduğunu düşündüğü (2018b, s. 102) Bahçesaray Rüşdiyesi ve Simferepol Rus Akademisi'nden sonra İstanbul'a gelerek Vefa İdadisi'nde eğitim almıştır (Ardalı Büyükarman, 2021, s. 13; Emeksiz, 2018, s. 70; Gümüş, 2019, s. 127).

c. Çalışma Hayatı, Yayıncılığı ve Eserleri

Sûdî Bey, İstanbul'daki öğrencilik döneminde bir kütüphanede tezgâhtarlık yapmıştır ve böylece çalışma hayatına atılmıştır. Ayrıca birçok farklı alanda ticaret yapmıştır (Ardalı Büyükarman, 2009, s. 193-194; Ardalı Büyükarman, 2020; Ardalı

Büyükarman, 2021, s. 13-14; Emeksiz, 2018, s. 70; Gümüş, 2019, s. 126-127; M. Durmuş, 2019, s. 3; S. Şahin, 2021, s. 17-18).

Sûdî ticaret ve tezgâhtarlık gibi işlere ek olarak edebiyata duyduğu ilgi dolayısıyla yayıncılık faaliyetleriyle de uğraşmıştır. *Tokmak* isimli bir gazetede başyazarlık yapmasının yanı sıra *Fatih* adı verilen bir gazete çıkarmıştır (Gümüş, 2019, s. 127). Emeksiz *Tokmak*'ın bir mizah dergisi olduğunu *Fatih*'in de 4 sayfadan oluştuğunu söylemektedir (2018, s. 70). Ardalı Büyükarman (2009, s. 194), Gümüş (2019, s. 127) ve Şahin (2021, s. 17), Süleymân Bey'in ilk kitabının *İtalya Cenginin Akibeti* olduğunu ve bu eserin Manzume-i Efkâr Matbaasında basıldığını (S. Şahin, 2021, s. 17) söylerler. Emeksiz'e göre ise yazarın ilk eseri Cemiyet Kitâbhânesi tarafından yayımlanan *Şefika*'dır (2018, s. 70).

Birçok kaynağa göre Süleymân Sûdî, en üretken ve verimli dönemini 1914 yılında yaşamıştır (Ardalı Büyükarman, 2021, s. 13; Emeksiz, 2018, s. 70; M. Durmuş, 2019, s. 3; S. Şahin, 2021, s. 17). Vassaf Kadri ile yayımladıkları; *Kanlı Peri, Kara Cadı, Siyah Pençe, Ani Felaket, Görülmemiş Bir Aşk, Yeraltı Şehrinde Bir Cinayet, Çın Guguklu Saat, Kanlı Perinin Son Aşkı, Esrarengiz Bir Düğün* ve *Dirilen Cenaze* ismindeki on kitaplık bir seri roman olan *Millî Cinâyât Koleksiyonu* da 1914 yılına damga vurmuştur. Bu on kitaplık seri romanın ilki sayılan *Kanlı Peri*'de İstanbul'daki bir yeraltı şehrindeki işlenen suçlar anlatılmıştır. *Kara Cadı* isimli ikinci kitapta "Kara Cadı" adlı suçlunun işlediği suç ve bu suçundan dolayı onu yakalayıp karakola götüren Hüseyin Bey anlatılmıştır. Hüseyin Bey'in yardımcısı rolünde karşımıza çıkan Abdal Ahmet *Siyah Pençe* isimli üçüncü kitapta anlatılmıştır. *Ani Felaket,* serinin dördüncü romanı olup kitapta bir suç mahaline yapılacak olan baskın anlatılmıştır. Beşinci roman olan *Görülmemiş Bir Aşk*'ta bir aşk hikâyesiyle karşılaşırız. *Yeraltı Şehrinde Bir Cinayet* serinin altıncı romanıdır ve Dev Süleyman isimli bir karakterin rüzgâr aracılığıyla İstanbul'a geldiği halka anlatması ve onları inandırmasından bahsedilir. Yedinci kitap *Çın Guguklu Saat* adını taşır ve bir elmas hırsızlığı konu edilir. Serinin sekizinci kitap olma özelliğini taşıyan *Kanlı Perinin Son Aşkı* bir oyunla polislerin

karakoldan uzaklaştırılmasını konu edinen bir kitaptır. *Esrarengiz Bir Düğün* adı verilen dokuzuncu kitapta karşımıza bir evlilik konusu çıkmaktadır. *Dirilen Cenaze* isimli son kitapta ise Hüseyin Bey ve yardımcısı Abdal Ahmet'in başarısız olmaları sebebiyle meslekten istifa etmek istediklerini görürüz (Ardalı Büyükarman, 2009, s. 194-197).

Süleymân Bey'in eserleri incelendiğinde hikâye, dergi, masal ve fıkra türünde ürünler de verildiği görülür (Emeksiz, 2018, s. 77). *Asuman ile Zeycan, Şah İsmail, Melik Şah ile Güllü Hanım, Arzu ile Kanber, Elif ile Mahmud, Derdiyok ile Zülfüsiyah, Şah Kasım*[4] ve *Şahmeran*[5] halk hikâyesi türünde; *Haber*, sadece 23 sayılık bir yayın yapabilen, *Kırım Mecmuası, Musavver Çocuk Postası* ve *Menekşe* dergi türünde; *Alâattin ve Sihirli Lambası*[6] masal türünde; *Letâif-i Ebu Nüvas* ve *Bekri Mustafa* fıkra türündeki eserleridir. Bunlara ek olarak *Şık mı?*, *Rusça Öğrenimi İçin Elifba*[7], *Aile Takvimi*[8], *Küçük Gülnaz'ın Hikâyesi, Damad Beyim, Şefika'nın Nedameti, Aşub-ı Dil, Çilingirin Esrarı, Katina, Mihriban, Saliha Hanım, Sevda Mektupları, Sevgilimde Bir Gece, Sofya'da Osmanlı Sancağı*[9] *, Üçünün En Bahtiyarı, Fındıkçı Karı, Dağ Kralı, Yedi Âlim Hikâyesi* ve E. Âli ile birlikte yayımladıkları *Gece Kuşları* adlı eserleri de bulunmaktadır (Ardalı Büyükarman, 2020; Ardalı Büyükarman, 2021, s. 13-14; Emeksiz, 2018, s. 70-73, 75-76; Gümüş, 2019, s. 127-131; M. Durmuş, 2019, s. 3-6; S. Şahin, 2009, s. 179; S. Şahin, 2021, s. 17).

Süleymân Sûdî'nin yukarıda bahsedilen eserlerine ek olarak "*Ahlak Düşkünü*" ve "*Benli Leylâ*" adlı iki romanı daha olduğu tarafımızca tespit edilmiştir. İncelediğimiz "Hikâye-i Kırk Vezîr" adlı kitabın en son sayfasında Süleymân Bey, üç eseri hakkında

[4] Emeksiz bu eseri çalışmasında *Şah Kasım Hikâyesi* olarak belirtmiştir (2018, s. 73).
[5] Emeksiz bu eseri çalışmasında *Şahmaran Hikâyesi* olarak belirtmiştir (2018, s. 73).
[6] Emeksiz bu eseri çalışmasında *Alâattin ve Sihirli Lâmba* şeklinde almıştır (2018, s. 73).
[7] M. Durmuş bu eseri çalışmasında *Kendi Kendine Rusça Yahut Mükemmel Rusça Elifba* şeklinde almıştır (2019, s. 6).
[8] M. Durmuş, bu eseri çalışmasında *Sene-i Maliyesine Mahsus Rehber-i Sal Aile Takvimi* (2019, s. 5), Emeksiz ise *1339 Sene-i Maliyesine Mahsus Rehber-i Sâl Aile Takvimi I. Sene* (2018, s. 73*)* şeklinde almıştır.
[9] Emeksiz bu eseri çalışmasında *Sofya'da Osmanlı Sancağı Osmanlılar İleri Daima İleri* şeklinde yer vermiştir (2018, s. 2).

bilgi vermiştir. Bunlardan "Dağ Kralı" daha öncesinde tespit edilmiş olup diğer iki romanın ismi şimdiye kadar hiçbir yerde anılmamıştır. Süleymân Sûdî bu üç romanı hakkında şu şekilde bilgi vermiştir:

[127]

Aḫlāḳ Düşkünü

Ne s̱ervet ü s̱āmānıñ, ne refāh u saʿādetiñ aḫlāḳ düşkünlügünüñ fecāyiʿini taʿdīl ü izāle edemeyecegini gösteren bu roman şimdiye ḳadar yazılmış ve neşr olunmuş ems̱āliniñ ḳat ḳat fevḳindedir.

Eñ fecīʿ veḳāyiʿi, tüyleri ürperdecek derecede müdhiş aḥvāl u ṣafaḥāti muḥtevī olan bu es̱er hem ṣoñ derece merāḳ-engīz ve hem de ʿibret-āmūzdur.

Ḳāriʾe ve ḳāriʾlerimize müṭālaʿası tavṣiye eyledigimiz bu romanıñ fīʾātı "25" ġurūş olup maḥall-i tevzīʿi Kitābḫāne-i Sūdīdir.

Benli Leylā

Merāḳ-engīz, ʿibret-āmīz, gülünclü ve eglenceli bir ṭarzda yazılmış olan bu millī ve āşıḳāne roman, bir ʿālem-i ẕevḳ ü sefāhatiñ bütün ṣafaḥātini tamāmıyla taṣvīr etmekdedir.

Erbāb-ı muṭālaʿayı güldüren, düşündüren ve her ḥālde ẕevḳyāb eden bu kitābı ḳāriʾīn-i kirāma cidden tavṣiye eyleriz.

Fīʾātı 25 ġurūş olup maḥall-i tevzīʿi Sūdī Kitābḫānesidir.

[128]

Ṭāġ Ḳralı

Bu es̱er fevḳa'lʿād[e] merāḳ-āver ve fecīʿ bir vaḳʿa-ı ʿāşıḳāneyi iḥtivā eder.

"Kitābḫāne-i Sūdī"niñ eñ ṣoñ neşr etdigi romanları arasında şāyān-ı

müṭālaʿadır. Eşeriñ her ṣaḥīfesinde ʿaşḳ, dehşet, endīşe, merāḳ vardır.

Bunuñ ḳadar leẕẕetle, iştiyāḳla oḳunan romanlar pek azdır. Bā-ḫuṣūṣ eşer cidden selīs bir üslūb ile lisānımızda naḳl olunmuşdur. Nāḳılınıñ muvaffaḳiyyeti de ayrıca şāyān-ı taḳdīrdir.

"Ṭāġ Ḳralı"nı oḳumaḳ eñ ince sergüẕeşt-i ʿāşıḳānedir. Yine eñ fecīʿ ve fedākār bir ṣaḥīfe-i ḥayātdır. ʿAşḳıñ ḳuvvetine bu eşer şāhiddir.

Fīʾātı 25 ġurūşdur.

Süleymân Sûdî yukarıda sayılmış olan tüm bu eserlerinde Sûdî Süleymânof, S. Sûdî Himmetzâde, Sûdî Himmetzâde, İdus Namyelüs, Himmetzâde, Kırımlı Sûdî Süleymânof, S. Abdullah Himmetzâde, S. S., Kırımlı, S. Abdullah, S. Sûdî, S. Süleymânof, Süleymânof ve Ydos Namiles gibi takma isimler kullanmıştır (Ardalı Büyükarman, 2009, s. 194; Ardalı Büyükarman, 2021, s. 14; Emeksiz, 2018, s. 70-71; Gümüş, 2019, s. 127-128; M. Durmuş, 2019, s. 6; S. Şahin, 2021, s. 18).

d. Siyasî Yönü

Verdiği eserlerden de anlaşılacağı üzere verimli ve üretken birisi olan Süleymân Sûdî'nin, Osman Kemal Hatif, Bekirzade Hamdi, Mahmut Ekrem, Şevki Bektöre, Bekir Muhittin, Fevzi (Altuğ) Bey, Nureddin Bey, Hüsameddin Bey ve Mehmet Kahraman Bey ile Kırım Müslümanları Cemiyeti'nin kurulmasına da katkı sağladığı bilinmektedir (Arabacı, 2006, s. 78). 1918 yılında Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin Sadaret Vekâleti'ne sunulan belgede Abdurrahman Vefik Bey, Osman Kemal Hatif, İbrahim Âdil, Muallim Hüsameddin, Nebi Kuku ve Seyit Celil Şemi ile imzaları bulunmaktadır (Aykol, 2018a, s. 93-94).

e. Kitâbhâne-i Sûdî

Süleymân Sûdî tarafından İstanbul'da 1908 yılında açılan bir yayınevidir (Aykol, 2018b, s. 102; M. Durmuş, 2019, s. 3). *Letâif-i Ebu Nüvas* adlı eseri (M. Durmuş, 2019, s. 6) ve üzerinde çalışma yaptığımız *Hikâye-i Kırk Vezîr* burada yayımlanmıştır. Aykol bu yayınevi hakkında "Tarihî, içtimaî ve edebî telif eserlerinin yanında çeviri eserler de yayımlamıştır. Bunun yanında yemek ve ilaç kitapları gibi günlük hayatta insanlara kolaylık sağlayacak kitaplar da Kitabhâne-i Sûdî'de neşredilmiştir" (2018b, s. 103) şeklinde bilgi vermiştir.

1. BÖLÜM
HİKÂYE-İ KIRK VEZÎR ADLI ESERİN İNCELENMESİ

1.1. ESERİN TANITILMASI

1.1.1. Adı

Türk Dil Kurumu Kütüphanesi'nde yer alan eserin kapağındaki "Şarkın eski masallarından: Hikâye-i Kırk Vezîr" ibaresine dayanarak eserin adının *Hikâye-i Kırk Vezîr* olduğu anlaşılmaktadır.

1.1.2. Musahhihi

Eserin üzerinde yazan "Musahhihi: Himmetzâde" ifadesinden bu eseri tashîh eden kişinin Süleymân Sûdî olduğu görülmektedir.

1.1.3. Türü

Hikâye-i Kırk Vezîr adlı eser, çerçeve hikâyenin etrafında anlatılan ana ve ara hikâyelerden oluşan, tercüme özelliği gösteren mensur bir hikâyedir.

1.1.4. Konusu

Hikâyenin ana konusunu, pâdişâhın ikinci eşi Feleknâz'ın üvey oğluna ilgi duyması ve aşkına karşılık alamaması üzerine attığı iftira oluşturur.

1.1.5. Basım Yeri ve Tarihi

Kapak sayfasındaki "Sâhib ve nâşiri: Kitâbhâne-i Sûdî" ve "Der-sa'âdet - Bâb-ı 'Âlî Caddesi" ifadelerinden, bu eserin İstanbul Bâb-ı 'Âlî Caddesi'nde yer alan ve Süleymân Sûdî'ye ait bir yayınevi olan Kitâbhâne-i Sûdî'de tashîh edildiği

anlaşılmaktadır. Ayrıca yine kapak sayfasında yer alan "1338-1340" ibaresinden, eserin H. 1338- H. 1340 yılları arasında tamamlandığı düşünülmektedir.

1.2. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

1.2.1. Bakış Açısı, Anlatıcı ve Anlatım Teknikleri

Bakış açısı, tahkiyeye dayalı metinlerde yer alan olay örgüsü, kişi kadrosu, zaman ve mekân ögelerinin kimin tarafından algılandığı ve kime anlatıldığı gibi sorulara verilen bir cevaptır (Aktaş, 1991, s. 84) ve "hâkim (ilahi) bakış açısı", "kahraman bakış açısı" ve "müşahit bakış açısı" olmak üzere üçe ayrıldığı görülür. Hâkim bakış açısında olaylar üçüncü tekil şahıs tarafından anlatılır ve hikâye ve romanda yer alan kişilerin zihninden geçenleri bilir. Kahraman bakış açısında olaylar hikâyedeki karakterlerin ağzından anlatılmaktadır (Aktaş, 1991, s. 100; Eliuz, 2009, s. 1136). Müşahit bakış açısında ise olayları aktaran anlatıcı dışarıdan olup biten şeyleri izler, şahit olur ve anlatır (Aktaş, 1991, s. 113). Hâkim bakış açısında olduğu gibi anlatıcı her şeyi bilmemektedir. Gördüklerini objektif bir şekilde anlatmaktadır (Aktaş, 1991, s. 173; Eliuz, 2009, s. 1136).

Eserdeki hikâyelere bakıldığında olaylar kahramanların ağzından anlatılmamaktadır. Hikâyeleri, tanrısal bakış açısıyla üçüncül kişinin anlattığı görülmektedir.

> Şehzāde, Hindistānıñ eñ büyük bir ʿālimi muʿallim olaraḳ taʿyīn edilmiş ve genc henüz çocuḳ iken müşārün-ileyhiñ yed-i terbiyesine teslīm olunmuş idiginden faẕl u kemāli ʿulūm-ı şettāda yed-i ṭūlāsı ile beyne'n-nās mümtāz bulunuyordu (s. 4).

Ara hikâyeler, vezirler ve Feleknâz'ın pâdişâhı ikna etmesi için aracı konumundadır. Metne bakıldığında ara hikâyelerin başlangıcında ve sonunda pâdişâh ve vezirler/Feleknâz arasındaki konuşmalara rastlanmaktadır. Bu da metinde diyaloglara dayalı bir anlatımın olduğunu göstermektedir. Diyalogların aksine metinde iç monologlara, iç çözümlemelere ve bilinç akışına yer verilmemiştir. Vezirler ve

Feleknâz hikâye anlattıktan sonra, şâha hikâyeyi özetleyecek tek cümle söyleyerek kadının/vezirlerin yalan söylediğini kanıtlamaya çalışırlar:

Feleknâz, şâha hikâye anlattıktan sonra şâh ile konuşmaya başlar. Ardından şâh uyur ve sabah olunca oğlunu öldürmeye niyetlenir. Bunu duyan vezirler, şâha bu konuda acele etmemesi gerektiğini, sonrasında pişman olacağını anlattıktan sonra vezirin anlattığı yeni bir hikâyeye başlanır:

> **İşte şāhım bu ḥarāmīzādeniñ babalığını öldürüp ḳız ḳardaşını aldığı gibi bu oġlan da sizi öldürüp analığını almaḳ fikrine düşmüşdür.**
>
> Ḥaḳḳında ne yapılmaḳ lāzım ise siz bilirsiñiz. Ṣoñra peşīmān olursuñuz. Şāh Feleknāzıñ bu ġarīb ḥikāyesini diñledikden ṣoñra kendi kendine:
>
> -Yarın bunu ḳatl ederim.
>
> Diyerek yatıp uyudu.
>
> Ertesi ṣabāḥ dīvāna çıḳıp şehzādeyi celb etdi, cellāda hemān boynunu urmaġı emr eyledi. Ol zamān yedinci vezīr ḳıyām ile ādāb-ı mülūku yerine getirdikden ṣoñra söze başlayaraḳ:
>
> **-Ey şāh-ı ʿālem. İcrā edecegiñiz işiñ evvelā ṣoñunu ḥesāb ediñiz ṣoñra yapıñız çünkü her ḫuṣūṣda neṯīce-i muḥtemeleyi naẓar-ı diḳḳate almaḳ lāzımdır. Bu işde de size ṣoñunu tefekkür etmeñizi ʿarż eylerim, zīrā şehzādeyi ḳatlden ṣoñra onuñ bī-günāh olduġu tebeyyün eder ise çoḳ peşīmān olursuñuz. Lākin bu nedāmet fāʾide vermez. Gerek benim ve gerek diger vezīrleriniñ size bu yolda maʿrūżātda bulunduḳları siziñ menfaʿatiñiz içindir.**
>
> **Bu münāsebetle ḫātırıma bir ḥikāye geldi. Müsāʿade buyurur iseñiz naḳl edeyim.**
>
> **Dedikde şāh ḥikāyeyi diñlemek istemekle vezīr ber-vech-i ātī söze başladı (s. 65-66).**

Metnin sonunda şehzâdenin hocası şâhın yanına gelir ve bir müddet önce şehzâdenin talihine baktığını ve uğursuzluk gördüğünü söyler. Böylece "geriye dönüş (flashback)" tekniği kullanılmış olur:

> -Şāhım emr ediñiz şehzādeyi ḥużūruñuza getirsinler. Suʾāl buyuruñuz cevāb versin. Şimdiye ḳadar söylemedigi benim emrim ile idi. Çünkü ʿilm-i nücūm ile ṭāliʿini yoḳladığım zamān ḳırḳ gün ṣoñ derece nuḥūset içinde olduġunu bir söz söyledigi ḥālde ölüm tehlikesine maʿrūż bulunduġunu görmüş idim. Bunuñ için ben iẕin vermedikçe söz söylememegi tenbīh etmişdim (s. 123).

1.2.2. Olay Örgüsü

"Düzenli, organize edilmiş olaylar ve eylemler dizisi" (Hawthorn, 2014, s. 208) ve "romanın hikâyesinde yer alan olayların sıralanış ve düzenleniş sistemi" (Çetin, 2009, s. 187) olarak tanımlanan olay örgüsü Türk edebiyatının anlatmaya dayalı edebî türlerinden olan hikâye ve romanlarda önemli unsurlardandır. Metinde tek bir olay olabileceği gibi birden çok olayla da karşılaşılabilir. Vakalar metnin okuyucusu üzerinde sürükleyiciliği ve heyecanı arttırmaktadır. Bu olaylar zaman ve mekân unsurlarını da şekillendirmektedir.

Eserde olay, Hikâye-i Kırk Vezîr isimli çerçeve hikâyede kadının şehzâdeye attığı iftirayla başlar. Şâhın ilk eşi vefat ettiği için Feleknâz isimli bir kadınla ikinci evliliğini gerçekleştirir. Şâhın ilk eşinden bir oğlu vardır. Feleknâz başlangıçta şehzâdeyi kardeşi gibi görmekteyken ilerleyen zamanlarda içinde çocuğa karşı şehvet duyguları uyanmaya başlar. Hocası bir gün şehzâdenin talihine bakar ve bir uğursuzluk görür. Bu uğursuzluktan kurtulabilmesi için şehzâdenin kırk gün boyunca hiç kimseyle konuşmaması gereklidir. Babasının bu durumdan haberi olmadığı için oğlunun bir şeyi olduğunu düşünerek Feleknâz'dan belki oğlunun derdini anlayabilir diye konuşmasını rica eder. Feleknâz ve şehzâde bir odada yalnız kaldıkları zaman Feleknâz şehzâdeye olan aşkını itiraf eder. Ancak şehzâdeden karşılık göremez. Bunun üzerine şâha gider ve oğlunun kendisine ahlaksız ve uygun olmayan teklifte bulunduğunu söyleyerek şehzâdeye iftira atar. Şâhı, oğlunu öldürmesi hususunda dolduruşa getirir. Bu durumu öğrenen vezirler şâha bu konuda acele etmemesi ve kadın sözüyle bir cana kıymaması gerektiğini anlatırlar. Feleknâz şehzâdeyi öldürmesi için, vezirler de öldürmemesi için şâha hikâyeler anlatırlar ve metin bu şekilde ilerlemesini sürdürür. Eserin sonunda şehzâdenin kırk günlük suskunluğunun bitmesiyle bütün olay açığa çıkar ve hikâye tamamlanır.

> O zamān şehzāde on beş on altı yaşında idi. Altmış yaşlarındaki pederiniñ aldıġı ḳız ise yigirmi yaşlarında idi. İlk günlerde şehzādeyi küçük birāderi gibi telaḳḳī ederek o ṣūretle sevmekde bulunan ḳadınıñ ḳalbinde aylar ve seneler geçdikce başḳa bir ḥiss uyanmaġa başladı.

Fi'l-vāḳiʿ şehzāde on doḳuz yaşlarına vāṣıl olmuş, ḥüsn ü cemāl-i merdānesi ṭavrı levendānesi ḳadd u ḳāmetiniñ tenāsübü ile zamānınıñ eñ güzel bir genci olmuşdu.

Genc şehzādeye her gün tezāyüd etmekde bulunan ʿaşḳıyla oñu vālidesiniñ ṣabr u sāmānı tükenmekde ise de bir münāsib fırṣat bulamadığından gence

derd-i derūnunu ifşāya, ondan ṭaleb-i viṣāle bir dürlü cesāret edemiyor. Āteş-i ʿaşḳ ile yanıp yaḳılıyordu. (s. 3-4).

(…)

Yine sükūtuna bir maʿnā veremeyen āşufteniñ ṣabr u taḥammülü ḳalmadı. Genci sīnesine doġru çekerek öpmek teşebbüsünde bulunduġu anda şehzāde bu ḥarekātı rezīlāneden dolayı ṣoñ derece ġażab u ḥiddet edip eliniñ tersiyle ḳadınıñ aġzına şiddetli bir toḳat urdu.

Bu ḍarbeniñ teʾsīriyle dişleri yerlerinden oynadı. Aġzı ḳan ile doldu. Bu muʿāmele Feleknāzıñ ḳalbini kīn ü ġayẓ ile doldurdu. Hemān yaralı arslan gibi yerinden ṣıçrayaraḳ ve şehzādeye, gözlerinden āteş-i ġażab ṣaçaraḳ baḳdı ve dedi:

-Ey sefīl-i rezīl! Ben saña tāc u taḫt ile vaṣlımı teklīf

ediyorum. Sen bana böyle ḥaḳāret ediyorsuñ. Pek aʿlā! Baḳalım bunuñ ṣoñu ne olur? Şimdi babaña söyleyim de onuñ saña ne yapacaġını görürüz.

Feleknāz odadan çıḳaraḳ diger odaya gitdi. Aġzından aḳan ḳanı üstüne başına bulaşdırıp bir kūşede maḥzūn oturaraḳ aġlamaġa başladı.

Şehzāde daḫı odasına gitdi.

Aḳşam olup şāh ḥarem dāʾiresine girdi. Şehzādeye dāʾir maʿlūmāt almaḳ üzere "Feleknāz"ıñ odasına gelip mezbūreyi ḳanlar içinde, aġlamaḳdan gözleri şişmiş görünce dūçār-ı ḥayret olaraḳ ṣordu: Ḳadın

- Ey şevketli şāhım! Merāḳını izāle etmek, derdini añlamaḳ üzere baña gönderdigiñ oġluñ ḫāṣā seniñ evlādıñ degildir, sebeb-i ḥüzn ü teʾellümünü ögrenmek için neden maḥzūn olduġunu, derdi ne idigini suʾāle başladıġım zamān baña el uzadıp tecāvüze cesāret etdi (s. 7-8).

(…)

Şehzāde ḫ^{v}ācesiniñ yüzüne baḳdı. Üstād işāretle söylemesini emr eylediginden genc mā-cerāyı olduġu gibi ḥikāye eyledi. O zamāna ḳadar ḳorḳularından sükūt etmiş olan birḳaç cāriye de şehzādeniñ ḥaḳīḳati söylediginı Feleknāzıñ gence nāmeşrūʿ teklīfde bulunduġunu ḳapınıñ öñünde duyduḳlarını beyān ile şehādet eylediler. Nihāyet Feleknāz inkār edemeyip iʿtirāf-ı ḳabāḥat etdi.

Bunuñ üzerine şāh oġlunu der-āġūş ederek gözlerinden öpdü. Vezīrlerine beyānı iʿtiẕār ederek onlardan ʿafv diledi. Baʿdehu böyle büyük bir iftirāya cürʾet etmiş olan ḳadınıñ tertīb-i cezāsını emr eyledi (s. 124).

Olay örgüsü Feleknâz'ın şehzâdeye âşık olduktan sonra ona iftira atmasıyla başlar ve gerçeklerin ortaya çıkıp Feleknâz'ın cezalandırılmasına kadar devam eder. Vezirler ve Feleknâz tarafından anlatılan ara hikâyeler de okuru meraka sürükler.

> Vaḳtiyle bir adam bir yılana dost olmuş ve her gün bir miḳdār yiyecek götürüp yılanıñ deligine ḳoyar idi. Yılan delikden başını çıḳarıp bu yemi yedikden ṣoñra o adama ḳarşı masḫaralıḳlar yapar ve eğlendirirdi (s. 55).
>
> (…)
>
> Yılan ışınıp kendine gelince hemān başını ḳaldırdı ve o adamı ṣoḳup helāk etdi (s. 55).

1.2.2.1. Çerçeve Hikâye, İkinci Düzey Hikâyeler ve Ara Hikâyelerin Özetleri

Metnin çerçeve hikâyesi Hikâye-i Kırk Vezîr'dir. Feleknâz ve vezirler tarafından şâhı ikna etmek için anlatılan diğer ana ve ara hikâyeler Hikâye-i Kırk Vezîr'in etrafında teşekkül etmektedir.

1.2.2.1.1. Çerçeve Hikâye

Hikâye-i Kırk Vezîr

Hindistan'da, yüce, adaletli ve lutufkâr bir pâdişâhın türlü güzelliklere sahip olan ve herkes tarafından takdir gören bir şehzâdesi vardır. Şehzâdenin annesi bir Çin kerimesidir. Annesi vefat edince babası başka bir pâdişâhın kızıyla evlenir. Evlendiğinde pâdişâh altmış yaşlarında, evlendiği kadın yirmi yaşlarında, şehzâde de on beş on altı yaşlarındadır. İlk evlendiklerinde üvey anne, şehzâdeyi küçük erkek kardeşi gibi görmektedir. Ancak bir zaman sonra kadın, şehzâdeye başka bir gözle bakmaya başlar, âşık olur. Şehzâde on dokuz yaşına gelir. Pâdişâhın eşi şehzâdeye aşkını itiraf etmek istese de bir türlü edemez. Üstat bir kişi arada sırada şehzâdenin talihine bakar. Yine bir gün şehzâdenin talihine bakar ve talihinde bazı olumsuzluklar görür ve bu hâlin kırk gün süreceğini şehzâdeye söyler. Eğer kırk gün kırk gece hiç konuşmazsa bu kötü hâlden kurtulacağını da şehzâdeye bildirir. Şehzâde bunun üzerine hiç konuşmaz. Pâdişâh oğlunun bu durumundan dolayı endişelenir ve şehzâdenin lalasına oğlunun bir derdi olduğunu, bu yüzden konuşmadığını söyler. Pâdişâh eşinin şehzâdeyi daha iyi anlayacağını düşünerek onunla görüştürür.

Pâdişâhın eşi Feleknâz şehzâdeyle yalnız kalma fırsatı elde edeceği için bu duruma sevinir. Şehzâde ve Feleknâz bir odada yalnız kalır ve Feleknâz ona neden üzgün olduğunu sorar. Şehzâde cevap vermez. Feleknâz her ikisinin de genç ve güzel, pâdişâhın ise yaşlı biri olduğunu söyler ve aşkını itiraf etmeye başlar. Şehzâdeye, aşkını kabul etmesi durumunda pâdişâhı kolaylıkla öldürebileceğini söyler. Şehzâde hiçbir cevap vermez. Feleknâz bu durum üzerine şehzâdeye daha da yakınlaşarak onu öpmeye çalışır. Şehzâde Feleknâz'a tokat atar. Bu tokat üzerine Feleknâz kinlenir. Durumu pâdişâha yalanlarla dolu bir şekilde anlatır. Şehzâdenin kendisine el uzattığını, babasını öldürüp yerine geçme niyeti olduğunu söyler. Şehzâdeyi öldürmesi için tahrik eder. Pâdişâh bunları duyunca hiddetlenir ve şehzâdenin öldürülmesi için cellada haber verir. Bunu öğrenince vezirler pâdişâha bunun sebebini sorarlar. Pâdişâh durumu vezirlere anlatır. Bunun üzerine divanda bulunan kırk tane vezirden birincisi pâdişâha bunun yanlış olduğunu, kadın sözüne inanıp oğlunu öldürmemesi gerektiğini anlatır.

1.2.2.1.2. İkinci Düzey Hikâyeler ve Ara Hikâyelerin Özeti

1.2.2.1.2.1. Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi

Mısır meclisindeki ulema, Hz. Muhammed'in miraç mucizesi hakkında konuşmaktadırlar. Onları dinleyen pâdişâh ulemanın anlattığı miraç mucizesine inanmadığını, böyle bir şeyin mümkün olamayacağını belirtir. Pâdişâhın bu sözlerini öğrenen Şeyh Şahâbeddîn bir gün pâdişâhı ziyaret etmeye gider. Birlikte otururlarken şeyh pencerelerin kapatılmasını ister. Biraz zaman geçtikten sonra şeyh bu defa pencerelerin açılmasını ister. Şâh dışarıya bakar ve bir ordu görür. Meraka düşer. Şeyh ise merak edilecek bir şey olmadığını söyler. Daha sonra şeyh pencereleri tekrar kapatıp açtırır. Ancak bu sefer bu ordu dışarıda değildir. Dışarıda alevler yükselmektedir. Bu durum üzerine pâdişâh tekrar bir endişe yaşar. Şeyh yine telaşlanacak bir durum olmadığını söyler ve tekrar pencereleri kapatıp açtırır. Bu sefer de Nil Nehri'nin taştığını görürler. Şeyhin emri üzerine bu pencereyi de kapatırlar ve bir diğer pencereyi açarlar. Bu defasında çok güzel bağlar, gül bahçeleri, şırıl şırıl akan su görürler. En sonunda bu pencereyi de kapatırlar ve bütün pencereler aynı anda tekrardan açılır. Daha önce gördükleri şeyler kaybolmuştur. Pâdişâh şeyhin

kerâmetinin farkına varır. Ardından şeyh, bir kap getirmelerini ister. Bu kap, su ile doldurulur ve şeyh pâdişâhın bu suyun içine çıplak bir şekilde girmesini ister. Şâh suyun içine girdikten sonra kendisini tenha bir dağda ve denizde görür, kendi kendine şeyhin kendisini ilmiyle böyle bir yere atıp tahtını elinden aldığını düşünmeye başlar. Dağda gezinirken karşısına odun kesen birkaç kişi çıkar. Bu kişiler şâha nereden geldiğini, kim olduğunu sorarlar. Şâh da tüccar olduğunu, bindiği geminin fırtınada kaybolduğunu ve kendisinin de sahile çıktığını anlatır. Oduncular da kendilerini tanıtır ve şâha kendi şehirlerine gitmeleri teklifinde bulunurlar, bir süre sonra şehre ulaşırlar. Şâh, bunlardan ayrılarak çarşıda gezmeye başlar. Gezerken bir nalbanda rast gelir ve dükkâna girer. Adam şâha nereden geldiğini sorar. Şâh da odunculara anlattıklarını ona da anlatır. Daha sonra kimsesiz olduğunu söyler ve nalbanttan nasihat ister. Nalbant evli olmayan kişilerin bu memlekette yaşayamayacağını, evlenmesi gerektiğini söyler. Kadınlar hamamına gidip oradaki kadınlara eşi olup olmadığını sormasını söyler. Eşi olmadığını söyleyen kadının kendisine eş olacağını da ekler. Pâdişâh nalbandın söylediklerini bir bir yapar. Hamamdan çıkan bekâr bir kadın karşısına çıkar. Kadın bu adamı hizmetkârlarına emir vererek aldırtır ve eve getirtir. Kadın şâha artık kendisinin zevcesi olduğunu söyler ve düğün yaparlar. Yedi sene kadının malıyla geçinerek birlikte yaşarlar ve çocukları olur. Sonunda kadının serveti tükenir. Şâhın bir işi yoktur. Kadın ona yiyecek kalmadığını bir iş bulması gerektiğini söyler. Şâh bunun üzerine nalbanda gider ve durumu anlatır. Nalbant ona bir ip verir ve hamallarla birlikte yük taşıyıp para kazanabileceğini söyler. Şâh bir süre hamallık yapmaya başlar. Bir gün deniz kenarına gider ve denize girer. Suya girince kendisini sarayda bulur. Şeyh orada onu beklemektedir. Şâh, şeyhe hiddetlenir. Şeyh ise hiddetlenecek bir şey olmadığını, başını suya sokup çıkardığında başına gelenlerin gerçek olduğunu anlatmaya çalışır. Şeyh orada bulunanları da kendisine şahit tutar. Şâh, hem şeyhe hem de kölelere kızar ve hepsinin ağız birliğini yaptığını söyler. Yedi senede başına neler geldiğini anlatmaya başlar ve içinden de şeyhi katletmeyi düşünür. Şeyh bunun farkına varır ve kendisi de soyunup suya girer ve kerâmet gereğince Şam'a gider. Oradan şâha mektup yazar. Peygamberin miraç mucizesini inkâr ettiği için böyle bir şey yaptığını açıklar. Ancak şâh intikam almaktan vazgeçmez ve Şam hükümdarına mektup yazarak şeyhin katledilmesini rica eder. Şam hükümdarı bunu kabul eder ve adamlarını şeyhin yaşadığı mağaraya gönderir. Ancak adamlar bir türlü mağaraya

yaklaşamazlar ve bunu hükümdara haber verirler. Hükümdar adamları geri çeker. Vezirlerden birisi şeyhle dostluk kurup ona cariyeler gönderme fikrini ortaya atar. Cariyelerden bir tanesinin de hileci olması gerektiğini söyler. Bu hileci kadın, şeyhin boşluğunu yakaladığı bir anda, hangi zamanlarda duasının kabul olmadığını sorar. Şeyh de cünüp olduğu zamanlarda kerâmet gösteremediğini kadına söyler. Kadın bunu adamlara haber verir ve ertesi gece şeyh, cariyelerden biriyle birlikte olur ve abdest almak ister ancak hileci kadın suyu dökmüştür. Su bulacağını söyleyerek adamlara haber verir ve adamlar şeyhi şehit ederler.

1.2.2.1.2.2. Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi

Bir pâdişâhın oğlu vardır. Pâdişâh oğlunun terbiye alması için lala ve hoca bulmuştur. Babası oğlunun hiçbir kusurunu affetmez, lala ve hocaların azarlamasının yanında oğlunu ara sıra odaya hapseder ve aç susuz bırakır. Bunun sebebini vezirler merak eder ve pâdişâha sorarlar. Pâdişâh da kendisinden sonra oğlunun pâdişâh olacağını, başkalarını hapse attıracağını ve dövdüreceğini, bu yüzden de aynı acıyı kendisi tadarsa o kişilere merhametli olur diye böyle davrandığını söyler. Aynı dönemde başka bir pâdişâh daha vardır. Onun da oğlu vardır ve oğluna karşı diğer pâdişâhın davrandığının aksi şekilde davranmaktadır. Her hatası hoş görülmektedir. Ama bu durum çocuğun terbiyesizleşmesine sebep olur. Vezirler pâdişâhı uyarmalarına rağmen pâdişâh onları dinlemeyip oğlunun her kusurunu affeder. On yedi, on sekiz yaşlarına geldiğinde memleketteki kadınlara tacizde bulunur ve vezirler şikâyet üzerine pâdişâhı bu konuda tekrar uyarırlar. Pâdişâh, oğlunu her ne kadar uyardıysa da söz dinlememektedir. Bir gün şehzâde babasını öldürür ve tahta geçer. Tahta geçince insanlara zulmü daha da artar. Halk, zamanında onu terbiye etmediği için babasına lanet okur. Bir gün diğer pâdişâha mektup yazıp bu zulümden usandıklarını, kendilerine yardım etse etse pâdişâhın yardım edeceğini söylerler. Pâdişâhtan bir ordu göndermesini ve bu ordunun zalim şehzâdeyi öldürmelerini talep ederler. Bu mektup üzerine pâdişâh, şehzâdeyi bir ordu ile o zalimin yanına gönderir. Zalim kişiyi şehzâdenin huzuruna çıkarırlar. Şehzâde, zalim hükümdara ceza verir. Zalim kişi bu eziyetlere tahammül edemez ve böyle zalim olmasının sebebini kendisini böyle yetiştiren melun babasına bağlar. Şehzâdeden kendisini öldürmesini ister. Şehzâde de cellada emir verir ve başı kesilir.

1.2.2.1.2.3. Tüccârın Tûtîsi Hikâyesi

Hindistan'da, zengin bir tüccarın eşi vardır ve bu kadın başka bir erkekle ilişki içerisindedir. Tüccar bir gün çarşıda gezerken bir tûtî beğenir ve onu satın alır. Bir gece tüccar evine gitmez. Eşi de bunu fırsat bilerek diğer erkeği eve çağırır ve onunla eğlenir. Evdeki tûtî, bunları seyreder. Sabah olunca adam evden gider ve bir müddet sonra da tüccar evine gelir. Kuş, gece olanları tüccara anlatır. Tüccar bunu duyunca sinirlenerek karısına sorar. Karısı inkâr eder ve bir kuşun sözüne inandığı için kocasına kızar. Ağlamaya sızlanmaya başlar. Yine bir gece tüccar eve gelmez. Kadın yine fırsat bilerek dostunu eve çağırır ve kuşun yaptıklarını anlatır. Adam artık evde eğlenemeyeceklerini, bu kuşun kendilerini rezil edeceğini söyler. Kadın ise kuş için başka bir plan hazırlar. Cariye bir deri, tahta ve su getirir. Deriyi kafesin üstüne koyar ve ara ara tahtayla deriye vurur. Daha sonra da kuşun üzerine su serper. O plan işlerken adam ve kadın eğlenmeye devam ederler. Tüccar eve geldiğinde kuş yine olanları anlatır ve aynı zamanda da yağmur yağdığını şimşek çaktığını söyler. Kadın hemen araya girerek kuşun nasıl yalan söylediğini kocasına anlatmaya çalışır. Tüccar bu hileyi anlamaz ve karısına hak verir. Bundan sonra da kuşa inanmaz. Kadın da dostuyla rahat bir şekilde vakit geçirmeye devam eder.

1.2.2.1.2.4. Hasta Şehzâdenin Hikâyesi

Bir pâdişâh ve bu pâdişâhın oğlu vardır. Çocuk hastalıklı ve zayıf bir yapıya sahiptir. Babası oğlunun tedavisi için en ünlü doktorları toplamışsa da onların ilaçları çocuğa fayda vermez. Bir gün uzak bir memleketten uzman hekim gelir. Şâh onu huzuruna çağırır. Hekim geldiğinde çocuğa bakar ve onu iyi edebileceğini söyler. Ancak çocuğun annesiyle yalnız görüşmek ister. Şâh bunu kabul eder. Hekim çocuğun annesiyle yalnız kalınca kadına bu çocuğun kimden olduğunu sorar. Kadın şâhtan olduğunu, şâhın haremine yabancı kimsenin giremeyeceğini söyler. Ancak hekim buna inanmaz ve kadına işin aslını dosdoğru şekilde anlatması gerektiğini, yoksa çocuğun şifa bulamayacağını söyler. Bu sırrın da gizli kalacağını vurgular. Kadın önce inkâr etse de daha sonra itiraf eder. Şâhın hiçbir kadından çocuğu olmadığını, tahtın yabancı birisine geçmemesi için bir gençle birlikte olup çocuğu ondan doğurduğunu bir bir anlatır. Hekim, şâhın yanına gider ve şehzâdeyi iyi edeceğini söyler. Tedavi için çocuğa tarhana çorbası, bulgur pilavı ve ayran getirmelerini rica eder ve şehzâdeye

bunlar yedirilip içirilir. Oradaki hekimler bu duruma anlam veremezler. Kendilerinin yaptığı o kadar ilaca rağmen şehzâdenin iyileşmeyip bu yemeklerden sonra iyileşmesine hayretle bakarlar. Şehzâdenin iyileşmesinden dolayı pâdişâh, hekime mal ihsan eder.

1.2.2.1.2.5. Şâh-ı Âdilin Hikâyesi

Akıllı bir pâdişâh ve bunun üç şehzâdesi ile üç veziri vardır. Şâh, yüz yirmi yaşına gelir. Ömrünün sonlarını ibadetle rahat ve huzur içinde geçirmek ister. Tahtına da üç oğlundan birini oturtmayı düşünür. Ancak hangisinin uygun olduğuna karar veremeyip vezirlerine sorar. Birinci vezir, üç şehzâdenin de üçer gün tahta geçirilmesini, böylelikle kimin ülkeyi daha iyi yöneteceğini öğrenebileceklerini söyler. Diğer vezirler ve pâdişâh bu öneriyi kabul eder. Üç günlüğüne büyük şehzâde tahta geçirilir. Şehzâde gayet adaletli ve akıllı bir şekilde ülkeyi yönetir. Babası oğlunu sınamak için zindandan üç mahkûmu oğlunun huzuruna gönderir. Şehzâde anne ve babaların evlat yetiştirmek için ne zorluklar çektiğini düşünerek mahkûmlara merhamet gösterir ve onları tövbe ettirip serbest bırakır. Birinci şehzâdenin üç günlük taht süresi dolar ve yerine diğer şehzâde geçer. Ülkeyi birinci şehzâdenin aksi bir şekilde yönetmektedir. Pâdişâh bu oğluna da zindandan üç kişi gönderir. Ancak şehzâde bunlara merhamet etmeyip onları hemen öldürür. Daha sonra da üçüncü şehzâde tahta geçer. Şehzâde herkese layık olduğu şekilde davranır. Kimsenin hakkını kimseye vermez. Pâdişâh, oğluna zindandan üç mahkûm gönderir. Bunlardan birisi katildir. Şehzâde katlin kasıtlı ve hata olarak ikiye ayrıldığını söyler. Bu katil kasten bir cana kıydığı için ona, ceza olarak kısas emri verir. Hırsız ve zinakâra da hak ettikleri cezayı verir. Dokuzuncu günün sonunda şâh vezirlerine hangi oğlunun tahta layık olduğunu sorar. Vezirlerden biri büyük şehzâdeyi, diğeri ortanca şehzâdeyi, üçüncüsü de küçük şehzâdeyi uygun görür. Her biri farklı fikir öne sürdüğü için şâh, halka sormak ister. Halkın huzuruna çıkıp durumu anlatır ve hangi şehzâdenin tahta geçmesini istediklerini sorar. Halk, küçük şehzâdeyi akıllı buldukları için onu seçerler. Diğer şehzâdeler en küçük kardeşlerine soru sormak isterler. Eğer bu sorulara güzel yanıtlar verirse onun tahta geçmesini kabul edeceklerini söylerler. Küçük şehzâde bunu kabul eder. Şehzâdeler soruları sorarlar ve en küçük şehzâde de bunları yanıtlar. En küçük şehzâde de kardeşlerine soru sormak istediğini, eğer cevap verebilirlerse tahttan kendi isteğiyle

vazgeçeceğini söyler. Diğer şehzâdeler bunu kabul ederler ancak soruyu cevaplayamazlar. Pâdişâh da en küçük oğlunu bunun üzerine tahta geçirir ve diğer şehzâdelere sorduğu sorunun cevabını küçük oğluna sorar. Şehzâde de bu soruyu gayet makul bir şekilde cevaplar ve tahtın varisi olur.

1.2.2.1.2.6. Şâh-ı Gâfilin Hikâyesi

Bir pâdişâh ile onun kendisinden daha güçlü bir düşmanı vardır. Bir gün güçlü hükümdar, ordu toplayıp pâdişâhın üzerine yürür. Gâfil pâdişâh da bir ordu toplar ancak yine de düşman ordusu kadar güçlü olmadığını bilir. Bu savaşın önüne geçebilmek için de savaşın kötü ve günah olduğuna dair haber gönderir. Ancak savaşa engel olamaz. Bu konuya dair vezirleriyle konuşur ve onların görüşlerini sorar. Birinci vezir, düşmanla savaşmayıp geri dönmek gerektiğini söyler. İkinci vezir, geri dönmenin düşmanı daha çok cesaretlendireceğini söyler. Üçüncü vezir ise sanki geri çekiliyor gibi görünüp daha sonra da düşmana saldırmak gerektiğini söyler. Şâh, üçüncü vezirin söylediğini daha uygun görür. Düşmanları derin bir uykudayken gece vakti bir ordu gelip birçok kişiyi katleder. Zaferin ardından şâh memleketine döner. Yenilen düşman ise tekrar bir ordu toplayarak savaşa hazırlanır. Şâh yine vezirlerine danışır. Onlar da yine önceki gibi hileyi önerirler. Şâh, bu sefer düşmanın önceki hileye aldanmayacağını ve bütün gece hazır bekleyeceklerini söyler. Vezir de hilenin sadece tek bir çeşidi olmadığını söyler. Pusuya iki asker koyup sanki yenilmiş gibi yapacaklar ve geri döndüklerinde düşman onları takip etmeye başladığında geriye dönüp saldıracaklardır. Pusudaki askerler de diğer yandan saldıracaklardır. Şâh bu fikri onaylar. Bu hile ile yine düşmana galip gelirler ve memleketlerine dönerler. Düşman pâdişâh, ikinci yenilgiyi kaldıramaz ve tekrar savaş açmak için hazırlanır. Gâfil şâh düşmanını öldürmek ister ve saldırı esnasında düşmanı yaralanır. Düşman şâh iyileşince iyice hiddetlenerek tekrar savaşa hazırlanır. Gâfil pâdişâh yine vezirlerine danışır. Vezir bu defa düşmanın öncekilerden daha tedbirli davranacağını ve yolda her gördüğü kişiyi soruşturacağını söyler. Vezir bir plan daha yapar. Plana göre düşman şâhın vezir ve askerlerinin ağzından bir mektup yazacaklardır. Bu mektubu da birisine verip düşman şâha ulaşmasını sağlayacaklardır. Düşman şâh ve askerleri o adamı yakalayıp üstünü aradıklarında mektubu görecekler ve bu mektubu vezirlerin yazdığını zannedip aralarına nifak girecektir. Bunu fırsat bilerek gâfil pâdişâh saldırıya

geçecektir. Gâfil şâh bu fikri de beğenir. Planı uygularlar ve mektubu gönderirler. Mektubu okuduktan sonra düşman şâh, kendi vezirlerinden şüphe etmeye başlar ve onlara güvenmez. Bunu fırsat bilen gâfil şâh, yine zafer elde eder.

1.2.2.1.2.7. Bel'am Bâ'ûrâ Hikâyesi

Hz. Mûsâ döneminde iman etmemiş bir kavim vardır. Bu kavmin içerisinde, Bel'am Bâ'ûrâ isimli, ettiği her dua kabul edilen bir zâhit bulunmaktadır. Bu sebeple kavim arasında hürmet görmektedir. Hz. Mûsâ bu kavmi imana çağırır. Ancak kavim iman etmez. Bunun üzerine de Hz. Mûsâ asker toplayarak bu kavmin üzerine yürür. Kavmin bundan haberi olur ve Hz. Mûsâ'ya karşılık veremeyeceklerinin farkında oldukları için korkuya kapılırlar. Bunun üzerine zâhitten dua etmesini rica ederler. Ancak zâhit, Hz. Mûsâ'ya kötü dua edemeyeceğini söyleyerek bu teklifi reddeder. Kavim, zâhidin eşiyle konuşur. Çünkü karısının zâhidi ikna edebileceğini düşünürler. Kadın, bunu kabul eder ve eşi eve gelince meseleyi anlatır. Peygambere beddua etmesini rica eder. Zâhit yine kabul etmez. Bunun üzerine kadın ısrar eder ve eğer beddua etmezse gideceğini söyler. Eşinin bu sözü üzerine Hz. Mûsâ'ya beddua eder. Zâhidin duası hemen kabul olur ve Hz. Mûsâ ve kavmi geriye atılırlar. Hz. Mûsâ kırk sene boyunca Tîh Sahrası'nda dolaşır. Mûsâ bu durum üzerine meraka düşer. Allah bunun bir beddua sonucu olduğunu vahiy yoluyla peygambere bildirir. Bunu öğrendikten sonra Mûsâ Allah'tan bu bedduayı eden kişinin ahirete imansız gitmesini isteyerek beddua eder. Zâhit bu beddua üzerine ahirete imansız gider.

1.2.2.1.2.8. Hızr Aleyhi's-Selâm'ın Hikâyesi

Geçmiş zamanda Hızır'ı görmek isteyen bir pâdişâh vardır ve her kim ona Hızır'ı gösterirse ona dilediği her şeyi vereceğini söyler. Bunu duyan fakir bir adam, şâha Hızır'ı tanıdığını söylerse geçimini sağlayabileceği fikriyle bir yalan söyler. Fakir adam, "Şâh, üç yıl bana bakar, daha sonra da ya şâh ya da ben ölürüm ve bir şekilde kurtulurum" diye düşünür ve şâhın huzuruna kabul edilir. Şâh adamın Hızır'ı gösterememesi durumunda idam ettireceğini söyler ve adam da buna razı olur. Üç sene pâdişâh bu adamı geçindirir. Üç senenin sonunda verilen sözün tarihi dolduğunda fakir adam kaçıp bir mağaraya saklanır. Bir gün mağaraya beyaz elbiseli, nurlu bir adam gelir ve neler olduğunu sorar. Adam da durumu anlatır. Nur yüzlü adam diğer adamı

alır ve şâhın huzuruna giderler. Şâh adamı görünce üç senenin dolduğunu ve kendisine Hızır'ı göstermesini emreder. Fakir adam pâdişâhtan af diler. Fakirlikten dolayı böyle bir şey yaptığını anlatır. Ancak şâh affetmez ve onu öldürmeye karar verir. Bu konuda vezirlerine danışır. Birinci vezir, diğer herkese ibret olsun diye adamı öldürüp kasap çengellerine asmak gerektiğini söyler. İkinci vezir, adamı kaynar kazana atmak gerektiğini söyler. Üçüncü vezir, fırına atıp kebap edilmesi gerektiğini söyler. Nur yüzlü adam da vezirlere hak verir. Her bir vezir fikrini söyledikten sonra "her şey aslına döner" diye cevap verir. Dördüncü vezir ise pâdişâhın adamın bu yaptıklarını fakirlikten yaptığı için adamı affetmesi gerektiğini söyler. Nur yüzlü adam yine "her şey aslına döner" diyerek dördüncü vezire de hak verir. Pâdişâh her fikrin ardından neden hep aynı şeyi söylediğini nur yüzlü adama sorar. Adam birinci vezirin bir kasap oğlu olduğu için fakir adamın çengellere asılması gerektiğini, ikinci vezirin bir aşçı oğlu olduğu için kaynar kazana atılması gerektiğini, üçüncü vezirin de bir fırıncının oğlu olduğu için fırına atılması gerektiğini böyle açıklar. Dördüncü vezir de bir asilzâde olduğu için fakir adamın affedilmesi gerektiğini söylemiştir. Bu sebeplerden vezirler asıllarına çekmişlerdir. En sonunda nur yüzlü adam şâha, görmek istediği Hızır'ın kendisi olduğunu söyler ve gözden kaybolur. Pâdişâh dışarı çıkıp adamı aramaya başlar ama onu bulamaz. Daha sonra geri döner ve bunca zamandır görmek istediği Hızır'ı gördüğünü, hatta asilzâde vezirini görmesini sağladığı için mutlu olur. Bunlara vesile olan fakir adama da birçok hediye verir.

1.2.2.1.2.9. Hızr ile Vezîrin Hikâyesi

Bir şâhın gayet akıllı ve adaletli bir veziri vardır. Hızır bu vezirin her gün yanına gelip onunla saatlerce konuşmakta ve vezire yardımcı olmaktadır. Bir gün vezir düşüncelere dalar ve ardından da halvete girer. Namaza ve ibadete başlar. Ancak o zamanlarda Hızır yanına gelmez. Kendi kendine bu durumu sorgularken Hızır yanına gelir. Pâdişâh mutlu olur ve Hızır'a, kendisi vezirken her gün yanına geldiğini, şimdi dünyadan elini çektiğinde neden hiç yanına uğramadığını sorar. Hızır da vezirin zâhirde vezir, kendisinin bâtında vezir olduğunu, vezirliği bırakıp dünyadan el etek çektiği için aralarındaki bağın koptuğunu söyler. Bunun üzerine tekrar vezirliğe dönmeye karar verir ve şâh, ona vezirlik görevini tekrar verir. Hızır, vezirin yanına gelmeye başlar.

Ara Hikâye

Eski zamanlarda bir adam yılanla dost olur. Bu yılana her gün yiyecek vererek onu besler. Yılan deliğinden başını çıkartarak bu yemi yer ve doyduktan sonra adamı eğlendirir. Bu adam yine bir gün yılana yem vermeye gider. Yılanı dışarıda üşümüş ve uyuşmuş hâlde görünce onu koynuna alıp ısıtır. Yılan bir süre sonra ısınıp kendine gelir ve adamı sokar.

1.2.2.1.2.10. Şerbetçi Güzeli ile Zencî Hikâyesi

Eski zamanlarda bir şerbetçi vardır. Bunun da dükkânda şerbet satan bir oğlu vardır. Bu gencin güzelliğini görebilmek için insanlar dükkâna gider ve şerbet içerler. Bir gün şehre zenci bir seyyah gelir. Genci görünce şaşırıp kalır. Bir şerbet içer ve altın verir. Bir müddet bu durum devam eder. Genç bunu babasına anlatır. Babası da bu zencinin kimya ilmine vâkıf olması ve zengin biri olması sebebiyle oğluna onu eve davet etmesini söyler. Ertesi gün zenci yine şerbet içmeye geldiğinde genç, onu evlerine davet eder. Genç, kendi evlerinde ikamet etmesi için bir ricada bulunur. Zenci adam bunu kabul eder. Bir gün çocuk ve zenci konuşurlarken zenci, çocuğa bu memlekette bir define olduğunu ve bu definenin çocuğun yüzüyle açılacağını söyler. Çocuk bunu babasına anlatır ve ertesi gün zenciyle defineyi çıkarmaya giderler. Viranede ağzına kadar suyla dolu bir kuyu vardır. Zenci adam bir kâğıda yazı yazıp kuyunun içine atar ve su tamamen kuyudan çekilir. İkisi de kuyunun içine girerler ve orada bir demir kapı görürler. Kapının ardında elinde kaya parçası tutan bir zenci vardır. Diğer zenci adam efsun okur ve o okudukça kapının ardındaki zenci kenara çekilir. Zenci ve çocuk içeri girerler. İçeride başka bir demir kapı vardır. O kapıyı açarlar. Kapının ardında iki tane aslan vardır. Aslanlar bu kişilere saldırmaya başlar. Zenci adam yine bir şeyler okur ve hayvanlardan onlardan uzaklaşarak kaybolurlar. Çocuk ve zenci adam yürümeye başlarlar ve bir odaya girerler. Bu odada altın, mücevher ve bir cenaze vardır ve cenazenin üzerinde “Ben büyük bir pâdişâhtım. Her türlü malım mülküm vardı. Ancak beni ecelin pençesinden kurtaramadı. Bu yüzden dünyaya bel bağlama” yazılı altın bir levha vardır. Bu yazıyı okuduktan sonra odadaki altın ve mücevherlerden alıp dışarıya çıkarlar. Zenci adam yine bir dua okur ve kuyu tekrar suyla dolar. Şerbetçi aldığı altınlar sayesinde zengin olur. Şerbetçi çocuk zenci adamdan okuduğu duaları öğretmesini ister. Zenci adam bunu kabul eder ve duaları öğretmeye başlar. Çocuk

bunların tamamını öğrendikten sonra babasına bu durumu anlatır ve artık bu zenci adama ihtiyaçları kalmadığını, onu zehirleyip öldürmek gerektiğini söyler. Bu sayede defineye sahip olacaktır. Babası öldürülmesine razı olmaz, yanlarından kovmaları gerektiğini söyler. Oğlu da bunu kabul etmez. Çünkü bu zenci adam birçok dua ve sihir bilmektedir. Bu yüzden de kendilerine zarar verebileceğini söyleyerek öldürmenin daha uygun olacağını söyler. Zenci adam durumu anladığında gözden kaybolur.

1.2.2.1.2.11. Terzînin Hikâyesi

Hz. Îsâ zamanlarında bir terzi ve onun genç bir eşi vardır. Bir gün otururlarken kadın kocasına "Bir gün ölürsem beni hemen unutup başka biriyle evlenirsin" der. Terzi buna itiraz eder ve hangisi daha önce ölürse diğeri başka biriyle evlenmeyeceğine ve mezar başında ağlayacağına söz verir. Kadın, adamdan önce ölür. Terzi ağlayarak mezarı başında bekler. Bir gün oradan Hz. Îsâ geçmektedir. Adamı mezar başında görünce neler olduğunu sorar. Terzi olanları anlatır. Hz. Îsâ bu adamın hâline acır ve ona dua etmeye başlar. Hz. Îsâ dua ettiği anda terzinin karısı dirilir. Sonra peygamber oradan ayrılır. Adam karısının kefenle eve giremeyeceğini düşünür ve ona kıyafet getirmek için oradan ayrılır. O sırada şehrin valisi oradan geçmektedir. O sırada dirilen kadını görür ve neler olduğunu sorar. Kadın da kendisini haramilerin soyduğunu ve burada çaresizce beklediğini söyler. Vali bu kadının kendi sarayına götürülmesini emreder. Bir süre sonra terzi elinde kıyafetlerle mezara gelir ama eşini bulamaz. Valinin adamlarına rast gelir ve onlara karısını sorar. Onlar da valinin sarayına gittiğini söyler. Terzi koşarak valinin sarayına gider. Olanları valiye anlatır ve karısını kendisine teslim etmesini söyler. Vali de kadına sorar. Kadın ise kocasını yalan söylemekle suçlar ve kendisini soyan haraminin bu adam olduğunu söyler. Validen bu adamı idam etmesini rica eder. Vali de idam emrini verir ve adamın boynuna ip bağlayıp çekmeye başlarlar. O sırada Hz. Îsâ karşılarına çıkar ve ne olduğunu sorar. Valinin adamları durumu anlatırlar. Hz. Îsâ terziyi valinin yanına götürmeyi teklif eder. Oraya gidince peygamber her şeyi anlatır ve dua eder. Dua ettiği anda kadın tekrar vefat eder. Bunun üzerine terzi düştüğü durumdan kurtulur ve bir kadın için ağladığına pişman olarak eve döner.

1.2.2.1.2.12. Nişâbûr Şâhının Hikâyesi

Nişabur'da, ellerinden kimsenin kurtulamadığı haramiler vardır. Aynı memlekette bir âlim ve eşi yaşamaktadır. İkisi başka bir memlekete giderken karşılarına haramiler çıkar ve onları soyarlar. Daha sonra onları götürüp esir ederler. Âlimin kollarını bağlarlar. Karısıyla da zevk ve sefaya girişirler. Kadın haramiden hamile kalır ve doğum yaklaştığında harami, kadını ve kocasını kovar. Adam da karısını alır gider. Bir oda kiralayıp orada kalmaya başlarlar. Bir süre sonra kadın doğum yapar ve bir erkek çocuk doğurur. Bu çocuk haramiden olduğu için âlim ile karısı çocuğu camiye bırakıp oradan ayrılırlar. Bir gün oradan şehrin hükümdarı geçerken o bebeği görür ve evlat edinir. Kendisinin de erkek çocuğu olmadığı için onu varis olarak görür. Çocuk beş altı yaşına geldiğinde ona en güzel şekilde eğitim verilir. Şâhın bir kız evladı daha olur. Kız on dört yaşlarına geldiğinde erkek çocuk ona âşık olur, "keşke benim kardeşim olmasaydı" diye içinden geçirir. Başka bir pâdişâhın oğlu vardır ve bir gün oğlu için sultanı ister ve düğün dernek kurulur. Şehzâde, kızın evleneceğini duyar ve deliye döner. Bu konu hakkında bir âlimden fetva ister. Bir kişinin bahçesi olması durumunda buradan çıkacak meyveyi önce kendisinin mi yoksa başkasının mı yemesinin uygun olduğunu sorunca âlim de kendisinin yemesinin uygun olacağını söyler. Bu cevabı alan şehzâde, âşık olduğu kardeşini kaçırır. Şâh bu durumu öğrenince sinirlenerek şehzâdenin üzerine asker gönderir. Şehzâde, askerlerin kendi üzerine geldiğini görünce bir suyun içerisine girer ve şâh oradan geçerken ok ile şâhı öldürür. Şâhın askerleri de oradan kaçarlar. Daha sonra bu haramizâde, kızı alır ve kaçırır. Kaçtıkları memlekette adam harami olur ve gerçek babasının mesleğini yapmaya başlar.

1.2.2.1.2.13. Şâh ile Vezîrin Hikâyesi

Eski zamanlarda Çin'de bir pâdişâh ve onun da iki veziri vardır. Biri akıllı ve bilgin iken diğeri de bunun tam aksidir. Pâdişâh hükümet işleriyle ilgilenirken bu iki vezirine danışmaktadır. Akıllı ve bilgin vezirin aksi olan diğer vezir, pâdişâha sürekli masraf yapmaması, memurlara ve askerlere maaş vermemesi yönünde tavsiyelerde bulunur. Bilgin vezir ise tam tersini söyler. Ama şâh, masraf etme diyen diğer vezirin sözlerini daha çok beğenir. Bir gün pâdişâh, düşmanıyla savaşmak ister. Akıllı olan vezire az maaşa razı olacak asker toplamasını emreder. Vezir bunu kabul eder, maaş istemeyecek, gece gündüz şâhın kapısından ayrılmayacak askerler bulacağını söyler.

Vezir saraya nakkaş ve ressam getirterek sarayın duvarlarına asker ve süvari resimleri çizdirir. Sonra da şâha bunu gösterir. Pâdişâh bunu görünce bunların herhangi bir iş görmeyeceğini söyler. Vezir de şâhı onaylar ve iş görecek insanların yemeleri, içmeleri gerektiğini, onlara maaş verilmeden hizmet edemeyeceklerini belirtir. Daha sonra vezir bir tabak bal getirir ve masaya koyar. Gece vakti olmasına rağmen bala bir sinek bile konmaz. Vezir bunun üzerine balın sinekleri çektiğini ancak gece olunca sineğin bile gelmediğini, ihtiyacın gece vakti gittiğini, o saatlerde verilecek malın da hiçbir faydası olmayacağını anlatır. Şâh bu durum üzerine cimriliği bırakır, daha cömert davranmaya başlar.

1.2.2.1.2.14. Serçe Kuşunun Hikâyesi

Hz. Süleymân'ın hizmetinde bir serçe kuşu bulunmaktadır. Bu kuş, Hz. Süleymân'ın huzuruna çıkarak onu eğlendirmektedir. Bir gün Hz. Süleymân, serçeyi huzurunda göremez ve kartala serçeyi bulmasını emreder. Serçenin bir eşi vardır ve Hz. Süleymân'ın yanında bulunduğu için onu epey ihmal etmiştir. Dışarıda dişi serçe, eşiyle karşılaşınca ona naz yaparak neden hiç uğramadığını, Hz. Süleymân'ı kendisinden daha mı çok sevdiğini sorar. Erkek serçe böyle bir şey olmadığını, eşini her şeyden daha çok sevdiğini, Hz. Süleymân'ın yanına eğlenmek için gittiğini anlatır. Bu sırada Hz. Süleymân'ın gönderdiği kartal gelir ve bu konuşulanları duyar. Hz. Süleymân'ın kendisini istediğini, yanına gitmeleri gerektiğini söyler. Kartalın bunları dişisinin yanında söylemesi üzerine serçe sinirlenerek kendisiyle gelmeyeceğini söyler. Kartal, bunları Hz. Süleymân'a anlatır. Peygamber, kartala bunları söylerken serçenin yanında kimlerin olduğunu sorar. Kartal da eşi, dişi serçenin olduğunu söyler. Hz. Süleymân gülümseyerek erkeğin dişisi yanında böyle davranmasının normal olduğunu söyleyerek serçeyi mazur görür. Bir müddet sonra erkek serçe peygamberin yanına gider. Peygamber onu nedimi yapar.

1.2.2.1.2.15. Vezîr-i Dânânın Hikâyesi

Eski zamanlarda bir pâdişâhın akıllı bir veziri vardır. Bir gün hamama gider ve orada gusül abdesti alacağı sırada yüzüğünü düşürür. Ancak suyun içinden yüzüğü almaz ve yüzük orada kalır. Bu durum üzerine vezir üzülür ve hazinesindeki tüm altın ve mücevherlerin saklanmasını emreder. Bir müddet sonra pâdişâhın memurları gelerek

veziri gönderirler. Bir gün hapisteyken vezirin canı tatlı yemek ister ve zindancıdan tatlı rica eder. Zindancı ise bunu bir kabahat olarak görür ve kabul etmez. Vezir bunu defalarca rica eder ama hiç kimse aldırış etmez. Bu şekilde bir yıl geçer ve bir gün zindancı kendi isteğiyle tatlı getirir. Vezir tam yiyecekken tatlının içine bir fare düşer. Vezir bu durumdan memnun bir şekilde ayağa kalkarak daha önce saklanan altın ve mücevherlerin yerine koyulmasını emreder. Bir müddet sonra şâhın memurları veziri alıp şâhın yanına götürürler. Şâh vezire, hapistekilerin acılarını anlaması ve onlara merhamet etmeyi öğrenmesi için hapse attırdığını anlatır. Vezir de teşekkürlerini sunar ve ömrü boyunca onun hizmetinde bulunur. Bir gün kölelerden biri vezire hamamdayken pâdişâhın kendisini hapse attıracağını ve daha sonra da tekrar vezir olacağını nasıl anladığını sorar. Vezir de hamamda yüzüğün suya düştüğünde, madeni bir cismin suda batması gerekirken su yüzüne çıkmasının bir olgunluk işareti olduğunu, zindanda nihayet birinin tatlı getirmesi ve o tatlıya farenin düşmesinin de bu hapis hayatının biteceğinin işareti olduğunu anlatır.

Ara Hikâye

Zamanında bir adamın elini keserler. Ancak adam hiç ses çıkarmayıp sakinliğini korur. Aynı adam bir zaman sonra eli kesilmiş başka birini görünce ağlamaya başlar. Onun bu hâlini görenler şaşırarak neden kendi elini kestikleri zaman ağlamadığını sorarlar. Adam da o zaman kendisinden başka eli kesilmiş birisi olmadığını, eğer ağlamış olsaydı diğerlerinin elinde kesik olmadığı için kendisini anlamayıp onu ayıplayacakları için ağlamadığını söyler.

1.2.2.1.2.16. Üç Kardaşın Hikâyesi

Vaktiyle bir adam ve bu adamın da üç tane oğlu vardır. Adam bir gün hasta olur ve ölümün yaklaştığını anlar. Bu yüzden üç oğlunu yanına çağırır. Evin bir köşesine küp gömdüğünü, içinde birçok altın olduğunu, kendisi vefat edince aralarında paylaşmaları gerektiğini söyler. Üç gün sonra adam vefat eder. Oğulları birkaç gün ağladıktan sonra babalarının bahsettiği küp meselesi akıllarına gelir ve gidip onu çıkarmak için toprağı kazarlar. Ancak orada hiçbir şey yoktur. Bu küp meselesini sadece üçü bildiğinden dolayı birbirlerini suçlarlar. En sonunda kadıya gidip durumu anlatırlar. Kadı üç çocuğu da yanına oturtarak bir hikâye anlatmaya başlar. Hikâye bitince anlattığı

konuyla ilgili bir soru sorar ve her üç çocuk da birbirlerinden farklı cevaplar verirler. Bu cevaplara bakarak kadı, küpün en küçük çocukta olduğuna kanaat getirir. Çocuk bunu inkâr edemez ve küpü çıkarıp diğer kardeşlerinin hakkını vermek zorunda kalır.

Ara Hikâye

Geçmiş zamanlarda güzel bir kız vardır. Bu kızın sevdiği bir erkek vardır. Kızın ailesi kızı başka bir erkekle nişanlarlar. Bunu duyan erkek, kıza birbirlerini severken neden başkasıyla nişanlandığını, ikisinin aşkının ne olacağını sorar. Kız da ailesinin nişanladığını, elinden gelen tek şeyin düğün gecesinde gelinlikle sevdiğinin yanına gidebileceğini, sevdiğiyle konuşmadan evlendiği kişiyle birlikte olmamak olduğunu söyler. Kız söz verdiği üzere düğün gecesinde eşine her şeyi anlatır ve sevdiği diğer erkekle konuşması gerektiğini söyler. Eşi buna izin verir ve kız yola çıkar. Yoldayken karşısına bir harami çıkar. Harami kızı görünce beğenerek elini tutar. Kız o sırada ağlamaya başlar ve meseleyi anlatır. Harami de kızın kocasının yaptığı bu mertliği duyunca kalbi yumuşar ve kızdan vazgeçerek onu sevdiği erkeğin yanına götürür. Kadın kapıyı çalar. Sevgilisi onu görünce şaşırır ve sorar. Kız her şeyi anlatır. Sevgilisi, kızın kocasının ve haraminin yaptıklarını duyunca kızdan vazgeçerek kocasının evine götürür.

1.2.2.1.2.17. Hârûnü'r-Reşîd ile Câriye Hikâyesi

Hârûnü'r-Reşîd halife olduğunda memleketteki insanlar onu tebrik etmekte geç kalır. Hârûn buna sinirlenir ve bu kişileri hapse attırır. Halife birkaç gün odasından çıkmaz. Sinirli olduğu için de kimse yanına gidemez. Hârûn bir gün yemek yemek için sofraya oturduğu sırada cariye halifenin korkusundan titrediği için yemeği halifenin üzerine döker. Hârûn buna daha da sinirlenir ve cariyeyi öldürmek için ayağa kalkar. Bu esnada cariye bir ayet okur ve halife bu ayeti duyunca sakinleşir. Daha sonra cariye ayet okumaya devam eder. Bu ayetten sonra da halife zindanda ne kadar insan varsa hepsini affettiğini söyler ve hepsiyle helalleşir. Cariyenin okuduğu ayetlerin anlamına nail olabilmek için adaletle ve iyilikle meşgul olmaya başlar.

1.2.2.1.2.18. Bâyezîd-i Bestâmî Hazretleri'nin Hikâyesi

Bâyezîd-i Bestâmî bir gün çarşıda yürürken hasta bir köpek görür. Köpeğe merhamet edip bir yere bırakır. Bir süre sonra köpeğin hastalığı geçer ve Bâyezîd-i Bestâmî'nin

ayağını ısırır. Bestâmî, köpeğe kendisine iyilik yaptığı hâlde neden ayağını ısırdığını sorar. Allah'ın hikmetiyle köpek konuşmaya başlar ve "İnsan insanlığını, köpek de köpekliğini yapar" diye cevap verir.

Ara Hikâye

Nûşirevân'ın adalet zinciri isimli bir zinciri vardır. Bu zincir sarayın kapısından kendi kapısına kadar uzanır. Mazlum birisi gelip de bu zincire dokunduğunda Nûşirevân'ın hemen haberi olur. Bir gün bir eşek gelerek bu zincire dokunur. Nûşirevân bunu yapanın bir eşek olduğunu görür ve eşeğin yük taşımaktan vücudunda yaralar oluştuğu için ona acır. Eşek için bir hekim çağırır. Hekimin bu hayvana bakmasını ve beslemesini emreder.

1.2.2.1.2.19. Terzî Güzelinin Hikâyesi

Mısır'da genç, güzel ve işini ustaca yapan bir terzi vardır. Diğer terziler bu kişiyi kıskanır ve başına kötü bir şey gelmesini isterler. Terzi, bu kişilerle uğraşmaktan yorulduğu için Hicaz'a gider. Daha sonra Mekke'ye ulaşır ve orada Kâbe'yi tavaf etmekteyken ayağına bir kemer takılır. Kemeri beline bağlar ve tavaf etmeye devam eder. Daha sonra dışarı çıkar. Bir adamın başını vurduğunu ve ağladığını görür. Terzi, adama neden böyle yaptığını sorar. Adam da tek serveti olan kemerini kaybettiğini, bulup getirene kemerin yarısı kadar ikramda bulunacağını söyler. Terzi adamın hâline dayanamaz ve kemeri kendisinin bulduğunu söyleyerek adama uzatır. Bağdat tüccarlarından olan bu adam çok sevinir ve terzinin elini öper. Sonra tüccar terziyi odasına götürür ve kemerin içini açıp içindeki değerli taşlardan bir tanesini almasını ya da karşılık olarak Kâbe'de bir duayı kabul etmesini rica eder. Beraber Kâbe'ye giderler ve tüccar duaya başlar. Daha sonra da terziye onun için dua ettiğini, bu dua sonucunda da Allah'ın izniyle hayır bulacağını söyler ve orada birbirlerinden ayrılırlar. Hac mevsimi sonlandığında terzi tüccarın yanına giderek birlikte Bağdat'a gitmeyi rica eder. Tüccar bunu kabul eder ve beraber Bağdat'a giderler. Oraya ulaştıkları zaman terzi, böyle boş durulmayacağını söyler ve tüccardan bildiği bir terzinin yanına kendisini götürmesini rica eder. Tüccar da onu bir terzi dükkânına götürür. Oradaki usta terzi diğer terziden elbise dikmesini ister. Mısırlı terzi elbiseyi başarılı bir şekilde diker ve diğer terzi de buna hayran kalır. Bir gün tüccar ve eşinin arasında bir

anlaşmazlık meydana gelir. Tüccarın ağzından sinirle üç talak sözcüğü çıkar. Ancak sonradan pişman olur. Tekrar nikâhlanmak ister. Ama İslami bir kural olarak tekrar nikâhlanabilmeleri için kadının başka bir erkekle evlenip daha sonra ondan boşanıp en sonunda eski eşiyle nikâhlanması gereklidir. Tüccar Mısırlı terziye gidip durumu anlatır ve eşiyle onun nikâhlanmasını ister. Terzi bunu kabul eder ve nikâh kıyılır. Birbirlerini görmemeleri için zifaf gecesi odanın karanlık olması sağlanır. Ancak kadın hileci olduğu için o gece yanına bir mum alır ve onu yakar. Bu sebeple de ikisi birbirini görürler ve birbirlerine âşık olurlar. Kadın, tüccarın bütün malının kendi malı olduğunu, güzel bir kadın olduğunu ve kendisiyle boşanmak istemediğini söyler. Ancak terzi hulle için söz verdiğini, ertesi gün boşanmadığında tüccara bunu nasıl söyleyeceğini bilmediğini kadına anlatır. Kadın da tüccar gelip kendisini kadının yanına götürdüğünde boşanmak istemediğini söylerse bu işin çözüleceği konusunda adamı ikna eder. Ertesi sabah tüccar gelir ve kadıya giderler. Terzi dün akşam kadının söylediklerini yapar ve boşanmazlar. Tüccar buna şaşırır ve kaderine razı olarak geri döner. Ancak kadına âşık olduğundan dolayı aşkından hastalanır ve öleceğini anlayınca terziyi çağırır. “Keşke o kemeri bulmasaydın, malı ve duayı kabul etmeseydin, çünkü duamda Allah’ın bütün malımı sana vermesini istemiştim benim bütün malım eşimdeydi ve duam kabul oldu” der. Diğer mallarını da terziye verir. Tüccar birkaç gün sonra vefat eder. Terzi de tüccarı mükemmel bir şekilde defneder.

1.2.2.1.2.20. Tüccârzâdelerin Hikâyesi

Eski zamanlarda zengin bir tüccar vardır. Tüccarın iki tane oğlu vardır. Tüccar, öleceğini anlayınca günün birinde birkaç kişiyi ve oğullarını yanına çağırır ve vasiyet eder. Vasiyetinde oğullarına biner kuruş para bıraktığını, diğer mallarının da fakirlere verilmesini söyler. Vasiyeti üzerine oğullarına o paralar verilir ve birkaç gün sonra tüccar vefat eder. Kalan parayla da fakirlere yardım edilir. Oğulları paraları zevk ve eğlence için harcayarak heba ederler. Büyükler bu yüzden birçok nasihat ederler ama bir işe yaramaz. En sonunda ikisinin de malı biter. Dışarıda dilenmeye başlarlar. Dostlarından birkaç kişi valinin yanına gider ve durumu anlatırlar. Diğer gençlere ibret olması amacıyla bu iki gence ceza vermesi için validen ricada bulunurlar. Vali, tüccarın oğullarını huzuruna çağırır ve bu yaptıklarından dolayı onlara hesap sorar. Gençler validen kendilerini affetmelerini söyler. Kendilerini Allah’a değil mala mülke

emanet ettiği için suçun kendilerinde değil babalarında olduğunu anlatırlar. Gençlerin cevabı valinin hoşuna gider ve ikisini de affeder. Vali onlara ölünceye kadar geçinebilecekleri birer çiftlik hediye eder.

1.2.2.1.2.21. Vezîrzâdenin Hikâyesi

Eski zamanlarda bir şâh ve şâhın akıllı bir veziri vardır. Bu vezirin de güzel ahlaklı bir oğlu vardır. Şâh bu çocuğun güzelliğine âşık olduğu için onu hiç yanından ayırmamaktadır. Şâh bir gün sarhoş bir hâldeyken bu çocuğun bir hareketine sinirlenip cellada ölüm emri verir. Cellat, çocuğu dışarı çıkarır. Vezir oğlunun öldürüleceğini öğrenince celladın yanına gelir ve pâdişâhın sarhoş olduğunu, ne söylediğini bilmediğini, yarın sabah kendine geldiğinde pişman olacağını anlatır. Cellat, vezirin bu sözleri üzerine düşünmeye başlar ve vezirin haklı olduğuna karar verir. Ama cellat, şâhın emrini yerine getirmemeyi şâha nasıl açıklayacağını bilmemektedir. Vezir bunun için bir plan yapar. Cellat, zindana gidip ölüme mahkûm edilmiş birisinin başını kesecektir ve şâha götürecektir. Şâh, sarhoş olduğu için hiçbir şey anlamayacaktır. Cellat bu planı kabul eder. Şâh, kesilen başı görünce cellada hediye verir. Vezir de bu sırada oğlunu eve götürüp orada saklamaya başlar. Ertesi gün şâh, divana çıktığında genci orada göremediği için nerede olduğunu sorar. Kendisinin çocuğu katlettirdiğini söylerler. Bunu duyan şâh çok üzülür ve ağlamaya başlar. Yemeden içmeden kesilir ve divana çıkarak devlet işlerinden vazgeçtiğini söyler. Bir odada uzlet hayatı yaşar. Haftalarca bu şekilde yaşar. Kimseyle görüşmez ve konuşmaz. Şâhın pişmanlığını gören vezir, gencin bir mucize olarak yanına geleceğini haber veren kişiye ne vereceğini sorar. Şâh da hazinesinde ne varsa hepsini o kişiye bağışlayacağını söyler. Bunun üzerine vezir, oğlunu odaya getirir ve çocuk, şâhın elini eteğini öper. Şâh, çocuğu görünce bayılır. Vezir ve oğlu şâhın kendine gelmesi için onunla ilgilenmeye başlarlar. Şâh kendine gelince mutlu olur ve vezire dönüp hazinesindeki bütün malları almasını söyler. Vezir bunun üzerine bütün malın ve mülkün sahibinin şâh olduğunu söyler. Şâh bunu duyunca çok memnun olur. Şâh yine görevine başlar ve hem çocuğa hem de fakirlere ihsanda bulunur.

1.2.2.1.2.22. Zâhid Bersîsâ'nın Hikâyesi

Eski zamanlarda Bersîsâ isimli bir zâhit vardır. Bu zâhit gecesini gündüzünü ibadete adamış birisi olduğu için halk ona bağlanmıştır. Zâhidin duası kabul olur, şerefli nefesi de her derde devadır. Kerâmet gösteren bir zâhit olduğu için dünyanın her yerinden binlerce kişi ziyaretine gelmektedir. Bir gün şâhın kızı hasta olur. Memlekette ne kadar doktor varsa hepsini getirtir. Ancak hiçbirisi hastalığa çare bulamaz. Şâh en sonunda kızı, zâhide götürmeye karar verir. Birkaç tane kadın kızı arabaya bindirirler ve kız zâhide götürülür. Kız çok güzel olduğu için zâhit görünce ona âşık olur. Şeytan bunu fırsat bilerek zâhide yanaşır ve kızdan faydalanmasını söyler. Şeytan zâhide, kızla beraber gelen kişilere kızı burada bırakıp gitmelerini söylemesini fısıldar. Zâhit, şeytanın dediğini yapar. Adamlar kızı bırakıp giderler. Zâhit şeytana uyarak kıza tecavüz eder. Şeyh daha sonra pişman olur ama iş işten geçmiştir. Daha sonra şeytan, insan kılığına girerek şeyhin yanına gelir. Şâhın, kızının bu saldırıya uğradığını öğrenince kendisini katlettireceğini söyler. Şeyh de insan kılığına girmiş şeytandan akıl ister. Şeytan, kızı öldürüp bir yere gömmesini, sabah gelip babası kızı sorduğunda da dua ettiği için kızın iyileştiğini ve ayağa kalkıp gittiğini söylemesini ister. Şeyh, şeytanın bu vesvesesine de inanır ve kızı öldürür. Öldürdükten sonra da gömer. Sabah olunca şâhın adamları gelir. Şeyh de iyileşip gittiğini söyler. Adamlar kızı aramaya başlarlar. Şeytan bu sefer de pîr kılığına girer ve adamların karşısına çıkar. Ne aradıklarını sorar. Adamlar durumu anlatır. Şeytan, şeyhin kızı öldürdüğünü ve bir köşeye gömdüğünü adamlara söyler. Adamlar oraya gidip toprağı kazarlar ve kızı bulurlar. Bu durum üzerine adamlar şeyhi şâhın huzuruna götürürler. Şâh kızının bu hâlini görünce ağlamaya başlar. Şeyhi darağacına götürürler. Şeytan yine şeyhin karşısına çıkar ve kendisine kurtulması için yardım ettiğinde secde edip etmeyeceğini sorar. Şeyh de kabul edeceğini söyler. Şeytan kaşıyla ve gözüyle şeyhe işaret vererek kendisine secde ettirir. Şeyh, şeytana secde ettiği için imanı gider ve imansız ölür.

1.2.2.1.2.23. Şâh Mahmûd ile Ayas'ın Hikâyesi

Gazneli Mahmûd'un Has Ayas adında akıllı ve bilgili bir veziri vardır. Bir gün bir derviş bu vezirin yanına gelerek şâhtan mal alıp kendisine vermesi için ricada bulunur. Vezir de şâhın yarın sabah ava gideceğini ve onun karşısına çıkarak kuş dilini bildiğini söylemesini ister. Bu şekilde şâhtan mal alabileceğini söyler. Derviş de vezirin

dediklerini yapar. Vezir, şâhtan dervişi kendisine vermesini ve ondan kuş dilini öğrenmesine izin vermesini söyler. Kuş dilini tamamen öğreninceye kadar da dervişe ihsanda bulunmasını ister. Şâh bunların hepsini uygun görür ve dervişe bir miktar para verir. Bir süre sonra vezir gelir ve dervişten kuş dilini öğrendiğini söyler.

Ara Hikâye

Bir gün Sultan Mahmûd ava gider ve yoldayken bir ağaçta iki tane baykuş görür. Vezirine bu baykuşların ne dediğini sorar. Vezir de bir müddet bu kuşları dinler. Bu kuşlardan birinin oğlu diğerinin de kızı olduğunu, oğlu olan kuş diğer kuştan kızını gelin olarak istediğini, kızın babasının da evlilik için bir miktar harap olmuş evi hediye istediğini bir bir anlatır. Daha sonra da oğlan babasının bu hediyeyi az gördüğünü anlatır. Çünkü Sultan Mahmûd pâdişâhtır. Daha fazlasını verebilecek güçtedir. Sultan bunu duyunca üzülerek kendisinin bu kadar köyü harap edecek kadar zalim birisi mi olduğunu düşünür. Bunun üzerine de şehirde ne kadar harap olmuş ev varsa hepsini imar ettirir ve zulmetmeyi bırakır.

1.2.2.1.2.24. Çulha ile Vezîrin Hikâyesi

Eski zamanlarda bir memlekette vezir vardır. Bu vezirin yanına genç birisi gelir ve bu genç dokumacılık yapmaktadır. Eşsiz benzersiz bir şal yapan bu genç, bu şalı yalnızca babasının öz evladı olan kişilerin görebileceğini, zina sonucu olanların göremeyeceğini söyler. Vezir bu gence bir miktar para verir ve kendisine bir şal örmesini emreder. Bir zaman sonra dokumacı genç, elinde bohçayla vezirin yanına gelir ve bu bohçayı açar. Ancak bu bohçanın içinde hiçbir şey yoktur. Fakat vezir orada bulunanların kendisine haramzâde dememeleri için dokumacının ustalığını över ve şalı beğendiğini söyler. Vezirin hizmetindekiler de dokumacı genci takdir ederler. Dokumacı bu hayalî şalı vezirin başına sarar. Vezirden hediyeler alarak oradan gider. Vezir de hizmetindeki kişilerle yalnız kaldığında şalı görmediğini itiraf eder. Hizmetindekiler de şalı görmediklerini söylerler. En sonunda dokumacının kendilerinden para alabilmek için böyle bir yalan uydurduğunu anlarlar.

1.2.2.1.2.25. Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi

Eski zamanlarda, Hindistan'da, uzun zamandır çocuğu olmayan bir şâh vardır. Bir gün Allah'ın yardımıyla eşi hamile kalır ve dokuz ay sonra bir erkek çocuğu doğar. Pâdişâh

bunun mutluluğuyla fakirlere ihsanda bulunur. Daha sonra da memleketteki müneccimleri toplatıp şehzâdenin talihine baktırır. Müneccimler de şehzâdenin otuz yaşından altmış yaşına kadar birçok zorluk çekeceğini bildirir. Şâh oğlunu Hindistan'daki âlimlerin terbiyesine verir ve her türlü ilim ve fende ustalaşır. Şehzâde on sekiz yaşına gelince de evlenir ve birkaç tane çocuğu olur. Şehzâde otuz yaşına geldiği zaman iki çocuğuyla birlikte bir gemideyken bir korsan gemisiyle karşılaşırlar. Korsanlar bunları esir alır, gemilerine de el koyup kendi şehirlerine götürürler. Orada hepsini ayrı ayrı pazarlarda satarlar. Şehzâdeyi tüccar bir adam satın alır ve beraber siyahi memleketine giderler. Bu memlekette bir müddet kalırlar. Dönecekleri zaman bir kabile reisi tüccardan şehzâdeyi kendisine hediye etmesini söyler. Tacir de şehzâdeyi ona verir. Kabile reisinin amacı kendi kabilesiyle beraber şehzâdeyi kesip ziyafet çekmek olduğu için şehzâdeyi hapseder ve beslemeye başlar. Şehzâde kırk gün sonra kuvvetlenir. Daha sonra da onun kollarını bağlayıp kesmek için meydana çıkarırlar. İki siyahi, kabile reisinin emriyle şehzâdeyi bir ormana götürürler. Şehzâde ormanda kollarındaki ipleri koparıp adamlara saldırır ve adamların ikisini de öldürür. Ormandan kaçmaya başlar ve birkaç gün sonra başka bir kabileyle karşılaşır. Kabile üyeleri şehzâdeyi reislerinin yanına götürürler. Reis, şehzâdeye ikramda bulunur onu ve kendisine sohbet arkadaşı yapar. Bir süre sonra da reis, kızını şehzâdeyle evlendirir. Bir sene geçtikten sonra reisin kızı hastalanıp ölür ve cenazeyi defnederler. O memlekette kadın veya erkek hangisi daha önce vefat ederse eşi de onun yanına gömülür. Bu sebeple şehzâdeyi de karısının yanına gömerler. Şehzâde mezarda açlıktan ölmek üzereyken bir genç kadın görür. Bu kadın da şehzâdenin yaşadığı durumun aynısını yaşamaktadır. Onun da kocası ölmüştür ve kadını kocasının yanına gömmüşlerdir. İkisi konuşmaktayken bir ses işitirler. Şehzâde sesin geldiği tarafa gider ve orada bir canavar deliği görür. Kadını da alarak o tarafa doğru ilerler. Biraz sonra o delikten toprağın üzerine çıkarlar ve ormanın içinde yürümeye başlarlar. En sonunda bir nehir kıyısına ulaşırlar ve bir kayığa binip diğer sahile geçerler. Ancak kenara ulaştıkları zaman karşılarına birkaç çıplak adam çıkar ve onlara saldırmaya başlar. Daha sonra da onları tutup reislerinin huzuruna götürürler. Şehzâde ve kadını hapse atarlar. Bir müddet hapiste kaldıktan sonra zindancının yardımıyla hapisten kaçarlar. Senelerce dağlarda ve çöllerde dolaşırlar. En sonunda bir deniz kenarına ulaşırlar ve bir gemiye binerler. Gemideki kişiler onlara ikramda bulunur ve neler yaşadıklarını

sorarlar. Şehzâde her şeyi anlatır. Gemidekiler şehzâde ve kadını kendi memleketlerine gönderirler. Şâh oğlunun otuz sene sonra döndüğünü görünce çok mutlu olur ve tahtını şehzâdeye bırakır. O gemideki insanlara da ikramda bulunur.

1.2.2.1.2.26. Şâh ile Şeyhin Hikâyesi

Eski zamanlarda bir şâh vardır. Hiç çocuğu olmadığı için çok hüzünlüdür. Bir gün duaları kabul olan bir şeyhle karşılaşır ve ondan çocuğu olması için dua etmesini rica eder. Şeyh de dergâha bir kurban göndermesini ister. Sonra da dua edeceğini söyler. Şâh da bunun üzerine tekkeye bir koç gönderir. Dervişler bunu kesip pişirirler. Yemekten bir sahan da şâha gönderirler. Kendileri de etten yiyip dua ederler. Allah'ın izniyle şâhın karısı hamile kalır ve bir erkek çocuk doğurur. Şâh, şehzâdenin doğumuyla mutlu olur ve fakirlere ihsanda bulunur. Şâh ikinci çocuğunun olması için şeyhten yine dua ister. Şeyh, şâha bir kez daha kurban göndermesini söyler. Şâh da bir küheylan gönderir. Dervişler bu küheylanı satarak yerine et ve pirinç alırlar. Yemekten bir sahan da şâha gönderirler. Daha sonra da şâh için dua ederler. Yine Allah'ın izniyle şâhın karısı hamile kalır ve dokuz ay sonra bir erkek çocuk daha doğurur. İkinci şehzâdenin doğumuyla şâh çok mutlu olur ve hapisteki kişileri affeder. Bir müddet sonra şâh, şeyhe üçüncü çocuk için dua etmesini söyler. Şeyh bir kurban daha göndermesini ister. Şâh bu kez de tekkeye kurban olarak bir katır gönderir. Dervişler katırı satarlar ve parasıyla helva yapıp bir tabak da şâha gönderirler. Şâhın eşi üçüncü şehzâdeyi dünyaya getirir. Şâhın büyük oğlu cesur, ikinci oğlu tedbirli, üçüncü oğlu da huysuz birine dönüşür. Şâh bir gün şeyhe "üçüncü evlat için dua istediğimde keşke kabul etmeseydin" der. Şeyh de bu konuda suçlu olmadığını, bütün kabahatin şâhın kendisinde olduğunu söyler. Şâh ilk oğlu için tekkeye koç göndermesi sebebiyle ilk oğlu koç gibi cesur, ikinci oğlu için küheylan göndermesi sebebiyle ikinci oğlu asil ve üçüncü oğlu için de katır göndermesi sebebiyle üçüncü oğlu huysuz birisi olmuştur. Şâh, üçüncü oğlunu doğru yola iletemediği için onu öldürme kararı alır ve idam ettirir. Oğlunun ölümünden sonra da huzura erer.

1.2.2.1.2.27. Hârût ve Mârût Hikâyesi

Allah'ın insanı yaratmasıyla yeryüzünde insanlar bozgunculuk yapmaya başlar. Bunu gören melekler bozgunculuk yapan bu insanları Allah'ın neden yarattığını sorgularken

Allah Teâla, bunu sorgulayan melekleri de insan olarak yaratsaydı yine o insanlar gibi bozgunculuk çıkaracaklarını meleklere bildirir. Melekler de Allah'a o insanlar gibi fesatlık yapmayacaklarını söylerler. Meleklerin bu sözleri üzerine Allah Teâla, Hârût ve Mârût adındaki meleklerin en zâhitlerinde nefs-i emmâreyi yaratıp dünyaya gönderir. Bu melekler güzel bir kadının evine misafir olurlar. Kadına her ikisi de âşık olur ve kadına kavuşma talebinde bulunurlar. Kadın da hep beraber önce şarap içip sarhoş olmalarını ister. Daha sonrasında nefsini meleklere teslim edeceğini söyler. Şarabı içip sarhoş olurlar. Kadın da eğer kocası gelip onları görürse, meleklerden kocasını hemen orada öldürmelerini rica eder. İki melek de bunu kabul eder. O sırada kadının kocası gelir ve melekler adamı öldürür. Bir kadının hilesiyle iki melek hem şarap içmiş hem zina etmiş hem de adam öldürmüş olurlar.

1.2.2.1.2.28. Esrârkeşlerin Hikâyesi

Bir gün esrarkeş birkaç arkadaş yolda giderlerken bir altın bulurlar ve gittikleri şehirde bir dükkâna girip yemek söylerler. Yemeğin de şehrin dışındaki kulübeye gönderilmesini söyleyip kendileri de kulübeye doğru yol alırlar. Aşçının çırakları yemeği kulübeye götürürler. Sofraya oturdukları sırada içlerinden bir esrarkeş münasebetsiz insanların içeriye girip kendilerini rahatsız etmemesi için kapının örtülmesi gerektiğini söyler. Ancak hiçbiri kapıyı örtmeyince aralarında anlaşmazlık çıkar. En sonunda ilk kim konuşursa onun kapıyı kapatacağına dair bir anlaşma yaparlar. Sessizlik içerisinde beklerlerken içeriye bir sürü köpek girer ve bütün yemekleri bitirir. Ancak adamlar yine bir şey yapmazlar. Bir köpek oradaki esrarkeş adamlardan birine yaklaşarak ağzını yalamaya başlar. Köpek o sırada adamın ağzını da ısırınca esrarkeş bağırmaya başlar. Bağırdığı için de ilk o konuşmuş olur ve diğerleri ona kapıyı kapatmanın kendisine düştüğünü söylerler. Esrarkeş de köpeklerin yemekleri yemesinden ve adamı ısırmasından sonra kapıyı kapatmanın cahillik olacağını söyler. Bu olayın üzerine hepsi yaptıkları hatayı anlar.

1.2.2.1.2.29. Evlâd Acısıyla Helâk Olan Şâhın Hikâyesi

Eski zamanlarda bir şâh vardır ve bu şâhın akıllı, tedbirli, cesur bir oğlu vardır. Bir gün şehzâde hastalanır. Memleketteki bütün doktorlar getirilir. Ancak hiçbir tedavi fayda etmez ve şehzâde ölür. Oğlunun ölümünden büyük üzüntü duyan şâh, çocuğun

ölüm nedenini öğrenmek için muayene edilmesini ister. Hekimler karnını yararlar ve kalbi üzerinde bir kemik bulurlar. Şâh bu kemiği kestirip kendine bir bıçak sapı yaptırır. Bu bıçakla da bir gün karpuz keser ve bıçağı karpuzun üzerine bırakır. Bir süre sonra kemiğin karpuza temas eden kısımlarının eridiğini görür. Bunun üzerine şâh oğlunun karpuzdan öldüğünü anlar. Bir müddet sonra da oğlunun acısıyla vefat eder.

1.2.3. Kişi ve Varlık Kadrosu

Romanda ya da diğer anlatmaya dayalı edebî metinlerde olayların ortaya çıkabilmesi için "şahıs kadrosu" olarak da tanımlanabilecek insan topluluğu ya da insana ait özelliklerin verildiği canlılara ihtiyaç duyulmaktadır (Aktaş, 1991, s. 148). Bu canlılar -şahıslar- metin içerisinde bazen kendi iç dünyalarını yansıtırken bazen de bunun tersi olarak soyut olmayan hüviyetler göstermektedirler (Güleryüz, 2021, s. 320). Forster romanda yer alan kişileri 'yalınkat' ve 'yuvarlak' olmak üzere ikiye ayırır (2001, s. 108). Ardından yalınkat kişilere 'tip' de denildiğini ve bu kişilerin romandaki karakter ve mizaçlarının bir cümleyle doğru bir şekilde ifade edilebileceğini ekler (2001, s. 108). Yuvarlak kişiler için 'çok yönlü' kavramını kullanan Forster, bu şahısların roman okuyucusunu olaylar ve durumlar karşısında verdikleri tepki sebebiyle şaşırttıklarını söyler (2001, s. 25). Buna ek olarak kişi kadrosunu "Başkişi/ Başkarakter/ Başkahraman/ Kurucu Tematik Güç", "Norm Karakterler", "Kart Karakterler" ve "Fon Karakterler" olarak tasnif etmek de mümkündür. Bayraktar, tematik güç/ başkişi kavramını "romandaki ana düşünceyi ya da dünya arayışını temsil eden kişi ya da kişi"ler olarak açıklamaktadır (2018, s. 547). Akar, başkişiyi "romanın varoluş nedeni" olarak görmektedir ve olayların merkezinde yer alarak anlatıdaki kurguya yön verdiğini söyler (2018, s. 198). Norm karakterler "anlatmaya dayalı edebi türlerde başkişiden sonra en fazla derinliğe sahip, en çok boyut kazanma niteliği olan kahramanlar"dır (Deveci, 2018, s. 305). Anlatıdaki kurgunun içinde yer alan "ikinci derecede" bulunan kişilerdir (Kanter, 2018, s. 329). Aynı zamanda "başkişinin eksik ve zayıf yanlarını ortaya çıkararak onun serüvenine doğrudan yön verir" (Akar, 2018, s. 209). Kart karakterler Kanter tarafından "anlatı dünyasında anlatının başından sonuna kadar belirli bir görevi olan ve sahneye çıktığı anda bu görevle birlikte anılan kişiler" olarak açıklanmaktadır (2018, s. 334). Forster'in "yalınkat" olarak açıkladığı

kişilere denk gelmektedir. Fon karakterler ise "romanda en az derinliğe sahip kişi ya da kişiler grubudur" (Korkmaz, 2018, s. 21). Aynı zamanda "anlatmaya bağlı türlerde kurguyu somutlayan, olayları gerçeğe yaklaştırıp aksiyonuna ivme kazandıran kişilerdir" (V. Şahin, 2018, s. 28). Bu karakterlerin önemli özellikleri arasında okurun zihninde yer edinememeleri ve okur tarafından yüzlerinin hatırlanamamasıdır (Korkmaz, 2018, s. 22).

Metnin tamamı incelendiğinde yalınkat/kart, kurucu tematik güç, norm ve fon karakterler olduğu saptanabilmektedir. Çerçeve hikâyenin kişileri incelendiğinde Feleknâz ve vezirlerin yalınkat/kart kişiler olduğu açıktır. Feleknâz yalancı ve hileci bir kadın olması sebebiyle yaptıkları ve söyledikleri karşısında okuru şaşırtmamaktadır. Aynı şekilde vezirler de elde hiçbir kanıt bulunmadan birinin cezalandırılmasını engellemeleri yönleriyle yalınkat/kart grubunda yer alırlar. Nasıl ki Feleknâz "hileci" bir tipi temsil ediyorsa vezirler de "erdemli insan" tipini temsil etmektedir. Feleknâz ve vezirlerin aksine pâdişâh yuvarlak kişi olarak nitelendirilebilir. Feleknâz ve vezirler gibi tek yönlü olmayıp okuru şaşırtmaktadır. Vezirler hikâye anlattığında onların söylediklerine ikna olarak oğlunu öldürmekten vazgeçer. Yine Feleknâz hikâye anlattığında onun söylediklerine de ikna olarak oğlunu öldürme kararı alır.

Hikâyelerde yer alan bütün karakterler tasnif edilerek aşağıda da verilecektir.

1.2.3.1. Hikâye-i Kırk Vezîr'de Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Pâdişâh: Pâdişâh adalet ve ihsan sahibi biridir. İlk eşinden bir oğlu vardır ve ilk eşinin ölümünden sonra, şehzâdeye iftira atacak olan Feleknâz ile evlenmiştir. Feleknâz, pâdişâhı yaşlı ve bunak birisi olarak görmektedir. Pâdişâh, Feleknâz'ın oğluna attığı iftiraya inanarak oğlunu öldürmeye yeltenmiştir. Hem vezirlerin hem de eşinin

söylediklerinin etkisinde kalan kararsız ve çabuk sinirlenen biridir. Metinde ismi geçmemektedir.

> Şāh zevcesiniñ bu sözlerini işidince ṣoñ derece de ḥiddet ü ġażab ederek ṣabāḥa ḳadar uyumadı. Ṣabāḥ erkenden odasına çıḳdı. Erkān-ı devlet ve vüzerā-yı salṭanatı celb ile dīvān teşkīl etdikden ṣoñra şehzādeyi getirderek hemān ḳatli için cellāda emir verdi (s. 9).

Şehzâde: Allah pâdişâha zeki, herkes tarafından sevilen ve rağbet edilen, her türlü güzelliği kendinde barındıran bir çocuk nasip etmiştir. Üvey annesinin kendisine âşık olmasıyla birlikte iftiraya uğramış ve babası tarafından öldürülmek istenmiştir. Metinde babasına ve hocasına sadık bir genç portresi çizmektedir.

> Şehzāde pederiniñ nezdine geldikde şāh oġlunu yanına oturtdu. İltifāt buyurup o gün ne oḳuduġunu ve ne ile meşġūl olduġunu ṣordu. Şehzāde üstādınıñ emri mūcibince sükūt edip cevāb vermedi (s. 5).

Norm Karakterler:

Üstat: Hikmet ve yıldız ilminde maharetli, ara sıra şehzâdenin talihine bakan bir kişidir. Şehzâdeyi oğlu gibi görmektedir ve şehzâdenin üzerindeki uğursuzluktan dolayı endişe etmektedir.

> -Oġlum şehzādem. Bugün ṭāliʿiñizi yoḳladım. Pek ziyāde nuḥūsetde buldum. Seniñ için ḳırḳ gün büyük tehlike mevcūddur (s. 4).

Kart/Yalınkat Karakterler:

Feleknâz: Pâdişâhın ikinci eşidir. Pâdişâhın oğluna âşık olan ve ondan yüz bulamayınca iftira atan kişidir. Kendi istek ve arzuları uğruna şehzâdeyi öldürtecek kadar gözü dönmüştür. Vezirler tarafından hileci ve eksik akıllı olarak nitelendirilmektedir.

> -Maʿlūmuñuzdur ki ḫazīnede mevcūd zehrler arasında bir nevʿ vardır ki bundan bir damlasını ekl eden üç ay ḫasta olup telef olur. Bunu kimse bilmez, vefātıñ teʾsīr-i zehr ile olduġunu kimse ẓann u ḥiss etmez. Şāha bu zehrden yediririm, ḫalḳ ḫasta olup vefāt etdi derler (s. 7).

> Bu muʿāmele Feleknāzıñ ḳalbini kīn ü ġayẓ ile doldurdu. Hemān yaralı arslan gibi yerinden ṣıçrayaraḳ ve şehzādeye, gözlerinden āteş-i ġażab ṣaçaraḳ baḳdı ve dedi:
>
> -Ey sefīl-i rezīl! Ben saña tāc u taḫt ile vaṣlımı teklīf
>
> ediyorum. Sen baña böyle ḥaḳāret ediyorsuñ. Pek aʿlā! Baḳalım bunuñ ṣoñu ne olur? Şimdi babaña söyleyim de onuñ saña ne yapacaġını görürüz (s. 7-8).

Vezirler: Şâhın şehzâdeyi öldürmemesi için hikâye anlatmaktadırlar. Akıllı, sadık ve dürüst kimselerdir. Şâhın şehzâdeyi öldüreceği zamanlarda şâhın yanına gelip onun sinirlerini yatıştırarak şehzâdeyi ölümden kurtarmaktadırlar. Eserde kırk vezirin hikâye anlattığı belirtilse de metinde sadece on beş vezir karşımıza çıkmaktadır. Bu on beş vezir sırasıyla hikâye anlatırlar. Özel olarak isimleri verilmemiştir.

> -Şāhım dün ʿilm-i cifr ile şehzādeniñ ṭāliʿine baḳdım. Ḳırḳ gün müddetle ṣoñ derece nuḥūset içindedir. Tehlike-i mevte maʿrūżdur.
>
> Yazılı idi. O ānda ḳırḳ vezīr birden ḳıyām ile:
>
> -Ey şāh-ı ʿadālet-ḫaṣlet Allāh ʿaşḳına ve Muḥammed Muṣṭafā ḥürmetine bu ḳırḳ gün ẓarfında şehzādeyi ḳatl etmek sevdāsından ferāġat edip taḥammül ü ṣabr ediñiz (s. 106).

Fon Karakterler:

Lala: Şehzâdenin öğretmenidir.

> Lālā şehzādeyi alıp ḥareme götürdü. Ve şāhıñ emrini Feleknāza [şāhıñ ikinci zevcesi] teblīġ etdi (s. 5).

Cellat: Feleknâz'ın şehzâdeye attığı iftira üzerine, pâdişâhın oğlunu öldürmesi için görevlendirdiği kişidir.

> Erkān-ı devlet ve vüzerā-yı salṭanatı celb ile dīvān teşkīl etdikden ṣoñra şehzādeyi getirderek hemān ḳatli için cellāda emir verdi (s. 9).

Diğer Varlıklar:

At: Hikâyenin en sonunda şehzâdeye iftira attığı ortaya çıkan Feleknâz, iki atın kuyruğuna bağlanıp kırbaçlanır.

> İki dāne semiz ve azġın at getirdiler. Feleknāzı bunlarıñ ḳuyruḳlarına baġlayıp atları ḳırbacladılar (s. 124).

1.2.3.2. Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Pâdişâh: Hz. Peygamber'in miraç mucizesine inanmamaktadır. Bu mucizeye inanmadığı için şeyh tarafından kendisine bir ders verilir.

> Bir gün ḥükümdār-ı Mışrıñ meclisinde ṭoplanmış olan ʿulemā vü fużelā miʿrāc-ı şerīfe dāʾir mübāḥaṣe ediyorlardı. Resūl-i Ekrem ṣallallāhu Teʿālā ʿaleyhi vesellem Efendimiziñ semāvāta ʿazīmet, cennet ve cehennemi temāşā ile ʿavdet buyurduḳda yataḳlarını henūz ṣoġumamış bulduḳlarını ve devrilmiş olan ibrīḳden henūz ṣuyuñ tamām boşalmadığını gördükleri ẕikr olundu.
>
> Pādişāh ḥayretle:
>
> -Bu sözler ʿaḳldan baʿīddir. Bu ḳadar yüz yıllıḳ mesāfe olan eflākı, fażla olaraḳ da cennet ve cehennemi dolaşıp ʿavdet eyledikde yataġıñ ḥālā ṣıcaḳ, ibrīḳiñ henüz dökülmemiş olduġunu gördü diyorsuñuz. Böyle şeyʾlere ʿaḳl inanmaz. Bunuñ imkānı ve iḥtimāli yoḳdur.
>
> diyerek ṣıḥḥat-ı miʿrāc-ı şerīfede tereddüd gösterdi (s. 10-11).

Şeyh Şahâbeddîn: Miraç mucizesine inanmayan şâha bunun gerçek olduğunu göstermeye çalışan kişidir. Hikâyenin sonunda şâhın intikam için gönderdiği hileci kadına inandığı için katledilir.

> Bu vaḳʿadan ḫaberdār olan Şeyḫ Şahābe'd-dīn-i Maḳtūl Ḥażretleri sarāya gelip pādişāh ile mulāḳī oldu (s. 11).

> Ertesi gece şeyḫ cāriyelerden birine muḳārenet edip der-ḥāl ġusl etmek istedi ise de, mekkāre mevcūd ṣuyu dökmüş idiginden ṣu bulamadı. Mezbūre:
>
> -Ben gidip ṣu getireyim diyerek dışarı çıḳınca ḥākimiñ adamlarına ḫaber verdi. Bunlar der-ḥāl
>
> içeri girip şeyḫi şehīd itdiler (s. 17-18).

Norm Karakterler:

Kadın: Şâhın hamam çıkışında görüp evlendiği kişidir.

> Arḳasında iki ḫidmetkār bulunan bir ḳadın şāhıñ suʾāline zevcim yoḳdur cevābını verip yürüdü. Biraz ṣoñra ḫidmetkārlardan biri gelip şāhı alaraḳ mezbūreniñ ḫānesine götürdü. Ḳadın:
>
> -Ey ġarīb. Emr-i Ḥaḳḳla ben seniñ zevceñ oldum dedi. O beldeniñ ʿādeti vechle dügün icrā edildi (s. 14).

Şam Hükümdarı: Şâhın, şeyhi öldürtmek için mektup yazdığı kişidir.

> Hemān Şām ḥükümdārına bir mektūb yazaraḳ Şeyḫ Şahābe'd-dīni ḳatl ile başını kendisine göndermesini ricā eyledi (s. 16).

Kadın: Şeyhe tuzak kuran kişidir.

> Berāberce üç cāriye de gönderdi. Bunlardan biri ġāyet mekkār u ʿayyār bir ḳadındı (s. 17).

Fon Karakterler:

Oduncular: Şâh, dağda ve denizde gezinirken şâha neler olup bittiğini soran kişilerdir.

> Eṭrāfı dolaşdığı şırada ṭāġda odun kesmekde olan birḳaç kişiye rāst geldi. Melik bunlarıñ yanına varıp selām verdi (s. 13).

Nalbant: Şâh çarşıda gezerken bir nalbantla karşılaşır.

> Orada bunlardan ayrılıp çārşıda dolaşmaġa başladı. Bir iḫtiyār naʿlbanda muṣādif oldu (s. 13).

Bu hikâyede kart/yalınkat karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.3.3. Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Pâdişâh: Oğluna, fakir ve hapsedilmiş kişileri anlayabilmesi için kötü davranan bir babadır. Kendisini küçükken terbiye ettiği için şehzâde babasının yerine geçtiğinde halkın duasını alır.

> Vaḳtiyle bir pādişāh olup ġāyet güzel bir oġlu vardı. Oġlunuñ mükemmel terbiye ve taḥṣīl görmesi için oña bir ḫ^v^āce ve bir de lālā taʿyīn etmiş ve bunlara şehzādeniñ bir fenā ḥareketini, bir terbiyesizligini gördüklerinde bilā-raḥm teʾdīb etmelerini emr eylemişdi. Ḥattā evlādınıñ eñ küçük bir ḳuṣūrunu ʿafv etmez, ḫ^v^ācesiniñ ḍarb u tekdīrinden başḳa kendi de bir odaya ḥabs ederek yigirmi dört sāʿat aç ve ṣusuz bıraḳırdı (s. 19).

Pâdişâhın Oğlu: Babasının yetiştirmesi sayesinde merhametli birisi olmuştur. Bu sebeple o bölgenin halkı tarafından sevilip sayılmaktadır.

> Şehzādeñiziñ ʿadl u dādını, raḥm u şefḳatini işidiyoruz (s. 21).

Pâdişâh: Diğer pâdişâhın aksine oğlunun hiçbir kusurunu önemsemeyen bir babadır. Oğlunu terbiye etmediği için, oğlu onun yerine geçtiğinde memleketteki halka kötü davranarak halkın bedduasını alır.

> O zamānlarda diger bir ḥükümdār var idi ki bu şāh ile düşmendi. Onuñ da bir oġlu vardı. Faḳaṭ oġluna ḳarşı muʿāmelesi tamāmıyla bunuñ ʿaksi idi. Ḫ^v^ācesi ve lālāsı şehzādeye ḳarşı ḳaṭʿiyyen şiddet göstermezlerdi. Her ne yapsa ḫoş görür ve sükūt ederlerdi (s. 19).

Pâdişâhın Oğlu: Babasının kötü yetiştirmesinden dolayı kötü bir karaktere sahiptir. Zalim olduğu için halk tarafından sevilmemektedir. Halkın bir an önce kurtulmak istediği kötü bir kişidir.

> Çocuḳ bu muʿāmelelerden yüz bularaḳ gitdikce terbiyesizlikte ileri vardı.
>
> Şehzāde ṣoñ derecede müstebidāne ḥareket eder, herkesi rencīde eylerdi (s. 19-20).

Norm Karakterler:

Şehzâdelerin Hocaları ve Lalaları: Birisi şehzâdeyi terbiye etmek için zor kullanırken diğeri şehzâdeye hiçbir ceza vermez.

> Oġlunuñ mükemmel terbiye ve taḥṣīl görmesi için oña bir ḫ^v^āce ve bir de lālā taʿyīn etmiş ve bunlara şehzādeniñ bir fenā ḥareketini, bir terbiyesizligini gördüklerinde bilā-raḥm teʾdīb etmelerini emr eylemişdi. Ḥattā evlādınıñ eñ

> küçük bir ḳuṣūrunu ʿafv etmez, ḫ̬ʷācesiniñ ḍarb u tekdīrinden başḳa kendi de bir odaya ḥabs ederek yigirmi dört sāʿat aç ve ṣusuz bıraḳırdı.
>
> Bir gün vüzerāsı pādişāha, şehzādeye ḳarşı bu muʿāmelesiniñ sebebini ṣorduḳlarında:
>
> -Benden ṣoñra ḥükümdār olacaḳdır. Birḳaç adamları dögdürüp ḥabs edecekdir. Şimdi her acıyı ṭatsın ki o zamān kendisi ḥükm ederken ḫ̬alḳıñ ḥālini añlasın, raʿiyyete merḥamet ve şefḳat ile muʿāmele edip ʿadālet eylesin. Çünkü derdmend olan derdmendiñ ḥālini añlar. Şimdiden cefā çeker, terbiye, tevāżuʿ, edeb ve maʿrifet taḥṣīl eder ise ṣoñra bize ve ḫ̬alḳa nāfiʿ olur. Cenāb-ı Ḥaḳḳıñ luṭf u ʿināyetine, ḫ̬alḳıñ ḫ̬ayr duʿāsına nāʾil olur.
>
> Cevābını verirdi. O zamānlarda diger bir ḥükümdār var idi ki bu şāh ile düşmendi. Onuñ da bir oġlu vardı. Faḳaṭ oġluna ḳarşı muʿāmelesi tamāmıyla bunuñ ʿaksi idi. Ḫ̬ʷācesi ve lālāsı şehzādeye ḳarşı ḳaṭʿiyyen şiddet göstermezlerdi. Her ne yapsa ḫ̬oş görür ve sükūt ederlerdi (s. 19).

Bu hikâyede kart/yalınkat ve fon karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.3.4. Tüccârın Tûtîsi Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Tüccar: Hindistan'da zengin bir adamdır. Çarşıda gezinirken kuş görür ve onu satın alır. Kuş, karısının başka bir adamla ilişkisi olduğunu anlatması üzerine karısından şüphelense de en sonunda kadının lafına inanıp yanılgıya düşer.

> - Hindistānda zengīn bir tüccār vardı. Bunuñ ġāyet güzel bir zevcesi olup bu ḳadınıñ bir genc ile ġayr-ı meşrūʿ münāsebeti vardı. Bir gün tüccār çārşūda ṣatılmaḳda olan bir ṭūṭīyi begenerek ṣatın aldı (s. 23).

Tüccarın Eşi: Kocasını başka bir adamla aldatmaktadır. Evdeki kuşun, eşine durumu anlatması üzerine hileye başvurur.

> Bunuñ ġāyet güzel bir zevcesi olup bu ḳadınıñ bir genc ile ġayr-ı meşrūʿ münāsebeti vardı (s. 23).

Kadının Dostu: Kadının tüccarı aldattığı adamdır.

> Bir gün yine tüccār bir iş için bir maḥale gidip geceyi orada geçirdi. Ḳadın hemān dostunu daʿvet edip ḳarşı ḳarşıya oturdular. Ḳadın ṭūṭīniñ geçen vaḳʿayı tüccāra söylediğini ḥikāye etdi.
>
> Deliḳanlı
>
> - O ḥālde artıḳ burada eglenmek cāʾiz degildir. Bu ṭūṭī bizi rüsvā-yı ʿālem eder. İkinci defʿa zevciñi bunuñ yalan söylediğine iḳnāʿ edemezsiñ (s. 24).

Diğer Varlıklar:

Tûtî: Kadın ve dostunun yaptıklarını tüccara anlatır. İlkinde tüccarı inandırsa bile ikincisinde kadın tarafından yalancı olarak gösterilir.

> Ṭūṭī tüccārı görünce:
>
> -Bu gece ḫanım bir genc ile berāber eglendiler, ṣabāḥa ḳadar yiyip içdiler ve berāber yatdılar (s. 24).

Bu hikâyede norm, kart/yalınkat ve fon karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.3.5. Hasta Şehzâdenin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Pâdişâh: Hasta bir oğlu vardır ve oğlunun tedavisi için bilindik bütün doktorları toplayan kişidir. Oğlu sandığı çocuk kendi oğlu değildir.

> -Zamān-ı evāʾilde bir pādişāh olup bir tek evlādı vardı. Bu da
>
> ḫasta-mizāc, żaʿīf bir gencdi. Babası oġlunuñ bu ḫastalığını tedāvī etmek için dünyānıñ eñ meşhūr eṭibbāsını cemʿ etmiş ise de bunlarıñ ʿilāclarından bir fāʾide ḥāṣıl olmamışdı (s. 26-27).

Şehzâde: Hastadır, biyolojik olarak pâdişâhın oğlu değildir. Metinde aktif değildir ve herhangi bir diyaloğu görülmemektedir.

> Bu da ḫasta-mizāc, żaʿīf bir gencdi (s. 26-27).

Şehzâdenin Annesi: Zamanında pâdişâhı aldatmıştır ve çocuğunun babası pâdişâh değildir. Bunu da hekime itiraf eder.

> Şāhıñ gerek benden ve gerek diger ḳadınlardan evlādı olmuyordu. Kendinden ṣoñra taḫt u salṭanatıñ yabancı ellere geçecegini gördüm, buña bir çāre bulmaḳ ārzūsuyla - ḫidmetimizde bir genc vardı onuñla münāsebetde bulundum. İşte bu çocuḳ ondan ḥāṣıl oldu (s. 28).

Norm Karakterler:

Hekim: Çocuğun şâhtan olmadığını öğrenir. Çocuğu iyileştiren tek doktordur.

> -Ben bi-iẕnillāhi Teʿālā bu şehzādeyi iyi ederim. Faḳaṭ bir kere beni bu genciñ vālidesiniñ nezdine götürüñüz. Onuñla gizlice görüşmek ārzū ederim. Evlādıñ ḥālini anası ve babası herkesden iyi bilir. Bu bābda vālideniñ maʿlūmātı daha ziyādedir. Ondan ḫastanıñ ḥayātına, aḥvāl u mişvārına dāʾir maʿlūmāt almaḳ lāzımdır (s. 27).

Bu hikâyede kart/yalınkat ve fon karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.3.6. Şâh-ı Âdilin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Pâdişâh: Yüz yirmi yaşına geldiği için ömrünün son zamanlarında tahtına uygun olan oğlunu oturtmak istemektedir. Hangi oğlunu oturtacağını bilmediği için vezirlere danışır ve zindandan suçlu kişiler getirterek üç oğlunun bu kişilere nasıl davrandığını gözlemleyerek tahta hangi oğlunu oturtacağını kesin olarak belirler.

> -Evvel zamānda ġāyet ʿaḳl u dānā bir pādişāh olup üç şehzādesi ve üç kār- güẕār u müdebbir vezīri vardı. Şāh yüz yigirmi yaşına vāṣıl olmuş ve artıḳ bir pīr-i sāl-ḫurde ḥāline gelmişdi. Bir gün vezīrlerine dedi ki:
>
> -Artıḳ ʿömrüm ṣoñuna geldi. ʿÖmr-i beşeriñ ḥadd-ı müntehāsı olan birisine vāṣıl oldum. Bu yaşdan ṣoñra umūr-ı ḥükūmetle iştiġāl peydā-yı müşkilāt eder. Bu sin ü sālimde artıḳ rāḥat etmek, ʿibādet ü ṭāʿatle ḫużūr-ı Ḥaḳḳa çıḳmaḳ çārelerini ḥāżırlamaḳ isterim. Ben ḥāl-i ḥayātımda yerime oġullarımdan münāsibini iclās ile ḫalḳıñ selāmet-i ātīyyesini teʾmīn etmek ārzūsundayım. Bināʾen-ʿaleyh üç şehzādeden hangisini salṭanata lāyıḳ ve münāsib görürsüñüz? (s. 31).

Birinci Şehzâde: Tahta oturduğunda adaletli davranır.

> Müşārün-ileyh fevḳa'l-ʿāde ʿaḳl u kiyāset, iḥsān u ʿadālet ile icrā-yı ḥükūmete başladı. ʿUlemāya maḥabbet ve cühelādan iʿrāż eyledi (s. 32).

İkinci Şehzâde: Tahta oturduğunda birinci şehzâdenin yaptıklarının aksini yapar.

> Üç gün ḫitāmında nevbet-i ḥükūmet ikinci şehzādeye geldi. Şāhıñ emriyle taḫta cülūs edip icrā-yı ḥükūmete başladı. ʿUlemā vü fużelāyı taḥḳīr edip erbāb-ı cehl u şeḳāveti eṭrāfına ṭopladı. Buḫl u imsāki iltizām, ʿıyş u nūş, ẕevḳ ü ṣafāya ihtimām edip gece vü gündüz menāhī ile vaḳt geçirmege başladı (s. 33).

Üçüncü Şehzâde: Tahta oturduğunda herkese layık olduğu şekilde davranır.

> Dördüncü günü taḫta küçük şehzāde cülūs etdi. Herkese kendi lāyıḳ olduġu vaẓīfeyi tevdīʿ eyledi. Erbāb-ı ʿilm ü kemāli münāṣib menāṣıbaya geçirip aṣḥāb-ı seyfī de orduda vaẓīfeye taʿyīn etdi. Cāhil ü nādān olanları, edeb ü terbiye maḥrūmlarını kendinden uzaḳlaşdırdı (s. 33).

Birinci Vezir: Üç şehzâdenin üçer günlüğüne tahta oturmasını teklif eder ve birinci şehzâdenin tahta oturmasının uygun olduğunu söyler.

> Bināʾen-ʿaleyh benim fikrimce şehzādelerden her birini üçer gün müddetle taḫta geçiriñiz, bunlarıñ o müddet ẓarfındaki ḥāl ve ḥareketleri ile salṭanata lāyıḳ olup olmadıḳları taḥḳīḳ eder oña göre muʿāmele buyurulur (s. 32).

> birinci vezīr büyük şehzādeyi… (s. 34).

İkinci Vezir: İkinci şehzâdenin tahta oturmasının uygun olduğunu söyler.

> ikinci vezīr ortanca şehzādeyi… (s. 34).

Üçüncü Vezir: Üçüncü şehzâdenin tahta oturmasının uygun olduğunu söyler.

> üçüncü vezīr de küçük şehzādeyi münāsib gördüler (s. 34).

Bu hikâyede norm, kart/yalınkat ve fon karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.3.7. Şâh-ı Gâfilin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Pâdişâh: Düşmanından daha zayıftır. Ancak vezirleriyle beraber tertip ettiği hileler neticesinde güçlü olan şâhı yener.

> - Zamān-ı sābıḳda bir şāh olup bunuñ kendinden daha büyük ve daha ḳuvvetli bir düşmeni vardı (s. 39).

Pâdişâhın Düşmanı: Pâdişâh ve vezirlerinin sinsi planlarıyla güçlü olsa bile savaşı kaybeder.

> Aralarına düşen bu iḫtilāfdan dolayı düşmeniñ vezīrleri ve ḳumandanları bi'l-ittifāḳ şāhı ṭutup żaʿīf şāha teslīm etdiler (s. 43).

Birinci Vezir: Düşmanla savaşmamayı, geri adım atmayı söyler.

> Birinci vezīr- Şāhım düşmeniñ ʿaskeri bizim ʿaskerimizden ḳat ḳat faẓla olduġundan onuñla muḥārebe etmek kār-ı ʿaḳl degildir. Çünkü maġlūb olacağımız şübhesizdir. Bizim reʾyimize göre geri dönüp gidelim (s. 40).

İkinci Vezir: Düşmanla savaşmak gerektiğini söyler.

> İkinci vezīr -Fi'l-vāḳiʿ düşmen bizden ḳavī vü keşīrdir. Lākin hīçbir vaḳt düşmene ḳarşı irāʾe-i żaʿf cāʾiz degildir. Çünkü bizim żaʿf göstermemizden o maġrūr olur, ḳuvveti artar. Ceng etmeyip ḳaçar ve geri gider isek düşmene fırṣat vermiş oluruz. Lāyıḳ olan żaʿfını göstermeyip düşmene muḳābeleden geri ḳalmamaḳ, ölümden ḳorḳmamaḳdır. Benim reʾyimce biz de düşmene muḳābele etmeli ve oña ḳılıç ile cevāb vermeliyiz (s. 40).

Üçüncü Vezir: Düşmana sinsice plan kurulması gerektiğini söyler.

> Üçüncü vezīr -Şāhım erlik ondur. Biri ḳuvvet-i bāzū doḳuzu ḥīle vü tedbīrdir.
>
> Her zamān düşmene ḳarşı ḥīle vü tedbīr kār eder (s. 40-41).

Bu hikâyede norm, kart/yalınkat ve fon karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.3.8. Bel'am Bâ'ûrâ Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Hz. Mûsâ: Kendisine iman etmeyen kavmi imana çağırmıştır. Bir zâhit tarafından kendisine edilen beddua neticesinde bir çölde dolaşmak durumunda kalır.

> -Ḥażret-i Mūsā ʿaleyhi's-selām zamānında nebī-i müşārün-ileyh[e] īmān etmemiş bir ḳavim vardı. Bu ḳavim içinde "Belʿam Bāʿūrā" nāmında bir zāhid vardı ki her ne duʿā etse der-ḥāl ḳabūl olunurdu. Ḳavim arasında fevḳa'l-ʿāde maẓhar-ı iḥtirām idi.
>
> Cenāb-ı Mūsā o ḳavmi īmāna daʿvet etdi (s. 44-45).

Bel'am Bâ'ûrâ: Ettiği her dua kabul olmaktadır ve Hz. Mûsâ'ya beddua etmesi için karısı tarafından kandırılmıştır. Bunun neticesinde de ahirete imansız gitmiştir.

> Belʿam Bāʿūrā ḫānesine geldikde ḳarısı mesʾeleyi açdı. Mūsā ʿaleyhi's-selām ile ḳavmine bed-duʿā etmesini söyledi.
>
> Zāhid- Bu bir nebī-i ẕī-şāndır. Oña ḳarşı bed-duʿā etmek olmaz.
>
> Cevābını verdi ise de ḳadın ṣoñ derecede īrām u ışrār eyledi ve:
>
> -Eger bed-duʿā etmez iseñ ben de buradan giderim.
>
> diyerek gücenmek ṣūretini gösterdi. Belʿam ḳadınıñ ibrāmına taḥammül edemeyerek ḳavm-i Mūsāya bed-duʿā etdi (s. 45-46).

Bel'am Bâ'ûrâ'nın Karısı: Kocasını kandırarak Hz. Mûsâ'ya beddua etmesine sebep olmuştur.

> -Ey zāhid-i muḥterem. Mūsā ʿaleyhi's-selām birçoḳ ʿasker ile üzerimize geliyor, oña ḳarşı ḳoymaḳ imkānımız yoḳdur. Ricā ederiz ki bunuñ ḥaḳḳında duʿā et. Başımızdan defʿ olsun.
>
> "Belʿam Bāʿūrā" ḳavminiñ bu ricāsını ḳabūl etmedi ve:
>
> -O büyük bir nebīdir. Ben oña ḳarşı duʿā edemem cevābını verdi. Bunuñ üzerine ḳavim şeyḫ zāhidi ancaḳ zevcesiniñ iḳnāʿ edip bed-duʿā etdirecegini düşünerek mezbūreye mürācaʿat etdiler. Zevcini ḳandırması için ricā eylediler. Ḳadın bunlara vaʿd verdi.
>
> Belʿam Bāʿūrā ḫānesine geldikde ḳarısı mesʾeleyi açdı. Mūsā ʿaleyhi's-selām ile ḳavmine bed-duʿā etmesini söyledi.
>
> Zāhid- Bu bir nebī-i ẕī-şāndır. Oña ḳarşı bed-duʿā etmek olmaz.
>
> Cevābını verdi ise de ḳadın ṣoñ derecede īrām u ışrār eyledi ve:

> -Eger bed-duʿā etmez iseñ ben de buradan giderim.
>
> diyerek gücenmek ṣūretini gösterdi. Belʿam ḳadınıñ ibrāmına taḥammül edemeyerek ḳavm-i Mūsāya bed-duʿā etdi (s. 45-46).

Bu hikâyede norm, kart/yalınkat ve fon karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.3.9. Hızr Aleyhi's-selâm'ın Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Pâdişâh: Hızır'ı görmeyi arzulamaktadır ve ona Hz. Hızır'ı gösteren kişiye her şeyini vermeye hazırdır. Hikâyenin sonunda Hızır'ı görür ve aynı zamanda yanındaki vezirlerinin nasıl kişiler olduğunu daha iyi anlar.

> -Vaḳtiyle bir pādişāh olup Ḫıżr ʿaleyhi's-selāmı görmegi pek ziyāde ārzū ederdi ve her kim baña Ḫıżr ʿaleyhi's-selāmı gösterse kendisine ne dilerse veririm derdi (s. 48).

Fakir Adam: Hızır'ı pâdişâha göstereceğini söyleyerek pâdişâh üzerinden geçimini sağlar.

> O ṣırada ġāyet faḳīr bir adam vardı. Şāhıñ bu vaʿdini işitdi ve kendi kendine dedi:
>
> -Gidip pādişāha ʿarż-ı ḥāl edeyim. Beni üç sene iʿāşe ediñiz o müddet ẓarfında size Ḫıżr ʿaleyhi's-selāmı gösteririm diyeyim. Şāh beni o ḳadar müddet besler o zamāna ḳadar yā ben veyā şāh vefāt eder, yāḫūd bir çāresini bulup ḳurtulurum (s. 48).

Nurlu Adam/Hızır: Fakir adamın üzgün olduğunu görür ve onun için pâdişâhla konuşmaya gider.

> Nā-gāh beyāż libāslı ve yüzü nūrlu bir adam gelip selām verdi. Faḳīr bu ẕātıñ selāmını aldı. O ẕāt-ı şerīf ṣordu:
>
> -Birāder ne için böyle meʿlūl u maḥzūn duruyorsuñ?
>
> Faḳīr cevāb vermedi (s. 48).

Birinci Vezir: Fakir adamın kasap çengellerine asılması gerektiğini söyler.

Birinci vezīr ḳıyām ile:

-Efendim bu adamı pāre pāre edip ḳaṣṣāb çengellerine aṣmalıdır (s. 49-50).

İkinci Vezir: Fakir adamın kazana atılıp kaynatılması gerektiğini söyler.

Şāh ikinci vezīriñ yüzüne baḳıp önüñde reʾyini istimzāc eyledikde vezīr:

-Efendim pādişāhları aldatmaḳ gibi ʿaẓīm bir ḳabāḥati irtikāb eylediginden dolayı bunu bir ḳazana ḳoyup ḳaynatmaḳ ve ḥaşlamaḳ iḳtiżā eder (s. 50).

Üçüncü Vezir: Fakir adamın fırına atılması gerektiğini söyler.

Şāh üçüncü vezīre reʾyini ṣorduḳda vezīr:

-Efendim böyle ḥīlekār ve yalancı bir adamı fırına aṭıp kebāb etmek īcāb eyler (s. 50).

Dördüncü Vezir: Fakir adamın affedilmesi gerektiğini söyler.

-Pādişāhım. Bu faḳīr şiddet-i faḳr u żarūretinden böyle bir şeyʾe teṣaddī etdi. Siz de buña o mālı Ḫıżr ʿaleyhi's-selāmıñ ʿaşḳıyla verdiñiz. Ḥālbuki şimdi buña muvaffaḳ olamayaraḳ siziñ luṭf u keremiñize ilticā ediyor. Şān-ı ʿaẓametiñize lāyıḳ odur ki bunu āzād edip ḥattā yine nāʾil-i luṭf

u ʿināyet buyuruñuz. (s. 50-51).

Bu hikâyede norm, kart/yalınkat ve fon karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.3.10. Hızr ile Vezîrin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Vezir: Adaletli ve akıllıdır. Kendisini ibadete verdiği sırada yanına her gün gelen Hz. Hızır gelmez olur ve vezir bu durumdan endişelenir.

Nāmdār u meşhūr bir şāh olup bunuñ da ġāyet müdebbir ʿāḳil ü ʿādil bir vezīri var idi (s. 53).

Vezīr müşārün-ileyhi görünce fevḳa'l-ʿāde mesrūr olup istiḳbāline müsāraʿat etdi ve:

> -Ben vezīr iken her gün yanıma gelir idiñiz. Şimdi dünyādan el çekdigim için mi gelmez olduñuz? (s. 54).

Hz. Hızır: Her gün vezirin yanına gelir ve onunla konuşur. Vezir elini dünya işlerinden çektiği zaman artık onun yanına gelmez olur. Bunun sebebi de halkın bir vezire ihtiyacı varken vezirin inzivaya çekilip halkın üzerinden elini çekmesidir.

> Ḫıżr ʿaleyhi's-selām her gün bu vezīriñ yanına gelir ve sāʿatlerce onuñla berāber ḳalıp idāre-i umūrda oña muʿāvenet ederdi (s. 53).

Bu hikâyede norm, kart/yalınkat ve fon karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.3.11. Şerbetci Güzeli ile Zencî Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Şerbetçi: Şerbet satan kişidir. Herkes tarafından beğenilen bir oğlu vardır. Kendilerine faydası olur sebebiyle, oğlunu görmeye gelen zenciye yakın davranır.

> -Zamān-ı ḳadīmde bir şehrde bir şerbetci vardı (s. 56).

Şerbetçinin Oğlu: Yakışıklı bir erkektir. Bundan dolayı insanlar onu görebilmek için sürekli şerbet içmeye giderler. Kendisini görmeye gelen zenciyle maceraya atılırlar.

> Bunuñ ġāyet güzel ve emsāli bulunmaz bir oġlu olup dükkānda şerbet ṣatardı. Herkes bu genciñ ḥüsnünü temāşā etmek için gelip şerbet içerler, fażla fażla para verirlerdi (s. 56).

Zenci: Şerbetçinin oğlunu görebilmek için sürekli dükkâna gider ve kimya ilmine vâkıftır. Zengin birisidir.

> Bir gün o şehre bir zencī seyyāḥ geldi. Şerbetci güzelini görünce şaşırıp ḳaldı.
>
> Dükkānıñ ḳarşısındaki dīvāra dayanıp bir müddet bī-hūş durduḳdan ṣoñra kendine geldi. Dükkānıñ öñüne gidip bir şerbet içdi ve muḳābilinde bir altın verdi. Ertesi gün gelip yine bir şerbet içerek bir altın verdi. Bu ḥāl bir müddet devām etmekle şerbetci güzeli vuḳūʿ-ı ḥāli babasına naḳl etdi. Babası bu seyyāḥıñ ġāyet zengīn ve yāḫūd ʿilm-i kimyāya vāḳıf olduġunu añlayaraḳ istifāde emeliyle yine gelir ise ḫānelerine daʿvet edip getirmesini oğluna tenbīh eyledi (s. 56).

Fon Karakterler:

İkinci Zenci: Kapının ardında elinde kaya tutmaktadır.

> Dervīş bir kāġıd yazıp ḳuyuya atınca şu tamāmıyla çekildi. İçine girdiler. Bir demir ḳapı vardı. Bir şeyʾler oḳuyup ḳapıyı itince açıldı. İçeride uzun boylu, iri vücūdlu bir zencī vardı. Girmek isteyenleriñ üzerine atmaḳ için imiş gibi elinde bir ḳaya parçası ṭutuyordu (s. 57).

Bu hikâyede norm ve kart/yalınkat rastlanmamıştır.

1.2.3.12. Terzînin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Terzi: Eşi kendisinden önce öldüğü için söz verdikleri üzere karısının mezarı başında yas tutarak bekler. Karısının söylediği yalan sonucunda valiyle karşı karşıya gelirler.

> ʿĪsā ʿaleyhi's-selāmıñ zamān-ı şerīflerinde bir genc terzī vardı. Bunuñ ġāyet güzel bir zevcesi vardı. Bir gün ḳarı ḳoca otururlar iken ḳadın:
>
> -Ben ölür isem birḳaç gün ṣoñra beni unudur, diger bir ḳadın alırsıñ.
>
> Demekle terzī iʿtirāżda bulundu ve nihāyet hangisi evvel vefāt eder ise dīgeri tekrār izdivāc etmeyip ölünceye ḳadar mezārı başında aġlamaḳ ve mātem ṭutmaḳ üzere ʿahd u mīs̱āḳ eylediler.
>
> Ḥikmet-i Ḫudā bir müddet ṣoñra ḳadın vefāt etdi. Terzī aġlayaraḳ zevcesini techīz ü tekfīn ile defn etdi. ʿAhdi vechle ḳabri başında oturup āh u enīne ve icrā-yı māteme başladı (s. 60).

Terzinin Eşi: Kocasından önce ölür. Kocası onun için ağlarken Hz. Îsâ sayesinde dirildiğinde kocasını kendisini kaçıran haremi olarak tanıtarak yalan söyler.

> Ḥikmet-i Ḫudā bir müddet ṣoñra ḳadın vefāt etdi. Terzī aġlayaraḳ zevcesini techīz ü tekfīn ile defn etdi (s. 60).

Hz. Îsâ: Duasıyla terzinin ölen karısını önce diriltir, daha sonra tekrar öldürür.

> Bir gün ʿĪsā ʿaleyhi's-selām oradan geçiyordu. Bu genci görüp merāḳ etdi. Sebebini orada mezārıñ başında böyle aġlamasınıñ neden neşʾet eyledigini ṣorduḳda terzī keyfiyyeti naḳl u ḥikāye etdi. Cenāb-ı Mesīḥ bu genciñ ḥāline acıyaraḳ el ḳaldırıp duʿā eyledikde ḳadın dirilip mezārdan çıḳdı (s. 60).

Norm Karakterler:

Vali: Terzinin dirilen karısını mezarın başında görür ve onu kendi sarayına götürür.

> O ṣırada şehriñ vālīsi olan ẕāt ḫadem ü ḥaşemi ile oradan geçiyordu. Bir mezārıñ üzerinde arḳasında kefen bir ḳadınıñ oturduġunu görmekle merāḳ ederek ṣordu: Ḳadın:
>
> -Ben bī-çāre bir ḳadınım. Buradan geçer iken bir ḥarāmī beni ṣoyup elbiselerimi aldı. Ne yapacaġımı bilmeyerek bekliyorum.
>
> Cevābını vermekle vālī bu ḳadınıñ kendi sarāyına götürülmesini emr etdi (s. 61).

Valinin Adamları: Hz. Îsâ, terziyi nereye götürdüklerini sorar ve valinin adamları durumu anlatmaya başlarlar.

> Vālīniñ adamları mesʾeleyi añlatdılar (s. 62).

Bu hikâyede kart/yalınkat ve fon karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.3.13. Nişâbûr Şâhının Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Harami: Elinden hiç kimsenin kurtulamadığı bir eşkıyadır.

> -Zamān-ı evāʾilde Nīşābūr memleketinde bir ḥarāmī türemişdi. Bunuñ elinden kimse ḫalāṣ olmazdı (s. 63).

Âlim: Kendisini ve eşini haramiler esir alırlar.

> O memleketde büyük bir ʿālim vardı. Bu ʿālim zevcesiyle berāber bir dīger memlekete gidiyordu. Yolda meẕkūr ḥarāmī öñlerine çıḳıp çır u çıplaḳ ṣoydu (s. 63).

Âlimin Eşi: Haraminin saldırısına uğrar ve ondan hamile kalır.

> Bu ḳadın ḥarāmīden ḥāmil ḳaldı. Bu ḥālde aylar geçdi. Mezbūreniñ vaż‘-ı ḥaml etmesi taḳarrüb eyledikde ḥarāmī ḫ^v āceyi ve ḳarısını maġāradan çıḳarıp ḳoġdu (s. 64).

Norm Karakterler:

Haramiden Olan Çocuk: Haramiden olduğu için âlim ve karısı çocuğu camiye bırakırlar.

> Bir müddet ṣoñra ḳadın vaż‘-ı ḥaml edip bir erkek çocuḳ doġurdu. Bu çocuġuñ ḥarāmīzāde olduġunu bilen ‘ālim ile zevcesi nev-zādı cāmi‘-i şerīf ḳapısına bıraḳdılar (s. 64).

Hükümdar: Merhametli olduğu için camideki çocuğu görüp evlat edinir. Ancak bu çocuk ileride kendisini öldürür.

> O ṣırada oradan şehriñ ḥükümdārı mürūr ederken bir ġalabalıḳ görüp ṣordu. Faḳīr adamlar i‘āşeye ḳudretleri olmadıġı cihetle yeñi doġmuş bir erkek çocuḳ bıraḳmışlar cevābını alınca çocuġu getirtdi ve gördü. Min-ṭarafillāh merḥamet[e] gelerek bunu evlādlıḳ edindi. Ẕāten kendiniñ de erkek evlādı olmadıġından eger ‘ömrü olur ise çocuġuñ kendinden ṣoñra vāriṯ-i taḫt u salṭanat olmasını emr ve defātir-i dīvāna ḳayd etdi. Ḥarāmīzāde bu ṣūretle şehzāde ṣırasına geçdi (s. 64).

Hükümdarın Kızı: Hükümdarın camiden aldığı çocuk beş altı yaşlarına geldiğinde doğmuştur.

> Şāhıñ bu çocuġu evlād edindikden ṣoñra dünyāya bir ḳızı gelmişdi (s. 64).

Fon Karakterler:

Hükümdarın Askerleri: Pâdişâhın kızını kaçıran şehzâdeyi takip ederler.

> Genc, şāhıñ ‘askerle üzerine gelmekde olduġunu uzaḳdan görünce bir orman içine bu ṣuya girip ṣaḳlandı.
>
> Şāh oradan geçer iken bir oḳ ile urup helāk etdi. Şāhıñ vefātını gören ‘askerler dört ṭarafa dağılıp ḳaçdılar (s. 65).

Âlim: Şehzâdenin akıl danıştığı kişidir.

> Ḥarāmīzāde ḳızıñ gelin olacaġını ḫaber alınca ʿaḳlı başından gitdi ve hemān bir ʿālime mürācaʿat ederek ondan bir fetvā istedi (s. 65).

Bu hikâyede kart/yalınkat karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.3.14. Şâh ile Vezîrin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Pâdişâh: Hükümet işlerinde vezirlerine danışır.

> Vaḳtiyle diyār-ı Çīnde bir pādişāh olup bunuñ iki vezīri vardı.
>
> Biri ġāyet ʿāḳil ü dānā ve ṣāḥib-i tedbīr ü kiyāset ve dīgeri ise ḫasīs ü nākıs idi. Umūr-ı ḥükūmeti ve tedbīr-i memleketi bunlarla müẕākere vü müşāvere ederdi (s. 66-67).

Birinci Vezir: Akıllı ve bilgindir.

> Biri ġāyet ʿāḳil ü dānā ve ṣāḥib-i tedbīr ü kiyāset… (s. 67).

İkinci Vezir: Pâdişâha masraf yapmamasını, memurlara maaş vermemesini söyler.

> O ḫasīs ü nākıs vezīr dāʾimā şāha maṣraf etmemegi meʾmūruna ve ʿaskere maʿāş ve taʿyīn vermemegi ve yāḫūd pek az bir şey vermegi mālı ḫazīnede ṣaḳlamaġı tavṣiye eder (s. 67).

Fon Karakterler:

Nakkaş ve Ressam: Sarayın duvarlarına resim çizerler.

> Vezīr der-ḥāl birṭaḳım naḳḳāşlar ü ressāmlar celb ile sarāyıñ eñ büyük bir ṣalonunda dīvārları piyāde ve süvārī müsellaḥ ve mücehhez taṣvīrlerle tezyīn etdirdi (s. 67).

Bu hikâyede norm ve kart/yalınkat karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.3.15. Serçe Kuşunun Hikâyesinde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Hz. Süleymân: Hizmetinde serçe ve kartal kuşu vardır. Hikâyede sadece Süleymân peygamber vardır. Diğerleri hayvanlardır.

> -Ḥażret-i Süleymān ʿaleyhi's-selāmıñ ḫidmetinde bir serçe ḳuşu vardı. Bu ḥaḳīr ḳuş ḥużūrda birçoḳ laṭīfe-perdāzlıḳ oyunbāzlıḳ eder ve Cenāb-ı Süleymānı eglendirirdi (s. 70).

Diğer Varlıklar:

Serçe: Hz. Süleymân'ın hizmetinde bulunur ve bir gün peygamberin yanından ayrılıp dişisinin yanına gider.

> -Ḥażret-i Süleymān ʿaleyhi's-selāmıñ ḫidmetinde bir serçe ḳuşu vardı (s. 70).

Kartal: Hz. Süleymân serçeyi ortalıkta göremeyince kartala onu bulup tekrar huzuruna getirmesini emreder.

> Bir gün nebiyyullāh serçeyi ḥużūrda görmediginden merāḳ edip ḥużūrda bulunan bir ḳartal ḳuşuna gidip serçeyi bularaḳ getirmesini emr etdi (s. 70).

Bu hikâyede norm, kart/yalınkat ve fon karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.3.16. Vezîr-i Dânânın Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Pâdişâh: Yetenekli bir veziri olan hükümdardır.

> -Zamān-ı evāʾilde ḫükümdār nezdinde fevḳa'l-ʿāde ḫāʾiz-i iʿtibār, nāmdār, ʿāḳil ü müdebbir bir vezīr-i dānā vardı (s. 73).

Vezir: Bütün hikâye vezir etrafında şekillenir.

> -Zamān-ı evāʾilde ḥükümdār nezdinde fevḳa'l-ʿāde ḥāʾiz-i iʿtibār, nāmdār, ʿāḳil ü müdebbir bir vezīr-i dānā vardı. Bir gün ḥammāma gitdi. Ḳurnayı ṣu ile doldurup ġusl edecegi ṣırada parmaġındaki yüzük ḳurnaya düşdü ise de ṣuyuñ içine gitmeyip yüzünde ḳaldı.
>
> Bunu görünce vezīriñ levni teġayyür edip müteʾessir oldu ve der-ḥāl (...) ḫazīnesindeki altın ve mücevherātı hemān ḳaldırıp ṣaḳlanmasını emr etmekle adamları bu emri icrā eylediler. Biraz ṣoñra pādişāh ṭarafından meʾmūrlar gelerek vezīri ṭutup ḥabse götürdüler.
>
> Vezīr maḥbesde bir müddet ḳaldı. Bir gün göñlü bir ṭatlı yemek istediginden zindāncıya kendisine bir ṭatlı getirilmesini söyledi ise de şāhıñ ġażabına uġramış bir adamıñ ārzūsunu isʿāf etmek bir ḳabāḥat ʿadd edilecegini düşünen ġardiyan hīç aldırmadı. Vezīr zindāncıya ve kendini baʿżen ziyārete gelenlere bir ṭatlı getirilmesini defʿaātle ricā ediyor ve faḳaṭ kimse buña cesāret edemiyordu. Bu ḥālde bir sene geçdi. Bir gün ġardiyan kendi kendine bir ṭabaḳ ṭatlı alıp getirdi.
>
> Vezīr ṣoñ derecede memnūn olaraḳ ṭatlıyı öñüne ḳoyup el uzatdığı ṣırada ṭavandan bir küçük fāre düşdü. Ṭatlıyı telvīs eyledi. Vezīr der-ḥāl memnūn u mesrūr ayaġa ḳalḳdı ve adamlarını celb ederek ḳonaġını iḫżār etmelerini ṣaḳladıḳları şeyʾleri yerli yerine ḳoymalarını emr etdi.
>
> Biraz ṣoñra pādişāhıñ meʾmūrları gelerek vezīri alıp ḥużūra götürdüler (s. 73).

Norm Karakterler:

Pâdişâhın Memurları: Pâdişâhın hizmetinde çalışan memurlar parmağındaki yüzüğü suya düşüren veziri, önce hapse atarlar daha sonra da hapisten çıktığında pâdişâhın huzuruna götürürler.

> Biraz ṣoñra pādişāhıñ meʾmūrları gelerek vezīri alıp ḥużūra götürdüler (s. 73).

Zindancı: Kendisinden tatlı isteyen vezire ilk önce tatlı getirmemiş en sonunda ona istediği tatlıyı vermiştir.

> Bir gün göñlü bir ṭatlı yemek istediginden zindāncıya kendisine bir ṭatlı getirilmesini söyledi ise de şāhıñ ġażabına uġramış bir adamıñ ārzūsunu isʿāf etmek bir ḳabāḥat ʿadd edilecegini düşünen ġardiyan hīç aldırmadı (s. 73).

Bu hikâyede kart/yalınkat ve fon karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.3.17. Üç Kardaşın Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Baba: Evine küp gömmüştür ve ölümü yaklaşınca bunu üç oğluna bildirir.

> Vaḳtiyle aġniyādan bir adam olup bunuñ üç oġlu vardı. Bir gün ḫasta oldu. Ḫastalıġı devām edip artıḳ bundan vefāt edecegini añladıḳda oġullarını çaġırıp dedi:
>
> -Evlādlarım ḫānemiziñ falan köşesinde yere bir küp gömdüm. İçinde birçoḳ mücevher ve altın vardır (s. 76).

Birinci Oğul, İkinci Oğul, Üçüncü Oğul: Üçüncü çocuk kardeşlerinden gizli küpü almıştır.

> Üç gün ṣoñra ḫasta vefāt etdi. Oġulları babalarınıñ vaṣiyeti vechle cenāzesini tekfīn ü defn eylediler. Birḳaç günlerde mātem ṭutup aġladılar.
>
> Baʿdehu küp mesʾelesi ḫāṭırlarına geldikde gidip o köşeyi ḳazdılar. Faḳaṭ bir şeyʾ bulamadılar. Bunuñ üzerine aralarında nizāʿ başladı. Çünkü bu küp işinden onlarıñ üçünden başḳa kimseniñ ḫaberi yoḳdu. Her biri digerine "sen aldın" diye ṭaʿn ediyorlardı (s. 76-77).

Norm Karakterler:

Kadı: Üç oğlanın aralarındaki anlaşmazlığı çözmek için başvurdukları kişidir.

> Nihāyet aralarındaki münāzaʿayı ḥall etmek için ḳāḍīye mürācaʿatle keyfiyyeti olduġu gibi ḥikāye etdiler. Ḳāḍī bunları oturtdu ve dedi:
>
> -Evlādlarım ḫāṭırıma bir ḥikāye geldi onu size añladayım baʿdehu işiñize baḳarız (s. 77).

Bu hikâyede kart/yalınkat ve fon karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.3.18. Hârûnü'r-Reşîd ile Câriye Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Hârûnü'r-Reşîd: Halifedir. Halk kendisini tebrik etmediği ve cariyelerden biri üzerine yemek döktüğü için onları öldürecek kadar sinirlidir.

> Hārūnü'r-Reşīd cālis-i evreng-i ḫilāfet olduḳda Baġdād ahālīsi ḫalīfeyi tebrīk ü ʿarż-ı iḥtirām için geç ḳaldılar (s. 80).

Norm Karakterler:

Cariye: Halifenin üzerine yemek döktüğü için halife onu öldürmek ister. Ancak okuduğu ayetlerle halifenin adaletli ve iyi birisi olmasına vesile olmuştur.

> Ḫidmet eden cāriye pādişāhıñ ḥiddet ü ġażabından dolayı titrediginden getirmekde olduġu yemek ṣaḥanından birazı ḫalīfeniñ üstüne döküldü. Hārūn ġażab ile yerinden ḳalḳıp cāriyeyi öldürmek üzere üzerine yürüdükde bī-çāre cāriye:
>
> -Yā emīrü'l-müʾminīn! Cenāb-ı Ḥaḳḳ Ḳurʾān-ı Kerīminde "*ve'l- kāẓimīn..*" buyurmuşdur.
>
> Dedikde der-ḥāl ḫalīfeniñ ġażabı sākin oldu. Yine cāriye āyet-i kerīmeyi ḳırāʾatde devām ile "*ve'l-ʿāfīn...*" dedi.
>
> Ḫalīfe -Zindānda ne ḳadar maḥbūs var ise cümlesini ʿafv etdim dedi. Cāriye "*Vallāhi...*" diyerek āyeti ikmāl eyledikde Hārūn:
>
> -Cenāb-ı Ḥaḳḳ şāhid olsun seni ve bütün köle ve cāriyelerimi āzād etdim. Bütün mālımıñ nıṣfını Allāh rıżāsıçin fuḳarāya taṣadduḳ eyledim.
>
> Buyurdu. Baʿdehu der-ḥāl taḫliye etdirdigi mevḳūfunu ḥużūruna celb
>
> ile bunlara ikrām u iḥsānda bulunaraḳ cümlesiyle ḥelāllaşdı. Bu āyet-i kerīmeniñ maʿnā-yı munīfine nāʾil olmaḳ için ondan ṣoñra ʿadl u iḥsān ile meşġūl oldu (s. 80-81).

Fon Karakterler:

Memleketteki İnsanlar: Halife olduğunda Hârûnü'r-Reşîd'i tebrik etmedikleri için hapse atılmışlardır.

> Hārūnü'r-Reşīd cālis-i evreng-i ḫilāfet olduḳda Baġdād ahālīsi ḫalīfeyi tebrīk ü ʿarż-ı iḥtirām için geç ḳaldılar. Hārūn bundan ḥiddet edip emr etdi, şehriñ aʿyān u ekābirinden her geleni ṭutup ḥabse atdılar (s. 80).

Bu hikâyede kart/yalınkat karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.3.19. Bâyezîd-i Bestâmî Hazretleri'nin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Bâyezîd-i Bestâmî: Merhametli birisidir, yolda gördüğü köpeği alıp tedavi eder. Ancak yardım ettiği köpek tarafından ısırılır.

> -Evliyāullāhdan Bāyezīd-i Besṭāmī Ḥażretleri bir gün çārşūdan geçerler iken ʿillet-i cerebe mübtelā olmuş, tüyleri dökülerek ölüm derecelerine gelmiş bir köpek gördüler. Bu ḥayvāna merḥamet edip bir maḥale ḳoydular. Kelbiñ uyuzluġu ve żaʿfı gidip iyi oldu ve Cenāb-ı Bāyezīdiñ ayaġını ışırdı (s. 82).

Diğer Varlıklar:

Köpek: Hasta olmuş, tüyleri dökülmüş bir hâldeyken Bâyezîd-i Bestâmî onu bulmuştur ve iyileşmesi için uğraşmıştır.

> -Evliyāullāhdan Bāyezīd-i Besṭāmī Ḥażretleri bir gün çārşūdan geçerler iken ʿillet-i cerebe mübtelā olmuş, tüyleri dökülerek ölüm derecelerine gelmiş bir köpek gördüler (s. 82).

Bu hikâyede norm, kart/yalınkat ve fon karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.3.20. Terzî Güzelinin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Terzi: Yetenekli olduğu için diğer terziler tarafından kıskanılmaktadır. Tüccarın karısıyla hulle için evlenmesine rağmen kadının hilesiyle onu tekrar boşamaz ve tüccara ihanet eder.

> -Vaḳtiyle Mışrda genc ve güzel olmaḳla berāber ṣanʿatında ṣoñ derecede māhir bir terzī vardı. Bütün terzī eṣnāfı buña ḥased ediyorlar ve başına bir felāket getirmege çalışıyorlardı (s. 84).

Tüccar: Kemerini kaybetmesi üzerine terzi ile tanışır ancak daha sonra bir kadın yüzünden araları bozulur.

> Yanına gidip ṣordu merḳūm bütün ṣervetini muḥtevī olan kemerini żāyiʿ eylediğini, işte bunuñ
>
> için aġladığını söyledi ve ʿilāve etdi:

> -Allāh rıżāsıçin Kaʿbe ḥürmetine kemerimi bulan versin. Bulup da baña getirene yarısını ḥelālinden ikrām ederim. Terzī bu adamıñ ḥāline acıdığından elinden ṭutup:
>
> -Aġlama birāder. Kemeriñi ben buldum. İşte al.
>
> Diyerek kemeri merḳūma uzatdı (s. 84-85).

Tüccarın Karısı: Tüccar sinirle karısını boşar ve tekrar kadınla evlenebilmesi için hulle gereklidir. Bu hulle de terzi ile gerçekleşir. Kadın ve terzi âşık oldukları için hulle gerçekleşmez.

> Bir müddet ṣoñra tüccār bir gün zevcesiyle aralarında münāzaʿa vāḳiʿ olduġundan sevḳ-i ḥiddetle aġzından ṭalāḳ-ı s̱elās̱e sözünü çıḳardı. Baʿdehu peşīmān olup tecdīd-i nikāḥ sevdāsına düşdü ise de ḥulle icrā edilmeksizin mümkün olamayacaġını bildiginden Mışırlı terzīye gelip keyfiyyeti añlatdı. Buña muvāfaḳat etmesini ricā etdi. Terzī rāżī olduġundan ḳadın ile ʿaḳdi icrā edilip birbirini görmemeleri için ḳarañlıḳ bir odada zifāfa ḳoydular. Faḳaṭ ḳadın mekkār u ḥīlekār olduġundan berāberinde olacaḳ adamı görmek için yanına evvelce mūm almışdı. Bunu yaḳaraḳ odayı tenvīr eylemekle terzī ile ḳadın birbirini gördüler ve yek-dīgerini cān u göñülden sevdiler (s. 86).

Norm Karakterler:

Kadı: Terzi ve hulle için evlendiği kadının birbirlerinden boşanmak için gidecekleri kişidir.

> -Yarın tüccār saña gelip de haydi ḳāḍīniñ ḥużūruna gidelim. Zevcemi taṭlīḳ et dedikde sen oña: Ḫayır benim ḥużūr-ı ḥākimde işim yoḳdur. Taḥt-ı nikāḥımda olan ḳadını taṭlīḳ etmem. O benim ḥelālimdir. Onuñla ḳalmaḳ isterim cevābını verirsiñ (s. 87).

Bu hikâyede kart/yalınkat ve fon karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.3.21. Tüccârzâdelerin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Tüccar: Ölümü yaklaşınca oğullarına vasiyette bulunur.

-Vaḳtiyle ġāyet zengīn ve nāmdār bir tüccār olup bunuñ da iki oġlu vardı. Bir gün mūmā-ileyh esīr-i firāş olaraḳ ecel cāmını nūş edecegini añlayınca dostlarından birḳaç ẕāt ile oġullarını yanına çaġırdı ve vaṣiyete başlayıp:

-Ey müselmānlar şu evlādlarım inşāallāh çoḳ seneler muʿammer olurlar (s. 89).

Birinci Oğul, İkinci Oğul: Zevk ve eğlence için babalarının mirasını bitirirler.

Birḳaç gün ṣoñra tüccār raḥmet-i Ḥaḳḳa ḳavuşdu. Vaṣiyeti mūcibince birçoḳ ḫayr u ḥasenāt yapıldı.

Gencler bu mālı ẕevḳ ü ṣafāda isrāf ile ṣarfa başladılar (s. 90).

Norm Karakterler:

Baba Dostları: Çocukların iyiliği için nasihatta bulunurlar. Nasihatler işe yaramayınca da valiye gidip şikâyet ederler.

Baba dostları olan birṭaḳım tüccār şehriñ vālīsine mürācaʿatle:

-Falan tüccārıñ oġulları babalarınıñ terk etdigi ḥesābsız mālı sefāhat u rezālet içinde telef edip şimdi şöyle bir ḥāle dūçār oldular. Eger bunlara ṭarafıñızdan bir cezā tertīb edilmez ise yarın bizim evlādlarımız da bunlar gibi yaparlar. Ricā ederiz bunları teʾdīb ediñiz ki digerlerine deʿibret olsun (s. 90).

Vali: Çocukların yaptığı hatadan dolayı onlara hesap sorar.

Vālī iki tüccārzādeyi ḥużūruna celb ederek ve:

-Ey sefīh ü bed-baḫtlar. Siz ne için böyle ḥāl ü ḥareketde bulunduñuz?

Diyerek cellādı emr etdi (s. 91).

Bu hikâyede kart/yalınkat ve fon karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.3.22. Vezîrzâdenin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Şâh: Vezirin oğluna karşı ilgilidir. Ancak sarhoş olduğu bir zamanda çocuğu öldürmek ister.

-Zamān-ı evāʾilde büyük bir şāh olup bunuñ ġāyet ʿāḳil ü müdebbir bir vezīri ve onuñ da ṣoñ derece güzel ve hüsn-i aḫlāḳ ile muttaṣıf bir oġlu vardı. Şāh bu vezīrzādeniñ cemāline ʿāşıḳ olduġundan onu leyl ü nehār yanından ayırmazdı.

Şāh bir gün ṣoñ derecede sarḫoş iken vezīrzādeniñ bir ḥāline ġażab edip der-ḥāl cellāda başınıñ kesilmesini emr etdi (s. 92).

Şâhın Veziri: Şâh kendi oğlunu öldürmesin diye oğlunu kaçırır ve saklar.

Pederi ḫaberdār olunca ḳoşaraḳ gelip cellāda dedi:

-Ey cellād! Şimdi şāh fevḳa'l-ʿāde ser-mest bir ḥāldedir. Söyledigi sözü bilmez ḳavl ü fiʿlinden bī-ḫaberdir (s. 92).

Vezirin Oğlu: Güzel ve ahlaklıdır, bu nedenle pâdişâh, bu oğlana âşıktır.

-Zamān-ı evāʾilde büyük bir şāh olup bunuñ ġāyet ʿāḳil ü müdebbir bir vezīri ve onuñ da ṣoñ derece güzel ve hüsn-i aḫlāḳ ile muttaṣıf bir oġlu vardı (s. 92).

Fon Karakterler:

Cellat: Vezirin oğlunu öldürmesi için şâhtan emir alır.

Şāh bir gün ṣoñ derecede sarḫoş iken vezīrzādeniñ bir ḥāline ġażab edip der-ḥāl cellāda başınıñ kesilmesini emr etdi. Cellād genci alıp dışarı çıḳardı (s. 92).

Bu hikâyede norm ve kart/yalınkat karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.3.23. Zâhid Bersîsâ'nın Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Zâhit: Adı Bersîsâ'dır. Kendisini ibadete adamış birisidir. Ancak şeytana uyarak kâfir olarak ölür.

-Zamān-ı sābıḳda "Berṣīṣā" nāmında meşhūr bir zāhid vardı. Bu ẕāt birçoḳ seneler bir ṣavmaʿada gece ḳāʾim ve gündüz ṣāʾim olup bir ān u daḳīḳa ʿibādetden ḫālī olmadıġından zamāneniñ ḫalḳı oña fedā-yı cān edecek derecede iʿtiḳād etmişlerdi (s. 96).

Şâh: Kızı hasta olduğu için memlekette ne kadar doktor varsa hepsini getirtir. Ama en son olarak kız iyileşmeyince zâhide götürür.

> O iḳlīm şāhınıñ kerīmesi ḫasta oldu. Memleketde ne ḳadar hekīm ve ḫ^{v}āce var ise celb edildi ise de bunu tedāvī ve teşfiyeden ʿāciz ḳaldılar.
>
> Nihāyet şāh:
>
> -Bu ḳızı "Berṣīṣā" Ḥażretlerine götürüñüz (s. 96-97).

Şâhın Kızı: Zâhit tarafından önce tecavüz edilir ve daha sonra da öldürülür.

> Ḳız miṣli nādir bulunur güzellerden idi. Zāhid ḳızı görünce ḳalbi buña meyl etdi. Çoḳdan beri "Berṣīṣā"yı yoldan çıḳarmaġa çalışan şeyṭān bunu fırṣat bularaḳ der-ḥāl ḳalbine tasalluṭ u iġvāya mübāşeret etdi. Ey şeyḫ bunuñ gibi bir güzel nerede bulursuñ. Böyle bir fırṣat ne zamān ele geçer. Hemān istifāde et yollu ilḳāāta başladı. (...)
>
> Şeyḫ şeyṭānıñ bu iġvāsına da aldanıp ḳızı ḳatl etdi ve ṣavmaʿasınıñ bir kūşesine gömdü (s. 97-99).

Fon Karakterler:

Şâhın Adamları: Şâhın kızını tedavi için Bersîsâ'nın yanına götürürler.

> Zāhid bu işiñ ṣoñunu dünyā ve āḫiretde yüzünüñ ḳara olacaġını düşünemeyerek bu vesvese-i şeyṭāna etibbāʿ ile ḳızla berāber gelen adamlara öyle söyledi (s. 97).

Diğer Varlıklar:

Şeytan: Zâhidi çeşitli vesveselerle günaha sürükler.

> Çoḳdan beri "Berṣīṣā"yı yoldan çıḳarmaġa çalışan şeyṭān bunu fırṣat bularaḳ der-ḥāl ḳalbine tasalluṭ u iġvāya mübāşeret etdi (s. 97).

Bu hikâyede norm ve kart/yalınkat karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.3.24. Şâh Mahmûd ile Ayas'ın Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Gazneli Mahmûd: Gazneliler Devleti'nin hükümdarıdır.

> -Şāh Maḥmūd-ı Ġaznevīniñ Ḫāṣ Ayas nāmında ġāyet ʿāḳil ü dānā bir vezīri vardı (s. 101).

Gazneli Mahmûd'un Veziri: Vezirin adı Has Ayas'tır ve gayet akıllı ve tedbirli bir vezirdir.

> -Şāh Maḥmūd-ı Ġaznevīniñ Ḫāṣ Ayas nāmında ġāyet ʿāḳil ü dānā bir vezīri vardı (s. 101).

Norm Karakterler:

Derviş: Vezirin yanına gelip şâhtan kendisi için mal istemesini rica eder.

> Bir gün bir dervīş vezīriñ yanına gelip:
>
> -Allāh ʿaşḳına baña şāhdan biraz māl alıver.
>
> Diye ricā vü niyāzda bulunmaḳla "Ayas":
>
> -Yarın ṣabāḥ şāh ṣayd u şikāra gidecekdir. Ḳarşısına çıḳaraḳ duʿā vü ṣenāda bulunduḳdan ṣoñra ey şāh ben bütün ḳuşlarıñ lisānını bilirim de. O zamān şāh benden suʾāl eder. Ben cevābını veririm ve saña şāhdan biraz iḥsān alırım (s. 101).

Diğer Varlıklar:

Baykuş: Sultan Mahmud ve veziri Ayas ava giderlerken karşılarına ağaçta ötüşen iki baykuş çıkmıştır.

> Yolda giderken gördüler ki bir aġacıñ üzerinde iki bayḳuş ötüyorlardı (s. 102).

Bu hikâyede kart/yalınkat ve fon karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.3.25. Çulha ile Vezîrin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Vezir: Yalnızca öz evlatların göreceği bir şal yaptığını söyleyen çulha tarafından kandırılır.

> -Vaḳtiyle bir memleketde bir vezīr-i vālī vardı. Bir gün müşārün-ileyhiñ ḥużūruna bir genc geldi (s. 104).

Çulha: Vezirin huzuruna çıkar ve sadece has evlat olanların görebileceği bir şal yaptığını söyleyerek veziri kandırır.

> Ġāyet mükemmel çulḫa olup dünyāda miṯli bulunmaz
>
> Bir şāl nesc eyledigini ve bunu yalñız babasınıñ ḫāliṣ evlādı olanlarıñ görüp ḥarāmzādeleriñ görmedigini ʿarż etdi. Vezīr buña bir miḳdār para vererek kendi için bir şāl iʿmāl etmesini emr etdi.
>
> Beş on gün ṣoñra çulḫa bir boġca getirip vālīniñ ḥużūrunda açdı bu boġcada bir şeyʾ yoḳdu. Faḳaṭ vālī ḥāżır bulunanlarıñ kendi için ḥarāmzāde demelerinden iḫtirāzen çulḫanıñ mahāretini vü ṣanʿatını medḥ ederek şālı begendi. Bendegānı da cümleten taḳdīr etdiler.
>
> Çulḫa bu ḫayālī şālı vālīniñ başına ṣardı. Birçoḳ iḥsān alaraḳ ṣavuşup gitdi. Vālī bendegānı ile yalñız ḳaldıḳda:
>
> -Söz aramızda ḳalsın. Demek ki ben ḥarāmzāde imişim. Çünkü şālı görmüyorum.
>
> Dedikde ḥużżār da görmediklerini söylediler. Nihāyet meydānda bir şey olmadıġını ve çulḫanıñ ancaḳ para almaḳ için bu yalanı uydurduġunu ve kendilerini aldatdıġını añladılar (s. 104-105).

Fon Karakterler:

Hizmetkârlar: Vezirin hizmetindeki kişiler çulhanın yaptığı şalı beğendiklerini söylerler.

> Bendegānı da cümleten taḳdīr etdiler (s. 105).

Bu hikâyede norm ve kart/yalınkat karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.3.26. Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Şâh: Uzun zamandır çocuğu olmamaktadır.

> -Vaḳtiyle Hindistānda bir büyük pādişāh olup bunuñ ḫayli zamān hīç
>
> evlādı olmamışdı (s. 106-107).

Şâhın Eşi: Bir gün hamile kalır ve bir erkek çocuğu doğurur.

> Bir gün Cenāb-ı Ḥaḳḳıñ ʿināyeti erişip zevcesi ḥāmil ḳalaraḳ doḳuz ay ṣoñra bir şehzādesi dünyāya geldi (s. 107).

Norm Karakterler:

Şehzâdenin Çocukları: Babalarıyla süvarilik yaparlar.

> Fi'l-vāḳiʿ şehzāde otuz yaşına geldigi zamān iki evlādı ve ḳırḳ ḳadar maʿiyyeti ile bir gemiye süvār olaraḳ teferrüc etmekde iken bir ḳorṣan sefīnesine teṣādüf etdüler (s. 107).

Korsanlar: Şehzâde ve oğullarını esir alırlar.

> Frenk ḳorṣanları bunları esīr ve gemiyi żabṭ edip kendi memleketlerine götürdüler (s. 107).

Tüccar: Şehzâdeyi satın alan kişidir.

> Orada şehzādeyi, evlādlarını, adamlarını ayrı ayrı pazarda ṣatdılar. Şehzādeyi alan adam bir tācir olduġundan onu berāberinde sefer-i deryāya götürüp siyāhīler memleketine vardılar (s. 107).

Birinci Kabile Reisi: Tüccârdan şehzâdeyi hediye etmesini ister.

> ʿAvdet eyleyecekleri ṣırada içinde bulunduḳları ḳabīleniñ reʾīsi tācirden şehzādeyi kendisine hediye etmesini
>
> istedi. Tācir de hemān teslīm etdi (s. 107-108).

İki Siyahi: İki siyahi şehzâdeyi öldürmek için onu bir ormana götürürler.

> İki siyāhī reʾīsiñ emriyle bunu ẕebḥ etmek için civārdaki bir ormana götürdüler (s. 108).

İkinci Kabile Reisi: Kızını şehzâdeyle evlendirir.

Reʾīs-i ḳabīle buña ikrāmda bulundu ve kendine muṣāḥib taʿyīn eyledi. Bir müddet ṣoñra ḳızını şehzādeye vererek dāmād etdi (s. 108).

Genç Kadın: Şehzâde ile mezarda karşılaşırlar.

O ṣırada bir genc ḳadınıñ bir kūşede oturmaḳda

oolduġunu gördü hemān yanına gidip ṣordu (s. 108-109).

Çıplak Adamlar: Şehzâde ve kadına saldıran kişilerdir.

Orada bulduḳları bir ḳayıġa binerek dīger sāḥile geçdiler. Faḳaṭ kenāra vāṣıl olduḳları zamān üzerlerine birçoḳ çıplaḳ adamlar hücūm ile bunları ṭutup reʾīsleriniñ ḥużūruna götürdüler (s. 109).

Üçüncü Kabile Reisi: Şehzâde ve kadını hapse atar.

rada bulduḳları bir ḳayıġa binerek dīger sāḥile geçdiler. Faḳaṭ kenāra vāṣıl olduḳları zamān üzerlerine birçoḳ çıplaḳ adamlar hücūm ile bunları ṭutup reʾīsleriniñ ḥużūruna götürdüler. Şehzāde ile ḳadını düşmen memleketlerden gelmiş cāsūs ʿadd ederek ḥabse atdılar (s. 109).

Zindancı: Şehzâde ve kadının hapisten kurtulması için yardım etmiştir.

Aylarca maḥbesde ḳaldıḳdan ṣoñra zindāncıyı iḳnāʿ ile firāra muvaffaḳ oldular (s. 109).

Fon Karakterler:

Müneccimler: Şehzâdenin talihine bakarlar.

Baʿdehu memleketdeki müneccimleri cemʿ edip şehzādeniñ ṭāliʿini yoḳlatdı.

Müneccimler bi'l-ittifāḳ şehzādeniñ otuz yaşından iʿtibāren altmış yaşına ḳadar necm-i ṭāliʿi nuḥūset içinde olup birçoḳ mezāḥim ü müşkilāt çekecegini söylediler (s. 107).

Âlimler: Şehzâdenin terbiyesiyle ilgilenirler.

> Şāh oġlunu Hindistānıñ eñ büyük ʿālimleriniñ taḫt-ı terbiyesine vererek mükemmelen taḥṣīl etdirdi. Şehzāde her dürlü ʿilm ü fende memleketiñ medār-ı iftiḫārı oldu (s. 107).

Gemideki İnsanlar: Şehzâde ve kadının deniz kenarında rast geldikleri geminin içinde bulunan kişilerdir.

> Orada bir sefīneye rāst gelip bindiler. Gemide bulunanlar kendileri gibi beyāż adamlar olduġu cihetle bunları ikrām u iʿzāz eylediler. Ve buralara ne ṣūretle düşmüş olduḳlarını ṣordular (s. 109).

Bu hikâyede kart/yalınkat karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.3.27. Şâh ile Şeyhin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Şâh: Uzun zamandır çocuğu olmamaktadır. Şeyhten çocuğu olması için kendisine dua etmesini ister. Üçüncü çocuğu kötü ve huysuz olduğu için şeyhe ettirdiği üçüncü duadan pişman olur.

> -Zamān-ı ḳadīmde bir büyük şāh vardı. Bunuñ dār-ı dünyāda evlādı yoḳdu. Bundan dolayı ṣoñ derecede müteʾessir ü maḥzūn idi (s. 111).

Şâhın Karısı: Uzun zamandır çocuğu olmayan kadın şeyhin duası sonucunda hamile kalır ve bir erkek çocuk doğurur.

> Cenāb-ı Ḥaḳḳ luṭf u kerem buyurup şāhıñ zevcesi ḥāmil ḳaldı. Doḳuz ay ṣoñra gün gibi bir oġlan doġurdu (s. 112).

Şeyh: Şâha çocuğu olsun diye dua eder ve karşılığında da şâhtan kurban ister.

> O zamānlarda duʿāsı müstecāb bir şeyḫ-i muḥterem mevcūd olup şāh bir gün şeyḫden kendine bir evlād iḥsānı için Cenāb-ı Ḥaḳḳa duʿā etmesini ricā eyledikde şeyḫ:
>
> -Cenāb-ı Ḥaḳḳ kerīmdir. Bizden duʿā ondan iḥsān (s. 111).

Norm Karakterler:

Dervişler: Dergâhta şeyhin yanında bulunmaktadırlar.

> Dergāha bir ḳurbān gönderiñiz. Dervīşler yesinler. Duʿā edelim. Allāh iḥsān buyurur.
>
> Demekle şāh pek sevdigi ve ṣūret-i maḫūṣada besletdigi bir ḳoçu tekyeye gönderdi. Dervīşler bunu ḳurbān edip pişirdiler (s. 111).

Birinci Şehzâde: Cesurdur.

> Büyük oġlu ġāyet cesūr u bahādır… (s. 112).

İkinci Şehzâde: Tedbirlidir.

> ikinci oġlu ṣoñ
>
> derece ḫayr-ḫ^{v}āh u müdebbir… (s. 112-113).

Üçüncü Şehzâde: Huysuzdur.

> küçük oġlu ise fevḳa'l-ʿāde ḫuysuz ve muẓur çıḳdı (s. 113).

Diğer Varlıklar:

Koç: Çocuk sahibi olamayan şâh çocuğu olması için tekkeye kurban olarak bir koç gönderir.

> Dergāha bir ḳurbān gönderiñiz. Dervīşler yesinler. Duʿā edelim. Allāh iḥsān buyurur.
>
> Demekle şāh pek sevdigi ve ṣūret-i maḫūṣada besletdigi bir ḳoçu tekyeye gönderdi (s. 111).

Küheylan: Şâh ikinci çocuğa sahip olabilmek için tekkeye kurban olarak küheylan gönderir.

> Siz yine bir ḳurbān gönderiñiz.
>
> Demekle şāh bu defʿa aḫırındaki küheylānlardan birini gönderdi (s. 112).

Katır: Şâh üçüncü çocuğa sahip olabilmek için kurban olarak tekkeye bu defa katır gönderir.

> Bir müddet ṣoñra şeyḫden üçüncü bir evlād için duʿāyı ricā eyledikde şeyḫ yine ḳurbān istedi. Bu defʿa şāhıñ bir güzel ḳaṭırı vardı. Onu tekyeye irsāl etdi (s. 112).

Bu hikâyede kart/yalınkat ve fon karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.3.28. Hârût ve Mârût Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Kadın: İki meleği evinde misafir eder ve kadının hilesiyle melekler günaha bulaşır.

> Bu melekler gelip bir ḳadınıñ ḫānesine misāfir oldular. Ḳadın ġāyet güzeldi. Bunu görünce ʿāşıḳ oldular ve ṭaleb-i viṣālde bulundular (s. 115).

Kadının Kocası: Melekler adamı öldürürler.

> -Şimdi ḳocam gelir ve sizi burada bu ḥālde görür ise hepimizi telef eder. Yāḫūd baġırıp çaġıraraḳ cümlemizi rezīl ü bed-nām eyler. Bināʾen-ʿaleyh şāyed gelir ise der-ḥāl üzerine hücūm edip ḳatl ediñiz ki biz de tehlikeden ḫalāṣ olalım. Rüsvā-yı ʿālem ü bed-nām olmayalım.
>
> Demekle Hārūt ve Mārūt buña rāżī oldular. O ṣırada ḳadınıñ zevci geldi. Melekler mezbūreniñ tertībi vechle ḥerīfi üzerine hücūm ederek ṭutup itlāf u ḳatl etdiler (s. 115).

Diğer Varlıklar:

Hârût ve Mârût: Allah'ın nefs-i emmâre sahibi yapıp dünyaya gönderdiği iki melektir. Kadının sözüne kanarak günah işlerler.

> -Cenāb-ı Ḥaḳḳ benī-Ādemi ḫalḳ ve şeyṭānıñ iġvāsıyla zelle-i maʿlūmeyi icrāyı müteʿāḳıb cennetden arża inzāl eyledikden ṣoñra evlād u aḥfādı çoġalıp yeryüzünde icrā-yı fesāda başladılar. O zamān meleklerden baʿżılarınıñ ḫāṭırına geldi ki:
>
> -ʿAcabā Rabbimiz bunları ne için ḫalḳ etdi? Bunlar icrā-yı fesād ediyor, ḳan döküyorlar.

> Bunuñ üzerine ʿālimü'l-ġuyūb ḥażretleri meleklere buyurdu:
>
> -Eger sizde de benī-Ādemde ḫalḳ eyledigim nefsi ḫalḳ etmiş olsam siz de icrā-yı fesād ederdiñiz.
>
> Melekler:
>
> -Ḫayır yā Rabbī! Biz ḳaṭʿiyyen fesād işlemeyiz ve onlarıñ yapdıḳları gibi fenālıḳ etmeyiz.
>
> Dediler. Bunuñ üzerine Cenāb-ı Ḥaḳḳ melāʾikeniñ eñ ʿābid ve zāhidlerinden olan Hārūt ve Mārūt nāmındaki iki melek de nefs-i emmāreyi ḫalḳ edip bunları dünyāya gönderdi (s. 114-115).

Bu hikâyede norm, kart/yalınkat ve fon karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.3.29. Esrârkeşlerin Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Esrarkeşler: Seyahat etmek üzere yola çıkan arkadaşlardır. İnatçılıkları yüzünden sipariş ettikleri yemeği köpekler yer.

> -Bir gün birḳaç esrārkeş arḳadaş olaraḳ seyāḥate çıḳarlar. Yolda giderler iken yerde bir altın bulurlar hemān onu alaraḳ ilk vāṣıl olduḳları şehrde bir aşcı dükkānına gidip bir altınlıḳ yemek sipāriş etdiler ve şehriñ ḫāricindeki bir kulübeye gönderilmesini söyleyerek oraya gitdiler (s. 117).

Fon Karakterler:

Aşçının Çırakları: Esrarkeşlere yiyecek getirirler.

> Aşcınıñ çıraḳları ṭaʿāmı getirip ortaya ḳoydular (s. 117).

Diğer Varlıklar:

Köpek: Üç arkadaş kapıyı örtmedikleri için köpekler içeriye girip yemekleri yemişlerdir.

> O ṣırada bir sürü köpek içeri girip yemegi yemege müsāraʿat eylediler ise de ḳalḳıp ḳapıyı ḳapamaġa mecbūr olacaġı ḫavfıyla hīçbiri ses çıḳarmadı (s. 117).

Bu hikâyede norm ve kart/yalınkat karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.3.30. Evlâd Acısıyla Helâk Olan Şâhın Hikâyesi'nde Yer Alan Kişiler

Başkarakterler:

Şâh: Oğlunun ölümüyle helak olur.

> -Eyvāh! ʿİlletiniñ ʿilācı ḳarpuz imiş, yazıḳ ki bilemedik.
>
> Diyerek aġlamaġa başlamışdır. Nihāyet evlādınıñ acısıyla āh u zār içinde yürek acısıyla vefāt etmişdir (s. 120).

Şâhın Oğlu: Yürek sancısı sebebiyle ölür ve babası bunun üzerine perişan olur.

> Zamān-ı evāʾilde bir şāh olup bunuñ da ġāyet ʿāḳil ü müdebbir fevḳa'l-ʿāde cesūr u bahādır bir oġlu vardı. Bir gün şehzāde yürek ṣancısı ile ḫastalandı. Memleketde ne ḳadar hekīm ü ṭabīb var ise cümlesi celb edilerek tedāvisine ihtimām olundu ise de bir fāʾide ḥāṣıl olmadı nihāyet şehzāde bu ḫastalıḳla vefāt etdi (s. 119).

Norm Karakterler:

Hekimler: Şehzâdenin asıl ölüm nedenini öğrenmek için muayeneye girişirler.

> Oġlunuñ irtiḥālinden ṣoñ derece müteʾessir ü maḥzūn olan şāh çocuġuñ ḫastalıġı añlaşılmaḳ içün ḳarnınıñ yarılıp muʿāyene edilmesini emr etmekle eṭibbā şehzādeniñ cesedini yardılar ve muʿāyene eylediklerinde ḳalbiniñ üzerinde bir kemik buldular (s. 119).

Bu hikâyede kart/yalınkat ve fon karakterlere rastlanmamıştır.

1.2.4. Mekân

Anlatmaya dayalı edebî metinlerde kişi kadrosu ve olay örgüsü kadar mekân unsuru da önemlidir. Tahkiye yöntemiyle oluşturulmuş metinlerde bir olay örgüsü mevcuttur ve bu vakaların gerçekleşebilmesi için metinde mekân unsurlarının kullanılması gereklidir (Bozkurt ve Tekin, 2023, s. 247). Metinlerde yer alan mekânlar, metnin yazıldığı zaman ve metinde yer alan şahıslar hakkında bilgi verici özelliktedir (Güler,

2022, s. 180). Mekân unsurları romanda yer alan tip ve karakterlerin psikolojileri, maddi –manevi unsurları ve fiziksel portreleri üzerinde oldukça etkili bir konumdadır (Şengül, 2010, s. 531). Şerif Aktaş'a göre "Mekân vaka zincirinde ifâde edilen hâdiselerin sahnesi durumundadır" (1991, s. 142). Nurullah Çetin mekânı "romana özgü olay ya da olayların ve roman kişilerinin hareketlerine ayrılmış bir sahne olan yer" (2009, s. 133) olarak, Mehmet Narlı ise bir "dekor" olarak görmektedir (2002, s. 98). Ayrıca Narlı mekânı "özel", "kapalı", "açık", "dar" ve "geniş" olarak nitelendirmektedir (2002, s. 100). Çetin, mekânı "somut mekânlar" ve "soyut mekânlar" olmak üzere ikiye ayırır. Somut mekânları "açık mekânlar" ve "kapalı mekânlar" olarak iki başlığa ayırmaktadır. Soyut mekânları da "ütopik mekânlar", "fantastik mekânlar", "metafizik mekânlar" ve "duyusal mekânlar" olarak sınıflandırmaktadır (2009, s. 134-137). Çetin ütopik mekânı şu şekilde açıklamaktadır:

> "Ütopik yerler, genellikle her şeyin son derece mükemmel ve güzel olduğu, ideal mutluluk diyarı olarak sunulan ve hayalde özel olarak üretilmiş olan, yeryüzünde bulunmayan mekânlardır. Bunlar, genellikle adalardır. 'Düş ülke' dediğimiz bu mekânlar, gerçek mekânların ve dünyanın olumsuzluklarına, kötülüklerine, sıkıntılarına, çirkinliklerine karşı ve insan ruhunun özlemlerini karşılamak üzere, hayalde kurgulanmış ideal mekânlardır" (2009, s. 136).

Çetin'in fantastik mekân tanımı ise şu şekildedir:

> "Bazı fantastik romanlarda gerçekçi olmayan mekânlara da yer verilebilir. Ütopik mekânlarda olduğu gibi burada mekân, idealize edilmeyebilir. Yazar, fantezilerinin gerçekleşme alanı olarak hayalinde ürettiği bir takım mekânlara yer verebilir. Fantastik mekânlar, bu evrene ait somut mekânlar olabilir. Ancak romanın kurgusu için soyut kalır. Yani roman kişilerinin bizzat bedenleriyle, somut varlıklarıyla içinde yer aldıkları değil, soyut planda bulundukları mekânlardır" (2009, s. 136).

Metafizik mekânlar için şu açıklamayı yapmak mümkündür:

> "Fizik mekân, içinde yaşadığımız bu evrene ait mekânlardır. Metafizik mekânlar ise özellikle dinlerin sunduğu, bu evren dışı cennet, cehennem gibi fizik ötesi

> mekânlardır. Bazı dinî romanlardaki öte dünyaya ait ya da manevi nitelikteki âlemler, bildiğimiz bu dünya mekânlarından farklıdır. Bu dünya mekânlarını ölçü alırsak onlara gerçek mekânlar diyemeyiz. Ancak o dinin müminine göre o mekânlar, hakikattır" (Çetin, 2009, s. 136).

Çetin, duyusal mekânları "Bunlar da insan duyularına, duygularına ve ruhsal yapısına bağlı olarak üretilen mekânlardır" (2009, s. 137) olarak tanımlamaktadır.

Şengül de mekânı Nurullah Çetin gibi önce "somut mekânlar" ve "soyut mekânlar" olmak üzere ikiye ayırır. Somut mekânları da kendi içerisinde "açık/geniş/dış mekân", "kapalı/dar/iç mekân", "genel mekânlar" ve "özel mekânlar" olmak üzere dört başlığa ayırmıştır (2010, s. 533-534). Somut mekânlar "gerçek hayattaki gibi karşılığı olan mekânlardır (Şengül, 2010, s. 533). "Açık mekân (ülke, bölge, deniz, şehir, dağ, park v.s.) vaka parçalarının yaşandığı diğer mekânları kapsayıcı özelliğe sahiptir. Kapalı mekânlar (ev, oda, hastane, fabrika vs.) bazı şahısların içinde yaşadıkları diğer şahısların giremedikleri 'kapsanan' mekânlardır" (Narlı, 2002, s. 100). Şengül genel mekânları "herkese açık olan bu mekânlar, romanda diyalogların gerçekleştiği yerlerdir. Kurgunun çatallaştığı, düğümlendiği yerler olarak karşımıza çıkar. Genel mekânlar hastane, okul, dershane, lokal, lokanta gibi yerlerdir" (2010, s. 534) şeklinde açıklamaktadır. Aynı şekilde Şengül özel mekânları "ev, mutfak, bahçe gibi, belli bir kişinin veya ailenin kullanımında olan mekânlardır" (2010, s. 534) şeklinde ve soyut mekânları da "roman kişilerinin hayalleri, özlemleri, beklentileri ve dini inanışları ile açığa çıkar. Ütopik, fantastik ve metafizik ölçütlerde ele alınabilir" (2010, s. 534) olarak açıklamaktadır.

1.2.4.1. Hikâye-i Kırk Vezîr'de Yer Alan Mekânlar

Açık Mekânlar:

Hindistan: Ana karakterlerden biri olan pâdişâhın Hindistan'da pâdişâhlık yaptığını ve şehzâdenin talihini yoklayan üstadın Hindistan'ın büyük âlimlerinden olduğunu anlatırken kullanılmıştır:

> Vaḳtiyle Hindistānda şevket ü saṭvetde yektā, ʿadl u iḥsānda bī-hemtā bir pādişāh vardı (s. 3).

> Şehzāde, Hindistānıñ eñ büyük bir ʿālimi muʿallim olaraḳ taʿyīn edilmiş ve genc henüz çocuḳ iken müşārün-ileyhiñ yed-i terbiyesine teslīm olunmuş idiginden faẕl u kemāli ʿulūm-ı şettāda yed-i ṭūlāsı ile beyne'n-nās mümtāz bulunuyordu.
>
> Üstād ʿilm-i ḥikmetde, ʿilm-i nücūm u remelde ṣāḥib-i ḳudret ü mahāret olduġundan ara ṣıra şehzādeniñ ṭāliʿini yoḳlardı (s. 4).

Kapalı Mekânlar:

Bilinmeyen Bir Mahal: Şehzâdenin hocası, şehzâdenin üzerindeki talihsizliğin kalkması için bilinmeyen bir yere giderek orada zikir yapmaya başlar.

> Kendi daḫı kimseniñ bilmedigi bir maḥale girerek orada şākirdiniñ selāmeti için ḫavās-ı şerīfe ile iştiġāle başladı (s. 5).

Oda: Pâdişâh oğlunun derdini anlaması için Feleknâz'a onu odasına götürmesini söyler. Feleknâz'ın şehzâdeye duygularını ifade ettiği ve iftira attığı yerdir.

> Haydi onu odasına götür. Aġzını arayıp derdini anlamaġa çalışıñız (s. 5).

Harem: Şâh oğlunun hâlini öğrenmesi için şehzâdenin lalasından oğlunu müsait bir yere götürüp derdini anlamasını emreder ve lalası şehzâdeyi hareme götürür.

> Lālā şehzādeyi alıp ḥareme götürdü (s. 5).

Kûşe: Şehzâdenin Feleknâz'a vurması üzerine kadın bir köşeye geçerek ağlar.

> Aġzından aḳan ḳanı üstüne başına bulaşdırıp bir kūşede maḥzūn oturaraḳ aġlamaġa başladı (s. 8).

Metafizik Mekânlar:

Cehennem: Pâdişâhlar zulmü engellemediği takdirde Allah onlara dört türlü bela gönderir ve bunlardan birisi de cehennem azabıdır.

> Dördüncü Cenāb-ı Ḥaḳḳıñ ġażabına, ʿaẕāb-ı cehenneme müsteḥaḳ olur (s. 10).

Ahiret: Vezirler şâha geçici bir dünya için ahireti unutmaması gerektiğini söylerler.

> İşte şāhım ʿāḳil olan beş günlük ʿömr için āḫireti unudup ġaflet etmez (s. 10).

1.2.4.2. Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Açık Mekânlar:

Sahra: Şeyhin kerâmetiyle pencereler açıldıktan sonra şâh dışarı bakar ve sahrada bir ordu görür.

> Ṣaḥrāda cesīm bir ordunuñ mevcūd olduġunu gördü (s. 11).

Dağ Eteği ve Deniz: Şâh suya girip çıktıktan sonra kendini dağ eteğinde ve denizde bulur.

> Kendini tenhā bir ṭāġ eteginde ve sāḥil-i deryāda buldu (s. 13).

Şehir: Şâhın karşılaştığı oduncuların şehridir.

> -Şu ṭāġıñ öte ṭarafında bir şehr vardır. Biz o şehrdeniz. Biraz otur da berāber memlekete gidelim.
>
> Şāh bir ṭarafda oturup bekledi. Oduncular işlerini bitirdikden ṣoñra hep birlikde şehre gitdiler (s. 13).

Çarşı: Şâh odunculardan ayrılıp çarşıya gider.

> Orada bunlardan ayrılıp çārşıda dolaşmaġa başladı (s. 13).

Şam: Şeyh suya girince kerâmet göstererek Şam'a gider.

> Şeyḫ ṣuya girdikden ṣoñra tekrār çıḳmadı, ḳabıñ içinde sırra ḳadem başmış ve ḳuvvet-i kerāmetle Şām vilāyetine gitmişdi (s. 16).

Kapalı Mekânlar:

Mısır Hükümdarının Meclisi: Bir gün âlimler şâhın meclisinde oturmuş konuşmaktadırlar:

> Bir gün ḥükümdār-ı Mışrıñ meclisinde ṭoplanmış olan ʿulemā vü fużelā miʿrāc-ı şerīfe dāʾir mübāḥaṣe ediyorlardı (s. 10).

Saray: Hz. Muhammed'in miraç mucizesine inanmayan şâhdan haberi olan Şeyh Şahâbeddîn pâdişâhın sarayına gider.

> Bu vaḳʿadan ḫaberdār olan Şeyḫ Şahābe'd-dīn-i Maḳtūl Ḥażretleri sarāya gelip pādişāh ile mulāḳī oldu (s. 11).

Oda: Şeyh Şahâbeddîn saraya geldiğinde şâh ile oturdukları yerdir.

> Oṭurduḳları oda sarāyıñ üst ḳatında, dört cihete nāẓır, şāh-nişīn ṭarzında bir maḥal idi (s. 11).

Hamam: Şâh kadınlar hamamının önünde oturur ve bekâr bir kadının geçmesini bekler.

> Bināʾen-ʿaleyh git şurada bir ḳadın ḥammāmı vardır. Onuñ ḳapısı öñünde otur (s. 14).

Kadının Evi: Şâh, hamamdan çıkan bekâr bir kadının evine götürülür.

> Biraz ṣoñra ḫidmetkārlardan biri gelip şāhı alaraḳ mezbūreniñ ḫānesine götürdü (s. 14).

Dükkân: Şâh geçinebilmek için bir çare düşünürken bir nalbant dükkânına girerek oradaki nalbanttan yardım ister.

> Artıḳ gidip çalışmaḳ lāzım gelir ki geçinelim.
>
> demekle şāh maḥzūn ve müteʾessir naʿlbandıñ dükkānına gidip keyfiyyeti oña naḳl etdi ve hīçbir ṣanʿat bilmediğini de söyledi (s. 14-15).

Mağara: Şeyh kerametle Şam'a geldiğinde bir mağarada kalır.

> Şeyḫ Şahābe'd-dīn Şām şehri kenārında bir maġārada iḳāmet etmişdi (s. 16).

Metafizik Mekânlar:

Cennet ve Cehennem: Hz. Muhammed miraca çıktığında cennet ve cehennemi dolaşmıştır.

> Resūl-i Ekrem ṣallallāhu Teʿālā ʿaleyhi vesellem Efendimiziñ semāvāta ʿazīmet, cennet ve cehennemi temāşā ile ʿavdet buyurduḳda yataḳlarını henūz ṣoġumamış bulduḳlarını ve devrilmiş olan ibrīḳden henūz ṣuyuñ tamām boşalmadığını gördükleri ẕikr olundu (s. 10).

1.2.4.3. Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Açık Mekânlar:

Memleket: Zalim hükümdarın yaşadığı yerdir.

> Şāh bu mektūbu alınca der-ḥāl oğlunu bir miḳdār ʿasker ile o ẓālim ḥükümdārıñ memleketine gönderdi (s. 21).

Kapalı Mekânlar:

Oda: Pâdişâh oğlunun terbiyeli ve edepli birisi olabilmesi için hocalarının verdiği cezaların yanında oğlunu bir de odaya kapatır.

> Ḥattā evlādınıñ eñ küçük bir ḳuṣūrunu ʿafv etmez, ḫ[v]ācesiniñ ḍarb u tekdīrinden başḳa kendi de bir odaya ḥabs ederek yigirmi dört sāʿat aç ve ṣusuz bıraḳırdı (s. 19).

Metafizik Mekânlar:

Cehennem: Halk, zalim şehzâdenin uyguladığı cehennem azabından kurtulmak istemektedir.

> Bu ẓālimi de ḳatl edip bizi şu ʿaẕāb-ı cehennemden ḳurtarsın (s. 21).

1.2.4.4. Tüccârın Tûtîsi Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Açık Mekânlar:

Hindistan: Tûtî satın alan tüccar burada yaşamaktadır.

-Hindistānda zengīn bir tüccār vardı (s. 23).

Çarşı: Tüccarın tûtîyi satın aldığı yerdir.

Bir gün tüccār çārşūda ṣatılmaḳda olan bir ṭūṭīyi begenerek ṣatın aldı (s. 23).

Mahal: Neresi olduğu tam bilinmemektedir.

Bir gün tüccār bir maḥale gidip o gece ḫānesine gelmedi (s. 23).

Kapalı Mekânlar:

Tüccarın Evi: Tüccarın yaşadığı ev ve kadının dostuyla eğlendiği evdir.

Biraz ṣoñra da tüccār da ḫānesine geldi (s. 24).

1.2.4.5. Hasta Şehzâdenin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Açık Mekânlar:

Memleket: Şehzâdeyi iyileştirmek için gelen hekimin yaşadığı yerdir.

O eṣnāda uzaḳ memleketden bir hekīm-i ḥāẕıḳ geldi (s. 27).

Kapalı Mekânlar:

Oda: Hasta şehzâdenin yattığı odadır.

Benim de elimden bir şey gelmez.

Diyerek ayaġa ḳalḳıp odadan çıḳmaġa davrandı (s. 28).

Meclis: Pâdişâhın huzurudur.

> O meclisde ḥāżır bulunan ḥükemā vü eṭibbā birbirine baḳıp gülüşdüler ve kendi kendilerine:
>
> -Bu ḳadar ʿilāc etdik, bu ḳadar zaḥmet ü meşaḳḳat çekdik (s. 29).

Metafizik Mekânlar:

Ahiret: Vezirleri şâha, ortak alınan kararlara göre hareket ettiğinde şâhın hem dünyasının hem de ahiretinin güzel olacağını söylerler.

> Vüzerāsı, aʿyān-ı memleketi ve evlādlarıyla dāʾimā müşāvere eden, ittifāḳ-ārā ile verilen ḳarāra göre ḥareket eden pādişāhıñ hem dünyāsı ve hem de
>
> āḫireti maʿmūr olduġu meşhurdur (s. 30-31).

1.2.4.6. Şâh-ı Âdilin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Açık Mekânlar:

Sahra: Pâdişâh, konuşma yapacağı için halkının yarın sabah sahrada toplanmalarını ister.

> -Yarın ṣabāḥ ʿumūm-ı memleket ḫalḳı ṣaḥrāda ṭoplansınlar diye emr etdi. Ertesi gün her ṣınıf ahālīden bir cemm-i ġafīr ṣaḥrāda ṭoplandılar (s. 34).

Kapalı Mekânlar:

Zindan: Oğlunun ne yapacağını anlayabilmek için şâh zindandan üç kişiyi çağırır.

> Şāh oġlunuñ ne vechle ḥükm edecegini tecrübe için zindānda bulunanlardan biri ḳātil, biri ḫırsız, biri zindānī olaraḳ üç kişiyi dīvāna göndermiş (s. 32).

Metafizik Mekânlar:

Ahiret: Küçük şehzâde, cezalarını ahirette çekecekleri için suçluları affetmiştir.

> Bā-ḫuṣūṣ Cenāb-ı Ḥaḳḳ āḫiretde onlarıñ cezālarını taʿyīn buyuracaḳdır (s. 32).

1.2.4.7. Şâh-ı Gâfilin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Açık Mekânlar:

Memleket: Zayıf şâh güçlü şâhı yenince bu şâhın ordusu tekrar memleketlerine dönerler.

> Ve cümlesi onuñ ṭarafını iltizām ederek ʿaḳd-i ṣulḥ ile geri memleketlerine döndüler (s. 43).

1.2.4.8. Bel'am Bâʿûrâ Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Açık Mekânlar:

Tîh Sahrası: Bel'am Bâ'ûrâ'nın bedduası sonucunda Hz. Mûsâ'nın dolaştığı yerdir.

> Ḳırḳ sene "Tīh" Ṣaḥrāsında ser-gerdān olaraḳ dolaşdı ḳaldı (s. 46).

Kapalı Mekânlar:

Bel'am Bâ'ûrâ 'nın Evi: Eşi, konuyu Bel'am Bâ'ûrâ'ya anlatmak için onun eve gelmesini beklemektedir.

> Belʿam Bāʿūrā ḫānesine geldikde ḳarısı mesʾeleyi açdı (s. 45).

Metafizik Mekânlar:

Ahiret: Hz. Mûsâ, Bel'am Bâ'ûrâ'ya beddua ettiği için Bel'am Bâ'ûrâ ahirete imansız olarak gider.

> -Yā Rabbī bu ḥāle sebeb olanı āḫirete īmānsız gönder.
>
> Diye bed-duʿā etmekle "Belʿam Bāʿūrā"nıñ īmānı münselib olaraḳ āḫirete dīnsiz gitdi (s. 46).

1.2.4.9. Hızr Aleyhi's-selâm'ın Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Kapalı Mekânlar:

Ev: Şâha Hz. Hızır'ı göstereceğini söyleyen kişi, şâhtan bir miktar mal alıp evine gider.

> Merḳūm bunları alıp ḫānesine geldi (s. 48).

Mağara: Şâha Hz. Hızır'ı gösteremeyen adamın korkudan şâhdan saklandığı yerdir.

> Üç sene ẕevḳ ü ṣafā ile yaşadı. Müddet ḫitām bulunca bir maġāraya ṣaḳlandı (s. 48).

Saray: Nurlu adam, şâha Hz. Hızır'ı gösteremeyen adamı kötü bir hâlde görür ve onu şâhın sarayına götürür.

> Ben oña īcāb eden cevābı veririm.
>
> Dedi ve faḳīri alıp sarāya doġru yürüdü. (s. 49).

1.2.4.10. Hızr ile Vezîrin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Kapalı Mekânlar:

Halvetgâh: Vezir işini bırakıp ibadet amacıyla inzivaya çekilir.

> Ālāyiş ü hāy hūy-ı ʿālemden çekilerek ʿibādet ü ṭāʿatle meşġūl olmaġı iḫtiyār edip bir ḫalvetgāha girdi (s. 53).

1.2.4.11. Şerbetci Güzeli ile Zencî Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Açık Mekânlar:

Şehir: Şerbet satan kişinin yaşadığı yerdir.

> -Zamān-ı ḳadīmde bir şehrde bir şerbetci vardı (s. 56).

Kapalı Mekânlar:

Dükkân: Şerbetçi ve oğlunun şerbet sattıkları yerdir.

> Bunuñ ġāyet güzel ve emṣāli bulunmaz bir oġlu olup dükkānda şerbet ṣatardı (s. 56).

Şerbetçinin Evi: Şerbetçi ve oğlunun dükkânlarına gelen seyyahı misafir ettikleri evdir.

> Babası bu seyyāḥıñ ġāyet zengīn ve yāḫūd ʿilm-i kimyāya vāḳıf olduġunu añlayaraḳ istifāde emeliyle yine gelir ise ḫānelerine daʿvet edip getirmesini oġluna tenbīh eyledi (s. 56).

Virane: Seyyah ile şerbetçinin oğlu birlikte bir viraneye girerler.

> Aldığı müsāʿade üzerine ertesi gün dervīş ile berāber bir vīrāneye gitdiler (s. 57).

Oda: Şerbetçinin oğlu ile seyyah birlikte, içerisinde altın, gümüş ve mücevherlerin bulunduğu bir odaya girerler.

> Çocuḳ ile seyyāḥ yürüyerek geniş bir odaya dāḫil oldular (s. 58).

1.2.4.12. Terzînin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Açık Mekânlar:

Kabir/Mezar: Terzi, eşi öldüğünde onun mezarı başında ağlamaya başlar.

> ʿAhdi vechle ḳabri başında oturup āh u enīne ve icrā-yı māteme başladı. Bir gün ʿĪsā ʿaleyhi's-selām oradan geçiyordu. Bu genci görüp merāḳ etdi. Sebebini orada mezārıñ başında böyle aġlamasınıñ neden neşʾet eylediġini ṣorduḳda terzī keyfiyyeti naḳl u ḥikāye etdi (s. 60).

Kapalı Mekânlar:

Terzinin Evi: Terzi, Hz. Îsâ'nın nefesiyle dirilen karısına elbise getirmek için eve gider.

> Terzī zevcesiniñ böyle kefen ile ḫānesine ḳadar gidemeyecegini düşünerek:
>
> -Sen böyle gidemezsiñ. Burada bekle. Ben gidip saña elbise getireyim.
>
> dedi ve ḳoşaraḳ gitdi (s. 60-61).

Valinin Sarayı: Kadını mezarın başında bulan vali, onun kendi sarayına götürülmesini emreder.

> Ne yapacaġımı bilmeyerek bekliyorum.
>
> Cevābını vermekle vālī bu ḳadınıñ kendi sarāyına götürülmesini emr etdi.
>
> Bir müddet ṣoñra terzī elbiselerle gelip ḳadını orada göremeyince aramaġa başladı. Aġlayaraḳ dolaşıyor ve rāst geldigi adamlara ṣoruyordu. Bu ḥālde vālīniñ adamlarına teṣādüf eyleyerek onlardan da ṣorduḳda:
>
> -Mezārıñ üzerindeki ḳadını vālī sarāyına gönderdi.
>
> Dediler (s. 61).

1.2.4.13. Nîşâbûr Şâhının Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Açık Mekânlar:

Nişabur: Bütün hikâyenin geçtiği yerdir.

> -Zamān-ı evāʾilde Nīşābūr memleketinde bir ḥarāmī türemişdi (s. 63).

Şehir: İsmi verilmemiştir.

> Bī-çāre ʿālim ḳarısını alıp "*lā-ḥavle*" oḳuyaraḳ o civārdaki bir şehre götürdü (s. 64).

Memleket: Haramizâde sevdiği kızı kaçırıp bir memlekete götürür.

> Cevābını vermekle ḥarāmīzāde doġruca ḳızıñ olduġu sarāya gidip onu terkisine bindirdi ve dīger bir memlekete müteveccihen firār eyledi (s. 65).

Orman: Haramizâde üzerine askerlerin geldiğini görünce bir ormanda saklanır.

> Genc, şāhıñ ʿaskerle üzerine gelmekde olduġunu uzaḳdan görünce bir orman içine bu ṣuya girip ṣaḳlandı (s. 65).

Kapalı Mekânlar:

Mağara: Harami âlim ve eşini kaçırıp bir mağaraya hapseder.

> Kendilerini daḫı esīr edip iḳāmet eyledigi maġāraya götürdükden ṣoñra ʿālimiñ ḳollarını ve ayaḳlarını
>
> bağlayaraḳ bir ṭarafa ḳoydu ve zevcesiyle ẕevḳ ü ṣafāya meşġūl oldu (s. 63-64).

Oda: Âlim ve eşi tuttukları bir odada kalırlar.

> Bir oda īcār edip orada sākin oldular (s. 64).

Cami: Haramiden olan çocuk dünyaya geldiğinde âlim ve eşi onu cami önüne bırakırlar.

> Bu çocuġuñ ḥarāmīzāde olduġunu bilen ʿālim ile zevcesi nev-zādı cāmiʿ-i şerīf ḳapısına bıraḳdılar (s. 64).

Saray: Haramizâdenin sevdiği kız sarayda yaşamaktadır.

> ʿĀlim de ṣāḥib-i bāġıñ ekli münāsibdir. Cevābını vermekle ḥarāmīzāde doġruca ḳızıñ olduġu sarāya gidip onu terkisine bindirdi ve dīger bir memlekete müteveccihen firār eyledi (s. 65).

1.2.4.14. Şâh ile Vezîrin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Açık Mekânlar:

Çin: Pâdişâhın yaşadığı yerdir.

> Vaḳtiyle diyār-ı Çīnde bir pādişāh olup bunuñ iki vezīri vardı (s. 66).

Kapalı Mekânlar:

Sarayın Salonu: Vezir salonun duvarlarını resimlerle süsletmiştir.

> Vezīr der-ḥāl birṭaḳım naḳḳāşlar ü ressāmlar celb ile sarāyıñ eñ büyük bir ṣalonunda dīvārları piyāde ve süvārī müsellaḥ ve mücehhez taṣvīrlerle tezyīn etdirdi (s. 67).

1.2.4.15. Serçe Kuşunun Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Açık Mekânlar:

Dışarı: Dişi serçe dışarıdayken eşine rastlar.

> O gün dışarıda dişi serçe buña teṣādüf etmekle ʿitāb u nāza başlayıp:
>
> -Ey sevgili zevcim. Bu ḳadar zamāndır beni bıraḳıp Süleymānıñ nezdine gitdiñ? (s. 70).

Kapalı Mekânlar:

Hz. Süleymân'ın Kasrı: Hz. Süleymân'ın yaşadığı yerdir.

> Ben Süleymānıñ yanına maḥżan eglenmek ve vaḳit geçirmek için giderim, yoḳsa ondan hīç pervām yoḳdur.
>
> Ṭarzında birçoḳ şeyʾler söylemekde iken Cenāb-ı Süleymānıñ gönderdigi ḳartal gelerek serçeniñ bu sözlerini işitdi (s. 70).

> Bir pençe ururaḳ Süleymānıñ ḳaṣrını başına yıḳarım (s. 71).

Serçenin Haremi: Serçenin eşiyle yaşadığı yerdir.

> Burası benim ḥaremgāhımdır. Burada ben kimseniñ fermānını diñlemem.
>
> Diye ḫaylī çıḳışdı (s. 71).

1.2.4.16. Vezîr-i Dânânın Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Kapalı Mekânlar:

Hamam: Vezirin yüzüğünü düşürdüğü yerdir.

> -Zamān-ı evāʾilde ḥükümdār nezdinde fevḳa'l-ʿāde ḥāʾiz-i iʿtibār, nāmdār, ʿāḳil ü müdebbir bir vezīr-i dānā vardı. Bir gün ḥammāma gitdi (s. 73).

Vezirin Konağı: Vezirin yaşadığı yerdir.

> Vezīr der-ḥāl memnūn u mesrūr ayaġa ḳalḳdı ve adamlarını celb ederek ḳonaġını iḥżār etmelerini ṣaḳladıḳları şeyʾleri yerli yerine ḳoymalarını emr etdi (s. 73).

1.2.4.17. Üç Kardaşın Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Kapalı Mekânlar:

Ev: Adam, evinin bir köşesine küp gömmüştür ve bunu da oğullarına bildirmiştir.

> -Evlādlarım ḫānemiziñ falan köşesinde yere bir küp gömdüm (s. 76).

Kadının Sevgilisinin Evi: Kadın evlendiği erkekten izin alarak sevdiği diğer adamın evine gitmek ister. Yolda haramiyle karşılaşır ve her şeyi ona anlatır. Kadını sevgilisinin evine o götürür.

> Ḥarāmī zevciñ gösterdigi bu civānmerdligi işitdikde ḳalbine merḥamet gelerek ḳıza taʿarrużdan vāzgeçdi ve berāberce mezbūreyi sevgilisiniñ ḫānesine ḳadar götürdü (s. 78).

1.2.4.18. Hârûnü'r-Reşîd ile Câriye Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Açık Mekânlar:

Bağdat: Hârûnü'r-Reşîd burada halifelik yapmaya başlamıştır.

> Hārūnü'r-Reşīd cālis-i evreng-i ḫilāfet olduḳda Baġdād ahālīsi ḫalīfeyi tebrīk ü ʿarż-ı iḥtirām için geç ḳaldılar (s. 80).

Kapalı Mekânlar:

Oda: Hârûnü'r-Reşîd'in odasıdır.

> Hārūn bundan ḥiddet edip emr etdi, şehriñ aʿyān u ekābirinden her geleni ṭutup ḥabse atdılar. Ḫalīfe de üç dört gün odasından çıḳmadı (s. 80).

Zindan: Cariyenin okuduğu ayetler neticesinde Hârûnü'r-Reşîd zindandaki herkesi affeder.

> Ḫalīfe -Zindānda ne ḳadar maḥbūs var ise cümlesini ʿafv etdim dedi (s. 80).

Metafizik Mekânlar:

Cennet: Vezirlerden biri şâhın şehzâdeyi affetmesi durumunda cennete layık olacağını söyler.

> Bununla şübhesiz Ḥaḳḳ Teʿālānıñ raḥmetine ve cennetine lāyıḳ olursunuz (s. 81).

1.2.4.19. Bâyezîd-i Bestâmî Hazretleri'nin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Açık Mekânlar:

Çarşı: Bâyezîd-i Bestâmî çarşıda hasta bir köpek görmüştür.

> -Evliyāullāhdan Bāyezīd-i Besṭāmī Ḥażretleri bir gün çārşūdan geçerler iken ʿillet-i cerebe mübtelā olmuş, tüyleri dökülerek ölüm derecelerine gelmiş bir köpek gördüler (s. 82).

Kapalı Mekânlar:

Mahal: Bâyezîd-i Bestâmî'nin bulduğu hasta köpeğin korunmaya aldığı yerdir.

> Bu ḥayvāna merḥamet edip bir maḥale ḳoydular (s. 82).

1.2.4.20. Terzî Güzelinin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Açık Mekânlar:

Mısır: Usta ve yetenekli terzinin yaşadığı yerdir.

> -Vaḳtiyle Mışrda genc ve güzel olmaḳla berāber ṣanʿatında ṣoñ derecede māhir bir terzī vardı (s. 84).

Hicaz: Terzi kendisini kıskanan insanlardan kurtulmak için gider.

> Terzī bunlarla uġraşmaḳdan bī-zār olaraḳ bir gün Ḥicāza ʿazīmet etdi (s. 84).

Mekke/Kâbe: Terzi Hicaz'a giderken Mekke'den geçer ve Kâbe'yi tavaf eder.

> Mekke-i mükerremeye vāṣıl olaraḳ Kaʿbeyi ṭavāf etmekde iken ayaġı ḳatı bir şeyʾe rāst geldiginden baḳdı (s. 84).

Bağdat: Terzi ile tüccar beraber Bağdat'a giderler.

> Mevsim-i ḥac ḫitām bulup ḫüccācıñ zamān-ı ʿavdeti geldikde terzī tüccārıñ nezdine gidip onuñla berāber Baġdāda gitmegi teklīf ederek dedi:
>
> -Beni de berāberce Baġdāda götürüñüz. Yolda size ḫidmet ederim. Orada da belki benim ḫidmetimden müstefīd olursuñuz.
>
> Tüccār terzīniñ bu teklīfini maʿa'l-memnūniyye ḳabūl etdiginden berāberce Baġdāda ʿazīmet etdiler (s. 85-86).

Dışarı: Terzi, Ka'be'yi tavaf ederken yerde bir kemer bulur ve bunu beline bağlayıp dışarı çıkar.

> Alıp beline baġladı ve ṭavāfına devām edip ikmālden ṣoñra dışarı çıḳdıḳda bir adamıñ başını uraraḳ ve aġlayaraḳ yerlerde yuvarlandığını gördü (s. 84).

Kapalı Mekânlar:

Oda: Hulle için evlenen kadın ve erkeğin zifafa girmek üzere girdikleri odadır.

> Terzī rāżī olduġundan ḳadın ile ʿaḳdi icrā edilip birbirini görmemeleri için ḳarañlıḳ bir odada zifāfa ḳoydular (s. 86).

1.2.4.21. Tüccârzâdelerin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Açık Mekânlar:

Çarşı/Pazar Yeri: Oğlanlardan birisinin bedava helva dağıttığı yerdir.

> Meşelā birisi çārşūda ḥelvācı dükkānına gider, mevcūd ḥelvāyı birden ṣatın alıp ḥammāllarla pazar yerine naḳl etdirir ve orada yaġmādır alan alsın diye dellāl çaġırdırdı (s. 90).

Sokak: Oğlanlar yaptıkları israf sonucunda parasız kalıp sokağa düşmüşlerdir.

> Çoḳ geçmeden ikisiniñ de mālı tükendi. Füls-i aḥmere muḥtāc olup soḳaḳda dilenmege başladılar (s. 90).

Kapalı Mekânlar:

Dükkân: Tüccarın oğullarından bir tanesi helva satın almak için helvacı dükkânına girer.

> Meşelā birisi çārşūda ḥelvācı dükkānına gider (s. 90).

1.2.4.22. Vezîrzâdenin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Açık Mekânlar:

Dışarı: Cellat pâdişâhın emri üzerine gencin başını kesmek için onu dışarı çıkarır.

> Şāh bir gün ṣoñ derecede sarḫoş iken vezīrzādeniñ bir ḥāline ġażab edip der-ḥāl cellāda başınıñ kesilmesini emr etdi. Cellād genci alıp dışarı çıḳardı (s. 92).

Kapalı Mekânlar:

Zindan: Cellat gencin başını kesmediğini söylemekten çekindiği için zindandaki başka birinin başını keser ve şâha götürür.

> Zindānda bir maḥkūmuñ kesdigi ḳafasını ḥużūra götürdü (s. 93).

Oda: Şâhın vezirin oğlunu öldürttüğünü zannetmesi üzerine bir odaya girip orada ağlar.

> Yemekden ve içmekden ferāġat ederek, dīvāna çıḳıp umūr-ı ʿibādı rüʾyetden vazgeçerek bir odada iḫtiyār-ı ʿuzlet ü bükā vü zārī ile imrār-ı vaḳt eder oldu (s. 93).

Kapının Önü: Vezir oğlunun ölmediğini şâha göstermek için kapının önündeki oğlunu odaya çağırır.

> Şāhıñ a'māḳ-ı ḳalbinden çıḳdıġına şübhe olmayan bu sözleri işiden vezīr berāberce getirip ḳapınıñ öñünde bıraḳmış olduġu oğlunu odaya çaġırdı (s. 94).

1.2.4.23. Zâhid Bersîsâ'nın Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Açık Mekânlar:

Memleket: Şâhın yaşadığı ülkedir.

> O iḳlīm şāhınıñ kerīmesi ḫasta oldu. Memleketde ne ḳadar hekīm ve ḫ^{v}āce var ise celb edildi ise de bunu tedāvī ve teşfiyeden ʿāciz ḳaldılar (s. 96).

Darağacı: Şâh, zâhidin kızına yaptıklarını öğrenince onu darağacına getirtir.

> Şeyḫi dārаġacınıñ altına getirdikleri zamān şeyṭān ḳarşısına geçip:
>
> -Ey şeyḫ seni bu belādan ḳurtarır isem baña secde eder misiñ?

Kapalı Mekânlar:

Zâhidin Kilisesi: Şâhın kızını şifâ bulması ümidiyle zâhidin kilisesine götürürler.

> Onuñ duʿāsı bereketiyle belki şifā olur.
>
> Diye emr etmekle birçoḳ ḳadınlar ḳızı bir arabaya ḳoyup zāhidiñ ṣavmaʿasına götürdüler (s. 97).

Metafizik Mekânlar:

Ahiret: Zâhit şeytanın verdiği vesvese sebebiyle şâhın kızına tecavüz eder ve ahirette çekeceği cezayı düşünmez.

> Zāhid bu işiñ ṣoñunu dünyā ve āḫiretde yüzünüñ ḳara olacaġını düşünemeyerek bu vesvese-i şeyṭāna etibbāʿ ile ḳızla berāber gelen adamlara öyle söyledi (s. 97).

1.2.4.24. Şâh Mahmûd ile Ayas'ın Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Kapalı Mekânlar:

Sultân Mahmûd'un Huzuru:

> Bu ḥālde bir müddet geçdikden ṣoñra "Ayas" Sulṭān Maḥmūduñ ḥużūruna gelip
>
> - Ey veliyy-i niʿmetim dervīşden ḳuş dilini ögrendim.
>
> Dedi ve faḳīre birçoḳ inʿām u iḥsān etdirdi (s. 102).

1.2.4.25. Çulha ile Vezîrin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Açık Mekânlar:

Memleket: Tam ismi verilmemiştir. Vezirin yaşadığı yerdir.

-Vaḳtiyle bir memleketde bir vezīr-i vālī vardı (s. 104).

1.2.4.26. Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Açık Mekânlar:

Hindistan: Pâdişâh yöneticilik ve idare görevini burada yerine getirmektedir.

-Vaḳtiyle Hindistānda bir büyük pādişāh olup bunuñ ḫayli zamān hīç evlādı olmamışdı (s. 106-107).

Frenk Memleketi: Şehzâdeyi ve iki oğlunu götürdükleri yerdir.

Frenk ḳorṣanları bunları esīr ve gemiyi żabṭ edip kendi memleketlerine götürdüler (s. 107).

Siyahi Memleketi: Şehzâde ve onu satın alan tâcir siyahi memleketine giderler.

Şehzādeyi alan adam bir tācir olduġundan onu berāberinde sefer-i deryāya götürüp siyāhīler memleketine vardılar (s. 107).

Pazar: Şehzâdenin, evlatlarının ve hizmetinde olan adamların satıldığı yerdir.

Orada şehzādeyi, evlādlarını, adamlarını ayrı ayrı pazarda ṣatdılar (s. 107).

Meydan: Siyahiler şehzâdeyi kesmek için bir meydana çıkarırlar.

Baʿdehu ḳollarını bağlayıp kesmek üzre meydāna çıḳardılar (s. 108).

Orman: Siyahiler şehzâdeyi ormana götürürler.

> İki siyāhī reʾīsiñ emriyle bunu ẕebḥ etmek için civārdaki bir ormana götürdüler (s. 108).

Kuyu: Şehzâdenin evlendiği kadın vefat eder ve onu bir kuyuya indirirler. Oranın âdeti gereği şehzâdeyi de aynı kuyuya koyarlar.

> Bed-baḫt adam ḳuyuda açlıḳdan ölmege maḥkūm olaraḳ oturmaḳda iken gözleri ḳarañlıġa alışdı (s. 108).

Nehir Kenarı: Şehzâde ve kuyuda karşılaştığı kadın nehir kenarına ulaşır.

> Nihāyet bir nehr kenārına vāṣıl oldular. Orada bulduḳları bir ḳayıġa binerek dīger sāḥile geçdiler (s. 109).

Kapalı Mekânlar:

Mahal: Şehzâdenin hapsedildiği yerdir.

> Reʾīsiñ maḳṣadı şehzādeyi bir müddet besleyip ṣoñra kendi ḳabīlesi rü'esāsına onuñla bir żiyāfet çekmek olduġundan esīri dūçār-ı żaʿf olmamaḳ için bir maḥale ḥabs etdiler ve ṭāġ meyveleriyle mükemmelen beslemege başladılar (s. 108).

1.2.4.27. Şâh ile Şeyhin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Açık Mekânlar:

Memleket: Şâh ilk evladının doğumu üzerine yaşadığı yerde üç gün üç gece ayin yaptırır.

> Şāh bu şehzādeniñ ḳudūmundan memnūn u mesrūr olaraḳ memleketde üç gün üç gece şehr-āyīn yapdırdı (s. 112).

Kapalı Mekânlar:

Dergâh: Çocuğu olmayan şâha dua edeceğini söyleyen şeyh, öncelikle şâhdan dergâha kurban göndermesini ister.

> -Cenāb-ı Ḥaḳḳ kerīmdir. Bizden duʿā ondan iḥsān. Dergāha bir ḳurbān gönderiñiz. Dervīşler yesinler (s. 111).

1.2.4.28. Hârût ve Mârût Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Açık Mekânlar:

Dünya: Allah, Hârût ve Mârût adlı iki meleği dünyaya göndermiştir.

> Bunuñ üzerine Cenāb-ı Ḥaḳḳ melāʾikeniñ eñ ʿābid ve zāhidlerinden olan Hārūt ve Mārūt nāmındaki iki melek de nefs-i emmāreyi ḫalḳ edip bunları dünyāya gönderdi (s. 115).

Kapalı Mekânlar:

Kadının Evi: Hârût ve Mârût adlı meleğe nefs-i emmâre verildikten sonra meleklerin dünyada ilk gittikleri yerdir.

> Bu melekler gelip bir ḳadınıñ ḫānesine misāfir oldular (s. 115).

Metafizik Mekânlar:

Cennet: Allah'ın cennetten dünyaya gönderdiği insanlar çoğalıp fesat çıkarmaya başlamışlardır.

> -Cenāb-ı Ḥaḳḳ benī-Ādemi ḫalḳ ve şeyṭānıñ iġvāsıyla zelle-i maʿlūmeyi icrāyı müteʿāḳıb cennetden arża inzāl eyledikden ṣoñra evlād u aḥfādı çoġalıp yeryüzünde icrā-yı fesāda başladılar (s. 114).

1.2.4.29. Esrârkeşlerin Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Açık Mekânlar:

Şehir: Birkaç esrarkeş yerde altın bulduktan sonra başka bir şehre giderler.

> Yolda giderler iken yerde bir altın bulurlar hemān onu alaraḳ ilk vāṣıl olduḳları şehrde bir aşcı dükkānına gidip bir altınlıḳ yemek sipāriş etdiler ve şehriñ ḫāricindeki bir kulübeye gönderilmesini söyleyerek oraya gitdiler (s. 117).

Kapalı Mekânlar:

Dükkân: Esrarkeşler şehre ulaştıktan sonra bir yemek dükkânına girerler.

> Yolda giderler iken yerde bir altın bulurlar hemān onu alaraḳ ilk vāṣıl olduḳları şehrde bir aşcı dükkānına gidip bir altınlıḳ yemek sipāriş etdiler ve şehriñ ḫāricindeki bir kulübeye gönderilmesini söyleyerek oraya gitdiler (s. 117).

Kulübe: Esrarkeşler yemek sipariş ederler ve bu yemeğin kulübeye gönderilmesini söylerler.

> Yolda giderler iken yerde bir altın bulurlar hemān onu alaraḳ ilk vāṣıl olduḳları şehrde bir aşcı dükkānına gidip bir altınlıḳ yemek sipāriş etdiler ve şehriñ ḫāricindeki bir kulübeye gönderilmesini söyleyerek oraya gitdiler (s. 117).

1.2.4.30. Evlâd Acısıyla Helâk Olan Şâhın Hikâyesi'nde Yer Alan Mekânlar

Açık Mekânlar:

Memleket: Şehzâdenin hastalığı için memleketteki bütün doktorlar şâhın huzuruna getirtilmiştir:

> Zamān-ı evāʾilde bir şāh olup bunuñ da ġāyet ʿāḳil ü müdebbir fevḳa'l-ʿāde cesūr u bahādır bir oġlu vardı. Bir gün şehzāde yürek ṣancısı ile ḫastalandı. Memleketde ne ḳadar hekīm ü ṭabīb var ise cümlesi celb edilerek tedāvisine ihtimām olundu ise de bir fāʾide ḥāṣıl olmadı nihāyet şehzāde bu ḫastalıḳla vefāt etdi (s. 119).

1.2.5. Zaman

Hikâye ve romanlarda önemli unsurlardan birisi de zamandır. Zaman, anlatıdaki olayların ne zaman ve ne kadarlık bir süre zarfında gerçekleştiğine dair okuyucuya bilgi vermektedir.

1.2.5.1. Nesnel Zaman

"Nesnel zaman, ölçülebilen zamandır" (Ağarı, 2023, s. 129). Özellikle romanlarda yaşanan olayların başlangıç ve bitişi arasında geçen zaman dilimidir. Buna "takvim zamanı" da denir (Can, 2013, s. 113). Nurullah Çetin ise nesnel zamanı "kozmik zaman", "takvime bağlı olan zaman", "çerçeve zaman", "aktüel zaman", "somut, var olan, gerçek zaman" ve "dış zaman, geçip giden tarih" olarak açıklamaktadır (2009, s. 127). Metindeki nesnel zaman Allah'ın şâha bir erkek çocuğu nasip etmesi ve

hikâyenin sonunda şâhın ölmesiyle beraber şehzâdenin tahta geçişi arasında geçen zamandır.

> Vaḳtiyle Hindistānda şevket ü saṭvetde yektā, ʿadl u iḥsānda bī-hemtā bir pādişāh vardı. Cenāb-ı Ḥaḳḳ oña maddī ve maʿnevī her dürlü güzelligi ḥāʾiz, dirāyet ve ẕekāvetde miṣli nā-yāb bir maḥdūm iḥsān buyurmuş olup bütün ḫalḳ arasında maḥbūb ve herkes ʿindinde merġūb bir şehzāde idi (s. 3).
>
> (…)
>
> Bir müddet ṣoñra şāh ecel-i mevʿūd-ıla irtiḥāl-i dār-ı bekā etdiginden şehzāde babasınıñ yerine ḥükümdār oldu (s. 126).

1.2.5.2. Vaka Zamanı

Vaka zamanı, "Romanda kurgulanan vakanın gerçekleşme zamanı" (Can, 2013, s. 115) olarak tanımlanmaktadır. Nurullah Çetin bu kavramı "öykü zamanı", "romanda olayların geçtiği zaman dilimi" ve "nesnel zamanın tamamını kapsamayan, sadece olayların cereyan ettiği zaman süresi" şeklinde tanımlamaktadır (2009, s. 129). Buna ek olarak Çetin vaka zamanını "aynen aktarma", "özetleme" ve "genişletme" olmak üzere üçe ayırmaktadır (2009, s. 129-130). Aynen aktarma, vakayı herhangi bir değişiklik, eklemeler ve eksiltmeler yapmadan anlatmaktır (Çetin, 2009, s. 129). Özetleme, kozmik zaman içerisinde gerçekleşen olayların tamamının değil eksiltmeler yapılarak anlatılmasıdır (Çetin, 2009, s. 129). Genişletme ise yine Nurullah Çetin tarafından aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır:

> "Öznel zaman. Olaylar, nesnel zamana paralel olarak gelişmeye devam ederken roman kişisi ya da anlatıcı, bazı olay ya da olgu, durum ve eşyaların uyandırdığı çağrışımlarla, hatırlamalarla, iç konuşmalarla geriye döner ya da ileriye gider. Nesnel zamandan önceki veya sonraki zamanlarda olup bitmiş veya olacak bazı olaylar hatırlanarak ve tahayyül edilerek araya sokuşturulur" (2009, s. 130).

Nesnel zaman hikâyenin başlangıcından sonuna kadar geçen zamanı kapsarken vaka zamanı, metinde kaç tane olay yer alıyorsa o olayların her birinin gerçekleştiği zamandır. Sonuç olarak nesnel zaman ve vaka zamanı arasındaki ayrımı bu şekilde açıklayabilmek mümkündür.

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nden alınan aşağıdaki örnekte, şâhın soyunup suya girmesiyle vaka zamanı başlar ve tekrar suya girip sarayına dönmesiyle vaka zamanı biter:

> -Pādişāhım şimdi ṣoyunup bu ṣuya giriñiz. Size ʿacāyib göstereyim
>
> dedi. Şāh ṣuya girdi. Başını daldırıp çıḳardı. Kendini tenhā bir ṭāġ eteginde ve sāḥil-i deryāda buldu. Ḥayrān ḥayrān, ne yapacaġını bilmeyerek eṭrāfa nigerān oldu. Kendi kendine:
>
> -Gördüñ mü şeyḫ beni ʿilmle böyle ṣaḥrāya ve beyābāna atıp taḫtımı elimden aldı.
>
> Diye düşünmege başladı. Eṭrāfı dolaşdıġı ṣırada ṭāġda odun kesmekde olan birḳaç kişiye rāst geldi. Melik bunlarıñ yanına varıp selām verdi. Onlar da selāmını alıp:
>
> -Nereden geliyorsun? Kimsiñ diye ṣordular. Şāh:
>
> -Tüccār idim. Bindigim gemi fırtınada ġarḳ olup ben de bir taḫta parçasıyla sāḥile çıḳdım. Buraya geldim.
>
> Cevābını verdi. Oduncular buña merḥamet edip her biri birer şey vererek giydirdiler. Ṣoñra dediler:
>
> -Şu ṭāġıñ öte ṭarafında bir şehr vardır. Biz o şehrdeniz. Biraz otur da berāber memlekete gidelim.
>
> Şāh bir ṭarafda oturup bekledi. Oduncular işlerini bitirdikden ṣoñra hep birlikde şehre gitdiler. Orada bunlardan ayrılıp çārşıda dolaşmaġa başladı. Bir iḫtiyār naʿlbanda muṣādif oldu. Selām verip dükkānına girdi.
>
> İḫtiyār selāmını aldıḳdan ṣoñra nereden gelip nereye gitdigini, kim olduġunu ṣormaḳla oña da odunculara verdigi gibi cevāb verdi. Ve ṣoñra dedi:
>
> -Şimdi ben bu diyārda ġarīb ü bī-kes bir adamım. Ne yapayım? Bāña bir naṣīḥat ver ve bir ṭarīḳ-i ḥareket göster. Naʿlband
>
> -Seniñ için evvel emrde evlenmek īcāb eder. Çünkü bāliġ olup da evli olmayan adamlar bu memleketde yaşayamazlar. Bināʾen-ʿaleyh git şurada bir ḳadın ḥammāmı vardır. Onuñ ḳapısı öñünde otur. Dışarı çıḳan ḳadınlara ṣırasıyla zevciñ var mı diye suʾāl et. Herhangi bir ḳadın zevcim yoḳdur dese buranıñ ʿādeti üzere o ḳadın seniñ zevceñ olur.
>
> Naʿlbandıñ bu sözü üzerine şāh nā-çār ḥammāmıñ öñüne gitdi. Ḳadınlar çıḳdıḳca ṣormaġa başladı. Zevcim vardır diyen ḳadınlar geçip gitdiler. Arḳasında iki ḫidmetkār bulunan bir ḳadın şāhıñ suʾāline zevcim yoḳdur cevābını verip yürüdü. Biraz ṣoñra ḫidmetkārlardan biri gelip şāhı alaraḳ mezbūreniñ ḫānesine götürdü. Ḳadın:
>
> -Ey ġarīb. Emr-i Ḥaḳḳla ben seniñ zevceñ oldum dedi. O beldeniñ ʿādeti vechle dügün icrā edildi. Şāh yedi sene mezbūre ile yaşadı. İki oġlu ve bir ḳızı dünyāya geldi. Ḫatunuñ ṣervet ü sāmānını ṣarf u ekl etdiklerinden bir şeyʾleri ḳalmadı. Çünkü şāh hīçbir ṣanʿata vāḳıf olmadıġından boş oturuyordu. Bir gün ḳadın:
>
> -Ey efendi. Yiyecek bir şeyʾimiz ḳalmadı. Artıḳ gidip çalışmaḳ lāzım gelir ki geçinelim.

> demekle şāh maḥzūn ve müteʾessir naʿlbandıñ dükkānına gidip keyfiyyeti oña naḳl etdi ve hīçbir ṣanʿat bilmediğini de söyledi.
>
> Bunuñ üzerine naʿlband şāha bir ip verdi ve:
>
> -Haydi şurada ḥammāllar vardır. Git onlarıñ yanında otur. Yük ṭaşır ve birḳaç para ḳazanırsıñ dedi. Şāh nā-çār bir müddet ḥammāllıḳ ile meşġūl oldu. Hem yük ṭaşır ve hem de geçmiş zamānları düşünerek aġlardı. Bir gün deñiz kenārına gitdi. Yıḳanmaḳ isteyerek deñize girdi. Ṣuya dalıp çıḳınca kendini sarāyında buldu (s. 13-15).

Şâh sarayına döndüğünde şeyhe yedi sene boyunca çektiği zorluklar için serzenişte bulunmaktadır. Bu yedi senelik zaman ise nesnel zamana karşılık gelmektedir. Aynı zamanda şâhın suyun içine girdikten sonra geçen yedi senelik süreyi Einstein'in izafiyet teorisiyle açıklamak da mümkündür:

> Ṣahābe'd-dīn ile söz birlik etmiş olduḳlarına ẕāhib olaraḳ:
>
> -Cümleñiz yalan söylüyorsuñuz. Ben **yedi sene**dir ġurbet ellerinde neler çekdim.
>
> Diyerek şeyḫi ḳatl etmek fikrine düşdü (s. 15).

1.2.5.3. Anlatma Zamanı

Eliuz'un "öyküleme zamanı" olarak da adlandırdığı anlatma zamanı, "metnin kendi zamanı ile anlatımı arasındaki mesafedir" (2020, s. 175). Bu kavramı Nurullah Çetin şu şekilde açıklamaktadır:

> "Romanda geçen olayların birisi tarafından öğrenilip anlatıldığı, aktarıldığı, okuyucuya sunulduğu zaman. Romanın yazıldığı zaman. Roman, anlatıldığı, okuyucuya aktarıldığı, roman kitabı biçimine dönüştüğü sırada vaka zamanı değişebilir. Bu süreçte sadece cereyan eden olayların aktarımıyla yetinilmez; bunun yanında hatırlamalarla, çağrışımlarla, geriye dönüş ve ileriye gidişlerle başka zaman dilimleri de ilave edilebilir" (2009, s. 130-131).

Çetin anlatma zamanını "anında aktarma" ve "sonradan aktarma" olarak ikiye ayırır (2009, s. 131). Çetin, anında aktarmayı "romanda geçen olaylar, daha olup bitmekteyken, sıcağı sıcağına aktarılır" (2009, s. 131) şeklinde ve sonradan aktarmayı

da “romandaki olaylar, olup bittikten sonra ileriki bir zaman diliminde hatırlamalara ya da tutulan kayıtlara göre aktarılır” (2009, s. 131) şeklinde tanımlar.

Metindeki çerçeve hikâyeden alınan aşağıdaki örnekte sonradan aktarma tekniği kullanılmıştır:

> Vaḳtiyle Hindistānda şevket ü saṭvetde yektā, ʿadl u iḥsānda bī-hemtā bir pādişāh vardı. Cenāb-ı Ḥaḳḳ oña maddī ve maʿnevī her dürlü güzelligi ḥāʾiz, dirāyet ve ẕekāvetde miṡli nā-yāb bir maḥdūm iḥsān buyurmuş olup bütün ḫalḳ arasında maḥbūb ve herkes ʿindinde merġūb bir şehzāde idi.
>
> Şehzādeniñ vālidesi ḫākān-ı Çīniñ kerīmesi idi. Ecel-i mevdūʿ-ile irtiḥāl-i dār-ı beḳā eylediginden şāh bir müddet ṣoñra, iḫtiyārlıġına raġmen dīger bir pādişāhıñ ḳızıyla izdivāc eyledi. O zamān şehzāde on beş on altı yaşında idi. Altmış yaşlarındaki pederiniñ aldıġı ḳız ise yigirmi yaşlarında idi. İlk günlerde şehzādeyi küçük birāderi gibi telaḳḳī ederek o ṣūretle sevmekde bulunan ḳadınıñ ḳalbinde aylar ve seneler geçdikce başḳa bir ḥiss uyanmaġa başladı (s. 3).

Metnin ikinci düzey hikâyelerinden olan Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi’nde de olay anlatıcı tarafından olayın yaşandığı o anda değil olayın üzerinden zaman geçtikten sonra aktarılmıştır:

> Vaḳtiyle bir pādişāh olup ġāyet güzel bir oġlu vardı. Oġlunuñ mükemmel terbiye ve taḥṣīl görmesi için oña bir ḫ^{v}āce ve bir de lālā taʿyīn etmiş ve bunlara şehzādeniñ bir fenā ḥareketini, bir terbiyesizligini gördüklerinde bilā-raḥm teʾdīb etmelerini emr eylemişdi. Ḥattā evlādınıñ eñ küçük bir ḳuṣūrunu ʿafv etmez, ḫ^{v}ācesiniñ ḍarb u tekdīrinden başḳa kendi de bir odaya ḥabs ederek yigirmi dört sāʿat aç ve ṣusuz bıraḳırdı (s. 19).

Bütün bunların dışında metindeki bir ara hikâyeden de örnek sunmayı uygun gördük. Hızr ile Vezîrin Hikâyesi içerisinde yer alan ara hikâyenin Feleknâz’ın ağzından sonradan aktarma yöntemiyle anlatıldığı görülmektedir:

> Vaḳtiyle bir adam bir yılana dost olmuş ve her gün bir miḳdār yiyecek götürüp yılanıñ deligine ḳoyar idi. Yılan delikden başını çıḳarıp bu yemi yedikden ṣoñra o adama ḳarşı masḫaralıḳlar yapar ve eglendirirdi.
>
> Bir gün bu şaḫṣ ʿādeti vechle delige geldikde yılanı dışarıda ve ṣoġuḳdan uyuşmuş bir ḥālde gördü. Vāh bī-çāre üşümüş diyerek alıp ḳoynuna ḳoydu. Yılan ısınıp kendine gelince hemān başını ḳaldırdı ve o adamı ṣoḳup helāk etdi (s. 55).

Metinde yer alan diğer zaman unsurları aşağıdaki gibidir:

Hikâye-i Kırk Vezîr'de "kırk gün", "kırk gece", "üç ay", "beş gün" gibi ifadelere yer verilmiştir:

Kırk Gün ve Kırk Gece: Şehzâdenin talihine bakıldığında "kırk gün" "kırk gece" sürecek bir tehlike mevcuttur:

> Bir gün yine şākirdiniñ ṭāliʿini yoḳladığı sırada yıldızınıñ pek ziyāde muẓlim ve ṭāliʿiniñ burc-ı naḥsda bulunduġunu görmüş ve bunuñ ḳırḳ gün devām edecegini ve bu müddet ẓarfında her gün şehzādeniñ ḥayāt ile memāt arasında olacaġını müşāhede eylemiş olduġundan şākirdine demişdi:
>
> -Oġlum şehzādem. Bugün ṭāliʿiñizi yoḳladım. Pek ziyāde nuḥūsetde buldum. Seniñ için ḳırḳ gün büyük tehlike mevcūddur. Ancaḳ bundan selāmetle ḫalāṣ olmaḳ çāresi vardır. Bināʾen-ʿaleyh fevḳa'l-ʿāde tedbīrli ḥareket etmek, tavṣiyeme ve tenbīhātıma ḥarfiyyen riʿāyet eylemek lāzımdır.
>
> Bu günden iʿtibāren ḳırḳ gün ve ḳırḳ gece hīç laḳırdı söylemeyeceksiñ her kim olur ise olsun senden bir şey ṣorsa oña cevāb vermeyip sükūt edeceksiñ (s. 4).

Üç Ay: Feleknâz şâha zehir verirse "üç ay" içerisinde vefat edeceğini söylemektedir:

> -Maʿlūmuñuzdur ki ḫazīnede mevcūd zehrler arasında bir nevʿ vardır ki bundan bir damlasını ekl eden üç ay ḫasta olup telef olur. Bunu kimse bilmez, vefātıñ teʾsīr-i zehr ile olduġunu kimse ẓann u ḥiss etmez (s. 7).

Beş Gün: "Beş gün"lük bir dünya için âhiret hayatı unutulmamalıdır:

> İşte şāhım ʿāḳil olan beş günlük ʿömr için āḫireti unudup ġaflet etmez (s. 10).

Şeyh Şahâbeddîn'in sergüzeşti anlatılırken "yüz yıl" ve "yedi sene" ifadeleri geçmektedir:

Yüz Yıl: Peygamberin miraç mucizesi anlatılırken "yüz yıl"lık bir mesafenin bir gecede gidildiğinden bahsedilmektedir:

> -Bu sözler ʿaḳldan baʿīddir. Bu ḳadar yüz yıllıḳ mesāfe olan eflākı, faẓla olaraḳ da cennet ve cehennemi dolaşıp ʿavdet eyledikde yatağıñ ḫālā ṣıcaḳ, ibriḳiñ henüz

> dökülmemiş olduġunu gördü diyorsuñuz. Böyle şeyʾlere ʿaḳl inanmaz. Bunuñ imkānı ve iḥtimāli yoḳdur (s. 10).

Yedi Sene: Şâh şeyhin kerameti neticesinde çektiği zorluklardan bahsetmektedir:

> Ben yedi senedir ġurbet ellerinde neler çekdim.
>
> Diyerek şeyḫi ḳatl etmek fikrine düşdü (s. 15).

Sekiz Dokuz Gün: Hasta Şehzâde Hikâyesi'nde "sekiz dokuz gün" ifadesine yer verilmiştir:

> Sekiz doḳuz gün ẓarfında çocuḳ tamāmıyla ifāḳat buldu (s. 29).

Üç Gün: Şâh-ı Âdilin Hikâyesi'nde üç şehzâdenin her biri "üçer gün"lüğüne tahta geçmişlerdir:

> Bināʾen-ʿaleyh benim fikrimce şehzādelerden her birini üçer gün müddetle taḫta geçiriñiz, bunlarıñ o müddet ẓarfındaki ḥāl ve ḥareketleri ile salṭanata lāyıḳ olup olmadıḳları taḥḳīḳ eder oña göre muʿāmele buyurulur (s. 32).

Sabah: Sabah vaktinde pâdişâhı divana çıkarken ya da ava giderken görmekteyiz:

> Vaḳtā ki ṣabāḥ olup şāh ʿādeti vechle dīvāna çıḳdı şehzādeyi ḥużūruna celb ile cellāda iʿdāmı için emr verdi (s. 30).
>
> -Yarın ṣabāḥ ʿumūm-ı memleket ḫalḳı ṣaḥrāda ṭoplansınlar diye emr etdi (s. 34).

Akşam: Akşam şâh avdan gelir ve Feleknâz her seferinde şehzâde hakkındaki meseleyi sorar:

> Aḳşam ʿavdetle ḥarem dāʾiresine dāḫil olduḳda Feleknāz şāhı ʿişve vü nāz ile istiḳbāl edip odasına götürdü ve yine münāsebet düşürerek şehzāde mesʾelesini ṣordu (s. 88).
>
> Aḳşam olup ortalıḳ ḳarardıḳda bu kere şeyṭān insān ḳıyāfetinde zāhidiñ nezdine geldi (s. 98).

1.2.6. Hikâyede Bulunan Motifler ve Diğer Unsurlar

1.2.6.1. Motifler

"Motif kelimesinin aslı Latince 'motivum'dur" (Turan, 2004, s. 406). Birçok sanat dalının içerisinde kendine yer edinmiş olan motifler edebiyatta daha çok "anlatmaya dayalı" edebî türlerde karşımıza çıkmakta ve her bir motif gelenek, görenek ve kültürün temsili niteliğindedir (Turan, 2004, s. 406-407). Motif sözcüğü Alptekin tarafından 'hikâye etmenin en küçük unsuru' olarak tarif edilmektedir (1997, s. 297). Aslan, motif üzerinde araştırma yapan kişilerin "anlatımda geleneksel bir oluşum göstermesi" ve "anlatımın en küçük unsuru olması" olmak üzere motifin iki temel özelliği bulunduğundan bahsettiklerini belirtir (2008, s. 273).

1.2.6.1.1. Geleceğin Tayini Motifi

Şâh oğlunu tam öldürecekken şehzâdenin hocası "ilm-i cifr" ile şehzâdenin talihine baktığını ve talihinde kırk günlük tehlike gördüğünü söylemiştir:

> -Şāhım dün ʿilm-i cifr ile şehzādeniñ ṭāliʿine baḳdım. Ḳırḳ gün müddetle ṣoñ derece nuḥūset içindedir (s. 106).

Hârût ve Mârût Hikâyesi'nde, Feleknâz karnındaki çocuğun cinsiyetini öğrenmek için müneccim çağırır ve müneccim de Feleknâz'a erkek çocuğu olacağını söyler:

> -Şāhım bugün bütün müneccimleri sarāya celb etdim. Ḳarnımdaki çocuġuñ erkek veyā ḳız mı olduġuna ve ṭāliʿine baḳdırdım. Erkek bulunduġunu ve ġāyet mesʿūd u baḫtiyār bir şehzāde olduġunu söylediler (s. 116).

1.2.6.1.2. Bir Şeyin Aslını Öğrenme Motifi

Hikâyenin en sonunda, Feleknâz şehzâdeye âşık olduğunu, onu elde edemediği için de iftira atarak onun ölmesini istediğini itiraf eder:

> Feleknāzıñ gence nā-meşrūʿ teklīfde bulunduġunu ḳapınıñ öñünde duyduḳlarını beyān ile şehādet eylediler. Nihāyet Feleknāz inkār edemeyip iʿtirāf-ı ḳabāḥat etdi.
>
> Bunuñ üzerine şāh oġlunu der-āġūş ederek gözlerinden öpdü. Vezīrlerine beyān-ı iʿtiẕār ederek onlardan ʿafv diledi. Baʿdehu böyle büyük bir iftirāya cürʾet etmiş olan ḳadınıñ tertīb-i cezāsını emr eyledi (s. 124).

1.2.6.1.3. Mücadele Motifi

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde, şâh suya girdiğinde kendini hiç bilmediği yerlerde bulur ve oralarda zor zamanlar geçirir. Bunu da kendisi aşağıdaki gibi açıklamaktadır:

> -Cümleñiz yalan söylüyorsuñuz. Ben yedi senedir ġurbet ellerinde neler çekdim.
>
> Diyerek şeyḫi ḳatl etmek fikrine düşdü (s. 15).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, ülkedeki halk, babası tarafından terbiye edilmemiş şehzâdeyle mücadele etmektedirler:

> On yedi on sekiz yaşına geldigi zamān vüzerānıñ, aʿyān-ı memleketiñ ḳızlarına ve ḳadınlarına cebren taʿarruż eder ve bu ḥāl nedir? diyenleri hemān çeker ururdu.
>
> Nihāyet ekābir-i memleket pādişāha şikāyet etdiler. Şāh oġlunu celb ile tekdīr ü tenbīh etdi ise de bir teʾsīri olmadı. Bir gün şāh biraz ziyāde taẕyīḳ eylediği ṣırada şehzāde belindeki ḫanceri çekip babasını öldürdü ve kendi taḫtına geçip oturdu. O derece ẓulm ü iʿtisāfa başladı ki her gün birçoḳ adamları ḳatl eder, ḫalḳıñ cān u māl u ʿırżına tasalluṭ eylerdi. Penceresiniñ öñünde oturup eglence için yoldan geçen adamları oḳ ile urur öldürür, ṣoñra da iyi etmedim mi diye ṣorup gülerdi.
>
> Ḫalḳ bunuñ bu derece ẓulm ü ġadrına artıḳ taḥammül edemeyecek ḥāle geldiler. Herkes, bunu vaḳtiyle terbiye etmemiş olan pederine laʿnet etmege başlamışlardı.
>
> Nihāyet bir gün oġluna edeb ü terbiye taʿlīm eden şāha bir ʿarż-ı ḥāl yazıp gönderdiler. Ve:
>
> -Ey şāh-ı ʿādil ü merḥamet-şiʿār. Bizim ḥālimiz ṣoñ derecededir. Sizden ʿināyet ü merḥamet bekleriz. Bizi bu taḥammül edilmez ẓulm ü cevrden ancaḳ siz
>
> ḳurtarırsıñız. Hemān maḫdūmuñuzuñ ḳumandası altında bir ordu teşkīl edip bu ṭarafa gönderiñiz. Cümlemiz onuñ ṭarafına geçip memleketi oña teslīm edelim. Bu ẓālimi de ḳatl edip bizi şu ʿaẕāb-ı cehennemden ḳurtarsın. Şehzādeñiziñ ʿadl u dādını, raḥm u şefḳatini işidiyoruz. Allāh ʿaşḳına bize meded idiniz (s. 20-21).

Tüccârın Tûtîsi'nde, tüccarın karısı, dostuyla yaşadığı ilişkiyi kocasına söylememesi için tûtîyle mücadele etmektedir:

Ḳadın

- Ne diyorsuñ? Hīç öyle şey mi olur? Sen merāḳ etme. Baḳ, ben ḳuşa, naşıl bir ḥīle yaparım.

Ḳadın cāriyelerine emr edip bir parça deri ve biraz ṣu ile bir taḫta getirtdi. Deriyi ḳafesiñ üzerine ḳoydurdu. Bir cāriye eline bir degnek

alıp ara ṣıra o deriye uruyor, dīger bir cāriye de ṭūṭīniñ üstüne ṣu serpiyordu. O taḫtayı daḫı üçüncü bir cāriye mumuñ öñüne ṭutup kāh kāh ḳaldırıyor ve mumuñ öñüne getiriyordu (s. 24-25).

Hasta Şehzâdenin Hikâyesi'nde, şâh oğlunun hastalığıyla mücadele etmektedir:

-Zamān-ı evāʾilde bir pādişāh olup bir tek evlādı vardı. Bu da ḫasta-mizāc, żaʿīf bir gencdi. Babası oġlunuñ bu ḫastalıġını tedāvī etmek için dünyānıñ eñ meşhūr eṭibbāsını cemʿ etmiş ise de bunlarıñ ʿilāclarından bir fāʾide ḥāṣıl olmamışdı (s. 26-27).

Şâh-ı Gâfilin Hikâyesi'nde, şâhın kendinden güçlü bir düşmanı vardır ve onunla mücadele etmek zorundadır:

-Zamān-ı sābıḳda bir şāh olup bunuñ kendinden daha büyük ve daha ḳuvvetli bir düşmeni vardı. Bir gün bu düşmeni cesīm bir ordu ṭoplayıp üzerine yürümekle bu da nā-çār cemʿ edebildigi ʿaskerlerle ḳarşısına çıḳdı (s. 39).

Bel'am Bâ'ûrâ Hikâyesi'nde, Hz. Mûsâ kendine iman etmeyen kavimle mücadele etmektedir:

Cenāb-ı Mūsā o ḳavmi īmāna daʿvet etdi. Ḳabūl etmediklerinden üzerlerine varmaḳ ve teʾdīb etmek için ʿasker cemʿ ederek yürüdü (s. 45).

Şerbetçi Güzeli ile Zencî Hikâyesi'nde, derviş ve çocuk öce ir zenci daha sonra da iki aslanla mücadele etmek durumunda kalmışlardır:

Dervīş bir kāġıd yazıp ḳuyuya atınca ṣu tamāmıyla çekildi. İçine girdiler. Bir demir ḳapı vardı. Bir şeyʾler oḳuyup ḳapıyı itince açıldı. İçeride uzun boylu, iri vücūdlu bir zencī vardı. Girmek isteyenleriñ üzerine atmaḳ için imiş gibi elinde bir ḳaya parçası ṭutuyordu. Seyyāḥ bir efsūn oḳuyup üfledikde zencī ṭaşı bıraḳıp bir kenāra çekildi.

Dervīş ile çocuḳ geçdiler. Biraz ötede dīger bir demir ḳapı gördüler. Bunu da seyyāḥ açdı. İçeride iki dāne azġın arslan vardı. Bunlarıñ üzerine hücūm etdiler. Dervīş bir şeyʾler oḳuyup üfledikde ḥayvānlar

gözden ġā'ib oldular (s. 57-58).

Nîşâbûr Şâhının Hikâyesi'nde, âlim ve karısı haramiyle mücadele etmektedir:

> -Zamān-ı evāʾilde Nīşābūr memleketinde bir ḥarāmī türemişdi. Bunuñ elinden kimse ḫalāṣ olmazdı. O memleketde büyük bir ʿālim vardı. Bu ʿālim zevcesiyle berāber bir dīger memlekete gidiyordu. Yolda meẕkūr ḥarāmī öñlerine çıḳıp çır u çıplaḳ ṣoydu. Kendilerini daḫı esīr edip iḳāmet eyledigi maġāraya götürdükden ṣoñra ʿālimiñ ḳollarını ve ayaḳlarını
>
> bağlayaraḳ bir ṭarafa ḳoydu ve zevcesiyle ẕevḳ ü ṣafāya meşġūl oldu. Bu ḳadın ḥarāmīden ḥāmil ḳaldı. Bu ḥālde aylar geçdi. Mezbūreniñ vażʿ-ı ḥaml etmesi taḳarrüb eyledikde ḥarāmī ḫ̬āceyi ve ḳarısını maġāradan çıḳarıp ḳoġdu.
>
> Bī-çāre ʿālim ḳarısını alıp "*lā-ḥavle*" oḳuyaraḳ o civārdaki bir şehre götürdü (s. 63-64).

Hârûnü'r-Reşîd ile Câriye Hikâyesi'nde, cariye halifenin gazabıyla mücadele etmektedir:

> Bir gün ṭaʿām etmek için sofraya oturdu. Ḫidmet eden cāriye pādişāhıñ ḥiddet ü ġażabından dolayı titrediginden getirmekde olduġu yemek ṣaḥanından birazı ḫalīfeniñ üstüne döküldü. Hārūn ġażab ile yerinden ḳalḳıp cāriyeyi öldürmek üzere üzerine yürüdükde bī-çāre cāriye:
>
> -Yā emīrü'l-müʾminīn! Cenāb-ı Ḥaḳḳ Ḳurʾān-ı Kerīminde "*ve'l- kāẓimīn*.." buyurmuşdur.
>
> Dedikde der-ḥāl ḫalīfeniñ ġażabı sākin oldu. Yine cāriye āyet-i kerīmeyi ḳırāʾatde devām ile "*ve'l-ʿāfīn*..." dedi.
>
> Ḫalīfe -Zindānda ne ḳadar maḥbūs var ise cümlesini ʿafv etdim dedi. Cāriye "*Vallāhi...*" diyerek āyeti ikmāl eyledikde Hārūn:
>
> -Cenāb-ı Ḥaḳḳ şāhid olsun seni ve bütün köle ve cāriyelerimi āzād etdim (s. 80)

Terzî Güzelinin Hikâyesi'nde, mesleğinde usta bir terzi kendisini çekemeyen kişilerle başa çıkmaya çalışmaktadır:

> -Vaḳtiyle Mıṣrda genc ve güzel olmaḳla berāber ṣanʿatında ṣoñ derecede māhir bir terzī vardı. Bütün terzī eṣnāfı buña ḥased ediyorlar ve başına bir felāket getirmege çalışıyorlardı. Terzī bunlarla uġraşmaḳdan bī-zār olaraḳ bir gün Ḥicāza ʿazīmet etdi (s. 84).

Tüccârzâdelerin Hikâyesi'nde, halk tüccarın müsrif oğullarının kendi çocuklarına kötü örnek olacakları endişesiyle onlarla mücadele etmektedir:

> -Falan tüccārıñ oġulları babalarınıñ terk etdigi ḥesābsız mālı sefāhat u rezālet içinde telef edip şimdi şöyle bir ḥāle dūçār oldular. Eger bunlara ṭarafıñızdan bir cezā tertīb edilmez ise yarın bizim evlādlarımız da bunlar gibi yaparlar. Ricā ederiz bunları teʾdīb ediñiz ki digerlerine deʿibret olsun. Böyle ḥarekete kimse cesāret edemesin (s. 90).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, şehzâde ve çocukları korsanlarla mücadele etmektedir:

> Fi'l-vāḳiʿ şehzāde otuz yaşına geldigi zamān iki evlādı ve ḳırḳ ḳadar maʿiyyeti ile bir gemiye süvār olaraḳ teferrüc etmekde iken bir ḳorṣan sefīnesine teṣādüf etdiler. Frenk ḳorṣanları bunları esīr ve gemiyi żabṭ edip kendi memleketlerine götürdüler. Orada şehzādeyi, evlādlarını, adamlarını ayrı ayrı pazarda ṣatdılar (s. 107).

Şâh ile Şeyhin Hikâyesi'nde, şâh hayırsız evladıyla uğraşmaktadır:

> Büyük oġlu ġāyet cesūr u bahādır, ikinci oġlu ṣoñ
>
> derece ḫayr-ḫ^{v}āh u müdebbir, küçük oġlu ise fevḳa'l-ʿāde ḫuysuz ve muẕur çıḳdı. Şāh iki iyilik oġullarından pek memnūn ve küçük oġlundan ise ṣoñ derece maḥẕūn idi (s. 112-113).

Evlâd Acısıyla Helâk Olan Şâhın Hikâyesi'nde, şâh, oğlunun acısıyla mücadele etmektedir:

> Zamān-ı evāʾilde bir şāh olup bunuñ da ġāyet ʿāḳil ü müdebbir fevḳa'l-ʿāde cesūr u bahādır bir oġlu vardı. Bir gün şehzāde yürek ṣancısı ile ḫastalandı. Memleketde ne ḳadar hekīm ü ṭabīb var ise cümlesi celb edilerek tedāvisine ihtimām olundu ise de bir fāʾide ḥāṣıl olmadı nihāyet şehzāde bu ḫastalıḳla vefāt etdi (s. 119).

1.2.6.1.4. Gurbete Gidiş ve Gurbetten Dönüş Motifi

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde, şâh şeyhin kerametiyle bir çölün ortasına düşer:

> Pādişāhım şimdi ṣoyunup bu ṣuya giriñiz. Size ʿacāyib göstereyim
>
> dedi. Şāh ṣuya girdi. Başını daldırıp çıḳardı. Kendini tenhā bir ṭāġ eteginde ve sāḥil-i deryāda buldu. Ḥayrān ḥayrān, ne yapacaġını bilmeyerek eṭrāfa nigerān oldu. Kendi kendine:
>
> -Gördüñ mü şeyḫ beni ʿilmle böyle ṣaḥrāya ve beyābāna atıp taḫtımı elimden aldı (s. 13).

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde, şeyh suya girdiğinde keramet göstererek Şam'a gider:

> Şeyḫ ṣuya girdikden ṣoñra tekrār çıḳmadı, ḳabıñ içinde sırra ḳadem başmış ve ḳuvvet-i kerāmetle Şām vilāyetine gitmişdi (s. 16).

Terzî Güzelinin Hikâyesi'nde, tüccar ve terzi önce Kâbe'ye sonra da Bağdat'a giderler:

> Tüccār ile terzī ḳalḳıp Kaʿbeye gitdiler (s. 85).
>
> (…)
>
> Mevsim-i ḥac ḫitām bulup ḫüccācıñ zamān-ı ʿavdeti geldikde terzī tüccārıñ nezdine gidip onuñla berāber Baġdāda gitmegi teklīf ederek dedi:
>
> -Beni de berāberce Baġdāda götürüñüz. Yolda size ḫidmet ederim. Orada da belki benim ḫidmetimden müstefīd olursunuz (s. 85).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, şehzâde gemide karşılaştığı tüccarlar sayesinde asıl memleketine geri dönebilmiştir:

> Şāh ṭarafından birçoḳ inʿām u iḥsāna nāʾil olmaḳ maḳṣadıyla bunları doġruca kendi memleketlerine götürüp şāha ḫaber verdiler. Şāh oġlunuñ otuz sene ṣoñra bu vechle ʿavdetini görünce fevḳa'l-ʿāde memnūn olaraḳ hemān taḫtından inip birini şehzādeye verdi o da gemideki tüccārlara pek büyük ikrām u iḥsānda bulundu (s. 110)

1.2.6.1.5. Olağanüstülükler

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde, şeyhin gösterdiği bütün kerametleri olağanüstü olarak değerlendirmek mümkündür:

> Şeyḫ ṣuya girdikden ṣoñra tekrār çıḳmadı, ḳabıñ içinde sırra ḳadem başmış ve ḳuvvet-i kerāmetle Şām vilāyetine gitmişdi (s. 16).

Hızr Aleyhi's-selâm'ın Hikâyesi'nde, nurlu adam olarak bilinen kişinin Hızır'a dönüşmesi olağanüstü bir özelliktir:

> -Ben o ḳadar zamāndır görmek istediğiñ Ḫıżırım.
>
> Diyerek gözden ġā'ib oldu (s. 51).

Şerbetçi Güzeli ile Zencî Hikâyesi'nde, çocuk ve seyyah defineyi çıkarmaya gittiklerinde seyyah efsunlu sözler söyler:

> Seyyāḥ bir efsūn oḳuyup üfledikde zencī ṭaşı bıraḳıp bir kenāra çekildi.
>
> Dervīş ile çocuḳ geçdiler. Biraz ötede dīger bir demir ḳapı gördüler. Bunu da seyyāḥ açdı. İçeride iki dāne azġın arslan vardı. Bunlarıñ üzerine hücūm etdiler. Dervīş bir şeyʾler oḳuyup üfledikde ḥayvānlar
>
> gözden ġā'ib oldular (s. 57-58).

Terzînin Hikâyesi'nde, Hz. Îsâ'nın duasıyla terzinin ölen karısı önce dirilir, sonra tekrar ölür:

> Terzī aġlayaraḳ zevcesini techīz ü tekfīn ile defn etdi. ʿAhdi vechle ḳabri başında oturup āh u enīne ve icrā-yı māteme başladı. Bir gün ʿĪsā ʿaleyhi's-selām oradan geçiyordu. Bu genci görüp merāḳ etdi. Sebebini orada mezārıñ başında böyle aġlamasınıñ neden neşʾet eyledigini ṣorduḳda terzī keyfiyyeti naḳl u ḥikāye etdi. Cenāb-ı Mesīḥ bu genciñ ḥāline acıyaraḳ el ḳaldırıp duʿā eyledikde ḳadın dirilüp mezārdan çıḳdı (s. 60).

> Ḥażret:
>
> -Haydi bu adamı berāber vālīniñ nezdine götürelim. Ben ḥaḳīḳat-i mesʾeleyi söylerim.
>
> Diyerek terzīyi alıp vālīniñ sarāyına geldi ve mā-cerāyı olduġu gibi ḥikāye eyledikden ṣoñra yine el ḳaldırıp duʿā etmekle ḳadın tekrār vefāt eyledi (s. 62).

Serçe Kuşunun Hikâyesi'nde, serçe ile kartalın konuşması ve Hz. Süleymân'ın serçeyi nedimi yapması normal olmayan durumlardır:

> Serçe ḳartalıñ bu ṭavr-ı emrānesinden dişisiniñ yanında olduġu için ḥiddet ederek ve ġayrete gelerek:
>
> -Haydi işiñe git. Ben gelemem.
>
> Dedi. Ḳartal serçeniñ bu cevābına ḥayretle baḳdı:
>
> -Baña emr etdi. Her ḥālde seni götüreceğim (s. 71).

> Cenāb-ı Süleymān onu talṭīf eyleyip nedīm etdi (s. 71).

Zâhid Bersîsâ'nın Hikâyesi'nde, Bersîsâ'nın gösterdiği kerametler, şeytanın insan ve pîr kılığına girmesi, şeytanın kaş göz işareti yaparak şeyhin kendisine secde etmesini sağlaması olağanüstü durumlardandır:

> Duʿāsı müstecāb enfās-ı şerīfesi her derde devā vü ʿilācdı. Kerāmeti ẓāhir olduġundan ḳapısı merciʿ-i erbāb-ı ḥācāt idi (s. 96)

> Aḳşam olup ortalıḳ ḳarardıḳda bu kere şeyṭān insān ḳıyāfetinde zāhidiñ nezdine geldi (s. 98).

> Şeyṭān bir pīr ṣūretinde arayan adamlarıñ ḳarşılarına çıḳıp ṣordu:
>
> -Böyle telāşla ne arıyorsuñuz?
>
> -Şāhıñ ḳızı "Berṣīṣā"nın ṣavma'asından çıḳıp gitmiş (s. 99).

> -O ḥālde ḳaşıñla gözüñle īmā ederek baña secde et dedi. Şeyḫ de secde eyledi (s. 100).

Ara hikâyede, iki kuş arasındaki konuşmalar olağanüstü durumlara örnek gösterilebilir:

> -Ey Ayas ḳuş dilini ögrendim diyorduñ bu ḳuşlarıñ ne dediklerini diñle de baña ḫaber ver.
>
> Diye emr etmekle vezīr biraz diñledikden ṣoñra:
>
> -Şāhım bu ḳuşlardan biriniñ bir oġlu ve dīgeriniñ bir ḳızı varmış oġul babası dīgerinden ḳızını gelin olaraḳ istiyor. Ḳız babası da ḳızı için aġırlıḳ olmaḳ üzre beş yüz ḫarāb ḳarye ṭaleb ediyor (s. 102).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, şehzâde ve kadının karşısına canavar deliği çıkar:

> Şehzāde hemān o ṭarafa gitdi ve uzaḳdan bir ışıḳ görmekle bir cānavārıñ deligi olduġunu añlayaraḳ oradan çıḳıp ḳurtulmaġı düşündü ve genc ḳadını berāber alaraḳ o aydınlıġa doġru ileriledi (s. 109).

Hârût ve Mârût Hikâyesi'nde, iki meleğin âşık oldukları kadının kocasını öldürmeleri ve kadınla zina etmeleri örnek gösterilebilir:

Ḳadın:

- Duruñuz biraz şarāb getireyim. İçip ẕevḳyāb olalım. Ṣoñra size teslīm-i nefs ederim.

Dedi ve bir dostu şarāb getirdi. Üçü birden bunu içdiler. Sarḫoş oldular. O ṣırada ḳadın ile buluşdular. Baʿdehu ḳadın:

-Şimdi ḳocam gelir ve sizi burada bu ḥālde görür ise hepimizi telef eder. Yāḫūd baġırıp çaġıraraḳ cümlemizi rezīl ü bed-nām eyler. Bināʾen-ʿaleyh şāyed gelir ise der-ḥāl üzerine hücūm edip ḳatl ediñiz ki biz de tehlikeden ḫalāṣ olalım. Rüsvā-yı ʿālem ü bed-nām olmayalım.

Demekle Hārūt ve Mārūt buña rāżī oldular. O ṣırada ḳadınıñ zevci geldi. Melekler mezbūreniñ tertībi vechle ḥerīfi üzerine hücūm ederek ṭutup itlāf u ḳatl etdiler (s. 115).

1.2.6.1.6. Sihir ve Tılsım Motifi

Şerbetçi Güzeli ile Zencî Hikâyesi'nde "tılsım"lı bir define vardır ve bu define şerbetçinin oğlunun yüzüyle açılacaktır:

-Ben bu memleketde bulunan defīneden ḫaberdārım. Onuñ ṭılsımı seniñ yüzünden açılacaḳdır. Berāber gidip defīneyi çıḳaralım (s. 57).

Terzî Güzelinin Hikâyesi'nde Feleknâz, vezirlerin şâha "sihir" yaptıklarını söylemektedir:

Ẓann ederim ki bu vezīrler size siḥir yapmışlardır. Her gece öldürürüm diyorsuñ ṣoñra bir şey yapmıyorsuñ (s. 89).

1.2.6.1.7. Hile ve Aldatma Motifi

Hikâye-i Kırk Vezîr'de Feleknâz şehzâdeye âşık olduğu için şâhı öldürmek istemektedir ve kendince bir hile tertip etmiştir:

-Ey Feleknāz! Benim derdim sensiñ. Seni seviyorum. Āteş-i ʿaşḳıñla yanıyorum. Benim ile berāber olur, benim olmaġa söz verir iseñ babamı öldürüp yerine geçecegim, seni de alacaġım. Tāc u taḫt, salṭanat cümlesi elimizde olur. Benim gibi bir genc ile ẕevḳ ṣafā edersin.

Dedi. Ben de rāżī olmadım. Bu aḥvāli size bildirecegimi añladığından beni öldürmege ḳalḳışdı. Cān havliyle feryād u fiġāna başladığım cihetle ḳorḳdu ve ḳaçdı. İşte şāhım maʿlūmuñuz olsun ki bunuñ size ḳaṣdı vardır. Seni öldürmek ve yerine geçmek ārzūsundadır (s. 8).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, Feleknâz hikâye sonunda şâhı şehzâdeyi öldürme konusunda ikna etmeye çalışmaktadır ve bunu yaparken de yalana başvurur:

> Ey şāh-ı ṣāḥib-cāh bu ḥikāyeden maʿlūmuñuz olsun ki bu ẓālim oġluñ da o ġaddār şehzādeniñ yolunu ṭutmuşdur.
>
> Siziñ sözüñüze ve suʾāliñize bile cevāb vermege tenezzül etmiyor. Çünkü üstād elinden terbiye görmemişdir. Ögrendigi ʿilmiñ de fāʾidesi yoḳdur.
>
> Çünkü edeb ü terbiyeden maḥrūmdur. Bunuñ netīcesi olaraḳ saña ḳarşı ḫāʾin ü ʿāṣī olup ḥayātıña ḳaṣd ediyor, bana da el uzadıyor. Bundan büyük ne ḳabāḥat olur (s. 22).

Şerbetçi Güzeli ile Zencî Hikâyesi'nde şerbetçinin oğlu seyyahı zehirlemek istemektedir:

> -Zehirlemek münāsib degildir. Artıḳ yanımızdan gitmesini söyleyelim ve ḳoġalım
>
> faḳaṭ çocuḳ buña rāżī olmadı. Seyyāḥıñ siḥirbāz ve ḫavāṣ ṣāḥibi olduġu cihetle kendilerine bir fenālıḳ ederek intiḳām alacaġını ileri sürerek zehrlemek ve öldürmek ḫuṣūṣunda ışrār edip babasını ḳandırdı (s. 58-59).

Terzînin Hikâyesi'nde, terzi Hz. Îsâ'nın nefesiyle dirilen karısı için eve elbise almaya gittiğinde mezarın başına vali gelir ve kadın kendisini bu hâle getirenin bir harami olduğunu söyler. Vali bunun üzerine kadını saraya götürür. Terzi bunu duyunca saraya gider ve eşini geri ister. Kadın ise terzinin kendisini o hâle sokan harami olduğunu söyler:

> -Mezārıñ üzerindeki ḳadını vālī sarāyına gönderdi.
>
> Dediler. Terzī ḳoşaraḳ vālīniñ sarāyına gitdi ve ʿarż-ı ḥāl edip o mezārıñ üzerinde bulup getirdigiñiz ḳadın benim ḥelālimdir. Vefāt etmişdi. Aramızdaki ʿahd u mīṡāḳ vechle ḳabri yanında oturup aġlamaḳda iken Ḥażret-i ʿĪsā teşrīf ile gördüler. Benim niyāzım üzerine duʿā edip bunu tekrār ḥayāta iʿāde eylediler. Şimdi mezbūreniñ baña teslīmini ricā ederim.
>
> Dedikde vālī ḳadını celb ile ondan ṣordu.
>
> Mezbūre ḳocasını ve sözünü tamāmıyla inkār edip:
>
> -Efendim bu adam yalan söylüyor. Benim zevcim degildir. Ancaḳ beni yolda ṭutup ṣoyan bu ḥarāmīdir. Bunu Cenāb-ı Ḥaḳḳ kendi cezāsını

bulmaḳ üzere buraya gönderdi. Şu ḫāʾin ḥerīfi ṭutup iʿdām ediñiz. Çünkü eger ḥayātda ḳalır ise yine ḫırsızlıḳ eder.

Vālī terzīniñ ḳollarını arḳasına bağladıp:

-Götürüñ bunu aṣıñız.

Diye emr etmekle bī-çāreyi bağlayaraḳ ve boynuna da ip ṭaḳaraḳ siyāsetgāha doġru çekmege başladılar.

Bunlar gider iken ḥikmet-i Ḫudā Cenāb-ı ʿĪsā ḳarşılarına çıḳdı ve bu adamı nereye gö[tü]rüyorsuñuz diye ṣordu.

Vālīniñ adamları mesʾeleyi añlatdılar. Ḫażret:

-Haydi bu adamı berāber vālīniñ nezdine götürelim. Ben ḥaḳīḳat-i mesʾeleyi söylerim.

Diyerek terzīyi alıp vālīniñ sarāyına geldi ve mā-cerāyı olduġu gibi ḥikāye eyledikden ṣoñra yine el ḳaldırıp duʿā etmekle ḳadın tekrār vefāt eyledi. O zamān terzī düşdügü varṭadan ḳurtuldu. O ḳadar aġladığına nādim ü peşīmān olaraḳ ḳadınlarıñ ṣadāḳatine iʿtimād olunamayacaġını añlayaraḳ ḫānesine ʿavdet etdi.

İşte şāhım bu ḥikāyeden de müstebān oluyor ki ḳadınlarıñ ekserīsi nāḳıṣatü'l-ʿaḳl u serīʿatü'l-infiʿāl olup mekr ü ḥīleye meyyāldirler (s. 61-62).

Terzî Güzelinin Hikâyesi'nde, tüccarın karısı, hulle için evlendiği terziden boşanmamak için hileye başvurur:

Bir müddet ṣoñra tüccār bir gün zevcesiyle aralarında münāzaʿa vāḳiʿ olduġundan sevḳ-i ḥiddetle aġzından ṭalāḳ-ı selāse sözünü çıḳardı. Baʿdehu peşīmān olup tecdīd-i nikāḥ sevdāsına düşdü ise de ḥulle icrā edilmeksizin mümkün olamayacaġını bildiginden Mıṣırlı terzīye gelip keyfiyyeti añlatdı. Buña muvāfaḳat etmesini ricā etdi. Terzī rāżī olduġundan ḳadın ile ʿaḳdi icrā edilip birbirini görmemeleri için ḳarañlıḳ bir odada zifāfa ḳoydular. Faḳaṭ ḳadın mekkār u ḥīlekār olduġundan berāberinde olacaḳ adamı görmek için yanına evvelce mūm almışdı. Bunu yaḳaraḳ odayı tenvīr eylemekle terzī ile ḳadın birbirini gördüler ve yek-dīgerini cān u göñülden sevdiler (s. 86).

1.2.6.1.8. İftira Motifi

Hikâye-i Kırk Vezîr'de Feleknâz, şehzâdenin kendisine tecavüz etmeye kalkıştığını iddia ederek pâdişâha anlatır ve şehzâdeye iftira atar:

- Ey şevketli şāhım! Merāḳını izāle etmek, derdini añlamaḳ üzere baña gönderdigiñ oġluñ ḫāṣā seniñ evlādıñ degildir, sebeb-i ḥüzn ü teʾellümünü ögrenmek için neden maḥzūn olduġunu, derdi ne idigini suʾāle başladığım zamān baña el uzadıp tecāvüze cesāret etdi. Ben de mümāneʿat etdim (s. 8).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, Feleknâz, eşine şehzâdenin kendisine el uzattığını söylemektedir:

> Bunuñ netīcesi olaraḳ saña ḳarşı ḫāʾin ü ʿāṣīī olup ḥayātıña ḳaṣd ediyor, bana da el uzadıyor (s. 22).

1.2.6.1.9. Hapsedilme Motifi

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde pâdişâh oğlunu öldürmekten vazgeçmiştir ancak onu "hapse attırmıştır":

> Şehzādeyi celb ile mā-cerāyı ṣordu ise de genc şaḳḳ-ı şefe edip cevāb vermedi. Şehzādeniñ ḫ[v]ācesi de meydānda yoḳdu.
>
> Bunuñ üzerine taḥḳīḳ-i keyfiyyet edilmek üzere şehzādeyi ḥabse gönderdi ve kendi de ṣayd u şikāra gitdi (s. 18).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, pâdişâh oğlunu terbiye edebilmek için hoca ve lalaların yaptıklarına ek olarak oğlunu "hapse attığını" görmekteyiz:

> Vaḳtiyle bir pādişāh olup ġāyet güzel bir oġlu vardı. Oġlunuñ mükemmel terbiye ve taḥṣīl görmesi için oña bir ḫ[v]āce ve bir de lālā taʿyīn etmiş ve bunlara şehzādeniñ bir fenā ḥareketini, bir terbiyesizligini gördüklerinde bilā-raḥm teʾdīb etmelerini emr eylemişdi. Ḥattā evlādınıñ eñ küçük bir ḳuṣūrunu ʿafv etmez, ḫ[v]ācesiniñ ḍarb u tekdīrinden başḳa kendi de bir odaya ḥabs ederek yigirmi dört sāʿat aç ve ṣusuz bıraḳırdı (s. 19).

Bel'am Bâ'ûrâ Hikâyesi'nde hapsedilme motifini "zindana gönderme" şeklinde de görmekteyiz:

> Bu sözler üzerine şāh şehzādeyi ḳatlden ṣarf-ı naẓar ederek yine zindāna gönderdi ve kendi de ṣayd u şikāra gitdi (s. 46).

Vezîr-i Dânânın Hikâyesi'nde vezirin "hapsedildiğini" görmekteyiz:

> Biraz ṣoñra pādişāh ṭarafından meʾmūrlar gelerek vezīri ṭutup ḥabse götürdüler.
>
> Vezīr maḥbesde bir müddet ḳaldı (s. 73).

1.2.6.1.10. Kurtarıcı Motifi

Metnin genelinde vezirlerin, şehzâdenin öldürülmemesi için şâha hikâyeler anlatmaları ve şehzâdenin kırk günlük suskunluğunun bitişiyle ve cariyelerin de Feleknâz aleyhine şâhitlik yapmaları şehzâdeyi kurtarmak içindir:

> Şāh mā-cerāyı ber-tafṣīl naḳl u ḥikāye eylemekle dīvānda ḥāżır bulunan ḳırḳ vezīrden birinci vezīr söze başlayaraḳ:
>
> -Cenāb-ı Ḥaḳḳ ʿömr ü ʿāfiyyet-i şāhānelerini müzdād buyursun. Ḳadın sözüne baḳıp yegāne evlādıñıza ḳıymaḳ, Allāhıñ emrine, peyġamberiñ şerīʿatine muḫālif iş görmek doġru degildir. Bir ḳadınıñ sözüyle ʿamel etmek, oña iʿtimād edip iş görmek cāʾiz degildir. Eger şehzādeniñ bu ḥareketine şāhid var ise o zamān fermān pādişāhımıñdır (s. 9).

> O zamāna ḳadar ḳorḳularından sükūt etmiş olan birḳaç cāriye de şehzādeniñ ḥaḳīḳati söylediğini Feleknāzıñ gence nā-meşrūʿ teklīfde bulunduġunu ḳapınıñ öñünde duyduḳlarını beyān ile şehādet eylediler (s. 124).

Hızr Aleyhi’s-selâm’ın Hikâyesi’nde, pâdişâh kendisine Hızır’ı göstereceğim diyen adam ona Hızır’ı gösteremeyince adama ceza vermek ister. Hz. Hızır sayesinde bu adam pâdişâhın gazabından kurtulur:

> -Ben o ḳadar zamāndır görmek istediğiñ Ḫıżırım.
>
> Diyerek gözden ġā’ib oldu.
>
> Pādişāh hemān yerinden ḳalḳıp dışarı çıḳdı. Her ṭarafa gidip aradı ise de pīrden bir nişān bulamadı. Nihāyet maḳāmına ʿavdetle:
>
> -Bu ḳadar yıldır Ḫıżr ʿaleyhi's-selāmı görmek ister idim. Elḥamdülillāh nāʾil oldum. Naṣīḥatlerini diñledim. Vezīrlerimiñ aṣīlzādesini baña ḫaber verdi.
>
> diyerek o faḳīr adama birçoḳ māl iḥsān etdi (s. 51-52).

Terzînin Hikâyesi’nde, terzi Hz. Îsâ sayesinde içinde bulunduğu durumdan kurtulmuştur:

> -Haydi bu adamı berāber vālīniñ nezdine götürelim. Ben ḥaḳīḳat-i mesʾeleyi söylerim.
>
> Diyerek terzīyi alıp vālīniñ sarāyına geldi ve mā-cerāyı olduġu gibi ḥikāye eyledikden ṣoñra yine el ḳaldırıp duʿā etmekle ḳadın tekrār vefāt eyledi. O zamān terzī düşdügü varṭadan ḳurtuldu (s. 62).

Hârûnü'r-Reşîd ile Câriye Hikâyesi'nde, cariyenin okuduğu ayetlerle hem cariye ölümden kurtulmuş hem de hapisteki mahkûmlar affedilmiştir:

> -Yā emīrü'l-müʾminīn! Cenāb-ı Ḥaḳḳ Ḳurʾān-ı Kerīminde "*ve'l- kāẓimīn*.." buyurmuşdur.
>
> Dedikde der-ḥāl ḫalīfeniñ ġażabı sākin oldu. Yine cāriye āyet-i kerīmeyi ḳırāʾatde devām ile "*ve'l-ʿāfīn*..." dedi.
>
> Ḫalīfe -Zindānda ne ḳadar maḥbūs var ise cümlesini ʿafv etdim dedi. Cāriye "*Vallāhi...*" diyerek āyeti ikmāl eyledikde Hārūn:
>
> -Cenāb-ı Ḥaḳḳ şāhid olsun seni ve bütün köle ve cāriyelerimi āzād etdim (s. 80).

Bâyezîd-i Bestâmî Hazretleri'nin Hikâyesi'nde, Bestâmî hasta bir köpeğe yardım ederek onu hastalıktan kurtarmış ve iyileşmesine vesile olmuştur:

> -Evliyāullāhdan Bāyezīd-i Besṭāmī Ḥażretleri bir gün çārşūdan geçerler iken ʿillet-i cerebe mübtelā olmuş, tüyleri dökülerek ölüm derecelerine gelmiş bir köpek gördüler. Bu ḥayvāna merḥamet edip bir maḥale ḳoydular. Kelbiñ uyuzluġu ve żaʿfı gidip iyi oldu (s. 82).

Metnin en sonunda şâh oğlunu tam öldürtecekken şehzâdenin hocası gelir ve her şeyi anlatır. Ayrıca Feleknâz'ın şehzâdeye âşık olduğunu duyan cariyeler de bildikleri her şeyi anlatırlar ve bu sayede şehzâde ölümden kurtulmuş olur:

> Şehzāde ḫ[v]ācesiniñ yüzüne baḳdı. Üstād işāretle söylemesini emr eylediginden genc mā-cerāyı olduġu gibi ḥikāye eyledi. O zamāna ḳadar ḳorḳularından sükūt etmiş olan birḳaç cāriye de şehzādeniñ ḥaḳīḳati söylediğini Feleknāzıñ gence nā-meşrūʿ teklīfde bulunduġunu ḳapınıñ öñünde duyduḳlarını beyān ile şehādet eylediler. Nihāyet Feleknāz inkār edemeyip iʿtirāf-ı ḳabāḥat etdi.
>
> Bunuñ üzerine şāh oġlunu der-āġūş ederek gözlerinden öpdü (s. 124).

1.2.6.1.11. Mükâfatlar ve Cezalar

1.2.6.1.11.1. Mükâfatlar

Hasta Şehzâdenin Hikâyesi'nde, doktor şehzâdeyi iyileştirdiği için şâh doktora mal ihsan eder:

> Sekiz doḳuz gün ẓarfında çocuḳ tamāmıyla ifāḳat buldu.
>
> Şāh ṣoñ derecede memnūn olaraḳ ṭabībe vāfir māl ikrām u iḥsān etdi (s. 29).

Hızr Aleyhi's-selâm'ın Hikâyesi'nde, şâh Hz. Hızır'ı kendisine gösteremediği için adamı her ne kadar öldürmek istese de adamın kendisine vezirlerin gerçek yüzlerini göstermesi sebebiyle ona birçok mal verir:

> -Bu ḳadar yıldır Ḫıżr ʿaleyhi's-selāmı görmek ister idim. Elḥamdülillāh nāʾil oldum. Naṣīḥatlerini diñledim. Vezīrlerimiñ aṣīlzādesini baña ḫaber verdi.
>
> diyerek o faḳīr adama birçoḳ māl iḥsān etdi (s. 51-52).

Tüccârzâdelerin Hikâyesi'nde, vali, pişman olup doğru yolu buldukları için çocuklara bir çiftlik hediye eder:

> -Ey sefīh ü bed-baḫtlar. Siz ne için böyle ḥāl ü ḥareketde bulunduñuz?
>
> Diyerek cellādı emr etdi. Tüccārzādeler niyāza başlayıp:
>
> -Ey devletli vālī, bizim bu ḥālimizden, isrāf u sefāhatimizden dolayı bizi ḳatl ü cezā-dīde etmeyiñiz. Çünkü ḳabāḥat bizim degil babamızıñdır. Zīrā ḥīn-i vefātında bizi Allāh Teʿālāya emānet etmeyip māla güvendi. Māla ışmarlanan evlādıñ ʿāḳıbeti böyle olur.
>
> Demeleriyle bu cevābları vālīniñ ḫoşuna gitdiginden:
>
> -Eger böyle bir cevāb vermemiş olsa idiñiz sizi ḳatl edecekdim haydi ʿafv etdim.
>
> Dedi. Baʿdehu ölünceye ḳadar geçinmek üzre bunlara birer çiftlik iḥsān eyledi (s. 91).

Vezîrzâdenin Hikâyesi'nde, şâh cellada vezirin oğlunu öldürdüğü için hediyeler verir:

> Zindānda bir maḥkūmuñ kesdigi ḳafasını ḥużūra götürdü.
>
> Fi'l-vāḳiʿ şāh emriniñ ic[r]ā olunmasından maḥẓūẓ olaraḳ cellāda ḫilʿat iḥsān etdi (s. 93).

Vezîrzâdenin Hikâyesi'nde, şâh kendisine vezirin oğlunun ölmediğini haber veren birine ihsanda bulunacağını söyler. Vezir oğlunu şâhın karşısına çıkardıktan sonra şâh onlara mal ihsan eder. Ancak vezir ve oğlu bunu kabul etmez. Şâh kabul etmemelerine rağmen hem vezir ve oğluna hem de fakirlere ihsanda bulunur:

> -Şāhım Cenāb-ı Ḥaḳḳ seniñ şu ḥāline merḥamet buyurup genci diriltse ve yanına gelse ḳabāḥatini bağışlar mıydıñ? Böyle bir muʿcizeniñ ḥāṣıl olduġu müjdesini getirene ne verirdiñ?

> Şāh -(Başını ḳaldırıp vezīre baḳaraḳ) Āh! Eger böyle olsa idi ḫazīnemde ne var ise müjde getirene verirdim. Memleketi de gence baḫş ederdim.
>
> Şāhıñ a‘māḳ-ı ḳalbinden çıḳdığına şübhe olmayan bu sözleri işiden vezīr berāberce getirip ḳapınıñ öñünde bıraḳmış olduġu oġlunu odaya çaġırdı. Genc girip şāhıñ elini ve etegini öpdü. Müşārün-ileyh bunu görünce bayıldı.
>
> Vezīr ile oġlu yüzüne gül ṣuyu dökerek müşārün-ileyhi kendine getirdiler. Şāh o ḳadar memnūn u mesrūr oldu ki vezīre:
>
> -Haydi ḫazīnemde ne var ise seniñdir. Al götür diye emr etdikde vezīr yer öpüp:
>
> -Şāhım benim mālım ve mülküm de siziñdir. Gerek ben ve gerek oġlum siziñ iki ḳuluñuzuz. Ḥaḳḳ Teʿālā Ḥażretleri size ‘ömr ü ʿāfiyet iḥsān buyursun da biz de sāyeñizde kāmrān olalım.
>
> Demekle şāh ṣoñ derecede memnūn oldu. Yine icrā-yı ḥükūmet ü salṭanata başlayaraḳ gence birçoḳ inʿām u iḥsānda bulunduġu gibi fuḳarāya da beẕl-i ṣadāḳāt etdi ve maḥbūsları ʿafv eyledi (s. 94-95).

1.2.6.1.11.2. Cezalar

Metnin tamamına bakıldığında eski toplumlardaki suç ve ceza anlayışı bariz bir şekilde görülmektedir. Eski dönemlerde işlenen suçlar ve bu suçlara verilen bazı cezalar metinde yer almaktadır.

Ercan, Osmanlı dönemindeki suçları “birinci kısım suçlar ve cezaları”, “ikinci kısım suçlar ve cezaları” ve “üçüncü kısım suçlar ve cezaları” olmak üzere üçe ayırır (2014, s. 170). Yurtseven, bu suçları “hadd suç ve cezaları”, “şahsa karşı işlenen cürümler” ve “ta’zir suç ve cezaları” olarak sınıflandırır (2001, s. 270-272). Ercan birinci kısım suçların içerisine yaralama ve öldürmeyi alırken (2014, s. 170), Yurtseven bu suçları şahsa karşı işlenen cürümler sınıfına katmaktadır (2001, s. 271). Ercan ikinci kısım suçlar sınıfına zina, namuslu birine zina yaptığına dair iftira atmak ve hırsızlık gibi suçları alırken (2014, s. 170), Yurtseven aynı suçları hadd suçlar sınıfına almaktadır (2001, s. 270-271). Ölüm, teşhir, sürgün, hapis, kınama gibi cezaları Ercan üçüncü kısım suçlar içerisine alırken (2014, s. 170), Yurtseven aynı suçları ta’zir suç olarak görmektedir (2001, s. 272). Bu suçları ve cezalarını metinde şu şekilde görüyoruz:

1.2.6.1.11.2.1. Hapis Cezası

Metinde daha çok “zindana atma” şeklinde geçmektedir:

> Pādişāh vezīriñ bu ḥikāyesinden mütenebbih olaraḳ şehzādeyi tekrār zindāna gönderdi ve kendi daḫı ṣayd u şikāra gitdi (s. 39).

> Şāh yine vezīrleriniñ ricā vü iltimāsıyla ḳatlden ferāġat eyleyip ḥabse gönderdigini söyledikde mezbūre şehzāde ḥaḳḳındaki ġayẕ u kīnini taṭmīn etmek sevdāsından bir dürlü vazgeçmedigi cihetle ilḳā-yı fitne vü fesāda āġāz ile söze başladı (s. 69).

1.2.6.1.11.2.2. Çengele Asma Cezası

Ara hikâyede karşılaşmaktayız. Hikâyede geçen çengel kasaplarda hayvanların asıldığı çengeldir.

> Efendim bu adamı pāre pāre edip ḳaṣṣāb çengellerine aṣmalıdır. Bunu görenlere ʿibret olsun ve bir daha pādişāhlara yalan söylemek cesāretini kimse kendinde bulamasın cevābını verince o ẕāt-ı nūrānī:
>
> -Evet vezīriñ ḥaḳḳı vardır (s. 50).

1.2.6.1.11.2.3. İşkence ve Ölüm Cezası

Metnin sonunda şâhın eşi Feleknâz’ı atların kuyruklarına bağlayıp kırbaçlattığını ve daha sonra da Feleknâz’ın ölümünü görmekteyiz:

> Baʿdehu böyle büyük bir iftirāya cürʾet etmiş olan ḳadınıñ tertīb-i cezāsını emr eyledi. İki dāne semiz ve azġın at getirdiler. Feleknāzı bunlarıñ ḳuyruḳlarına baġlayıp atları ḳırbacladılar. Ḥayvānlarıñ biri bir ṭarafa digeri öte ṭarafa ḳoşmaġa başlayıp ḳadını iki parça eylediler. Ṣoñra da her parçası bir çalı ve ṭaş üzerinde ḳaldı. Şāh bu ṣūretle ḳadınıñ cezāsını tertīb ü icrā etdikden ṣoñra oġluna olan muḥabbeti ḳat ḳat tezāyüd eyledi (s. 124).

1.2.6.1.12. Dinî Motifler

1.2.6.1.12.1. Mucizeler

1.2.6.1.12.1.1. Ölüleri Diriltme Mucizesi

Hz. Îsâ'ya verilen mucizelerden biridir. Hz. Îsâ, mübarek nefesiyle ölmüşleri diriltebilmekteydi. Çünkü kendisi de Cebrail'in, annesi Meryem'e üflediği ruhla can bulmuştur (Pala, 2020, s. 235; Onay, 2019, s. 225).

> Terzī ḳoşaraḳ vālīniñ sarāyına gitdi ve ʿarż-ı ḥāl edip o mezārıñ üzerinde bulup getirdigiñiz ḳadın benim ḥelālimdir. Vefāt etmişdi. Aramızdaki ʿahd u mīṣāḳ vechle ḳabri yanında oturup aġlamaḳda iken Ḥażret-i ʿĪsā teşrīf ile gördüler. Benim niyāzım üzerine duʿā edip bunu tekrār ḥayāta iʿāde eylediler (s. 61).

1.2.6.1.12.1.2. Hayvanlarla Konuşma Mucizesi

Hayvanlarla konuşma mucizesi Hz. Süleymân'a verilmiştir (Pala, 2020, s. 411). Bu mucizeyi özellikle de edebiyatımızda Hüdhüd ile görmekteyiz (Onay, 2019, s. 378) ve bu metinde de Hz. Süleymân'ın serçe ve kartal gibi kuşlarla konuştuğunu görmekteyiz:

> -Ḥażret-i Süleymān ʿaleyhi's-selāmıñ ḫidmetinde bir serçe ḳuşu vardı. Bu ḥaḳīr ḳuş ḥużūrda birçoḳ laṭīfe-perdāzlıḳ oyunbāzlıḳ eder ve Cenāb-ı Süleymānı eglendirirdi. Bir gün nebiyyullāh serçeyi ḥużūrda görmediginden merāḳ edip ḥużūrda bulunan bir ḳartal ḳuşuna gidip serçeyi bularaḳ getirmesini emr etdi (s. 70).

1.2.6.1.12.1.3. Miraç Mucizesi

Hz. Muhammed'e Allah tarafından peygamber oluşunun on ikinci yılında verilen, Cebrail'in Burak adlı bir binekle peygamberin yanına gelerek peygamberi Mekke'den Mescid-i Aksâ'ya gidebilmesi için oradan alıp götürdükleri, peygamberin orada Allah'ı gördüğü rivayet edilen bir mucizedir (Levend, 2018, s. 129-130). Metinde bu mucizeye inanmayan bir pâdişâh görmekteyiz:

> Bir gün ḥükümdār-ı Mışrıñ meclisinde ṭoplanmış olan ʿulemā vü fużelā miʿrāc-ı şerīfe dāʾir mübāḥaṣe ediyorlardı. Resūl-i Ekrem ṣallallāhu Teʿālā ʿaleyhi vesellem Efendimiziñ semāvāta ʿazīmet, cennet ve cehennemi temāşā ile ʿavdet buyurduḳda yataḳlarını henüz ṣoġumamış bulduḳlarını ve devrilmiş olan ibrīḳden henüz ṣuyuñ tamām boşalmadıġını gördükleri ẕikr olundu.
>
> Pādişāh ḥayretle:

> -Bu sözler ʿaḳldan baʿīddir. Bu ḳadar yüz yıllıḳ mesāfe olan eflākı, faẕla olaraḳ da cennet ve cehennemi dolaşıp ʿavdet eyledikde yataġıñ ḥālā ṣıcaḳ, ibrīḳiñ henüz dökülmemiş olduġunu gördü diyorsuñuz. Böyle şeyʾlere ʿaḳl inanmaz. Bunuñ imkānı ve iḥtimāli yoḳdur.
>
> Diyerek ṣıḥḥat-ı miʿrāc-ı şerīfede tereddüd gösterdi (s. 10-11).

1.2.6.1.12.2. Şahsiyetler ve Peygamberler

1.2.6.1.12.2.1. Hârût ve Mârût

İsrailiyyât'a göre insanların girdikleri günahları görünce şaşkınlığa kapılan iki melektir. Allah'ın bu iki meleğe 'Eğer insanların terkibinde olan şehvet sizin terkibinizde de olsaydı hâliniz dahi insanların hâli gibi olurdu' dediğini ve bu iki meleğin de Allah'ın bu sözüne karşılık '*Sübhâneke ma-yenbakî lenâ en na'sıke*' dedikleri öne sürülmüştür. Sihir ve büyü yapmakla görevli iki melek olarak da bilinirler (Onay, 2019, s. 202; Pala, 2020, s. 194).

> -Cenāb-ı Ḥaḳḳ benī-Ādemi ḫalḳ ve şeyṭānıñ iġvāsıyla zelle-i maʿlūmeyi icrāyı müteʿāḳıb cennetden arża inzāl eyledikden ṣoñra evlād u aḥfādı çoġalıp yeryüzünde icrā-yı fesāda başladılar. O zamān meleklerden baʿżılarınıñ ḫāṭırına geldi ki:
>
> -ʿAcabā Rabbimiz bunları ne için ḫalḳ etdi? Bunlar icrā-yı fesād ediyor, ḳan döküyorlar.
>
> Bunuñ üzerine ʿālimü'l-ġuyūb ḥażretleri meleklere buyurdu:
>
> -Eger sizde de benī-Ādemde ḫalḳ eyledigim nefsi ḫalḳ etmiş olsam siz de icrā-yı fesād ederdiñiz.
>
> Melekler:
>
> -Ḫayır yā Rabbī! Biz ḳaṭʿiyyen fesād işlemeyiz ve onlarıñ yapdıḳları gibi fenālıḳ etmeyiz (s. 114).

1.2.6.1.12.2.2. Bel'am b. Bâ'ûrâ/Bel'am-ı Bâûr[2]

İsrailoğulları'ndan geldiği ve Mûsâ peygamber döneminde yaşamış bir zâhit olduğu söylenmektedir. Bazı yerlerde kâhin bazı yerlerde de peygamber olarak nitelendirilir (Harman, 1992, s. 389). İsm-i Azam duasını bilen bu kişinin ettiği beddualar karşılık

[2]Bel'am, Bel'âm, Bel'am b. Bâurâ, Bel'am b. Eber şeklinde de geçmektedir. Bkz. Harman, Ö. F. (1992). Bel'am b. Bâûrâ. *İslam ansiklopedisi* (Cilt 5, s. 389) içinde. İstanbul: TDV Yayınları.

bulmaktadır. Metinde hükümdarın adı geçmemekle birlikte Hz. Mûsâ ve askerleri Muâb ülkesine saldırmaya geldiğinde hükümdar ondan beddua etmesini ister Ancak zâhit kişi, bunu reddeder. Kaynaklarda rüşvet ve zorlamayla bedduada bulunmayı kabul ettiği söylenmekle beraber, incelediğimiz metinde onu ikna eden bir kadındır. Bu kişinin âbid bir mümin olduğu hâlde gerek cahilliğinden, gerek kadın sözünden gerekse de dünya arzusu yüzünden Allah yolundan saptığı söylenir (Pala, 2020, s. 65; Onay, 2019, s. 89; Güftâ, 2011, s. 212).

Bel'am Bâ'ûrâ Hikâyesi'nde yukarıda anlatılanlar bütünüyle yer almaktadır:

> -Ḥażret-i Mūsā ʿaleyhi's-selām zamānında nebī-i müşārün-ileyh[e] īmān etmemiş Bir ḳavim vardı. Bu ḳavim içinde "Belʿam Bāʿūrā" nāmında bir zāhid vardı ki her ne duʿā etse der-ḥāl ḳabūl olunurdu (s. 44).

1.2.6.1.12.2.3. Hz. Hızır

İsrailoğulları'ndan olup peygamber veya veli olduğu düşünülmektedir. Âb-ı hayât içerek ölümsüzlüğe ulaştığı söylenmektedir. Ayrıca insanlar arasında zorda kalanların yardımına yetişen birisi olarak anılmaktadır (Pala, 2020, s. 204; Onay, 2019, s. 211; Levend, 2018, s. 120-121).

Bu metinde de şâhın korkusundan dolayı zorda kalan fakir adam Hz. Hızır sayesinde kurtulmuştur:

> -Vaḳtiyle bir pādişāh olup Ḫıżr ʿaleyhi's-selāmı görmegi pek ziyāde ārzū ederdi ve her kim baña Ḫıżr ʿaleyhi's-selāmı gösterse kendisine ne dilerse veririm derdi (s. 48).

1.2.6.1.12.2.4. Hz. Mûsâ

Kendisine Tevrat gönderilen peygamberdir. Firavun'un hüküm sürdüğü dönemde yaşamıştır. Bir kâhin Firavun'a, ileriki zamanlarda bir çocuğun doğacağını ve bu çocuğun Firavun'un tüm saltanatını yakıp yıkacağını haber vermiştir. Bunun üzerine Firavun yeni doğan çocukları öldürtmüştür. Hz. Mûsâ dünyaya geldiğinde annesi onu

ölümden kurtarmak için bir sandığın içine koyup nehre bırakmıştır. Sandık ve Mûsâ nehrin içinde sürüklenip giderken Firavun'un karısı Asiye onu bulur ve sahiplenir. Eşinin onu öldürmemesi için de elinden ne geliyorsa yapar. Hz. Mûsâ klasik Türk edebiyatında daha çok yed-i beyzâ, âsâsı ile denizi yarması, Tûr Dağı'nda Allah ile konuşması gibi mucizeleriyle ön plana çıkmıştır ve "Kelîmullâh" olarak da bilinmektedir. (M. Ünal ve A. Ünal, 2020, s. 1108).

Bel'am Bâ'ûrâ Hikâyesi'nde "Mûsâ peygamber" askerlerle kendine iman etmeyen kavmin üzerine gelmektedir:

> Mūsā ʿaleyhi's-selām birçoḳ ʿasker ile üzerimize geliyor, oña ḳarşı ḳoymaḳ imkānımız yoḳdur (s. 45).

1.2.6.1.12.2.5. Hz. Îsâ

Kendisine kutsal kitaplardan olan İncil gönderilmiştir. Annesi Hz. Meryem'dir. Hz. Îsâ annesi Meryem'den babasız bir şekilde dünyaya gelmiştir. Hz. Meryem'in gebe kalması ve Hz. Îsâ'nın ruhunun oluşması Hz. Cebrail'in nefesiyle olmuştur. Yahudiler tarafından öldürüleceği sırada Allah'ın lütfuyla gökyüzüne yükseltilmiştir. Hz. Îsâ'nın göğe yükselmesi, ölülere nefesiyle can vermesi, babasız bir şekilde doğması, cilt hastalıklarını iyileştirmesi, görmeyenlerin görmelerini sağlaması gibi mucizeleriyle klasik Türk edebiyatında kendine yer edinmiş bir peygamberdir. Aynı zamanda Hz. Îsâ mitolojik bir şahıs olarak da tasvir edilmiştir (Kutlar Oğuz ve Uğur, 2021, s. 1643).

Terzînin Hikâyesi'nde "Hz. Îsâ"dan bahsedilmektedir. Hz. Îsâ burada ölen bir kadını önce diriltir daha sonra da tekrar öldürür. Metinde ölüleri diriltme mucizesine vurgu yapılmıştır:

> Bir gün ʿĪsā ʿaleyhi's-selām oradan geçiyordu. Bu genci görüp merāḳ etdi. Sebebini orada mezārıñ başında böyle aġlamasınıñ neden neşʾet eylediġini ṣorduḳda terzī keyfiyyeti naḳl u ḥikāye etdi (s. 60).

1.2.6.1.12.2.6. Hz. Süleymân

Hz. Dâvûd'un oğlu olan Hz. Süleymân, yaşadığı dönemde hem peygamberlik hem de pâdişâhlık görevini üstlenmiş bir peygamberdir (Pala, 2020, s. 411; Onay, 2019, s. 378). Klasik Türk edebiyatında daha çok mucizeleriyle karşımıza çıkar. Hayvanlarla -özellikle karınca ve kuşlar- konuşabilmesi, cinlere ve rüzgâra hükmedebilmesi, Belkıs ve Hüdhüd, mühürlü yüzük şiirlerde yer alan unsurlardandır.

Serçe Kuşunun Hikâyesi'nde "Hz. Süleymân"a yer verilmiştir. Hz. Süleymân'ın hizmetinde serçe ve kartal vardır. Onlarla konuşabilmektedir. Hikâye Hz. Süleymân'ın hayvanlarla konuşma mucizesi üzerinden anlatılmıştır:

> -Ḥażret-i Süleymān ʿaleyhi's-selāmıñ ḫidmetinde bir serçe ḳuşu vardı. Bu ḥaḳīr ḳuş ḥużūrda birçoḳ laṭīfe-perdāzlıḳ oyunbāzlıḳ eder ve Cenāb-ı Süleymānı eglendirirdi. Bir gün nebiyyullāh serçeyi ḥużūrda görmediginden merāḳ edip ḥużūrda bulunan bir ḳartal ḳuşuna gidip serçeyi bularaḳ getirmesini emr etdi (s. 70).

1.2.6.1.12.3. Tasavvufi Unsurlar

1.2.6.1.12.3.1. Kavramlar

1.2.6.1.12.3.1.1. İbadet

İnsanın kendi isteğiyle yönünü Allah'a dönmesi Allah'a boyun eğmesi (Güftâ, 2011, s. 69) olarak tanımlayabileceğimiz ibadet kavramı metinde şu şekilde yer almaktadır:

Şâh-ı Âdilin Hikâyesi'nde, artık çok yaşlanan şâh kendini ibadete vermek istemektedir:

> Bu yaşdan ṣoñra umūr-ı ḥükūmetle iştiġāl peydā-yı müşkilāt eder. Bu sin ü sālimde artıḳ rāḥat etmek, ʿibādet ü ṭāʿatle ḥużūr-ı Ḥaḳḳa çıḳmaḳ çārelerini ḥāżırlamaḳ isterim (s. 31).

1.2.6.1.12.3.1.2. Tevbe

Tevbe/Tövbe, kulun işlediği bir günahtan ötürü Allah'tan af dilemesidir. İşlediği suç ve günahlardan pişman olarak samimi bir şekilde Allah'ın rahmetine sığınmaktır.

Şâh-ı Âdilin Hikâyesi'nde geçici olarak tahta oturan şehzâde hapisten getirttiği suçluları tevbe ettirmiştir:

> Baña münāsib olan bunlara ʿafv ile muʿāmele eylemekdir.
>
> Diyip her üçünü de tevbe etdirdi. Bir daha böyle ḥareket ü ḳabāḥat işlememek üzere yemīn vererek āzād etdi (s. 32-33).

1.2.6.1.12.3.1.3. Edep

Tasavvufta daha çok insanı kötü huylarından vazgeçiren bir özellik olarak görülür. Kural ve yasaklara riayet etmeyi gerektiren bir unsurdur (Uludağ, 2012, s. 116).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, şâh oğlunun ileride adaletli ve merhametli birisi olması için ona "edep" dersi vermektedir:

> Şimdiden cefā çeker, terbiye, tevāżuʿ, edeb ve maʿrifet taḥṣīl eder ise ṣoñra bize ve ḫalḳa nāfiʿ olur (s. 19).

Şâh-ı Âdilin Hikâyesi'nde, küçük şehzâde tahta oturduğunda edep ve terbiyeden uzak kişileri çevresinden uzaklaştırır:

> Cāhil ü nādān olanları, edeb ü terbiye maḥrūmlarını kendinden uzaḳlaşdırdı (s. 33).

1.2.6.1.12.3.1.4. Terbiye

Tasavvufi anlamda terbiye, insanın kendi nefsini, dünyada çok sevdiği ve arzuladığı bazı şeylerden uzak tutarak bu dünyalık arzularından yavaş yavaş uzaklaşması olarak görülür. Tasavvuf dışı bir kavram olarak da kişinin yetişkinlikte iyi bir insan

olabilmesi için özellikle çocukluk döneminde başlayıp uzun yıllar ailesinden aldığı eğitimdir.

Hikâye-i Kırk Vezîr'de, şehzâde büyük bir âlimin "terbiye eli"ne teslim olmuştur:

> Şehzāde, Hindistānıñ eñ büyük bir ʿālimi muʿallim olaraḳ taʿyīn edilmiş ve genc henüz çocuḳ iken müşārün-ileyhiñ yed-i terbiyesine teslīm olunmuş idiginden faż̇l u kemāli ʿulūm-ı şettāda yed-i ṭūlāsı ile beyne'n-nās mümtāz bulunuyordu (s. 4).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, şâh oğlunun terbiyeli birisi olması için ona hocalar ve lalalar tayin etmektedir:

> Vaḳtiyle bir pādişāh olup ġāyet güzel bir oġlu vardı. Oġlunuñ mükemmel terbiye ve taḥṣīl görmesi için oña bir ḫ̬ᵛāce ve bir de lālā taʿyīn etmiş ve bunlara şehzādeniñ bir fenā ḥareketini, bir terbiyesizligini gördüklerinde bilā-raḥm teʾdīb etmelerini emr eylemişdi (s. 19).

Şâh-ı Âdilin Hikâyesi'nde, küçük şehzâde tahta oturduğunda edep ve terbiyeden uzak kişileri çevresinden uzaklaştırır:

> Cāhil ü nādān olanları, edeb ü terbiye maḥrūmlarını kendinden uzaḳlaşdırdı (s. 33).

Hızr ile Vezîrin Hikâyesi'nin sonunda Feleknâz yeni bir hikâye anlatmaya hazırlanır. Bunun öncesinde şehzâdenin terbiyeli biri olmadığını söyler:

> -Kāşkī bu luṭf u müsāmaḥañızdan mütenebbih olup terbiye olsa faḳaṭ bu terbiye ḳabūl eder adamlardan değildir (s. 55).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, şâh oğlunun terbiye eğitimi alması için onu âlimlerin eline verir:

> Şāh oġlunu Hindistānıñ eñ büyük ʿālimleriniñ taḫt-ı terbiyesine vererek mükemmelen taḥṣīl etdirdi (s. 107).

Şâh ile Şeyhin Hikâyesi'nde, şâh oğlunun terbiye eğitimi için hocalar tayin eder:

> Bi-ḥikmet-i Ḫudā sulṭān ḥāmil ḳalaraḳ üçüncü bir şehzāde dünyāya geldi. Muʿallimler ve ḫ̬āceler taʿyīn edilerek taḥṣīl ü terbiyelerine ṣoñ derece ihtimām olundu (s. 112).

1.2.6.1.12.3.1.5. Şeriat

Kelime anlamı olarak Arapçada "yol; su kanalı, ark" (Uludağ, 2012, s. 332) anlamlarına gelen şeriat, tasavvufta ise İslamî hukuk kuralları, Allah'ın koyduğu kanunlar ve kulların yerine getirmekle sorumlu oldukları ameller için kullanılır (Uludağ, 2012, s. 332; Üstüner, 2014, s. 139). İslam dininin daha çok şekilsel yönünü ifade eder (Cebecioğlu, 2004, s. 607).

Hikâye-i Kırk Vezîr'de, vezirlerden bir tanesi şâha kadın sözüne aldanıp peygamberin şeriatine aykırı bir iş yapmanın doğru olmayacağını söylemektedir:

> -Cenāb-ı Ḫaḳḳ ʿömr ü ʿāfiyyet-i şāhānelerini müzdād buyursun. Ḳadın sözüne baḳıp yegāne evlādıñıza ḳıymaḳ, Allāhıñ emrine, peyġamberiñ şerīʿatine muḫālif iş görmek doġru değildir (s. 9).

Şâh-ı Âdilin Hikâyesi'nde, hırsız ve zinakâr hakkında şeriate uygun olarak hüküm verilmiştir:

> Ḫırsız ḥaḳḳında da ḥükm-i şerīʿati icrā, zānīyi ḥadd-i şerʿiyle teʾdīb etdirdi (s. 34).

Hızr Aleyhi's-selâm'ın Hikâyesi'nde, şeriate aykırı bir durumun olması durumunda bunun uyarılması gerektiği mesajı verilmektedir:

> Maʿlūmuñuzdur ki pādişāhlarıñ ḫidmetlerinde bulunanlar ondan muḫālif-i şerīʿat bir ḥāl u ḥareket ṣudūrunu görseler onu īḳāẓ etmek ve elinden ve dilinden geldigi ḳadar menʿ eylemek lazımdır (s. 52).

1.2.6.1.12.3.1.6. Kerâmet

Desti kapağı, cömertlik, yücelik, şeref gibi anlamlara gelen kelime Arapça kökenli olup evliyanın başından geçen olağanüstü olay ve durumlar için kullanılır (Cebecioğlu, 2004, s. 365; Üstüner, 2014, s. 180; Uludağ, 2012, s. 211).

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde, şeyh suyun içine girer ve daha sonrasında sudan çıkmayıp kerâmet göstererek Şâm'a gider:

> Şeyḫ ṣuya girdikden ṣoñra tekrār çıḳmadı, ḳabıñ içinde sırra ḳadem başmış ve ḳuvvet-i kerāmetle Şām vilāyetine gitmişdi (s. 16).

Zâhid Bersîsâ'nın Hikâyesi'nde, Bersîsâ'nın kerâmetlerini gören kişiler onun kapısını ziyaret etmektedir:

> Kerāmeti ẓāhir olduġundan ḳapısı mercıʿ-i erbāb-ı ḥācāt idi. Dünyānıñ her ṭarafından biñlerce ḫalḳ ziyāretine gelir ve onuñ kerāmet ü himmetinden istifāde ederlerdi (s. 96).

1.2.6.1.12.3.1.7. Bâtın

Arapça kökenli olan bu sözcük "1. İç, gizli, derûn, iç nihan, gizli âlem" (Uludağ, 2012, s. 67) anlamlarına gelmektedir. Tasavvufta da daha çok herkesin bilemeyeceği, sadece peygamberlerin, evliyanın ya da tasavvuf ehli kişilerin bildiği şeyleri anlatmak için kullanılır.

Hızr ile Vezîrin Hikâyesi'nde, Hz. Hızır vezire onun zâhirde vezir, kendisinin bâtında vezir olduğunu söyler:

> -Yā vezīr! Sen ẓāhirde vezīr idiñ, ben de bāṭında vezīr idim (s. 54).

1.2.6.1.12.3.1.8. Zâhir

Arapça kökenden gelen bu kelime tasavvufta İslam'ın koyduğu hükümleri, İslam'ın herkesçe bilinen yönlerini ifade eder (Uludağ, 2012, s. 389).

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde, şeyhin kerâmetinin zâhir olduğuna vurgu yapılmıştır:

> -Efendim. Siziñ kerāmetiñiz bāhir, ḳuvvet ü ḳudret-i maʿneviyyeñiz ẓāhirdir (s. 17).

Hızır ile Vezîrin Hikâyesi'nde, Hz. Hızır vezire onun zâhirde vezir olduğunu söyler:

> -Yā vezīr! Sen ẓāhirde vezīr idiñ, ben de bāṭında vezīr idim (s. 54).

Zâhid Bersîsâ'nın Hikâyesi'nde, Bersîsâ isimli kişinin kerâmetinin zâhir oluşuna değinilmiştir:

> Kerāmeti ẓāhir olduġundan ḳapısı merciʿ-i erbāb-ı ḥācāt idi (s. 96).

Şâh Mahmud ile "Ayas"ın Hikâyesi'nin sonunda Feleknâz şâha rüyasını anlatır ve bunun manasının açık seçik bir şekilde ortada olduğunu söyler:

> -Efendim bu ruʾyānıñ taʿbīri pek ẓāhirdir (s. 104).

1.2.6.1.12.3.1.9. Gaflet/Gâfil

Arapça bir sözcük olup farkında olmama, dalgın bulunma, uykuda olma gibi anlamlara gelir (Uludağ, 2012, s. 141; Cebecioğlu, 2004, s. 222). Gâfil ise kelimenin ism-i fâilidir. Tasavvufta daha çok kişinin Allah'tan habersiz olması olarak kullanılır (Uludağ, 2012, s. 141).

Hikâye-i Kırk Vezîr'de vezirlerden biri şâha "gaflet" etmemesi gerektiğine dair bir tavsiye verir:

> İşte şāhım ʿāḳil olan beş günlük ʿömr için āḫireti unudup ġaflet etmez (s. 10).

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde, şeyh "gaflet"te olduğu için ona kurulan tuzağı anlamaz:

> Taḳdīr-i Rabbānī ile şeyḫ ġaflet edip ḥükümdārıñ bu iltifātındaki maʿnāyı anlamadı (s. 17).

Şâh-ı Âdilin Hikâyesi'nde, Feleknâz şâha gâfil olmaması gerektiğini anlatır:

> Kāmil olana ġaflet yaḳışmaz bu gibi mühimm ḫuṣūṣātda ġāfil olmaḳ dīvānelikdir (s. 39).

Şâh-ı Gâfilin Hikâyesi'nde, Feleknâz şâha bir hikâye anlattıktan sonra şâha gâfil olmaması gerektiğini tavsiye eder:

> Siz de bu ḫuṣūṣda ġaflet gösterir iseñiz ḥayātıñızdan olursunuz (s. 44).

Bel'am Bâ'ûrâ Hikâyesi'nde yeni bir hikâyeye geçiş yapılırken Hz. Hızır'ın pâdişâhı gafletten kurtardığından bahsedilir:

> Ḫıżr ʿaleyhi's-selāmıñ bir pādişāha vezīrleriniñ aṣlını bildirmek ṣūretiyle onu ġafletden ḳurtardığı ḥikāyesi tamāmıyla bu mesʾeleye muvāfiḳdır (s. 47).

Serçe Kuşunun Hikâyesi'nde, şâha gaflete düşmeme konusunda bir tavsiye verildiğini görmekteyiz:

> Ey şāhım bu ḫuṣūṣda ġaflet ü ihmāl ḳaṭʿiyyen cāʾiz değildir (s. 72).

Esrârkeşlerin Hikâyesi'nde, birkaç esrarkeş arkadaş gaflette oldukları için ellerindeki nimeti kaçırmışlardır:

> Ġaflet ü nādānlıḳ ile bu ḳadar niʿmeti elden ḳaçırdıḳ (s. 118).

1.2.6.1.12.3.1.10. İnziva

"Sosyal çevreden ve dünya tutkularından elden geldiğince uzaklaşmak, teemmül ve istiğrakla ruhsal aydınlanmayı amaçlamak" (Ş. Gündüz, 2012, s. 255) şeklinde de açıklanabilen inziva ya da uzlet yaşantısı, tasavvuf ehli işinin nefsini arındırmak

amacıyla kendini, Allah'tan uzaklaştırma ihtimali olan işlerden alıkoymak için bir kenara çekilmesi ve ibadetle meşgul olmasıdır.

Hızr ile Vezîrin Hikâyesi'nde, vezir dünyadan elini eteğini çekerek inzivaya girmiştir:

> Vezīr Cenāb-ı Ḫıżrıñ bu kelāmını işidince inzivāsından çıḳıp yine vezīrlik ṭalebinde bulundu (s. 54).

Evlâd Acısıyla Helâk Olan Şâhın Hikâyesi'nde, şâh görevini oğluna bırakıp kendisi de "inziva"ya çekilme kararı alır:

> Bā-ḫuṣūṣ şehzādeniñ ʿilm ü ʿirfānı ʿazm ü ṣebātı nezdinde taḥaḳḳuḳ eylediginden onu yerine taḫta geçirip kendisi kūşe-yi inzivāya çekilmek fikrine düşerek bu ḫuṣūṣda vezīrleriyle müẕākere vü müşāvere eyledikde erkān-ı devlet bu ṣūrete muvāfaḳat etmediler ve dediler:
>
> -Pādişāhım Cenāb-ı Ḥaḳḳ ʿömr ü ʿāfiyetiñizi firāvān ve sāye-i hümāyūnuñuzu cümlemiziñ üzerinde dāʾim buyursun (s. 124-125).

1.2.6.1.12.3.1.11. Kuş Dili

Üstüner bu kavramı şu şekilde açıklamıştır:

> "Lahutî âlemin âdeta ruhani kuşları konumunda olan temkin ehli sufilerin, cem'de yaşadıkları halleri, yine kendi âlemlerinde kanat vuran kişilerin anlayacakları şekilde geliştirdikleri sembolik dile kuş dili adı verilmiştir" (2014, s. 212).

Bu açıklamada tasavvuf ehli kişi ile kuşlar arasında bir benzerlik kurulmuştur. Tasavvuf ehlini anlayabilecek kişiler onların kuş gibi kanat çırptıkları yerlerde kanat çırpanlardır. Metin incelendiğinde Ayas kuşdilini herhangi bir insandan değil tasavvuf ehli dervişten öğrenir. Bu durum yukarıdaki açıklamayla da uyuşmaktadır. Şâh Mahmûd ile Ayas'ın Hikâyesi'nde Ayas "kuş dili" öğrenmiştir:

> Bu ḥālde bir müddet geçdikden ṣoñra "Ayas" Sulṭān Maḥmūduñ ḥużūruna gelip
>
> - Ey veliyy-i niʿmetim dervīşden ḳuş dilini ögrendim (s. 102).

1.2.6.1.12.3.1.12. Susma Orucu

Çerçeve hikâye olan Hikâye-i Kırk Vezîr'de, üstat, şâhın biricik oğlu olan şehzâdenin talihine bakar ve kötü şeyler görür. Bu durumun düzelmesi için şehzâdenin kırk gün boyunca hiç kimseyle hiçbir konuda konuşmaması gerekmektedir. "Tasavvufta nefsin terbiye edilmesi için az yemenin, az konuşmanın ve az uyumanın önemi vurgulanmıştır" (Küçük vd., 2019a, s. 493).

Hikâye-i Kırk Vezîr'de şehzâdenin kırk günlük suskunluğu, susma orucu olarak nitelenebilir:

> Bu günden iʿtibāren ḳırḳ gün ve ḳırḳ gece hīç laḳırdı söylemeyeceksiñ her kim olur ise olsun senden bir şey ṣorsa oña cevāb vermeyip sükūt edeceksiñ. Kendi kendine saña taʿlīm edecegim baʿżı evrād u eẕkārı ḳırāʾatle meşġūl olup ḥāfıẓ-ı ḥaḳīḳīniñ ḥıfẓ u emānet[in]e ṣıġınaraḳ vaḳt geçireceksiñ. İşte ancaḳ bu ṣūretle başınıñ üzerinde muʿallaḳ bulunan felāket-i ʿaẓīmeden ḫalāṣ olursuñ (s. 4).

1.2.6.1.12.3.1.13. Nefs-i Emmâre

Tasavvufta basitten karmaşığa doğru gidildiği söylenen yedi adet nefis mertebesinin ilk basamağını oluşturur. Felsefeyle ilgilenen kişiler bu nefis türünün şehvet, heva ve isteğe meylettiğini söylerler. Psikoloji biliminin önemli isimlerinden birisi olan Freud ise nefs-i emmâre ile id, ego ve süper egoyu birbiriyle ilişkilendirmektedir (Ö. Yılmaz, 2019, s. 313-314).

Hârût ve Mârût Hikâyesi'nde, Allah iki meleğe nefs-i emmâre verip dünyaya göndermiştir:

> Bunuñ üzerine Cenāb-ı Ḥaḳḳ melāʾikeniñ eñ ʿābid ve zāhidlerinden olan Hārūt ve Mārūt nāmındaki iki melek de nefs-i emmāreyi ḫalḳ edip bunları dünyāya gönderdi (s. 115).

1.2.6.1.12.3.1.14. Don Değiştirme

Don sözcüğü Türkçe kökenli bir kelimedir ve "bir erenin başka bir şekle girmesi" (Cebecioğlu, 2004, s. 171) şeklinde tanımlanabilir.

Zâhid Bersîsâ'nın Hikâyesi'nde şeytân önce insan sonra da "pîr sureti"nde Bersîsâ'nın yanına gelerek onu yoldan çıkarır:

> Aḳşam olup ortalıḳ ḳarardıḳda bu kere şeyṭān insān ḳıyāfetinde zāhidiñ nezdine geldi. Onu ḳızıñ yanında müteredd id ü sākit oturuyor gördü (s. 98).

> Şeyṭān bir pīr ṣūretinde arayan adamlarıñ ḳarşılarına çıḳıp ṣordu:
>
> -Böyle telāşla ne arıyorsuñuz?
>
> -Şāhıñ ḳızı "Berṣīṣā"nın ṣavma'asından çıḳıp gitmiş. Onu arıyoruz (s. 99).

1.2.6.1.12.3.1.15. Sabır

Arapça kökenli olan sözcük tasavvufta "Başa gelen musibetlerden dolayı Allah'tan başka kimseye şikâyetçi olmamak, sızlanmamak, yakınmamak, kendini acındırmamak" (Uludağ, 2012, s. 302) gibi anlamlara gelir ve aynı zamanda sabır zekâ göstergesidir (Çağrıcı, 2008, s. 337).

Hikâye-i Kırk Vezîr'de, Feleknâz şehzâdeye olan aşkını henüz itiraf edemediğinden sabrı tükenmektedir:

> Genc şehzādeye her gün tezāyüd etmekde bulunan ʿaşḳıyla oñu vālidesiniñ ṣabr u sāmānı tükenmekde ise de bir münāsib fırṣat bulamadığından gence
>
> derd-i derūnunu ifṣāya, ondan ṭaleb-i viṣāle bir dürlü cesāret edemiyor. Āteş-i ʿaşḳ ile yanıp yaḳılıyordu (s. 3-4).

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde, şeyh pâdişâha sabretmesi gerektiğini, kötü bir şey olmadığını söyler:

> -Ṣabr ediñiz pādişāhım. Bir şey yoḳdur (s. 12).

Tüccârın Tûtîsi Hikâyesi'nin sonunda, vezirler şâha oğlunu öldürmekte acele etmemesini, şehzâdenin hocası gelene kadar sabretmesi gerektiğini söylerler:

> Evlāsı şudur ki şehzādeniñ ḫ^{v}ācesi bulununcaya
> ḳadar ṣabr edelim (s. 25-26).

Çulha ile Vezîrin Hikâyesi'nde, vezirler şâhtan kırk günlük süre dolana kadar sabretmesini isterler:

> -Ey şāh-ı ʿadālet-ḫaṣlet Allāh ʿaşḳına ve Muḥammed Muṣṭafā ḥürmetine bu ḳırḳ gün ẓarfında şehzādeyi ḳatl etmek sevdāsından ferāġat edip taḥammül ü ṣabr idiniz (s. 106).

1.2.6.1.12.3.1.16. Zikir

Sözcük Arapça kökenli olup "Anmak, hatırlamak, yâd etmek" anlamlarına gelmektedir (Uludağ, 2012, s. 393). Tasavvufi olarak düşünüldüğünde ise "Allah'ı anmak ve hatırlamak; onu unutmamak ve gaflet hâlinde olmamak. c Tarîkat ehlinin belli kelime ve ibareleri belli zamanlarda, belli sayıda, belli bir edep dâhilinde her gün düzenli olarak söylemeleri; vird, hizip. Münferiden zikr, zikrullah" (Uludağ, 2012, s. 393) anlamlarına gelmektedir. Erginli, zikir sözcüğünü "kalbin devamlı sûrette Hakk'la beraber olmak sûretiyle huzûr bulması ve unutmaktan kurtulmasıdır" (2006, s. 1259) şeklinde açıklamaktadır.

Hikâye-i Kırk Vezîr'de, şehzâdenin hocası şehzâdeye "zikirler" öğretmiştir:

> Kendi kendine saña taʿlīm edecegim baʿżı evrād u eẕkārı ḳırāʾatle meşġūl olup ḥāfıẓ-ı ḥaḳīḳīniñ ḥıfẓ u emānet[in]e ṣıġınaraḳ vaḳt geçireceksin (s. 4).

1.2.6.1.12.3.1.17. Tevazu

Kişinin herhangi bir başarı, marifet, ustalık gibi durumlarda kibirlenmemesi ve diğer insanları da kendinden küçük görmemesi durumudur.

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, şâh oğlunun daha küçüklüğünden cefa çekmesi durumunda tevazu sahibi olabileceğini düşünmektedir:

> Şimdiden cefā çeker, terbiye, tevāżuʿ, edeb ve maʿrifet taḥṣīl eder ise ṣoñra bize ve ḫalḳa nāfiʿ olur (s. 19).

1.2.6.1.12.3.1.18. Teveccüh

Tasavvufi bir kavram olan teveccüh, tarikatta mürşidin manevi boyuttaki kudretini yetiştirmek üzere olduğu müridine iletmesidir (Cebecioğlu, 2004, s. 658). Zafer Erginli, peygamberlikteki teveccühün hem halka hem de Hakk'a doğru olması gerektiğini söylemektedir (2006, s. 887).

Hikâyenin sonunda şehzâde, şahsına atılan iftira karşısında babasını sakinleştirip kendisini öldürmesine engel olan vezirleri babası gibi görmekte ve onlardan da güzel bir teveccüh beklemektedir:

> Şehzāde analığınıñ ḥaḳḳındaki iftirāsı üzerine pederiniñ ḥiddetini teskīn ederek kendini ḳatlden muḥāfaẓa etmiş olan vezīrleriñ derece-i ḳadr u meziyyetini taḳdīr ile bunlarıñ cümlesine ʿādeten peder gibi muʿāmele yapıyor ve hepsinden ḥüsn-i teveccüh ü muʿāvenet bekliyordu (s. 125).

1.2.6.1.12.3.1.19. Dua ve Beddua/Lanet

1.2.6.1.12.3.1.19.1. Dua

Sözcük, "1. Yakarış, yalvarış, niyaz, dilek dileme, halini arz etme. 2. *tas*. Kulun Hakk'a yakarışı." (Uludağ, 2012, s. 111) olarak tanımlanmaktadır.

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde, şeyhe gönderilen cariye şeyhin duasının kabul olmadığı zamanı anlamaya çalışmaktadır:

> Ber-taḳrīb şeyḫiñ duʿāya ḳādir olamadığı zamānı añlayıp bize ḫaber versin (s. 17).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, şâh oğlunu halka adaletli ve iyi davranacak şekilde yetiştirir ve bunun sonucunda da halkın hayır duasını alacağını söyler:

> Cenāb-ı Ḥaḳḳıñ luṭf u ʿināyetine, ḫalḳıñ ḫayr duʿāsına nāʾil olur (s. 19).

Şâh-ı Âdilin Hikâyesi'nde, şâh ileride tahtına küçük oğlunu oturtmaya karar verdikten sonra vezirler, âlimler ve ülkenin ileri gelenleri şâha dua ederler:

> Bütün vüzerā vü ʿulemā vü ekābir-i memleket bīʿat edip duʿā vü ṣenāda bulundular (s. 37).

Bel'am Bâ'ûrâ Hikâyesi'nde, Bel'am adlı zahidin ettiği her dua kabul olmaktadır:

> -Ḥażret-i Mūsā ʿaleyhi's-selām zamānında nebī-i müşārün-ileyh[e] īmān etmemiş bir ḳavim vardı. Bu ḳavim içinde "Belʿam Bāʿūrā" nāmında bir zāhid vardı ki her ne duʿā etse der-ḥāl ḳabūl olunurdu (s. 44-45).

Şerbetci Güzeli ile Zencî Hikâyesi'nde, dervişin ettiği bir duayla kuyu suyla dolmuştur:

> Ṣoñra dervīş bir duʿā oḳumaḳla ḳuyu yine aġzına ḳadar ṣu ile doldu (s. 58).

Terzînin Hikâyesi'nde, Hz. Îsâ karısının mezarı başında ağlayan adam için dua etmektedir:

> Cenāb-ı Mesīḥ bu genciñ ḥāline acıyaraḳ el ḳaldırıp duʿā eyledikde ḳadın dirilip mezārdan çıḳdı (s. 60).

Terzî Güzelinin Hikâyesi'nde, tüccarın terzi için dua ettiği görülmektedir:

> Tüccār bir müddet gizli gizli duʿā eyledikden ṣoñra ellerini yüzüne sürüp terzīye dedi:
>
> -Haydi evlādım. İşte seniñ için ḫayır duʿāda bulundum (s. 85).

Vezîrzâdenin Hikâyesi'nde, şâh kendine gelip vezirin oğlu için ölüm emrini verdiğini öğrenince pişman olup Allah'a dua eder:

> Şāh secdeye ḳapanmış aġlayaraḳ duʿā vü niyāzda diyordu:
> - İlāhī̇ o nev-civāna etdigim ẓulmü baña ʿafv et (s. 94).

Zâhid Bersîsâ'nın Hikâyesi'nde, şeytan zahide, kendisine getirdikleri kız için dua ettiğini ve bu dua sonucunda kızın iyileşip gittiği yalanını uydurmasını söyler:

> Ṣabāḥ gelip ḳızı ṣorduḳlarında ṣabāḥa ḳarşı duʿā etdim ifāḳat buldu
> hemān ḳalḳıp gitdi cevābını ver (s. 98-99).

Şâh ile Şeyhin Hikâyesi'nde, şâhın çocuğu olmadığı için her duası kabul olan şeyhten çocuğu olması için kendisine dua etmesini rica eder:

> O zamānlarda duʿāsı müstecāb bir şeyḫ-i muḥterem mevcūd olup şāh bir gün şeyḫden kendine bir evlād iḥsānı için Cenāb-ı Ḥaḳḳa duʿā etmesini ricā eyledikde şeyḫ:
> -Cenāb-ı Ḥaḳḳ kerīmdir. Bizden duʿā ondan iḥsān (s. 111).

1.2.6.1.12.3.1.19.2. Beddua/Lanet

Uludağ beddua kavramını "inkisar, birinin aleyhinde yapılan dua" (2012, s. 69) olarak tanımlamaktadır.

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, halk oğluna küçükken terbiye verememiş şâha lanet etmektedir:

> Herkes, bunu vaḳtiyle terbiye etmemiş olan pederine laʿnet etmege başlamışlardı (s. 20).

Bel'am Bâ'ûrâ Hikâyesi'nde, Bel'am adlı zahit Hz. Mûsâ'ya beddua etmektedir:

> Belʿam ḳadınıñ ibrāmına taḥammül edemeyerek ḳavm-i Mūsāya bed-duʿā etdi (s. 46).

1.2.6.1.12.3.2. Tipler

1.2.6.1.12.3.2.1. Pîr

"Tarîkat kurucularına 'pîr' denir" (Ö. Yılmaz, 2019, s. 209). Uludağ, kelimenin Farsçada "yaşlı kişi, ihtiyar"; tasavvufta ise "şeyh, mürşit" (2012, s. 286) anlamına geldiğini söyler. Pîr olarak nitelendirilen kişi müritlerine din ve ahlak gibi konularda öğüt verir ve onları eğitmeye çalışır (Üstüner, 2014, s. 369).

Hızr Aleyhi's-selâm'ın Hikâyesi'nde, Hz. Hızır'dan pîr olarak bahsedilmiştir:

> Şān-ı ʿaẓametiñize lāyıḳ odur ki bunu āzād edip ḥattā yine nāʾil-i luṭf u ʿināyet buyuruñuz.
> Demekle pīr-i rūşen-żamīr:
> -Vezīr ṣādıḳdır. Her şey aṣlına rücūʿ eder (s. 50-51).

Zâhid Bersîsâ'nın Hikâyesi'nde, şeytan don değiştirerek pîr kılığına girmiştir:

> Şeyṭān bir pīr ṣūretinde arayan adamlarıñ ḳarşılarına çıḳıp ṣordu:
> -Böyle telāşla ne arıyorsuñuz?
> -Şāhıñ ḳızı "Berşīṣā"nın ṣavma'asından çıḳıp gitmiş (s. 99).

1.2.6.1.12.3.2.2. Şeyh

Tarikatlarda ve tekkelerde nefsini dizginlemek için gelen müritlere eğitim veren, onları yönlendiren tarikat liderlerine denir.

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde şâh, "şeyh"e serzenişte bulunur:

> Şāh ṣoñ derece ḥiddet ve infiʿāl ile şeyḫe serzenişde bulundu (s. 15).

Zâhid Bersîsâ'nın Hikâyesi'nde, kızın "şeyh"in kendisine yaptıklarını başkasına anlatsa bile kimsenin buna inanmayacağı ortadadır:

> Ḳız elbette şeyḫ baña şöyle yapdı demez dese bile kimse inanmaz (s. 97).

Şâh ile Şeyhin Hikâyesi'nde her duası kabul olan bir "şeyh" vardır:

> O zamānlarda duʿāsı müstecāb bir şeyḫ-i muḥterem mevcūd olup şāh bir gün şeyḫden kendine bir evlād iḥsānı için Cenāb-ı Ḥaḳḳa duʿā etmesini ricā eyledikde şeyḫ:
>
> -Cenāb-ı Ḥaḳḳ kerīmdir. Bizden duʿā ondan iḥsān (s. 111).

1.2.6.1.12.3.2.3. Dervîş

"Sûfi", "mürit" ve "mutasavvıf" sözcüklerine karşılık gelmektedir (Uludağ, 2012, s. 103).

Şerbetçi Güzeli ile Zencî Hikâyesi'nde, şerbetçinin oğluna âşık olan "derviş" şerbet içmeye gelmiştir:

> Ertesi gün dervīş ber-muʿtād gelip şerbet içdikde
>
> çocuḳ pederiniñ kendini daʿvet eylediğini söyleyerek ḫānelerine götürdü (s. 56-57)

Şâh Mahmûd ile Ayas'ın Hikâyesi'nde, vezirin yanına bir gün "derviş" gelir:

> Bir gün bir dervīş vezīriñ yanına gelip:
>
> -Allāh ʿaşḳına baña şāhdan biraz māl alıver (s. 101).

Şâh ile Şeyhin Hikâyesi'nde, şâha dua edecek olan şeyh şâhtan kurban ister. Bu kurbanı "derviş"lerin yemesini ister:

> -Cenāb-ı Ḥaḳḳ kerīmdir. Bizden duʿā ondan iḥsān. Dergāha bir ḳurbān gönderiñiz. Dervīşler yesinler (s. 111).

1.2.6.1.12.3.2.4. Zâhid

Âhiret hayatını dünyadan daha çok düşünen ve dünya nimetlerinden kendini uzak tutan kimselerdir (Uludağ, 2012, s. 389).

Bel'am Bâ'ûrâ Hikâyesi'nde, Bel'am'ın zâhit bir kişi olduğuna vurgu yapılmıştır:

> Bu ḳavim içinde "Belʿam Bāʿūrā" nāmında bir zāhid vardı ki her ne duʿā etse der-ḥāl ḳabūl olunurdu (s. 45).

Zâhid Bersîsâ'nın Hikâyesi'nde, Bersîsâ'nın sürekli ibadetle meşgul olan, halkın büyük saygı duyduğu bir zâhit olduğuna değinilmiştir:

> -Zamān-ı sābıḳda "Berṣīṣā" nāmında meşhūr bir zāhid vardı. Bu ẕāt birçoḳ seneler bir ṣavmaʿada gece ḳāʾim ve gündüz ṣāʾim olup bir ān u daḳīḳa ʿibādetden ḫālī olmadıġından zamāneniñ ḫalḳı oña fedā-yı cān edecek derecede iʿtiḳād etmişlerdi (s. 96).

Hârût ve Mârût Hikâyesi'nde, Allah meleklerin en zâhit ve âbidi olan Hârût ile Mârût'a nefs-i emmâre verip dünyaya göndermiştir:

> Bunuñ üzerine Cenāb-ı Ḥaḳḳ melāʾikeniñ eñ ʿābid ve zāhidlerinden olan Hārūt ve Mārūt nāmındaki iki melek de nefs-i emmāreyi ḫalḳ edip bunları dünyāya gönderdi (s. 115).

1.2.6.1.12.3.2.5. Âbid

Arapça kökenli 'abd sözcüğünün ism-i fâili olup "ibadet eden kişi/kul" anlamına gelmektedir. Klasik Türk edebiyatında ikiyüzlü ve yalancı birisi olarak görülür.

Hârût ve Mârût Hikâyesi'nde, Allah meleklerin en âbidi olan Hârût ile Mârût'u dünyaya göndermiştir:

> Bunuñ üzerine Cenāb-ı Ḥaḳḳ melāʾikeniñ eñ ʿābid ve zāhidlerinden olan Hārūt ve Mārūt nāmındaki iki melek de nefs-i emmāreyi ḫalḳ edip bunları dünyāya gönderdi (s. 115).

1.2.6.1.12.3.3. Mekânlar

1.2.6.1.12.3.3.1. Dergâh/Tekke

Tekke kelimesi Farsçadan dilimize girmiştir (Ö. Yılmaz, 2019, s. 226). Aynı şekilde dergâh sözcüğü de Farsça kökenli olup "eşik, atebe" anlamlarına gelmektedir (Uludağ, 2012, s. 102) ve her ikisi de bir şeyh önderliğinde Allah'ın zikredildiği yerlerdir (Ö. Yılmaz, 2019, s. 226).

Şâh ile Şeyhin Hikâyesi'nde, çocuğu olmayan şâh her duası kabul olan bir şeyhe gider ve ondan çocuğu olması için dua ister. Şeyh de önce "dergâh"a kurban bağışlaması gerektiğini daha sonrasında dua edeceğini söyler:

> Dergāha bir ḳurbān gönderiñiz. Dervīşler yesinler. Duʿā edelim. Allāh iḥsān buyurur.
>
> Demekle şāh pek sevdigi ve ṣūret-i maḫūṣada besletdigi bir ḳoçu tekyeye gönderdi (s. 111).

1.2.6.1.12.3.3.2. Halvetgâh/Halvethâne

Zâhitlerin ve sûfîlerin nefis terbiyelerini sağlayabilmeleri için belli bir süre ikâmet ettikleri mekânlardır ve sabit bir özelliği yoktur. Eski zamanlarda tasavvuf erbâbları bazen bir kuyuda bazen de bir mağarada çileye girebilmekteydi. Daha sonrasında "tarikatların âdâb ve erkânlarını kesin kurallara bağlamalarına paralel olarak halvetin ne şekilde uygulanacağı tesbit edilmiş ve halvethânelerin sahip olması gereken özellikler belirlenmiştir" (Tanman, 1997, s. 388).

Hızr ile Vezîrin Hikâyesi'nde vezir dünyadan vazgeçerek ibadet amaçlı bir "halvetgâh"a girer:

> Bir gün vezīr kendi kendine tefekküre vardı. Kimseye pāyidār olmayan aḥvāl-i ʿālemi düşündü. Ālāyiş ü hāy hūy-ı ʿālemden çekilerek ʿibādet ü ṭāʿatle meşġūl olmaġı iḫtiyār edip bir ḫalvetgāha girdi (s. 53).

1.2.6.1.12.3.3.3. Savmaa

Sözcük, Süleyman Uludağ tarafından“1. Mabet, ibadethane, rahiplerin ve keşişlerin ibadet ettikleri zaviyeler. 2. ***Tas.*** a Mescit. b Sûfilerin ibadet için çekildikleri köşe, zaviye, ibadet için özel olarak ayrılan küçük yer. c Kalbin mâsivâdan ilgiyi kesip bütünüyle Allah'a yönelmesi makamı" (2012, s. 307-308) şeklinde açıklanmıştır.

Zâhid Bersîsâ'nın Hikâyesi'nde, şâhın kızını tedavi için Bersîsâ'nın "savmaa"sına götürürler:

> -Şāhıñ ḳızı "Berṣīṣā"nın ṣavma'asından çıḳıp gitmiş. Onu arıyoruz (s. 99).

1.2.6.1.12.3.3.4. İbadethâne

Her türden inanca sahip insanların, inançlarına ait ibadet ve ritüellerini gerçekleştirdikleri yerdir.

Şâh-ı Âdilin Hikâyesi'nde, şâh yaşlandığı için son günlerini ibadethânede geçirir:

> Bunuñ üzerine şāh kendi için ḥāżırlamış olduġu ʿibādetḫāneye çekilerek orada bir zamān Cenāb-ı Ḥaḳḳa ṭāʿāt ile ber-ḥayāt olup baʿdehu irtiḥāl-i dār-ı beḳā eyledi (s. 38).

1.2.6.1.12.3.4. Ayet, Hadis ve Dinî İbareler

لَاحَوْلَ وَلَا قُوَّ ةَ اِلَّا بِا للهِ

"*Lâ-havle ve lâ-kuvvete illâ bi'llâh*."

'(Her türlü) kuvvet ve kudret ancak Allah'tadır.' (M. Yılmaz, 1992, s. 101).

Nişâbûr Şâhının Hikâyesi'nde, haramiler âlimi ve karısını mağaradan kovarlar ve âlim de "lâ-havle" okuyarak eşini alıp başka şehre götürür:

> Bī-çāre ʿālim ḳarısını alıp "*lā-ḥavle*" oḳuyaraḳ o civārdaki bir şehre götürdü (s. 64).

اَلتَّأَنِّي مِنَ اللهِ ، وَالْعَجَلَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ

"*Ette'enni min Allâhi, ve'l 'aceletü mine'ş-şeytâni.*"

'Teennî Allah'tan, acelecilik şeytandandır.' (Tirmizî, Birr, 65). (Aktaran Çağrıcı, 2011, s. 270).

Hasta Şehzâdenin Hikâyesi'nde, vezirlerden biri şâha acele etmenin şeytandan, tedbirli davranmanın ise Allah'ın yardımı olduğunu söyler:

> -Cenāb-ı Ḥaḳḳ ʿömr ü ʿāfiyet-i şāhāneñizi müzdād buyursun muttaṣıf olduġuñuz ḥaṣāfet ve müteḫallıḳ buyurulduġuñuz tedbīr ü siyāset yār u aġyārıñ maʿlūmudur maʿlūmuñuzdur ki ʿacele şeyṭān işi ve teʾennī Raḥmānıñ ʿināyetidir (s. 30).

أَلاَ إِنَّ لَكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ حَقًّا، وَلِنِسَائِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا...

"*...Elâ inne leküm nisâiküm hakkâ, ve li nisâiküm aleyküm hakkâ...*"

'... Bilin ki, sizin hanımlarınız üzerinde hakkınız olduğu gibi, hanımlarınızın da sizin üzerinizde hakları vardır...' (Tirmizî, Radâ, 11). (https://hadislerleislam.diyanet.gov.tr/sayfa.php?CILT=4&SAYFA=211).

Şâh ile Vezîrin Hikâyesi'nde, kadın ve erkeğin birbiri üzerindeki haklarına değinilmiştir:

> Ḳadınıñ zevcine ve ḳocanıñ zevcesine ḳarşı birṭaḳım ḥuḳūḳu vardır. Ḳadın ḳocasına ṣoñ derece muṭīʿ ve emrine münḳād olup taḥṣīl-i rıżāsına çalışmaḳ ile meʾmūredir. Zevci ise onu iʿāşe, iskān ve elbās etmekle berāber ḫāṭırını ḫoş etmek, bilā-sebeb ve ufaḳ şeyʾler için gönlünü ḳırmamaḳ, nāmūs u şerefini ṣoñ dereceye ḳadar muḥāfaẓa etmekle muvaẓẓafdır (s. 69).

مَنْ لاَ يَرْحَمِ النَّاسَ لاَ يَرْحَمْهُ اللَّهُ

'Men lâ yerhemi'n-nâse lâ yerhemhu Allâhu.'

'İnsanlara merhamet etmeyene Allah merhamet etmez.' (Müslim, Fedâil, 66; Tirmizî, Birr, 16). (https://uckelime.blogspot.com/2012/04/insanlara-merhamet-etmeyene-allah.html).

وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ

"Ve inne rabbeke lehüve'l-azîzü'r-rahîm."

"Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak güçlüdür, engin merhamet sahibidir." (Şuarâ 26/9). (https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Şuarâ-suresi/2937/5-9-ayet-tefsiri).

Yukarıdaki ayet ve hadislere bakıldığında hem Allah'ın hem de Hz. Muhammed'in merhamete verdikleri önem anlaşılmaktadır.

Üç Kardaşın Hikâyesi'nde, vezirler ayet ve hadisleri delil göstererek şâha merhametli olması gerektiğini tavsiye etmektedirler:

> Bā-ḫuṣūṣ pādişāhlara kīn ü ġayẓını żabṭ, luṭf u keremle ʿafv u merḥametle muʿāmele etmek lāzımdır. Cenāb-ı Ḥaḳḳ Ḳurʾan-ı Kerīminde ve Ḥażret-i Peyġamber Efendimiz ḥadīṯ-i şerīflerinde bu ḫuṣūṣu emr buyurmuşlardır (s. 79).

اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

"*Ellezîne yunfikûne fi's-serrâ-i ve'd-darrâ-i ve'l-kâzimîne'l- gayza ve'l-âfîne 'ani'n-nâs(i)(k) va(A)llâhu yuhibbu'l-muhsinîn(e).*"

"Onlar (takvâ sahipleri) bollukta da darlıkta da Allah yolunda harcarlar, öfkelerini yenerler, insanları affederler. Allah işini güzel yapanları sever." (Âl-i İmrân 3/134). (https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Âl-i%20İmrân-suresi/426/133-135-ayet-tefsiri).

Hârûnü'r-Reşîd ile Câriye Hikâyesi'nde, Hârûn cariyeye sinirlenip onu öldürmek ister. Cariye bunun üzerine yukarıda bahsedilen Âl-i İmrân Sûresi'nin 134. ayetinin içinde yer alan "*ve'l-kâzimîn*" ve "*ve'l-'âfîn*" sözlerini okumaya başlar:

> Hārūn ġażab ile yerinden ḳalḳıp cāriyeyi öldürmek üzere üzerine yürüdükde bī-çāre cāriye:
>
> -Yā emīrü'l-müʾminīn! Cenāb-ı Ḥaḳḳ Ḳurʾān-ı Kerīminde "*ve'l- kāẓimīn*.." buyurmuşdur.
>
> Dedikde der-ḥāl ḫalīfeniñ ġażabı sākin oldu. Yine cāriye āyet-i kerīmeyi ḳırāʾatde devām ile "*ve'l-ʿāfīn*..." dedi.
>
> Ḫalīfe -Zindānda ne ḳadar maḥbūs var ise cümlesini ʿafv etdim dedi (s. 80).

1.2.6.1.13. Formülistik Sayılar

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi incelendiğinde "yedi" sayısının "sene" sözcüğüyle kullanıldığı görülür:

> Şāh yedi sene mezbūre ile yaşadı. İki oġlu ve bir ḳızı dünyāya geldi. Ḫatunuñ servet ü sāmānını ṣarf u ekl etdiklerinden bir şeyʾleri ḳalmadı (s. 14).

"Üç" sayısı; "cariye", "gün", "gece", "kişi", "sene" ve "kere" sözcükleriyle kullanılmıştır:

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde, şeyhe tuzak kurmak için "üç cariye" gönderilir:

> Berāberce üç cāriye de gönderdi. Bunlardan biri ġāyet mekkār u ʿayyār bir ḳadındı.
>
> Taḳdīr-i Rabbānī ile şeyḫ ġaflet edip ḥükümdārıñ bu iltifātındaki maʿnāyı añlamadı. Cāriyelerle zevḳ u ṣafāya daldı (s. 17).

Şâh-ı Âdilin Hikâyesi'nde, üç şehzâde "üçer gün"lüğüne tahta geçirilir ve zindandan "üç mahkûm" getirilir:

> Dīger iki vezīr de bu reʾyi muṣīb gördükleri gibi şāhıñ da ḫoşuna gitdiginden ʿazl u naṣb, ʿadl u ẓulm, inʿām u iḥsān eder ise iʿtirāż olunmamaḳ ve tamāmıyla iṭāʿat

> u inḳıyād edilmek üzere üç gün icrā-yı salṭanat etmek için büyük şehzāde iclās olundu.
>
> Müşārün-ileyh fevḳa'l-ʿāde ʿaḳl u kiyāset, iḥsān u ʿadālet ile icrā-yı ḥükūmete başladı. ʿUlemāya maḥabbet ve cühelādan iʿrāż eyledi. Büyük menāṣıb u maḳāmāta lāyıḳ u müsteḥaḳ olanları naṣb ü taʿyīn edip menāhīden iʿrāż ve mālā-yaʿnīden ictināb etdi ṣoñ derece iyilik ve luṭf u iḥsāna ṣarf-ı ġayret eyledi. Şāh oġlunuñ ne vechle ḥükm edecegini tecrübe için zindānda bulunanlardan biri ḳātil, biri ḫırsız, biri zindānī olaraḳ üç kişiyi dīvāna göndermiş (s. 32).

Hızr Aleyhi's-selâm'ın Hikâyesi'nde, şâha Hızır'ı göstereceğini söyleyip mal mülk alan adam "üç sene" rahat bir şekilde yaşamıştır:

> Merḳūm bunları alıp ḫānesine geldi. Üç sene ẕevḳ ü ṣafā ile yaşadı (s. 48).

Şâh ile Şeyhin Hikâyesi'nde, uzun süredir çocuğu olmayan pâdişâhın çocuğu olunca "üç gün" "üç gece" şehirde ayin yaptırır:

> Şāh bu şehzādeniñ ḳudūmundan memnūn u mesrūr olaraḳ memleketde üç gün üç gece şehr-āyīn yapdırdı (s. 112).

"Kırk" sayısının; "sene", "baş", "gün", "vezir", "maiyyet" gibi sözcüklerle birlikte kullanıldığını görüyoruz:

Bel'am Bâ'ûrâ Hikâyesi'nde, Hz. Mûsâ zâhidin bedduası sonucunda "kırk sene" Tîh Sahrası'nda dolaşmıştır:

> Duʿāsı der-ḥāl müstecāb olduġundan yaḳına gelmiş olan ḳavm-i Mūsā bi-ḥikmet-i Ḫudā yigirmi beş fersaḫ geriye atıldı. Ḳırḳ sene "Tîh" Ṣaḥrāsında ser-gerdān olaraḳ dolaşdı ḳaldı (s. 46).

Şâh Mahmûd ile Ayas'ın Hikâyesi'nde, Feleknâz rüyasında "kırk baş"lı bir ejderha gördüğünü söyler:

> Bunuñ ḳırḳ başı vardı. Onuñ arḳasında ḥesābsız yılanlar duruyorlardı. Ejderhā şāhı taḫtı ile berāber yutmaḳ istedi. Üç kere aġzına aldı (s. 103).

Çulha ile Vezîrin Hikâyesi'nde, "kırk vezir" ayağa kalkarak şâhı şehzâdeyi öldürmemesi için ikna etmeye çalışırlar:

> -Şāhım dün ʿilm-i cifr ile şehzādeniñ ṭāliʿine baḳdım. Ḳırḳ gün müddetle ṣoñ derece nuḥūset içindedir. Tehlike-i mevte maʿrūżdur.
>
> Yazılı idi. O ānda ḳırḳ vezīr birden ḳıyām ile:
>
> -Ey şāh-ı ʿadālet-ḫaṣlet Allāh ʿaşḳına ve Muḥammed Muṣṭafā ḥürmetine bu ḳırḳ gün ẓarfında şehzādeyi ḳatl etmek sevdāsından ferāġat edip taḥammül ü ṣabr ediñiz (s. 106).
>
> Fi'l-vāḳiʿ şehzāde otuz yaşına geldigi zamān iki evlādı ve ḳırḳ ḳadar maʿiyyeti ile bir gemiye süvār olaraḳ teferrüc etmekde iken bir ḳorṣan sefīnesine teṣādüf etdiler. Frenk ḳorṣanları bunları esīr ve gemiyi żabṭ edip kendi memleketlerine götürdüler (s. 107).

Feleknâz'ın şehzâdeye iftira atmasının üzerinden "kırk gün" geçmiştir. Feleknâz şâhın şehzâdeyi öldürmemesi üzerine her gün kini artmaktadır:

> Bu ṣūretle ḳırḳ gün geçdi. Her gün bir vezīriñ ricāsı dolayısıyla şehzādeyi ḳatl etdirip intiḳām alamadıġından kīn ü ʿadāveti ṣoñ dereceye varmış olan Feleknāz ṣoñ ve ḳaṭʿi bir tedbīr düşündü (s. 121).

Şâh, şehzâdenin ve onu koruyan "kırk vezir"in öldürülmesi için onları sarayın meydanına çıkarttırır:

> Şehzādeyi ve ḳırḳ vezīri sarāyıñ öñündeki meydāna çıḳardılar. Evvel emrde şehzādeniñ başı kesilecek olduġu cihetle ellerini arḳasına baġladılar (s. 122).

1.2.6.1.14. Çocuksuzluk Motifi

Hasta Şehzâdenin Hikâyesi'nde, kadın doktora şâhın hiçbir kadından çocuğu olmadığını söylemektedir:

> Şāhıñ gerek benden ve gerek diger ḳadınlardan evlādı olmuyordu (s. 28).

Nişâbûr Şâhının Hikâyesi'nde, çocuğu olmayan şâh başka bir çocuğu evlat edinmiştir:

> Ẕāten kendiniñ de erkek evlādı olmadıġından eger ʿömrü olur ise çocuġuñ kendinden ṣoñra vāriṯ-i taḫt u salṭanat olmasını emr ve defātir-i dīvāna ḳayd etdi (s. 64).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, Hindistan şâhının uzun süredir çocuğu olmamaktadır:

> -Vaḳtiyle Hindistānda bir büyük pādişāh olup bunuñ ḫayli zamān hīç evlādı olmamışdı (s. 106-107).

Şâh ile Şeyhin Hikâyesi'nde, çocuk sahibi olamayan bir şâh karşımıza çıkmaktadır:

> -Zamān-ı ḳadīmde bir büyük şāh vardı. Bunuñ dār-ı dünyāda evlādı yoḳdu (s. 111).

1.2.6.1.15. Av Motifi

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde, şâh oğlunu hapse gönderdikten sonra kendisi de ava gider:

> Bunuñ üzerine taḥḳīḳ-i keyfiyyet edilmek üzere şehzādeyi ḥabse gönderdi ve kendi de ṣayd u şikāra gitdi (s. 18).

Şâh-ı Âdilin Hikâyesi'nde, vezirin anlattığı hikâyeden sonra şehzâdeyi zindana gönderip ava gitmiştir:

> Pādişāh vezīriñ bu ḥikāyesinden mütenebbih olaraḳ şehzādeyi tekrār zindāna gönderdi ve kendi daḫı ṣayd u şikāra gitdi (s. 39).

Bel'am Bâ'ûrâ Hikâyesi'nde, şâh yine şehzâdeyi zindana gönderir ve ava çıkar:

> Bu sözler üzerine şāh şehzādeyi ḳatlden ṣarf-ı naẓar ederek yine zindāna gönderdi ve kendi de ṣayd u şikāra gitdi (s. 46).

Şâh ile Vezîrin Hikâyesi'nde, şâh ava çıkmıştır:

> Şāh vezīriñ bu ḥakīmāne sözleri üzerine deryā-yı tefekküre daldı. Şehzādeyi tekrār maḥbese gönderip kendi de ṣayd u şikāra gitdi (s. 69).

Vezîr-i Dânânın Hikâyesi'nde, şâh hüznünü bastırmak için ava gitmiştir:

> Bunuñ üzerine şāh uzun zamān düşündü yine şehzādeyi ḥabse gönderip kendi ḥüzn ü teʾessürini taʿdīl etmek için ṣayd u şikāra gitdi (s. 75).

Hârûnü'r-Reşîd ile Câriye Hikâyesi'nde, vezirlerden biri şâha hikâye anlattıktan sonra şâh ava gider:

> Bunuñla şübhesiz Ḥaḳḳ Teʿālānıñ raḥmetine ve cennetine lāyıḳ olursuñuz.
>
> Demekle şāh şehzādeyi zindāna gönderdi ve kendi de ṣayd u şikāra gitdi (s. 81).

Vezîrzâdenin Hikâyesi'nde, vezir şâha Feleknâz'ın sözüne inanmamasını söyler ve şâh ardından ava çıkar:

> Ḳadın sözüyle şehzādeye ḳıyar iseñiz onu bir daha ḥayāta getirmek mümkün olamayacaġından [e]bediyyen dūçār-ı ḥasret ü nedāmet olursunuz. Dedikde şāh yine şehzādeyi maḥbese gönderdi ve kendi ṣayd u şikāra gitdi (s. 95).

Şâh Mahmûd ile Ayas'ın Hikâyesi'nde, Ayas şâhın ava gideceğinden bahseder:

> -Allāh ʿaşḳına baña şāhdan biraz māl alıver.
>
> Diye ricā vü niyāzda bulunmaḳla "Ayas":
>
> -Yarın ṣabāḥ şāh ṣayd u şikāra gidecektir (s. 101).

Şâh Mahmûd ile Ayas'ın Hikâyesi'nde, şâh avdan dönmüştür:

> Ṣayddan ʿavdetle ḥarem-i sarāya dāḫil olduġu zamān "Feleknāz" şāhı ḳarşılayaraḳ odasına götürdü. Biraz ṣoñra sözü şehzādeye naḳl ile o gün ne olduġunu ṣormaġla şāh yine vezīrleriniñ ricā vü iltimāsı üzerine zindāna gönderdigini söyledi (s. 103).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, şehzâdenin hocası gelmeyince şâh daha fazla beklemeyip ava çıkar:

> Şāh bu ḥikāyeyi işitdikde der-ḥāl şehzādeniñ ḫ[v]ācesini aratdı. Bulamadıḳlarından yine genci zindāna gönderip kendi ber-muʿtād ṣayd u şikāra gitdi (s. 110).

Hârût ve Mârût Hikâyesi'nde, yine şâhı ava giderken görmekteyiz:

> Şāh bu ḥikāyeyi diñledikden ṣoñra şehzādeyi zindāna gönderdi ve kendi de ṣayd u şikāra gitdi (s. 116).

Evlâd Acısıyla Helâk Olan Şâhın Hikâyesi'nde, şâh şehzâdeyi öldürmekten vazgeçer ve zindana gönderir. Daha sonra kendisi de ava gider:

> Şāh vezīriñ bu ḥikāyesini diñledikden ṣoñra o gün de ḳatl-i şehzādeden vazgeçerek tekrār zindāna gönderdi ve kendi de ber-muʿtād ṣayd u şikāra gitdi (s. 120).

Evlâd Acısıyla Helâk Olan Şâhın Hikâyesi'nde, şâh akşam vakti avdan dönmüştür:

> Aḳşam olup şāh ber-muʿtād ṣayd u şikārdan ʿavdetle ḥarem-sarāya dāḫil olduġu zamān Feleknāz istiḳbāle musāraʿat etmedi (s. 121).

1.2.6.1.16. Rüya Motifi

Terzînin Hikâyesi'nde, Feleknâz gördüğü "rüya"yı eşine anlatmaktadır:

> Bu gece bir ruʾyā gördüm onu velī-niʿmetime söylemek üzerime farżdır.
>
> Diyerek şehzādeniñ babasına fenālıḳ ḳaṣd etdigine delālet edecek ṣūretde tertīb eyledigi ruʾyāyı naḳl ile şāhıñ ẕihnini işġāl eyledikden ṣoñra sözüne devām ile:
>
> -İşte şāhım bu ḫāʾin oġlanıñ ḥikāyesi Nīşābūr şāhınıñ oġlu ḥikāyesine beñzer (s. 63).

Şâh Mahmûd ile Ayas'ın Hikâyesi'nde, Feleknâz şâha gördüğü "rüya"yı anlatmaktadır:

> Veliyy-i niʿmetim bu gece bir ruʾyā gördüm. Hīç şekk ü şübhe yoḳdur ki Ḥaḳḳ Teʿālā onlarıñ ḫıyānetlerini bize iẓhār u irā'e ediyor (s. 103).

1.2.6.1.17. Esir ve Kaçak Olma Motifi

1.2.6.1.17.1. Esir Olma Motifi

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, başka bir hükümdarın oğlu ülke halkını, babası tarafından terbiye görmemiş olan şehzâdeden kurtarmak için şehzâdeyi esir eder:

> Ẓālim ḥükümdār da esīr edilerek şehzādeniñ ḥużūruna getirildi (s. 21).

Şâh-ı Gâfilin Hikâyesi'nde, düşman tarafındaki kumandanın esir edilmesi planlanmaktadır:

> İki ʿaskeriñ arasına alıp inşāallāh-ı
>
> Teʿālā ṣūret-i mükemmelede maġlūb ve ḳumandanını esīr eyleriz (s. 41-42).

Nişâbûr Şâhının Hikâyesi'nde, âlim ve eşi bir harami tarafından esir edilir:

> O memleketde büyük bir ʿālim vardı. Bu ʿālim zevcesiyle berāber bir dīger memlekete gidiyordu. Yolda meẕkūr ḥarāmī öñlerine çıḳıp çır u çıplaḳ ṣoydu. Kendilerini daḫı esīr edip iḳāmet eyledigi maġāraya götürdükden ṣoñra ʿālimiñ ḳollarını ve ayaḳlarını
>
> baġlayaraḳ bir ṭarafa ḳoydu ve zevcesiyle ẕevḳ ü ṣafāya meşġūl oldu (s. 63-64)

Vezîr-i Dânânın Hikâyesi'nde, vezirlerden biri, şâha şehzâdeyi öldürmekte acele etmemesi gerektiğini söylerken geçmektedir:

> O dāʾimā siziñ eliñizde esīr gibidir. İster öldürür ister āzād edersiñiz (s. 75).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, şehzâde ve iki çocuğu korsanlar tarafından esir edilmiştir:

> Frenk ḳorṣanları bunları esīr ve gemiyi żabṭ edip kendi memleketlerine götürdüler (s. 107).

Hızr Aleyhi's-selâm'ın Hikâyesi'nde, şâha Hz. Hızır'ı gösteremeyen adam korkudan dolayı kaçarak bir mağaraya saklanır:

> Müddet ḫitām bulunca bir maġāraya ṣaḳlandı (s. 48).

1.2.6.1.17.2. Kaçak Olma Motifi

Nişâbûr Şâhının Hikâyesi'nde, şâhın evlat edindiği çocuk, şâhın öz kızına âşık olduğu için onu kaçırır:

> -Bir insānıñ kendi bāġı olsa ondan ḥāṣıl olan meyveyi evvel kendi mi ekl eder yāḫūd başḳasına mı verir?
>
> ʿĀlim de ṣāḥib-i bāġıñ ekli münāsibdir. Cevābını vermekle ḥarāmīzāde doġruca ḳızıñ olduġu sarāya gidip onu terkisine bindirdi ve dīger bir memlekete müteveccihen firār eyledi (s. 65).

1.2.6.1.18. Adalet ve Zulüm Motifi

Hikâye-i Kırk Vezîr'de, şâh Hindistan'ı adaletle yönetmektedir:

> Vaḳtiyle Hindistānda şevket ü saṭvetde yektā, ʿadl u iḥsānda bī-hemtā bir pādişāh vardı (s. 3).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, şâh oğluna terbiye vermediği için şehzâde ileride halkına zulmeden birisi olarak ülkeyi yönetir:

> Bir gün şāh biraz ziyāde tażyīḳ eyledigi ṣırada şehzāde belindeki ḫanceri çekip babasını öldürdü ve kendi taḫtına geçip oturdu. O derece ẓulm ü iʿtisāfa başladı ki her gün birçoḳ adamları ḳatl eder, ḫalḳıñ cān u māl u ʿırżına tasalluṭ eylerdi (s. 20).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, diğer şâh oğlunu küçükken terbiye ettiği için şehzâde tahta oturduğunda ülkesini adaletle yönetir:

> Edeb ü terbiyesi, ʿadl u dādı, peder ü üstād taʿlīmi bereketiyle pādişāh olup ḫalḳı ṣoñ derecelerde maẓhar-ı ʿadālet ü rāḥat eyledi (s. 22).

Şâh-ı Âdilin Hikâyesi'nde, şâh kendinden sonra hangi şehzâdesinin tahta oturacağına karar vermek için her bir oğlunu üçer günlüğüne tahta geçirir ve küçük şehzâde ülkeyi adaletle yönetir:

> Dördüncü günü taḫta küçük şehzāde cülūs etdi. Herkese kendi lāyıḳ olduġu vaẓīfeyi tevdīʿ eyledi. Erbāb-ı ʿilm ü kemāli münāṣıbaya geçirip aṣḥāb-ı seyfī de orduda vaẓīfeye taʿyīn etdi. Cāhil ü nādān olanları, edeb ü terbiye maḥrūmlarını kendinden uzaḳlaşdırdı.
>
> Herkese ḥaḳḳ u lāyıḳı olan ṣūretde muʿāmele edip biriniñ ḥaḳḳını digerine vermedi. Hīçbir kimseyi iltizām etmeyip yalñız iḳtidār u meziyyeti taḳdīr etdi (s. 33).

Yine Şâh-ı Âdilin Hikâyesi'nde, şâh öleceğine yakın halktan helallik istediğinde halk ondan hiçbir zulüm görmediğini belirtir:

> -Cenāb-ı Ḥaḳḳ şāhımıza daha nice seneler ʿömr ü ʿāfiyyet iḥsān buyursun biz cümlemiz sizden rāżīyiz. Hīçbir ẓulm ü ġadr görmedik (s. 35).

1.2.6.2. Diğer Unsurlar

1.2.6.2.1. Mitolojik ve Efsanevî Şahıslar

1.2.6.2.1.1. Nûşirevân

Nûşirevân İran'da adaletiyle bilinen asıl adı Hüsrev, lakabı "Âdil" olan ve edebiyatımızda 'Nûşirevân-ı Âdil' olarak da kendine yer edinmiş bir hükümdardır. Bağdat'a yakın bir bölgede bir saray yaptırmıştır ve bu sarayda, haksızlığa uğrayanlara yardım etmektedir. Klasik edebiyatta da sıkça rastlanan, sarayında asılı olan zincire mazlum kişinin dokunmasıyla çan çalmaya başlar ve bu zincir sayesinde Nûşirevân mazlum kişiden haberdar olur (Pala, 2020, s. 362; Koşik, 2013, s. 137; Levend, 2018, s. 165). Bu zincire 'zencir-i adl' denilmektedir (Albayrak, 1995, s. 255-256). Bütün bu anlatılanlar incelenen metinde ara hikâye olarak karşımıza çıkmaktadır:

> Nūşirevān-ı ʿādiliñ bir zencīri vardı. Buña ʿadl zencīri derlerdi. Sarāyıñ ḳapısı öñünden tā kendi odasına ḳadar uzanmışdı. Bir maẓlūm gelip bu zencīre el uzadınca kendi ḫaberdār olurdu (s. 83).

1.2.6.2.2. İlimler

Hikâye-i Kırk Vezîr'de, üstadın "hikmet", "nücûm" ve "remel" ilminde yetenekli olduğuna vurgu yapılmıştır:

> Üstād ʿilm-i ḥikmetde, ʿilm-i nücūm u remelde ṣāḥib-i ḳudret ü mahāret olduġundan ara ṣıra şehzādeniñ ṭāliʿini yoḳlardı (s. 4).

Şerbetçi Güzeli ile Zencî Hikâyesi'nde, seyyah genç "kimya" ile ilgilenmektedir:

> Babası bu seyyāḥıñ ġāyet zengīn ve yāḫūd ʿilm-i kimyāya vāḳıf olduġunu añlayaraḳ istifāde emeliyle yine gelir ise ḫānelerine daʿvet edip getirmesini oġluna tenbīh eyledi (s. 56).

Şâh oğlunu öldürmeye yeltenmişken "ilm-i cifr" ile talihine bakıldığı ve kırk günlük tehlike olduğu söylenmiştir:

> -Şāhım dün ʿilm-i cifr ile şehzādeniñ ṭāliʿine baḳdım. Ḳırḳ gün müddetle ṣoñ derece nuḥūset içindedir (s. 106).

1.2.6.2.3. Kozmografya

Hikâye-i Kırk Vezîr'de, şehzâdenin "burc"unun ve "yıldız"ının talihsiz bir yerde olduğu söylenmektedir:

> Bir gün yine şākirdiniñ ṭāliʿini yoḳladığı ṣırada yıldızınıñ pek ziyāde muẓlim ve ṭāliʿiniñ burc-ı naḥsda bulunduġunu görmüş ve bunuñ ḳırḳ gün devām edeceğini ve bu müddet ẓarfında her gün şehzādeniñ ḥayāt ile memāt arasında olacaġını müşāhede eylemiş olduġundan şākirdine demişdi (s. 4).

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde, Hz. Peygamber'in miraç mucizesi anlatılırken "eflâk" sözcüğü karşımıza çıkmaktadır:

> Bu ḳadar yüz yıllıḳ mesāfe olan eflākı, faẓla olaraḳ da cennet ve cehennemi dolaşıp ʿavdet eyledikde yataġıñ ḥālā ṣıcaḳ, ibrīḳiñ henüz dökülmemiş olduġunu gördü diyorsuñuz. Böyle şeyʾlere ʿaḳl inanmaz (s. 10).

1.2.6.2.4. Hayvanlar

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde, çevre tasviri yapıldığını ve "kuşlar"ı görüyoruz:

> Ṣaḥrā tekmīl-i bāġ u bostān, mükemmel bir gülsitān ḥālinde idi. Dereler aḳıyor, ḳuşlar ötüyor, envāʿ-ı ezhār eṭrāfı revāyiḥ-i ṭībe ile dolduruyordu (s. 12).

Tüccârın Tûtîsi Hikâyesi'nde, tüccarın "tûtî" satın aldığını görmekteyiz:

> Bir gün tüccār çārşūda ṣatılmaḳda olan bir ṭūṭīyi begenerek ṣatın aldı.
>
> Ṭūṭī güzel sözler söylüyor, tüccārı dāʾimā eglendiriyordu (s. 23).

Şâh Âdilin Hikâyesi'nde, küçük şehzâde kardeşlerine sorduğu soruyu cevaplarken "koyun" ve "kurt" gibi hayvanlardan bahsetmiştir:

> -Bu dünyā bir merʿāya beñzer. Ahālī merʿāda gezen ve otlayan ḳoyunlardır. Pādişāh bu sürüniüñ çobanıdır. Ḳoyunlarıñ ṣāḥibi Cenāb-ı Ḥaḳḳdır. Vüzerā vü meʾmūrīn o sürünüñ muḥāfıẓı olan çoban yamaḳlarıdır. ʿUlemā vü meşāyiḫ de Ḥaḳḳ ṭarafından çobanıñ üstüne nāẓırlardır. Düşmen ise ḳurdlara beñzer (s. 38).

Hızr ile Vezîrin Hikâyesi'nde, bir adamın "yılan" ile dost oluşuna, yılanı beslediğine ve daha sonrasında da bu yılanın kendisini zehirlediğine rastlanmaktadır:

> Vaḳtiyle bir adam bir yılana dost olmuş ve her gün bir miḳdār yiyecek götürüp yılanıñ deligine ḳoyar idi (s. 55).

Şerbetçi Güzeli ile Zencî Hikâyesi'nde, derviş ve çocuk kapı ardında iki "aslan" görürler:

> İçeride iki dāne azġın arslan vardı. Bunlarıñ üzerine hücūm etdiler (s. 57).

Şâh ile Vezîrin Hikâyesi'nde, gece masanın üzerine koyulan bir tabak bala bir "sinek" bile gelmemiştir:

> Vaḳt gece olduġu cihetle bir tek sinek bile gelmedi (s. 68).

Vezîr-i Dânânın Hikâyesi'nde, vezir zindancının getirdiği tatlıyı yiyecekken tatlının içerisine bir "fare" düşer:

> Vezīr ṣoñ derecede memnūn olaraḳ ṭatlıyı öñüne ḳoyup el uzatdıġı sırada ṭavandan bir küçük fāre düşdü (s. 73).

Hârûnü'r-Reşîd ile Câriye Hikâyesi'nde, Feleknâz şâhın vezirlerini "kelb"e benzetmektedir:

> Böylelerden insāna ḫayr gelmez. Böyle ḫarīṣ ü ġāfil genclerde tedbīr olmadıġı gibi ṣadāḳat de bulunmaz. Bunlar ṭabʿen kelbe beñzerler (s. 81).

Esrârkeşlerin Hikâyesi'nde, kapı açık kaldığı için içeriye "köpek"ler girer ve oradaki yemekleri yemeye yeltenirler:

> O ṣırada bir sürü köpek içeri girip yemegi yemege müsāraʿat eylediler ise de ḳalḳıp ḳapıyı ḳapamaġa mecbūr olacaġı ḫavfıyla hīçbiri ses çıḳarmadı (s. 117).

Nûşirevân'ın adalet zincirine sürtünen, zayıf ve hasta bir "merkeb" ile karşı karşıyayız:

> Bir gün bir merkeb gelip bu zencīre süründü. Nūşirevān pencereden baḳıp zencīri taḥrīk edeniñ bir żaʿīf merkeb olduġunu gördü (s. 83).

Şâh Mahmûd ile Ayas'ın Hikâyesi'nde, şâh ve Ayas ava giderlerken ağaçta iki "baykuş" görürler:

> Yolda giderken gördüler ki bir aġacıñ üzerinde iki bayḳuş ötüyorlardı (s. 102).

Şâh Mahmûd ile Ayas'ın Hikâyesi'nde, Feleknâz rüyasında "ejderha" görmüştür:

> Bu gece ruʾyāda gördüm ki siz taḫt üzerinde oturuyorduñuz. Birdenbire ḳarşıñızda bir ejderhā peydā oldu (s. 103).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, şehzâde ve kadın bir "canavar" deliği görürler:

> Şehzāde hemān o ṭarafa gitdi ve uzaḳdan bir ışıḳ görmekle bir cānavārıñ deligi olduġunu añlayaraḳ oradan çıḳıp ḳurtulmaġı düşündü ve genc ḳadını berāber alaraḳ o aydınlıġa doġru ileriledi (s. 109).

Şâh ile Şeyhin Hikâyesi'nde, pâdişâh çocuğu olmadığı için her duası kabul olan bir şeyhe gider ve ondan dua ister. Şeyh de dergâha "kurban" bağışlamasını söyler. Bunun üzerine şâh "koç", "küheylan", "katır" gibi hayvanları kurban olarak dergâha gönderir:

> Dergāha bir ḳurbān gönderiñiz. Dervīşler yesinler. Duʿā edelim. Allāh iḥsān buyurur.
>
> Demekle şāh pek sevdigi ve ṣūret-i maḫūṣada besletdigi bir ḳoçu tekyeye gönderdi (s. 111).

> Siz yine bir ḳurbān gönderiñiz.
>
> Demekle şāh bu defʿa aḫırındaki küheylānlardan birini gönderdi (s. 112).

> Bu defʿa şāhıñ bir güzel ḳatırı vardı (s. 112).

> Dergāha ilk ḳurbān olaraḳ bir ḳoç gönderdiñ. Cenāb-ı Ḥaḳḳ saña ḳoç gibi cesūr ve bahādır bir evlād verdi (s. 113).

Metnin sonunda Feleknâz şehzâdeye attığı iftirayı itiraf etmiştir. Bunun üzerine şâh Feleknâz'ı cezalandırmak için iki tane "at" getirtir ve Feleknâz'ı bunların kuyruğuna bağlarlar:

> İki dāne semiz ve azġın at getirdiler. Feleknāzı bunlarıñ ḳuyruḳlarına baġlayıp atları ḳırbacladılar (s. 124).

1.2.6.2.5. Bitkiler

Metnin tamamı incelendiğinde bitki olarak karşımıza "ağaç" sözcüğü çıkmaktadır:

> Yolda giderken gördüler ki bir aġacıñ üzerinde iki bayḳuş ötüyorlardı (s. 102).

1.2.6.2.6. Nesneler

Hikâye-i Kırk Vezîr'de, Feleknâz şehzâdenin kendisini istemesi durumunda şâhı öldürebileceğini ve onun "tac"ına ve "taht"ına sahip olabileceğini söylemektedir:

> Eger baña söz verir, bi'l-āḫire beni almaġı taʿahhüd eder iseñ yemīn ederim ki tāc u taḫt, şevket ü salṭanat seniñ için āmādedir. Şāhı öldürmek pek ḳolaydır (s. 6)

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde, Hz. Muhammed'in mucizesi anlatılırken "yatak" ve "ibrik" sözcüğü kullanılmıştır:

> Resūl-i Ekrem ṣallallāhu Teʿālā ʿaleyhi vesellem Efendimiziñ semāvāta ʿazīmet, cennet ve cehennemi temāşā ile ʿavdet buyurduḳda yataḳlarını henüz ṣoġumamış bulduḳlarını ve devrilmiş olan ibrīḳden henüz ṣuyuñ tamām boşalmadığını gördükleri ẕikr olundu (s. 10).

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde, şeyh saraydaki "pencere"nin kapatılmasını ister:

> Şeyḫ biraz pencereleriñ ḳapadılmasını söyledi. Der-ḥāl pencereleri ḳapadılar. Biraz ṣoḥbetden ṣoñra şeyḫiñ emriyle bir pencereyi açdılar (s. 11).

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde, şâh nalbanttan bir "ip" alır:

> Artıḳ gidip çalışmaḳ lāzım gelir ki geçinelim.
>
> demekle şāh maḥzūn ve müteʾessir naʿlbandıñ dükkānına gidip keyfiyyeti oña naḳl etdi ve hīçbir ṣanʿat bilmedigini de söyledi.
>
> Bunuñ üzerine naʿlband şāha bir ip verdi ve:
>
> -Haydi şurada ḥammāllar vardır (s. 14-15).

Tüccârın Tûtîsi Hikâyesi'nde, "kafes"teki tüccarın çarşıdan satın aldığı kuş kadını ve dostunu izlemektedir:

> Bu aḥvāli
>
> ḳafesdeki ṭūṭī seyr ediyordu. Ṣabāḥ olunca genc gitdi. Biraz ṣoñra da tüccār da ḫānesine geldi (s. 23-24).

Şâh-ı Âdilin Hikâyesi'nde, pâdişâh halka konuşma yapmak amacıyla "kürsü"ye çıkmıştır:

> Şāh orta yerde mevżūʿ bulunan kürsī üzerinde ayaġa ḳalḳaraḳ:
>
> -Ey ahālī artıḳ ʿömrüm nihāyete ermek üzeredir (s. 34).

Şâh-ı Gâfilin Hikâyesi'nde, vezirlerden bir tanesi düşmana "kılıç" ile karşılık verilmesi gerektiğini söyler:

> Benim reʾyimce biz de düşmene muḳābele etmeli ve oña ḳılıç ile cevāb vermeliyiz (s. 40).

Hızr Aleyhi's-selâm'ın Hikâyesi'nde, Hz. Hızır'ı gösteremeyen adama verilebilecek cezalar konuşulurken "çengel" ve "kazan" sözcükleri yer almıştır:

> -Efendim bu adamı pāre pāre edip ḳaṣṣāb çengellerine aṣmalıdır (s. 50).

> -Efendim pādişāhları aldatmaḳ gibi ʿaẓīm bir ḳabāḥati irtikāb eylediginden dolayı bunu bir ḳazana ḳoyup ḳaynatmaḳ ve ḥaşlamaḳ iḳtiżā eder (s. 50).

Şerbetçi Güzeli ile Zencî Hikâyesi'nde, odadaki cenazenin üzerinde "levha" bulunmaktadır:

> Meyyitiñ gögsü üzerinde bir altın levḥa vardı (s. 58).

Terzînin Hikâyesi'nde, Hz. Îsâ'nın nefesiyle dirilen kadın, oradan geçmekte olan valiye bir haraminin "elbise"sini aldığını söylemektedir:

> Buradan geçer iken bir ḥarāmī beni ṣoyup elbiselerimi aldı. Ne yapacaġımı bilmeyerek bekliyorum.
>
> Cevābını vermekle vālī bu ḳadınıñ kendi sarāyına götürülmesini emr etdi (s. 61).

Nişâbûr Şâhının Hikâyesi'nde, haramizâde üzerine gelen şâhı "ok" ile öldürür:

> Şāh oradan geçer iken bir oḳ ile urup helāk etdi (s. 65).

Şâh ile Vezîrin Hikâyesi'nde, vezir "masa"nın üzerine bir "tabak" bal koymuştur:

> Ḫadem ü ḥaşeme, ʿaskere ve meʾmūra her zamān māl u maʿāş vermelidir. Lüzūmu olduġu zamān verilecek māl onları der-ḥāl ḫidmete celb ü cemʿ edemez.
>
> Diyip bir ṭabaḳ bal getirdi ve maṣanıñ üzerine ḳoydu (s. 68).

Vezîr-i Dânânın Hikâyesi'nde, vezirin kurnaya "yüzük" düşürüşü şu şekilde anlatılmıştır:

> -Zamān-ı evāʾilde ḫükümdār nezdinde fevḳa'l-ʿāde ḥāʾiz-i iʿtibār, nāmdār, ʿāḳil ü müdebbir bir vezīr-i dānā vardı. Bir gün ḥammāma gitdi. Ḳurnayı ṣu ile doldurup ġusl edecegi ṣırada parmaġındaki yüzük ḳurnaya düşdü ise de ṣuyuñ içine gitmeyip yüzünde ḳaldı (s. 73).

Nûşirevân'ın adalet "zincir"ine sahip olduğu şu şekilde verilmiştir:

> Nūşirevān-ı ʿādiliñ bir zencīri vardı. Buña ʿadl zencīri derlerdi (s. 83).

Terzî Güzelinin Hikâyesi'nde, kadın hulle için evlendiği erkekle beraber kaldıklarında onu görebilmek için yanına "mum" almıştır:

> Faḳaṭ ḳadın mekkār u ḥīlekār olduġundan berāberinde olacaḳ adamı görmek için yanına evvelce mūm almışdı (s. 86).

Tüccârzâdelerin Hikâyesi'nde, oğlanlardan biri "kayık" ile gezmeye çıkmıştır:

> Dīgeri de dalḳavuḳlarıyla berāber ḳayıġa binip gezmege gider (s. 90).

Çulha ile Vezîrin Hikâyesi'nde, çulha valinin yanına bir "bohça" ile gelmiştir:

> Beş on gün ṣoñra çulḫa bir boġca getirip vālīniñ ḥużūrunda açdı bu boġcada bir şeyʾ yoḳdu. Faḳaṭ vālī ḥāżır bulunanlarıñ kendi için ḥarāmzāde demelerinden iḥtirāzen çulḫanıñ mahāretini vü ṣanʿatını medḥ ederek şālı begendi (s. 105).

Şâh oğlunu öldüreceği sırada vezirler bir "kâğıt" getirerek şâha okumasını söylerler:

> -Şāhım Allāh ʿaşḳına bu kāġıdı oḳu, ṣoñra istediğiñi yap demekle şāh kāġıdı alıp oḳudu (s. 106).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, şehzâde ve kadın deniz kenarında bir "gemi"ye rast gelirler:

> Gemide bulunanlar kendileri gibi beyāż adamlar olduġu cihetle bunları ikrām u iʿzāz eylediler. Ve buralara ne ṣūretle düşmüş olduḳlarını ṣordular (s. 109).

Şâh ile Şeyhin Hikâyesi'nde, kesilen kurbandan yapılmış olan yemekten bir "sahan" da şâha verirler:

> Yemekden bir ṣaḥan da şāha gönderip mütebāḳīsini yediler (s. 111).

Evlâd Acısıyla Helâk Olan Şâhın Hikâyesi'nde, şâhın oğlu ölür ve hekimler ölü sebebini araştırmak için şehzâdenin kalbini yararlar ve bir kemik bulurlar. Şâh bu kemikten bir "bıçak" sapı yaptırır:

> Şāh bu kemigi kesdirip kendine bir bıcaḳ ṣapı yapdırdı (s. 119).

Feleknâz attığı iftiralara şâhın inanmaması üzerine "çamaşır" ve "mücevher"lerini toplayıp evi terk etmeye niyetlenir:

> Odasında bir kūşede oturmuş aġlıyordu. Çamaşırlarını ve mücevherātını bir iki boġcaya baġlayıp ḥāżır etmişdi (s. 121).

Cellat, şehzâde ve vezirleri öldüreceği zaman gencin başına "mendil" sarar:

> Cellād genciñ başına bir mendil ṣararaḳ diz çökdürdü (s. 122).

1.2.6.2.7. Klasik Türk Şiirinin Coğrafyası

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde, "bağ", "bostan", "gülsitân", "dere", "ezhâr", "dağ", "sahil" ve "deryâ" sözcükleri aşağıdaki gibi kullanılmıştır:

> Ṣaḥrā tekmīl-i bāġ u bostān, mükemmel bir gülsitān ḥālinde idi. Dereler aḳıyor, ḳuşlar ötüyor, envāʿ-ı ezhār eṭrāfı revāyiḥ-i ṭībe ile dolduruyordu (s. 12).

> Başını daldırıp çıḳardı. Kendini tenhā bir ṭāġ eteginde ve sāḥil-i deryāda buldu (s. 13).

Tüccârın Tûtîsi Hikâyesi'nde, tüccarın karısı kuşun yalan söylediğini anlatmaya çalışırken "yağmur", "gök" ve "şimşek" sözcüklerini kullanmıştır:

> -Gördüñ mü ḳuş naṣıl yalan söylüyor? Ḥayvānıñ ʿaḳlı işte bu ḳadar erer. Bu gece yaġmur yaġıp gök gürledi mi? Şimşek çaḳdı mı? Tüccār ḳadınıñ bu ḥīlesi sāyesinde ḳuşuñ yalancı olduġuna ḳanāʿat ḥāṣıl ederek ḳarısına ḳarşı emniyyet peydā eyledi (s. 25).

Tüccârzâdelerin Hikâyesi'nde, altınlar çocuklardan biri tarafından "deniz"e atılmıştır:

> O ṣırada avuç avuç altınları deñize atıp bunlarıñ ṣuyuñ içinde parıldadıġını temāşā ile ẕevḳyāb olurdu (s. 90).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, şehzâde ve kadın "nehir", "sahil", "dağ", "sahra", ve "deryâ"ya ulaşmışlardır:

> Nihāyet bir nehr kenārına vāṣıl oldılar. Orada bulduḳları bir ḳayıġa binerek dīger sāḥile geçdiler. Faḳaṭ kenāra vāṣıl olduḳları zamān üzerlerine birçoḳ çıplaḳ adamlar hücūm ile bunları ṭutup reʾīsleriniñ ḥużūruna götürdüler. Şehzāde ile ḳadını düşmen memleketlerden gelmiş cāsūs ʿadd ederek ḥabse atdılar. Aylarca maḥbesde ḳaldıḳdan ṣoñra zindāncıyı iḳnāʿ ile firāra muvaffaḳ oldular.
>
> El-ḥāṣıl belādan belāya, felāketden felākete olmaḳ üzre senelerce ṭāġlarda ve ṣaḥrālarda dolaşdılar. Nihāyet bir deryā kenārına vāṣıl oldular (s. 109).

1.2.6.2.8. Yiyecek ve İçecekler

Hikâye-i Kırk Vezîr'de, Feleknâz, pâdişâha "zehir" vererek onu öldürmeyi planlamaktadır:

> -Maʿlūmuñuzdur ki ḫazīnede mevcūd zehrler arasında bir nevʿ vardır ki bundan bir damlasını ekl eden üç ay ḫasta olup telef olur. Bunu kimse bilmez, vefātıñ teʾs̱īr-i zehr ile olduġunu kimse ẓann u ḥiss etmez. Şāha bu zehrden yediririm, ḫalḳ ḫasta olup vefāt etdi derler (s. 7).

Hasta Şehzâdenin Hikâyesi'nde, şehzâdenin iyileşmesi için hekimin "tarhana çorbası", "bulgur pilavı" ve "ayran" getirilmesini istediğini görürüz:

> -Efendim, şimdi ḫastanıñ tedāvisi için emr ediñiz de maṭbaḫ-ı
>
> hümāyūnda biraz ṭarḫana çorbası pişirsinler, bulġur pilavı yapıp ayran getirsinler (s. 28-29).

Hızr Aleyhi's-selâm'ın Hikâyesi'nde, vezir adamın ceza için fırına atılıp "kebab" edilmesi gerektiği anlatılır:

> -Efendim böyle ḥīlekār ve yalancı bir adamı fırına aṭıp kebāb etmek īcāb eyler (s. 50).

Hızr ile Vezîrin Hikâyesi'nde, yılana verilen "yem"den bahsedilmektedir:

> Yılan delikden başını çıḳarıp bu yemi yedikden ṣoñra o adama ḳarşı masḫaralıḳlar yapar ve eglendirirdi (s. 55).

Şerbetçi Güzeli ile Zencî Hikâyesi'nde, baba ve oğulun "şerbet" sattığına ve oğlanın yakışıklı oluşundan dolayı insanların sürekli olarak oğlanı görmek için "şerbet" içmeye geldiklerine rastlamaktayız:

> Dükkānıñ öñüne gidip bir şerbet içdi ve muḳābilinde bir altın verdi. Ertesi gün gelip yine bir şerbet içerek bir altın verdi (s. 56).

Şâh ile Vezîrin Hikâyesi'nde, bir tabak "bal"dan aşağıdaki şekilde bahsedilmiştir:

> Lüzūmu olduġu zamān verilecek māl onları der-ḥāl ḫidmete celb ü cemʿ edemez.
>
> Diyip bir ṭabaḳ bal getirdi ve maṣanıñ üzerine ḳoydu (s. 68).

Vezîr-i Dânânın Hikâyesi'nde, vezirin canı zindanda kaldığı sırada "tatlı" çeker ve zindancıdan "tatlı" getirmesini ister:

> Bir gün göñlü bir ṭatlı yemek istediginden zindāncıya kendisine bir ṭatlı getirilmesini söyledi ise de şāhıñ ġażabına uġramış bir adamıñ ārzūsunu isʿāf etmek bir ḳabāḥat ʿadd edilecegini düşünen ġardiyan hīç aldırmadı (s. 73).

Tüccârzâdelerin Hikâyesi'nde, oğlanlardan biri helvacı dükkânına girerek "helva" satın alır:

> Baba dostları bunlara her ne naṣīḥat etseler diñlemediler. Meşelā birisi çārşūda ḥelvācı dükkānına gider, mevcūd ḥelvāyı birden ṣatın alıp ḥammāllarla pazar yerine naḳl etdirir ve orada yaġmādır alan alsın diye dellāl çaġırdırdı (s. 90).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, reis şehzâdeyi kullanıp ziyafet çekmeyi istediği için güçsüz kalmasın diye onu "dağ meyveleri" ile beslemektedir:

> Reʾīsiñ maḳṣadı şehzādeyi bir müddet besleyip ṣoñra kendi ḳabīlesi rü'esāsına onuñla bir żiyāfet çekmek olduġundan esīri dūçār-ı żaʿf olmamaḳ için bir maḥale ḥabs etdiler ve ṭāġ meyveleriyle mükemmelen beslemege başladılar fi'l-vāḳiʿ ḳırḳ gün ẓarfında şehzāde fevḳa'l-ʿāde semizlendi ve ḳuvvetlendi (s. 108).

Şâh ile Şeyhin Hikâyesi'nde, şâh ikinci çocuğu olması için şeyhten dua ister. Şeyh bunun karşılığında kurban ister. Şâh kurbanı getirdiğinde dervişler bu kurbanı satarlar ve yerine "et" ve "pirinç" alırlar:

> Dervīşler bunu ṣatıp yerine et ve pirinc alıp loḳma iḥżār etdiler ve bu defʿa da bir ṣaḥan şāha gönderip mütebāḳīsini ekl eyledikden ṣoñra duʿāda bulundular (s. 112).

Evlâd Acısıyla Helâk Olan Şâhın Hikâyesi'nde, bir gün şâhın canı "karpuz" çeker:

> Bir müddet ṣoñra bir gün şāh kendi eliyle bir ḳarpuz kesip yemek ārzū eyledi. Ḳarpuzu kesdi ve bıçaġı ḳarpuzuñ ḳabuḳları üzerinde bıraḳdı (s. 119).

1.2.6.2.9. Meslekler

Metnin tamamında oduncu, nalbant, hekim/tabip, asker, memur, filozof, musikişinas, çoban, çoban yamakları, kumandan, kasap, aşçı, fırıncı, şerbetçi, terzi, vali, vezir, nakkaş, ressam, piyade, süvari, zindancı/gardiyan, kadı, tüccar, helvacı, hamal, tellal, şeyh, çulha, öğretmen, hoca ve cellat gibi mesleklere rastlamaktayız:

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde, "oduncu"lardan ve "nalbant"tan bahsedilmiştir:

> Şâhın karşısına "oduncular" çıkmıştır:
>
> Oduncular buña merḥamet edip her biri birer şey vererek giydirdiler (s. 13).

Şâh karşısına çıkan "nalbant"tan yardım istemektedir:

> -Şimdi ben bu diyārda ġarīb ü bī-kes bir adamım. Ne yapayım? Baña bir naṣīḥat ver ve bir ṭarīḳ-i ḥareket göster. Naʿlband
>
> -Seniñ için evvel emrde evlenmek īcāb eder. Çünkü bāliġ olup da evli olmayan adamlar bu memleketde yaşayamazlar (s. 14).

Hasta Şehzâdenin Hikâyesi'nde, şehzâdeyi tedavi etmek amacıyla "hekim/tabip" gelmiştir:

> O eṣnāda uzaḳ memleketden bir hekīm-i ḥāẕıḳ geldi. Şāh bunu da ḥużūruna celb ile oġlunu muʿāyene etdirdi.
>
> Ṭabīb çocuġu kemāl-i diḳḳatle muʿāyeneden ṣoñra:
>
> -Ben bi-iẕnillāhi Teʿālā bu şehzādeyi iyi ederim (s. 27).

Şâh-ı Âdilin Hikâyesi'nde, bahsedilen hikâyede "asker", "memur", "hakîm ü sâni", "musikişinas", "çoban", "çoban yamakları" gibi mesleklere yer verilmiştir:

Pâdişâhın hangi türden insanlara ihtiyaç olduğundan bahsedilirken "vezir", "asker", "memur", "musikişinas" ve "filozof"a yer verilmiştir:

> -Dört dürlü adama iḥtiyāc vardır. Biri müdebbir vezīr, ikinci dilāver ʿasker, üçüncü ʿālim ü fāżıl meʾmūr, dördüncü ḥāẕıḳ u muḳtedir ḥakīm ü ṣāniʿ (s. 36).

> Dördüncü: Mūsīḳī-şinās bunlardan da taʿab u meşāḳḳ-ı ḥükūmetden istirāḥat edip ḫāṭırı güşāde olur (s. 37).

Küçük şehzâde kardeşlerine sorduğu soruya kendisi cevap verirken "çoban" ve "çoban yamakları"na yer vermiştir:

> -Bu dünyā bir merʿāya beñzer. Ahālī merʿāda gezen ve otlayan ḳoyunlardır. Pādişāh bu sürünüñ çobanıdır. Ḳoyunlarıñ ṣāḥibi Cenāb-ı Ḥaḳḳdır. Vüzerā vü meʾmūrīn o sürünüñ muḥāfıẓı olan çoban yamaḳlarıdır (s. 38).

Şâh-ı Gâfilin Hikâyesi'nde, bir savaş taktiği anlatılırken "kumandan" sözcüğünü görmekteyiz:

> İki ʿaskeriñ arasına alıp inşāallāh-ı
>
> Teʿālā ṣūret-i mükemmelede maġlūb ve ḳumandanını esīr eyleriz (s. 41-42).

Hızr Aleyhi's-selâm'ın Hikâyesi'nde, "kasap", "aşçı", "fırıncı" kelimelerini görmekteyiz. Pâdişâha Hızır'ı gösteremeyen adama bir ceza verilmesi için konuşulurken herkes kendi sahip olduğu mesleğin yönüyle ceza önerisinde bulunur:

> -Efendim bu adamı pāre pāre edip ḳaṣṣāb çengellerine aṣmalıdır. Bunu görenlere ʿibret olsun ve bir daha pādişāhlara yalan söylemek cesāretini kimse kendinde bulamasın (s. 50).

> İkinci vezīr aşcızādedir. Onuñ için ḳazana ḳoyup ḳaynatmaḳ teklīf etdi. Üçüncü vezīriñ babası fırıncı olduġundan fırına ḳoymaġı söyledi (s. 51).

Şerbetçi Güzeli ile Zencî Hikâyesi'nde, "şerbet satan" baba ve oğlu karşımıza çıkmaktadır:

> -Zamān-ı ḳadīmde bir şehrde bir şerbetci vardı. Bunuñ ġāyet güzel ve emṣāli bulunmaz bir oġlu olup dükkānda şerbet ṣatardı. Herkes bu genciñ ḥüsnünü temāşā etmek için gelip şerbet içerler, faẓla faẓla para verirlerdi (s. 56).

Terzînin Hikâyesi'nde, "terzi" ve "vali" yer almaktadır. Vali mezar başında gördüğü kadını sarayına götürmüştür:

> ʿĪsā ʿaleyhi's-selāmıñ zamān-ı şerīflerinde bir genc terzī vardı. Bunuñ ġāyet güzel bir zevcesi vardı (s. 60).

> Ne yapacaġımı bilmeyerek bekliyorum.
>
> Cevābını vermekle vālī bu ḳadınıñ kendi sarāyına götürülmesini emr etdi (s. 61).

Şâh ile Vezîrin Hikâyesi'nde, "vezir", "nakkaş", "ressam", "piyade" ve "süvari" mesleklerine yer verilmiştir.

Pâdişâh hizmetinde hiç maaş almayacak kişiler çalıştırmak ister. Vezir bu konuda şâha yardımcı olacağını söyler ve saraya "nakkaş" ve "ressam" getirterek duvara "süvari" ve "piyade" tasvirleriyle süsleterek şâha ders vermek istemiştir:

> -Efendim ben size hīç maʿāş ve taʿyīn istemez, gece ve gündüz ḳapıñızdan ayrılmaz adamlar ve ʿaskerler tedārik ederim. Siz merāḳ buyurmayıñız.
>
> Demekle şāh bundan memnūn oldu.

> Vezīr der-ḥāl birṭaḳım naḳḳāşlar ü ressāmlar celb ile sarāyıñ eñ büyük bir ṣalonunda dīvārları piyāde ve süvārī müsellaḥ ve mücehhez taṣvīrlerle tezyīn etdirdi (s. 67).

Vezîr-i Dânânın Hikâyesi'nde, vezire tatlı getiren bir "zindancı/gardiyan" görmekteyiz:

> Bir gün göñlü bir ṭatlı yemek istediginden zindāncıya kendisine bir ṭatlı getirilmesini söyledi ise de şāhıñ ġażabına uġramış bir adamıñ ārzūsunu isʿāf etmek bir ḳabāḥat ʿadd edilecegini düşünen ġardiyan hīç aldırmadı (s. 73).

Üç Kardaşın Hikâyesi'nde, "kadı" üç kardeşin arasının bulunması için başvurulan kişidir.

> Her biri digerine "sen aldın" diye ṭaʿn ediyorlardı.
>
> Nihāyet aralarındaki münāzaʿayı ḥall etmek için ḳāḍīye mürācaʿatle keyfiyyeti olduġu gibi ḥikāye etdiler (s. 77).

Terzî Güzelinin Hikâyesi'nde, Bağdatlı bir "tüccar" görmekteyiz:

> Bu adam Baġdād tüccārlarından idi (s. 85).

Tüccârzâdelerin Hikâyesi'nde, oğlanlardan biri "helvacı" dükkânına girerek helva satın alır ve bu helvayı "hamal"lara taşıtarak pazara götürtür. Daha sonra da bir "tellal" çağırarak halkın bu helvaları alması için pazarda bağırması ister:

> Meşelā birisi çārşūda ḥelvācı dükkānına gider, mevcūd ḥelvāyı birden ṣatın alıp ḥammāllarla pazar yerine naḳl etdirir ve orada yaġmādır alan alsın diye dellāl çaġırdırdı (s. 90).

Zâhid Bersîsâ'nın Hikâyesi'nde, şâhın kızını iyileşebilmesi için bir "şeyh"e götürürler:

> -Yā şeyḫ. Yanında bu ḳadar güzel bir ḳız var iken ne duruyorsuñ? Böyle bir maḥbūbe kimiñ eline geçer? Bu fırṣatı ḳaçırma, ḳalḳ ẕevḳ ü ṣafāña baḳ.
>
> Dedi (s. 98).

Çulha ile Vezîrin Hikâyesi'nde, "çulha"ya yer verilmiş olup bu kişi dünyada eşi benzeri olmayan bir şal yapabildiğini söyler.

> Bir gün müşārün-ileyhiñ ḥużūruna bir genc geldi. Ġāyet mükemmel çulḫa olup dünyāda miṣli bulunmaz
>
> Bir şāl nesc eylediğini ve bunu yalñız babasınıñ ḫāliṣ evlādı olanlarıñ görüp ḥarāmzādeleriñ görmediğini ʿarż etdi (s. 104-105).

Şâh ile Şeyhin Hikâyesi'nde, şâh üçüncü çocuğu için "öğretmen" ve "hoca" tayin ederek çocuğun terbiyesi için uğraşır:

> Muʿallimler ve ḫ^{v}āceler taʿyīn edilerek taḥṣīl ü terbiyelerine ṣoñ derece ihtimām olundu (s. 112).

"Cellat", hikâyenin sonunda şehzâdeyi ve vezirleri öldürmek için meydana götürür:

> Şehzādeyi ve ḳırḳ vezīri sarāyıñ öñündeki meydāna çıḳardılar. Evvel emrde şehzādeniñ başı kesilecek olduġu cihetle ellerini arḳasına baġladılar. Cellād genciñ başına bir mendil ṣararaḳ diz çökdürdü. Ḳılıncını çekerek meydānda bir kere dolaşdı (s. 122).

1.2.6.2.10. Madenler

Şerbetçi Güzeli ile Zencî Hikâyesi'nde, "altın", "demir" ve "gümüş" madenleri geçmektedir. Şerbet içen kişi şerbeti içtikten sonra şerbetçiye "altın" verir:

> Dükkānıñ öñüne gidip bir şerbet içdi ve muḳābilinde bir altın verdi. Ertesi gün gelip yine bir şerbet içerek bir altın verdi (s. 56).

Derviş ve çocuk beraber bir "demir" kapı görürler:

> Dervīş bir kāġıd yazıp ḳuyuya atınca ṣu tamāmıyla çekildi. İçine girdiler. Bir demir ḳapı vardı. Bir şeyʾler oḳuyup ḳapıyı itince açıldı. İçeride uzun boylu, iri vücūdlu bir zencī vardı. Girmek isteyenleriñ üzerine atmaḳ için imiş gibi elinde bir ḳaya parçası ṭutuyordu. Seyyāḥ bir efsūn oḳuyup üfledikde zencī ṭaşı bıraḳıp bir kenāra çekildi.
>
> Dervīş ile çocuḳ geçdiler. Biraz ötede dīger bir demir ḳapı gördüler (s. 57).

Hikâyenin içerisindeki ara hikâyede, odadaki altın ve "gümüş"lerden ve ölmüş adamın üzerindeki "altın" levhadan bahsedilmiştir:

> Bu odanıñ bir ṭarafında altın bir ṭarafında gümüş ve bir ṭarafında mücevher yıġılı idi. Biraz ötede bir sedir vardı. Bunuñ üstünde de bir cenāze yatıyordu.
>
> Meyyitiñ gögsü üzerinde bir altın levḥa vardı (s. 58).

1.2.6.2.11. Aşk ve Evlilik

Hikâye-i Kırk Vezîr'de, Feleknâz'ın şehzâdeye âşık olduğunu görmekteyiz. Hz. Yûsuf kıssasında olduğu gibi bu hikâyede de bir kadın, erkeğe âşık olmaktadır ve ona ulaşamadığında da kadın iftiraya başvurmaktadır. Hz. Yûsuf'un suçsuz oluşunun daha sonradan ortaya çıkması gibi bu hikâyede de şehzâdenin suçsuz oluşu şehzâdenin konuşmaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Tüm bu hikâye bir kadının aşkı ve iftirası üzerine şekillenmiştir.

> O zamān şehzāde on beş on altı yaşında idi. Altmış yaşlarındaki pederiniñ aldıġı ḳız ise yigirmi yaşlarında idi. İlk günlerde şehzādeyi küçük birāderi gibi telaḳḳī ederek o ṣūretle sevmekde bulunan ḳadınıñ ḳalbinde aylar ve seneler geçdikce başḳa bir ḥiss uyanmaġa başladı. Fi'l-vāḳiʿ şehzāde on doḳuz yaşlarına vāṣıl olmuş, ḥüsn ü cemāl-i merdanesi ṭavr-ı levendānesi ḳadd u ḳāmetiniñ tenāsübü ile zamānınıñ eñ güzel bir genci olmuşdu. Genc şehzādeye her gün tezāyüd etmekde bulunan ʿaşḳıyla oñu vālidesiniñ ṣabr u sāmānı tükenmekde ise de bir münāsib fırṣat bulamadıġından gence derd-i derūnunu ifşāya, ondan ṭaleb-i viṣāle bir dürlü cesāret edemiyor. Āteş-i ʿaşḳ ile yanıp yaḳılıyordu (s. 3-4).

Şerbetçi Güzeli ile Zencî Hikâyesi'nde, zencinin şerbetçinin yakışıklı oğluna âşık olduğunu ve aşkından da bildiği bütün sihirleri şerbetçinin oğluna anlattığını görmekteyiz:

> Bir müddet ṣoñra çocuḳ dervīşe ricā ederek oḳuduġu duʿāları kendisine ögretmesini ṭaleb etdi. Seyyāḥ çocuġa ʿāşıḳ olduġundan bu ricāsını redd edemeyip cümlesini taʿlīm eyledi (s. 58).

Nişâbûr Şâhının Hikâyesi'nde, şâhın evlat edindiği erkek çocuğunun şâhın sonradan doğan kız çocuğuna duyduğu aşka rastlamaktayız:

> Şāh bunu fevḳa'l-ʿāde seviyordu.
>
> Şāhıñ bu çocuġu evlād edindikden ṣoñra dünyāya bir ḳızı gelmişdi.

> Bu ḳız da on dört yaşına gelmiş, bir āfet-i devrān olmuşdu. Ḥarāmīzāde ḳıza cān u göñülden ʿāşıḳ olup kendi kendine: Āh bu benim ḳardaşım olmasa! diye düşünürdü (s. 64-65).

Terzî Güzelinin Hikâyesi'nde kadın hulle amacıyla evlendiği adama ve bu adam da kadına âşık olmuştur:

> Faḳaṭ ḳadın mekkār u ḥīlekār olduġundan berāberinde olacaḳ adamı görmek için yanına evvelce mūm almışdı. Bunu yaḳaraḳ odayı tenvīr eylemekle terzī ile ḳadın birbirini gördüler ve yek-dīgerini cān u göñülden sevdiler (s. 86).

Vezîrzâdenin Hikâyesi'nde şâhın, vezirin yakışıklı oğluna duyduğu aşk aşağıdaki gibi verilmiştir:

> -Zamān-ı evāʾilde büyük bir şāh olup bunuñ ġāyet ʿāḳil ü müdebbir bir vezīri ve onuñ da ṣoñ derece güzel ve hüsn-i aḫlāḳ ile muttaṣıf bir oġlu vardı. Şāh bu vezīrzādeniñ cemāline ʿāşıḳ olduġundan onu leyl ü nehār yanından ayırmazdı (s. 92).

Zâhid Bersîsâ'nın Hikâyesi'nde, şâhın kızı hasta olduğu için Bersîsâ'ya götürülür. Bersîsâ kızı görür görmez onu beğenir:

> Ḳız miṣli nādir bulunur güzellerden idi. Zāhid ḳızı görünce ḳalbi buña meyl etdi (s. 97).

Hârût ve Mârût Hikâyesi'nde Allah'ın nefs-i emmâre verdiği iki melek misafir oldukları evde bulunan kadına âşık olurlar:

> -Ḫayır yā Rabbī! Biz ḳaṭʿiyyen fesād işlemeyiz ve onlarıñ yapdıḳları gibi fenālıḳ etmeyiz.
>
> Dediler. Bunuñ üzerine Cenāb-ı Ḥaḳḳ melāʾikeniñ eñ ʿābid ve zāhidlerinden olan Hārūt ve Mārūt nāmındaki iki melek de nefs-i emmāreyi ḫalḳ edip bunları dünyāya gönderdi. Bu melekler gelip bir ḳadınıñ ḫānesine misāfir oldular. Ḳadın ġāyet güzeldi. Bunu görünce ʿāşıḳ oldular ve ṭaleb-i viṣālde bulundular. (s. 115).

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nden alınan örnekte, şâh kadınlar hamamının önünde evlenebileceği bekâr bir kadın bulmak için bekler ve en sonunda bularak bu kadınla evlenir.

> Çünkü bāliġ olup da evli olmayan adamlar bu memleketde yaşayamazlar. Bināʾen-ʿaleyh git şurada bir ḳadın ḥammāmı vardır. Onuñ ḳapısı öñünde otur. Dışarı çıḳan ḳadınlara sırasıyla zevciñ var mı diye suʾāl et. Herhangi bir ḳadın zevcim yoḳdur dese buranıñ ʿādeti üzere o ḳadın seniñ zevceñ olur.
>
> Naʿlbandıñ bu sözü üzerine şāh nā-çār ḥammāmıñ öñüne gitdi. Ḳadınlar çıḳdıḳca ṣormaġa başladı. Zevcim vardır diyen ḳadınlar geçip gitdiler. Arḳasında iki ḫidmetkār bulunan bir ḳadın şāhıñ suʾāline zevcim yoḳdur cevābını verip yürüdü. Biraz ṣoñra ḫidmetkārlardan biri gelip şāhı alaraḳ mezbūreniñ ḫānesine götürdü. Ḳadın:
>
> -Ey ġarīb. Emr-i Ḥaḳḳla ben seniñ zevceñ oldum dedi. O beldeniñ ʿādeti vechle dügün icrā edildi. Şāh yedi sene mezbūre ile yaşadı. İki oġlu ve bir ḳızı dünyāya geldi (s. 14).

Aynı hikâyede şeyhe tuzak kurulur ve şeyh bir kadınla birlikte olduktan sonra gusül abdesti almak için su arar:

> Şeyḫ cünüb olduġu ḥālde iẓhār-ı kerāmete ḳādir olamayacaġını ḫaber verdi. Cāriye ertesi gün Şām ḥākimiñe ḫaber gönderdi ve şeyḫiñ cāriyelere muḳārenet etdigini müteʿāḳıb ḳatl olunması için maġāranıñ civārına adamlar gönderilmesini bildirdi.
>
> Ertesi gece şeyḫ cāriyelerden birine muḳārenet edip der-ḥāl ġusl etmek istedi ise de, mekkāre mevcūd ṣuyu dökmüş idiginden ṣu bulamadı (s. 17).

Nişâbûr Şâhının Hikâyesi'nde, bir haramizade sevdiği kızın başka biriyle evleneceğini öğrenmiştir:

> O ṣırada dīger bir pādişāh sulṭānı oġlu için ṭaleb etmekle nāmzedligi icrā ve dügün tedārikine ibtidār olundu.
>
> Ḥarāmīzāde ḳızıñ gelin olacaġını ḫaber alınca ʿaḳlı başından gitdi ve hemān bir ʿālime mürācaʿat ederek ondan bir fetvā istedi (s. 65).

Üç Kardaşın Hikâyesi'nde kadı bir hikâye anlatır ve bu hikâyede birbirini seven iki genç vardır ve ailesi kızı başkasıyla evlendirir:

> -Vaḳtiyle bir genc ve güzel ḳız vardı. Bu ḳız kendi gibi genc ve güzel bir yigit ile sevişirdi. Faḳaṭ aralarında bir fenālıḳ yoḳdu. Bir gün ḳızıñ ebeveyni ḳızı dīger bir gence nişānladılar. Bunu ḫaber alan genc ḳıza ʿitābda bulundu ve:
>
> -Sen bu ḳadar zamāndır birbirimizi sevmekde iken dīger birine nişanlandıñ. Yarın onuñla izdivāc edeceksiñ bizim ʿaşḳ u maḥabbetimiz ne olacaḳ?
>
> Dedikde ḳız:

> -Ne yapayım? Peder ü vālidem böyle emr etdiler. Ancaḳ elimden gelen bir şey var ise o da zifāf gecesi gelin elbisemle seniñ nezdine gelip mülāḳāt etmedikce zevcim ile birleşmemekdir. Saña bunu söz veriyorum.
>
> Dedi ve bunuñ üzerine ʿahd u mīṣāḳ etdiler (s. 77).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, kabile reisi şehzâdeyle kızını evlendirmiştir:

> Şehzādeyi görünce ṭutup reʾīsleriniñ yanına götürdüler. Reʾīs-i ḳabīle buña ikrāmda bulundu ve kendine muṣāḥib taʿyīn eyledi. Bir müddet ṣoñra ḳızını şehzādeye vererek dāmād etdi (s. 108).

Hikâyenin sonunda şehzâdenin suçsuzluğu ortaya çıkar ve bir müddet sonra şâh oğlunu evlendirerek ömrünün son zamanlarında oğlunun mürüvvetine şâhit olmuştur:

> Şāh evlādını teʾehhül etdirerek mürüvvetini görmek istediginden civār-ı ḥükümdārlardan biriniñ kerīmesiyle ʿaḳd-i izdivāc etdirdi. Ḳırḳ gün ḳırḳ gece dügün yapıldı. Bütün fuḳarāya żiyāfetler çekilip inʿāmlar ve iḥsānlar tevzīʿ olunduḳdan ṣoñra şehzāde bir mübārek sāʿatde zifāfa dāḫil oldu (s. 125).

1.2.6.2.12. Renkler

Hızr Aleyhi's-selâm'ın Hikâyesi'nde, beyaz kıyafetli bir adamın selam verdiği görülmektedir:

> Nā-gāh beyāż libāslı ve yüzü nūrlu bir adam gelip selām verdi (s. 48).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, şehzâde iki oğluyla birlikte bindiği gemide beyaz adamlarla karşılaşır:

> Gemide bulunanlar kendileri gibi beyāż adamlar olduġu cihetle bunları ikrām u iʿzāz eylediler (s. 109).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, şehzâdeyi sahiplenen tüccar ve şehzâde birlikte siyahilerin yaşadığı bir memlekete giderler:

> Şehzādeyi alan adam bir tācir olduġundan onu berāberinde sefer-i deryāya götürüp siyāhīler memleketine vardılar (s. 107).

1.2.6.2.13. Hamam

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde, şâh evlenecek bir kadın bulabilmek için kadınlar hamamının önünde beklemektedir:

> Bināʾen-ʿaleyh git şurada bir ḳadın ḥammāmı vardır (s. 14).

Vezîr-i Dânânın Hikâyesi'nde, vezir hamama gider ve orada yüzüğünü düşürür:

> -Zamān-ı evāʾilde ḥükümdār nezdinde fevḳa'l-ʿāde ḥāʾiz-i iʿtibār, nāmdār, ʿāḳil ü müdebbir bir vezīr-i dānā vardı. Bir gün ḥammāma gitdi (s. 73).

1.2.6.2.14. Mağara

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde, şeyhin bir mağarada yaşamaya başladığı görülmektedir:

> Şeyḫ Şahābe'd-dīn Şām şehri kenārında bir maġārada iḳāmet etmişdi (s. 16).

Hızr Aleyhi's-selâm'ın Hikâyesi'nde, şâha Hz. Hızır'ı gösteremeyen adam korkudan dolayı bir mağaraya saklanır:

> Müddet ḫitām bulunca bir maġāraya ṣaḳlandı (s. 48).

Nişâbûr Şâhının Hikâyesi'nde, harami âlim ve eşini mağaraya götürmüştür:

> Kendilerini daḫı esīr edip iḳāmet eyledigi maġāraya götürdükden ṣoñra ʿālimiñ ḳollarını ve ayaḳlarını
>
> bağlayaraḳ bir ṭarafa ḳoydu ve zevcesiyle ẕevḳ ü ṣafāya meşġūl oldu (s. 63-64).

1.3. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

1.3.1. Dil ve İmlâ Özellikleri

Metnin tamamına bütüncül olarak bakıldığında sade bir dilin ve akıcı bir üslubun baskın olduğu görülür. Ancak bazı yerlerde secili söyleyişlerle de karşılaşılmıştır:

Zâhid Bersîsâ'nın Hikâyesi'nde, "kâ'im" ve "sâ'im" sözcükleri görülmektedir:

> Bu ẕāt birçoḳ seneler bir ṣavmaʿada gece **ḳāʾim** ve gündüz **ṣāʾim** olup bir ān u daḳīḳa ʿibādetden ḫālī olmadıġından zamāneniñ ḫalḳı oña fedā-yı cān edecek derecede iʿtiḳād etmişlerdi (s. 96).

Bunun yanında, bazı kısımlarda satırlar tamamlanmadan yeni bir satıra geçilmiştir:

> İşte şāhım maʿlūmuñuz olsun ki bunuñ size ḳaṣdı vardır. Seni öldürmek ve yerine geçmek ārzūsundadır. Bunuñ
>
> çāresine baḳ. O seni öldürmezden evvel sen onu öldürüp şerrinden emīn ol (s. 8-9).

Bazı kelimelerin eski harfli yazımında yanlışlık, eksiklik ve tutarsızlık mevcuttur:

Hikâye-i Kırk Vezîr'de, "hâfızın emânetine" olarak yazılması gereken ifade "hâfızın emânete" şeklinde yazılmıştır:

> Kendi kendine saña taʿlīm edecegim baʿżı evrād u eẕkārı ḳırāʾatle meşġūl olup ḥāfıẓ-ı ḥaḳīḳīniñ ḥıfẓ u **emānet[in]e** ṣıġınaraḳ vaḳt geçireceksin (s. 4).

Şâh-ı Gâfilin Hikâyesi'nde, "söz" kelimesine cümlenin bağlamına göre yönelme eki gelmesi gerekirken bu ekin yazılmadığı görülmektedir:

> Biri ʿacele, ikinci her **söz[e]** iʿtimād, üçüncü umūruñ ṣoñunu mülāḥaẓa etmemek, dördüncü ġafletdir (s. 44).

Bel'am Bâ'ûrâ Hikâyesi'nde, yönelme ekinin yazılmadığı görülmektedir:

> -Ḥażret-i Mūsā ʿaleyhi's-selām zamanında nebī-i müşārün-**ileyh[e]** īmān etmemiş
>
> bir ḳavim vardı (s. 44-45).

Bel'am Bâ'ûrâ Hikâyesi'nde, "oldugunu" olarak yazılması gereken kelime "olduguu" olarak yazılmıştır:

> Akşam ḥarem dāʾiresine ʿavdet eyledikde “Feleknāz” bir münāsebet getirerek şehzāde işiniñ ne **olduġu[n]u** ṣormaġla şāh:
>
> -Bugünde vezīrlerim bıraḳmadılar. Zindāna gönderdim.
>
> Cevābını verdi (s. 46).

Bel’am Bâ’ûrâ Hikâyesi’nde, “niyâz” sözcüğü “niyâ” şeklinde yazılmıştır:

> Cenāb-ı Mūsā ʿaleyhi's-selām bu ḥālden dūçār-ı ḥayret olaraḳ Cenāb-ı Ḥaḳḳdan **niyā[z]**da bulunduġundan bunuñ “Belʿam Bāʿūrā”nıñ bed-duʿāsı netīcesi olduġu vaḥiy buyuruldu bunuñ üzerine müşārün-ileyh:
>
> -Yā Rabbī bu ḥāle sebeb olanı āḫirete īmānsız gönder (s. 46).

Hızr Aleyhi’s-selâm’ın Hikâyesi’nde, “kemâl-i fâhim” ifadesi “kemâl-i fâhi” olarak yazılmıştır:

> Bu vesīle ile üç sene kemāl-i **fāhi[m]**le mütenaʿʿim olur ve geçinirim (s. 48).

Hızr ile Vezîrin Hikâyesi’nde, “bulunsun” olarak yazılması gereken sözcük “bulsun” şeklinde yazılmıştır:

> Lāzım idi ki biz umūr-ı dünyādan keff-i yed edip Mevlā ile meşġūl olduḳdan beri daha ziyāde gelsin, ṣoḥbet ü refāḳatimizde **bul[un]sun**. (s. 53).

Terzînin Hikâyesi’nde, “götürüyorsunuz” sözcüğü “görüyorsunuz” olarak yanlış yazılmıştır:

> Bunlar gider iken ḥikmet-i Ḫudā Cenāb-ı ʿĪsā ḳarşılarına çıḳdı ve bu adamı nereye **gö[tü]rüyorsuñuz** diye ṣordu (s. 62).

Nîşâbûr Şâhının Hikâyesi’nde, “merhamete gelerek” olarak yazılması gereken ifade “merhamet gelerek” şeklinde yazılmıştır:

> Min-ṭarafillāh **merḥamet[e]** gelerek bunu evlādlıḳ edindi (s. 64).

Vezîr-i Dânânın Hikâyesi’nde, “nereden” olarak yazılması gereken kelime “neden” olarak yazılmıştır:

> -Ḥammāmda iken pādişāhıñ size ġażab ederek ḥabse ilḳā edecegini ve maḥbesde olduġuñuz şırada maẓhar-ı ʿafv olaraḳ tekrār vezīr olacaġıñızı **ne[re]den** añladıñız (s. 74).

Terzî Güzelinin Hikâyesi'nde, "dâimâ" sözcüğünde uzun a sesi veren elif harfinin yazılmaması sebebiyle sözcük "d'imâ" olarak kendine yer edinmiştir:

> Çünkü Kaʿbede duʿā eyledigim zamān **d[ā]'imā** dilime gelen duʿā: "Yā Rab benim bütün māl u mülkümü bu gence naṣīb et" sözünden
>
> ʿibāretdi (s. 87-88).

Vezîrzâdenin Hikâyesi'nde, "icrâ" sözcüğü bir cümlede doğru yazılırken bir cümlede "icâ" olarak yazılmıştır:

> Fi'l-vāḳiʿ şāh emriniñ **ic[r]ā** olunmasından maḥẓūẓ olaraḳ cellāda ḫilʿat iḥsān etdi (s. 93).

> İşi bugün yarın diyerek uzadıyorsuñuz. Söyledigiñiz sözü **icrā** etmeyip beyhūde söz ḥāline getiriyorsunuz (s. 96).

Vezîrzâdenin Hikâyesi'nde, "ebediyyen" sözcüğünün /e/ sesinin unutulması sebebiyle "bediyyen" şeklinde yazıldığı görülmektedir:

> Ḳadın sözüyle şehzādeye ḳıyar iseñiz onu bir daha ḥayāta getirmek mümkün olamayacaġından **[e]bediyyen** dūçār-ı ḥasret ü nedāmet olursunuz (s. 95).

Vezîrzâdenin Hikâyesi'nde, "kiminin" şeklinde yazılması beklenen sözcük "kimin" olarak yazılmıştır:

> **Kimi[ni]ñ** gönlüne māl u mülk sevdāsı ve kiminiñ gönlüne de manṣıb u maḳām ḳayġısı doldurmuş (s. 96).

Evlâd Acısıyla Helâk Olan Şâhın Hikâyesi'nde, "iftirâ" sözcüğü yazılırken /a/ sesi unutulmuştur:

> -Şāhım bu sözler şehzāde ḥaḳḳında maḥż-ı **iftir[ā]** vü isnāddır (s. 123).

Metinde birçok şekilde yer alan “ahiret” sözcüğü yazılırken, /a/ sesi bazen sadece “elif” harfiyle gösterilmiş bazen de “medli elif” ile gösterilmiştir.

“Şey” sözcüğü metin içerisinde bazen hemzeli bazen de hemzesiz yazılmıştır:

> Her gün şöyle yapacaġım diyorsuñ ṣoñra bir **şey** yoḳ, bu çulḫa ile vezīriñ ḥikāyesine benzer (s. 104).

> Beş on gün ṣoñra çulḫa bir boġca getirip vālīniñ ḥużūrunda açdı bu boġcada bir **şey**ʾ yoḳdu (s. 105).

“Onu” sözcüğü metin içerisinde kimi yerlerde “onu” olarak kimi yerlerde de kâf-ı Türkî kullanılarak “oñu” şeklinde yazılmıştır:

> Genc şehzādeye her gün tezāyüd etmekde bulunan ʿaşḳıyla **oñu** vālidesiniñ ṣabr u sāmānı tükenmekde ise de bir münāsib fırṣat bulamadığından gence
>
> derd-i derūnunu ifşāya, ondan ṭaleb-i viṣāle bir dürlü cesāret edemiyor (s. 3-4).

> Şāyed çoban ḳoyunlara sū-yi muʿāmele eder ise ʿulemā vü meşāyiḫ **onu** bundan menʿ ederler (s. 38).

1.3.1.1. Farsça Unsurlar

1.3.1.1.1. Kelimeler

Metinde Farsça kökenli kelimeler, Arapça kökenli kelimelere göre daha az kullanılmıştır. Farsça unsurlar ise, kelimelerden çok eklerde ve tamlamalarda görülmektedir. “fiġān (s. 8), hümāyūn (s. 29), tüvān (s. 34), baḫtiyār (s. 116)” sözcükleri metinde geçen Farsça kökenli kelimelerdendir.

1.3.1.1.2. Tamlamalar

Farsçada kesre-i izâfet, yâ-yı izâfet, hemze-i izâfet ve zincirleme isim tamlaması olarak dört şekilde tamlama yapılmaktadır. Bu dört tamlama da metinde mevcut olup

bazıları halkın bildiği kelimelerle bazıları da günlük hayatta çok bilinmeyen kelimelerle kurulmuştur.

Kesre-i izâfet ile yapılan tamlamalar: ḫavās-ı şerīfe (s. 5), sefīl-i rezīl (s. 7), ʿaẕāb-ı cehennem (s. 10), maṭbaḫ-ı hümāyūn (s. 28-29), keff-i yed (s. 53), taʿbīr-i ṣaḥīḥ (s. 104)…

Yâ-yı izâfet ile yapılan tamlamalar: sū-yi ḳaṣd (s. 26), deryā-yı ḥayret (s. 29), maʿnā-yı munīf (s. 81), fedā-yı cān (s. 96), icrā-yı ʿadālet (s. 102), ibḳā-yı nām (s. 103), icrā-yı fesād (s. 114), rüsvā-yı ʿālem (s. 115)…

Hemze-i izâfet ile yapılan tamlamalar: vesīle-i raḥmet (s. 11), muʿāmele-i ẓālimāne (s. 21), irāʾe-i żaʿf (s. 40), ḥavze-i memālik (s. 102), zelle-i maʿlūme (s. 114)…

Zincirleme isim tamlaması: irtiḥāl-i dār-ı beḳā (s. 3), ṣıḥḥat-ı miʿrāc-ı şerīfe (s. 11), şāh-ı ṣāḥib-i ḥaşmet (s. 15), şāh-ı ṣāḥib-i cāh (s. 22), şāh-ı ṣāḥib-i şevket (s. 22), cālis-i evreng-i ḫilāfet (s. 80), merciʿ-i erbāb-ı ḥācāt (s. 96)…

1.3.1.1.3. Ekler

1.3.1.1.3.1. Çokluk Eki

-ân: bendegān (s. 30)

1.3.1.1.3.2. İsimlere Gelen Ekler

-bâz: siḥirbāz (s. 59), oyunbāz (s. 70), ḥīlebāz (s. 84)

-gâh: ḫalvetgāh (s. 53), siyāsetgāh (s. 62), ḥaremgāh (s. 71)

-sitân/-istân: gülsitān (s. 12), bostān (būsitān) (s. 12), ḳabristān (s. 108)

1.3.1.1.3.3. Sıfatlara Gelen Ekler

-âne: merdâne (s. 3), levendâne (s. 3), ʿişvekârâne (s. 5-6), şūḫâne (s. 7), rezīlâne (s. 7), müstebidâne (s. 20), ẓālimâne (s. 21), ḥakīmâne (s. 69), maġrūrâne (s. 70), emrâne (s. 71)

-dâr: ḳıymetdâr (s. 18), nāmdâr (s. 73), ṭarafdâr (s. 79), ḫaberdâr (s. 83)

-kâr: ʿişvekâr (s. 5-6), ḥīlekâr (s. 25), günâhkâr (s. 52), Ḫidmetkâr (s. 97)

-mend: derdmend (s. 19)

1.3.1.1.3.4. Fiillere Gelen Ekler

-âr: giriftâr (s. 46)

1.3.1.1.3.5. İsm-i Fâil Eki

-ân: nigerân (s. 13)

1.3.1.1.3.6. Ön Eklerle Yapılan Sıfatlar

bâ-: bā-ṣālim (s. 41), bā-ḫuṣūṣ (s. 84)

bî-: bī-hemtā (s. 3), bī-kes (s. 14), bī-ḫaber (s. 21), bī-zār (s. 43), bī-çāre (s. 49), bī-hūş (s. 56), bī-günāh (s. 66)

ber-: ber-tafṣīl (s. 9), ber-taḳrīb (s. 17), ber-ḥayāt (s. 38), ber-muʿtād (s. 56)

der-: der-ḥāl (s. 67)

hem-: hem-derd (s. 75)

nâ-: nā-yāb (s. 3), nā-ḥaḳḳ (s. 9), nā-tüvān (s. 34), nā-çār (s. 39), nā-meşrūʿ (s. 124)

1.3.1.1.3.7. Diğer Ekler

der-: der-miyān (s. 11), der-āġūş (s. 124)

-gerde/-kerde: tertībgerde (s. 121)

-keş: esrārkeş (s. 116)

pür-: pür-ḥiddet (s. 24), pür-tedbīr (s. 114)

1.3.1.2. Arapça Unsurlar

1.3.1.2.1. Kelimeler

Metinde birçok Arapça sözcüğe yer verilmiştir. "ḥumret (s. 7), tevāżuʿ (s. 19), eslem (s. 29), ḳābil (s. 30), ṣādıḳ (s. 30), maʿmūr (s. 31), meşhūr (s. 31), ʿibādet (s. 31), selāmet (s. 31), Cāhil (s. 33), zānī (s. 34), ẓulm (s. 35), ʿālim (s. 35), ʿāḳil (s. 35), ʿādil (s. 35), tevdīʿ (s. 36), ġāfil (s. 36), Fuḳarā (s. 37), muṣāḥabet (s. 37), meşveret (s. 40), Ḳalʿa (s. 40), müdāfaʿa (s. 40), muẓaffer (s. 41), ġālib (s. 41), mübāderet (s. 41), Żaʻīf (s. 41), cerḥ (s. 42), mecrūḥ (s. 42), mektūb (s. 42), taʿcīl (s. 44), müteżarrır (s. 47), istirḥām (s. 48), faḳīr (s. 48), Merḳūm (s. 48), muvaffaḳ (s. 50), emṣāl (s. 52), meşġūl (s. 53), menāfīʿ (s. 54), seyyāḥ (s. 56), teṣādüf (s. 61), mezbūre (s. 61), taʿyīn (s. 64), fetva (s. 65), maʿrūżāt (s. 66), meʾmūr (s. 67), maḥabbet (s. 71), ifnā (s. 79), cāʾiz (s. 79), ġażab (s. 80), munīf (s. 81), fetḥ (s. 83), fütūḥāt (s. 83), tüccār (s. 85), eḥibbā (s. 86), icbār (s. 87), evlād (s. 88), isrāf (s. 90), ḥammāl (s. 90), muttaṣıf (s. 92), ḳabāḥat (s. 94), enfās (s. 96), tasalluṭ (s. 97), iġvā (s. 97), ṣaḥīḥ (s. 104), ḥużżār (s. 105), aḫẕ (s. 107), iʿṭā (s. 107), ikrām (s. 108), iʿzāz (s. 109), ḥāmil (s. 111), mütenebbih (s. 113), mesʿūd (s. 116), ṭaʿām (s. 117), muʿāyene (s. 119), eṭibbā (s. 119), müteżarrır (s. 125), teʾehhül (s. 125), tevzīʿ (s. 125), müteʿaddid (s. 126)" kelimeleri bunlardan bazılarıdır. Bu kelimelerin çoğu günümüzde kullanılmakta olduğundan halk tarafından bilinmektedir. Örneğin tevazu ve bu kelimeden türeyen mütevazı, sadık ve bu sözcüğün fiili olan sadakat, meşhur, ibadet, selamet, cahil ve çoğulu olan cühela, alim, adil, zulm ve kelimenin ism-i fâil/mef'ûlü olan zalim ve mazlum, gafil, fakir ve çoğulu olan fukara gibi sözcükler halkın sözlüğe bakmadan anlamını açıklayabileceği türdendir. Bazı sözcükleri halk doğrudan bilmemekle birlikte o kelimeyle aynı kökten

gelen başka kelimeleri tanımaktadır. Örneğin "cerh" sözcüğünü bilmeyen halk bu kelimeyle aynı kökene sahip "cerrah" sözcüğünü bilmektedir. "Mahabbet" sözcüğü halk tarafından "muhabbet" olarak bilinmektedir. "Kal'a" sözcüğü "kale" olarak, "hamil" sözcüğü ise kelimenin müennesi olan "hamile" olarak halk arasında daha çok bilinmektedir. Son olarak da bu kelimeler halk tarafından bilinmemekte ve sözlüğe bakmadan da öğrenilememektedir. "Muttasıf", "tasallut", "igvâ", "i'tâ", "mütenebbih", "ta'âm", "mütezarrır", "te'ehhül", "tevzî'" ve "humret" sözcükleri bu türdendir.

1.3.1.2.2. Tamlamalar

Metinde Arapça kurallara uygun olarak yapılan tamlamalara rastlanmıştır. Arapça kurallara göre kurulan tamlama örnekleri aşağıda verilmiştir.

baḳıyyetü's-süyūfī (s. 41), ʿaleyhi's-selām (s. 44), nāḳışatü'l-ʿaḳl (s. 62), Hārūnü'r-Reşīd (s. 79), ʿale'ṣ-ṣabāḥ (s. 83), kemāfi's-sābıḳ (s. 112)

Neʿūẕubillāh (s. 26), ʿindullāh (s. 26), bi-iẕnillāh (s. 27), inşāallāh (s. 41), Elḥamdülillāh (s. 51), Min-ṭarafillāh (s. 64), nebiyyullāh (s. 70), Evliyāullāh (s. 82), maʿāẕallāh (s. 116), ʿibādullāh (s. 125)

Şahābe'd-dīn (s. 10)

1.3.1.2.3. Ekler

1.3.1.2.3.1. Çokluk Eki

-ât: tenbīhāt (s. 4), ḥarekāt (s. 7), maʿlūmāt (s. 8), semāvāt (s. 10), kerāmāt (s. 12), müşkilāt (s. 31), maʿrūżāt (s. 66), mücevherāt (s. 73)

-în: meʾmūrīn (s. 38), müʾminīn (s. 80), muḥtācīn (s. 112),

1.3.1.2.3.2. Addan Ad Yapan Ek

bilâ: bilā-raḥm (s. 19), bilā-teʾemmül (s. 23), bilā-tereddüd (s. 29), bilā-taḥḳīḳ (s. 62), bilā-sebeb (s. 69)

1.3.1.2.3.3. Mec'ul Masdarlar

-iyyet: vażʿiyyet (s. 6), ʿāfiyyet (s. 9), raʿiyyet (s. 19), ḥürriyyet (s. 20), meziyyet (s. 33), ḳabiliyyet (s. 34), mesʾūliyyet (s. 35), maġlūbiyyet (s. 42), emniyyet (s. 43), keyfiyyet (s. 63), ehemmiyyet (s. 65), maʿiyyet (s. 107)

1.3.1.2.4. Edatlar

1.3.1.2.4.1. Rabıt Edatları

fakat:

> -Şāhım şehzādeye bu ḳadar yüz vermeyiñiz, ṣoñra pek fenā olur.
>
> Derler ve faḳat şāh bunlarıñ sözlerine ehemmiyyet vermezdi (s. 20).

hâşâ:

> Merāḳını izāle etmek, derdini añlamaḳ üzere baña gönderdigiñ oġluñ ḥāşā seniñ evlādıñ değildir (s. 8).

hattâ:

> Ḥattā evlādınıñ eñ küçük bir ḳuṣūrunu ʿafv etmez, ḫ̬ᵛācesiniñ ḍarb u tekdīrinden başḳa kendi de bir odaya ḥabs ederek yigirmi dört sāʿat aç ve ṣusuz bıraḳırdı (s. 19).

lâkin:

> Lākin hīçbir vaḳt düşmene ḳarşı irāʾe-i żaʿf cāʾiz değildir (s. 40).

ve:

> Bināʾen-ʿaleyh bizim sözümüzü ḳulaḳ ardına almaḳ ve reʾyimize ehemmiyyet vermemek münāsib degildir (s. 54).

1.3.1.2.4.2. Harf-i Cerler

ʻalâ-: ʿale'l-ġafle (s. 41), ʿale'l-ekṣer (s. 44), ʿale'ṣ-ṣabāḥ (s. 83)

bi-: bi'l-istifāde (s. 5), bi'l-āḫire (s. 6), bi-iẕnillāh (s. 27), bi'r-rıżā (s. 35), bi'l-ʿakis (s. 38), bi'l-ittifāḳ (s. 43), bi'ẕ-ẕāt (s. 65), bi'n-netīce (s. 72), bi'l-münāsebe (s. 81), Bi-iẕn-i Ḫudā (s. 97)

fî-: fi'l-ḥāl (s. 96), fi'l-vāḳiʿ (s. 107)

li-: Elḥamdülillāh (s. 51)

min-: Min-ṭarafillāh (s. 64)

1.3.1.2.4.3. Diğer Edatlar

Ba'd: baʿdehu

> -Bugün zindāna gönderdim, baʿdehu īcābına baḳılacaḳdır (s. 18).

bel: belki

> Belki başından bir sevdā buluṭu geçmişdir. Eger öyle bir şey var ise īcābına baḳalım emrini verdi (s. 5).

beyn: beyne'n-nās

> Şehzāde, Hindistānıñ eñ büyük bir ʿālimi muʿallim olaraḳ taʿyīn edilmiş ve genc henüz çocuḳ iken müşārün-ileyhiñ yed-i terbiyesine teslīm olunmuş idiginden faẓl u kemāli ʿulūm-ı şettāda yed-i ṭūlāsı ile beyne'n-nās mümtāz bulunuyordu (s. 4).

ebediyyen: [e]bediyyen

Ḳadın sözüyle şehzādeye ḳıyar iseñiz onu bir daha ḥayāta getirmek mümkün olamayacaġından [e]bediyyen dūçār-ı ḥasret ü nedāmet olursunuz (s. 95).

fevk: fevḳa'l-ʿāde

Bināʾen-ʿaleyh fevḳa'l-ʿāde tedbīrli ḥareket etmek, tavṣiyeme ve tenbīhātıma ḥarfiyyen riʿāyet eylemek lazımdır (s. 4).

gayr: ġayr-ı meşrūʿ

- Hindistānda zengīn bir tüccār vardı. Bunuñ ġāyet güzel bir zevcesi olup bu ḳadınıñ bir genc ile ġayr-ı meşrūʿ münāsebeti vardı (s. 23).

in-: inşāallāh

-Ey müselmānlar şu evlādlarım inşāallāh çoḳ seneler muʿammer olurlar (s. 89).

‘ind: ʿindullāh

Bundan ʿindullāh sen mesʾūl olursun (s. 26).

mâ: mā-cerā

Şehzādeyi celb ile mā-cerāyı ṣordu ise de genc şaḳḳ-ı şefe edip cevāb vermedi (s. 18).

Ma‘a: maʿa'l-memnūniyye

Tüccār terzīniñ bu teklīfini maʿa'l-memnūniyye ḳabūl etdiginden berāberce Baġdāda ʿazīmet etdiler (s. 86).

zât: bi'ẕ-ẕāt

Şāh bu keyfiyyetden ḫaberdār olunca ṣoñ derecede ḥiddet ederek kāfī miḳdār ʿaskerle berāber ḥarāmīzādeyi bi'ẕ-ẕāt taʿḳībe çıḳdı (s. 65).

zî: ẕī-şān

Zāhid- Bu bir nebī-i ẕī-şāndır. Oña ḳarşı bed-duʿā etmek olmaz (s. 45).

1.3.1.3. İkilemeler[3]

Aynı kelimenin tekrarıyla oluşan ikilemeler: ḥayrān ḥayrān (s. 12), kāh kāh (s. 25), rāḥat rāḥat (s. 25), ṣıḳ ṣıḳ (s. 29), pāre pāre (s. 42), fażla fażla (s. 56), avuç avuç (s. 90), ayrı ayrı (s. 107), dürlü dürlü (s. 110), ḳat ḳat (s. 124), mini mini (s. 126)

Anlamdaş kelimelerin tekrarıyla oluşan ikilemeler: şevket ü saṭvet (s. 3), ẕevḳ ü ṣafā (s. 6), ḥüzn ü teʾellüm (s. 8), defʿ ü izāle (s. 9), düşmen ü aʿdā (s. 9), ġālib ü muẓaffer (s. 9), ḥiddet ve infiʿāl (s. 15),), mekkār u ʿayyār (s. 17), taḥḳīḳ ü tedḳīḳ (s. 18), raḥm u şefḳat (s. 21), ʿadl u dād (s. 21), hevā ve heves (s. 23), ḥīle vü ḫudʿa (s. 23), Cāhil ü nādān (s. 33), ẓulm ü ġadr (s. 35), ṣayd u şikâr (s. 39), ikrām u iʿzāz (s. 57), ḥīle vü desīse (s. 120), ḥiddet ü ġażab (s. 120)…

Yakın anlamlı kelimelerin tekrarıyla oluşan kelimeler: evrād u eẕkār (s. 4), ḳudret ü mahāret (s. 4), cān u göñül (s. 6), imkān ve iḥtimāl (s. 10), bāġ u bostān (s. 12), aç ve ṣusuz (s. 19), edeb ve maʿrifet (s. 19), cān u māl u ʿırż (s. 20), devā vü ʿilāc (s. 96), duʿā vü ṣenā (s. 101), belā vü miḥnet (s. 110)…

Zıt anlamlı kelimelerin tekrarıyla oluşan ikilemeler: emr ü nehy (s. 6), cennet ve cehennem (s. 10), yār u aġyār (s. 30), iyi ve fenā (s. 31), gece vü gündüz (s. 33), leyl ü nehār (s. 92)…

[3] İkilemelerin tasnifi yapılırken "Eryiğit, C. (2022). Kırk Vezir Hikâyeleri'nde ikilemeler. *Rumeli DE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 31, 422-443." künyeli kaynaktan istifade edilmiştir.

Tüm bu ekler, ikilemeler, tamlamalar göz önünde bulundurulduğunda çoğu Arapça-Farsça sözcüğün 20. yüzyılda da sıklıkla kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca eklerde düzleşme olduğu için 20. asır dil özelliğini yansıttığı görülmektedir.

1.3.2. Üslup Özellikleri

1.3.2.1. Atasözleri

Bir Deli Kuyuya Taş Atmış Kırk Akıllı Çıkaramamış: "Bazı insanların yaptığı yanlışı ya da münasebetsiz bir işi, pek çok akıllı insan bir araya gelse bile, kolay kolay düzeltemez" (Özafşar, 2012, s. 34).

Vezîr-i Dânânın Hikâyesi'nde yer almıştır:

> Meşhūr sözdür bir deli ḳuyuya bir ṭaş atar, bütün dünyā çıḳarmaḳdan ʿāciz ḳalır (s. 74).

Bugünün İşini Yarına Bırakmak[4]**:** "Bugün yapılması gereken bir işin yarına bırakılması iyi değildir" (https://sozluk.gov.tr/).

Vezîrzâdenin Hikâyesi'nde, Feleknâz şâha oğlunu bir an önce öldürmesi gerektiğini söylerken kullanır:

> -Ey şāh-ı ʿālem! Üç şey ʿalāmet-i cehldir: Birincisi bu günüñ işini yarına bıraḳmaḳ (s. 95).

Son Pişmanlık Fayda Vermez (Etmez): "İyice düşünülmeden yapılan iş, çok kez insanı zarara ya da geri dönemeyeceği bir çıkmaza sokar. O zaman pişman olmak da işe yaramaz" (Aksoy, 1988, s. 430).

Hikâye-i Kırk Vezîr'de, şâh oğlunu öldürmek istediğinde vezirler daha sonrasında pişman olacağı şeyi yapmaması için şâhı uyarırlar:

[4] Türk Dil Kurumu "Akşamın İşini Sabaha (Yarına) Bırakma" ve "Bugünkü (Akşamın) İşini Yarına (Sabaha) Bırakma (Koyma)" olmak üzere iki ayrı başlık altında almaktadır. Bkz. https://sozluk.gov.tr/

> Ṣoñraki nedāmet ve peşīmānlıḳ fā'ide vermez. Ma'lūmdur ki pādişāh ġadr u ẓulmü men' etmek ile mükellefdir. Muḫālif-i şerī'at ḥareketle nā-ḥaḳḳ yere ḳan dökmek onlara lāyıḳ degildir (s. 9).

1.3.2.2. Deyimler

Âciz Kalmak: "Çok uğraşmasına karşı bir işi yapamamak" (https://sozluk.gov.tr/).

Zâhid Bersîsâ'nın Hikâyesi'nde, şâhın kızı hasta olur ve hekimler onu iyileştirmekten aciz kalmışlardır:

> O iḳlīm şāhınıñ kerīmesi ḫasta oldu. Memleketde ne ḳadar hekīm ve ḫ^{v}āce var ise celb edildi ise de bunu tedāvī ve teşfiyeden 'āciz ḳaldılar (s. 96).

Ağız Birliği Etmek[5]**:** "Bir konuda anlaşarak aynı şekilde konuşmak, söz birliği etmek" (Tanyeri, 1999, s. 13). "Aynı şeyi söylemeyi ya da yapmayı aralarında kararlaştırmak" (Aksoy, 2013, s. 535).

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde, şâh kölelerine şeyhle ağız birliğini ettiklerini söylemektedir:

> Cümlesi şeyḫiñ sözünü taṣdīḳ etdiler şāh bunlarıñ da Şahābe'd-dīn ile söz birlik etmiş olduḳlarına ẕāhib olaraḳ:
>
> -Cümleñiz yalan söylüyorsuñuz (s. 15).

Ağza (Ağzına) Almamak: "Anmamak, sözünü etmemek" (Tanyeri, 1999, s. 14). "Sözünü etmemek" (Aksoy, 2013, s. 538).

> Ne yapayım sükūt edip bir daha bu mes'eleyi aġzıma almamaḳ istiyorum (s. 81).

Aklı Başından Gitmek: "1. Bayılmak 2. Çok sevinçten ya da çok korkudan ne yapacağını şaşırmak" (Aksoy, 2013, s. 552).

Nişâbûr Şâhının Hikâyesi'nde, haramizâde sevdiği kızın başkasıyla evleneceğini duyar:

[5] Ömer Asım Aksoy "Ağız (Söz) Birliği Etmek" şeklinde almaktadır. Bkz. Aksoy, 2013, s. 535

> O ṣırada dīger bir pādişāh sulṭānı oġlu için ṭaleb etmekle nāmzedligi icrā ve dügün tedārikine ibtidār olundu.
>
> Ḥarāmīzāde ḳızıñ gelin olacaġını ḫaber alınca ʿaḳlı başından gitdi ve hemān bir ʿālime mürācaʿat ederek ondan bir fetvā istedi (s. 65).

Aklı Başında Olmamak: "İyi düşünebilir durumda olmamak" (https://sozluk.gov.tr/). "1. Bayılmış olmak 2. Kafası çok yorulmuş olduğundan iyi düşünebilir durumda olmamak" (Aksoy, 2013, s. 552).

Vezîrzâdenin Hikâyesi'nde, şâhın aklı başında olmadığı için vezirin oğlunu öldürtmek istemiştir:

> Vezīr -Bunuñ ḳolay bir çāresi vardır. Şimdi zindāna gidip ḳatle maḥkūm biriniñ başını kes. Ḥużūra götür. Şāh ṣoñ derece sarḫoş olduġundan ʿaḳlı başında degildir. Kesik başı görünce o ẓann eder (s. 93).

Alt Etmek: "Yenmek, sırtını yere getirmek" (Tanyeri, 1999, s. 28; Aksoy, 2013, s. 567).

Şâh-ı Gâfilin Hikâyesi'nde iki şâhın savaşı anlatılmıştır:

> Bu ḥīle ile bu defʿada düşmene iḥrāz-ı ġalebe edip mesrūr u memnūn memleketlerine döndüler.
>
> Ḳuvvetli pādişāh ikinci maġlūbiyyetinden fevḳa'l-ʿāde ḥiddet etdi. Böyle ʿaskeri az ve ḳuvveti ḳalīl bir düşmeniñ beni iki defʿa alt etmesine naşıl taḥammül edilir diyerek ve tekrār ʿasker cemʿ eyleyerek yine taʿarruża başladı (s. 42).

Aman Vermek: "Canını bağışlamak, öldürmemek" (https://sozluk.gov.tr/).

Feleknâz bir hikâye anlattıktan sonra şâhı ikna etmek için şunları söyler:

> Sen de bunlarıñ sözlerine uyup fırṣatı ḳaçırma. Zīrā düşmene amān vermek ṣoñ derecede aḥmaḳlıḳdır.
>
> Şāh ḳadınıñ bu ḥikāyesini işidince kendi kendine:
>
> -Yarın īcābına baḳarım.
>
> Diyerek yatıp uyudu (s. 52).

Ayaklar Altına Almak: "Önem verilecek şeyleri hiçe saymak, çiğnemek" (Aksoy, 2013, s. 601).

Tüccârzâdelerin Hikâyesi'nde Feleknâz şunları söyler:

> Dost ve düşmenden ḥayā etmezler, ʿār u nāmūsu ayaḳ altına alıp hevā-yı nefse uyarlar (s. 91).

Başını Kurtarmak: "1. Canını korumak. 2. Geçimini sağlayacak bir duruma gelmek" (https://sozluk.gov.tr/).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, Feleknâz şehzâdenin edep ve terbiyeden yoksun olduğu için şâhın başına dertler açacağını ve öldürülmesi gerektiğini söyler:

> Eger başıñı ḳurtarmaḳ ister iseñ bunu hemān ḳatl etdir. Yoḳsa ḥayātıñdan emīn olamazsın (s. 22).

Bel Bağlamak: "Hazırlanmak, azmetmek" (Tanyeri, 1999, s. 57). "Kendisine yardım olacağına inanıp bir kimseye ya da bir şeye güvenmek" (Aksoy, 2013, s. 631).

Hızr Aleyhi's-selâm'ın Hikâyesi'nde yer almaktadır:

> Bunlar siziñ ḫidmetiñizde ṣadāḳate bel bağlamışlardır (s. 52).

Canına Kastetmek: "1. İntihara kalkışmak 2. Birini öldürmeye hazırlanmak" (https://sozluk.gov.tr/).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, Feleknâz hikâye sonunda şehzâdenin babasını öldürmeye kasttettiğini söyler ve şâhı kandırmaya çalışır:

> Çünkü edeb ü terbiyeden maḥrūmdur. Bunuñ netīcesi olaraḳ saña ḳarşı ḫāʾin ü ʿāṣī olup ḥayātıña ḳaṣd ediyor, baña da el uzadıyor. Bundan büyük ne ḳabāḥat olur (s. 22).

Canına Minnet[6]: "Arayıp da bulamadığı şeylerden saymak" (Tanyeri, 1999, s. 66). "Bu onun arayıp da bulamadığı şeydir. Onu büyük gönül borcuyla karşılar" (Aksoy,

[6] Türk Dil Kurumu "Canına Minnet (Olmak)" olarak almaktadır. Bkz. https://sozluk.gov.tr/

2013, s. 674). "Beklenilmeyen iyi bir durumla karşılaşıldığında memnunluğu anlatmak için söylenen bir söz" (https://sozluk.gov.tr/).

Terzî Güzelinin Hikâyesi'nde, terzinin güzel ve melek yüzlü bir kadınla evlenmesi canına minnettir:

> Sen de buña rāżī olup beni taḫt-ı nikāḥıñda bıraḳır iseñ bütün bu şervet
> ü sāmān seniñ olur dedikde terzī:
> -Seniñ gibi bir melek-sīrete mālik ü ṣāḥib olmaḳ benim de cānıma minnetdir (s. 86-87).

Canı Yanmak: "1. Çok acı duymak 2. Acı bir deneme geçirmek 3. Bir işte zarar görmek" (https://sozluk.gov.tr/).

Esrârkeşlerin Hikâyesi'nde, köpek adamlardan birinin dudağını ısırdığında adamın canı yanar:

> Kelb o ṣırada ḥerīfiñ dudaġını da ışırmaġla cānı yandıġından:
> -"Of" diyerek kelbi ḳoġdu (s. 118).

Cefa Çekmek[7]**:** "Zulüm görmek" (https://sozluk.gov.tr/).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, şâh oğlunun ileride adaletli ve merhametli birisi olması için ona cefa çektirmektedir:

> Şimdiden cefā çeker, terbiye, tevāżuʿ, edeb ve maʿrifet taḥṣīl eder ise ṣoñra bize ve ḫalḳa nāfiʿ olur (s. 19).

Cezasını Çekmek: "1. Yaptığı yanlış işin zararına uğramak 2. Hapiste yatmak" (Aksoy, 2013, s. 680-681). "1. Yaptığı bir kusur veya tedbirsizliğin zararına uğramak 2. Hükmedilen cezayı bitirmek" (https://sozluk.gov.tr/).

Çulha ile Vezîrin Hikâyesi'nde, vezirler şâha kırk günlük süre sonunda eğer şehzâdenin suçu olduğu ortaya çıkarsa o zaman şehzâdenin cezasını çekmesi gerektiğini söyler:

[7] Türk Dil Kurumu "Cefa Çekmek (Görmek)" olarak almaktadır. Bkz. https://sozluk.gov.tr/

> Aṣl u esās mesʾele meydāna çıḳdıġı zamān herkes ʿameliniñ cezāsını görsün dediler (s. 106).

Dile Gelmek: "1. Dile düşmek 2. Önce konuşmazken konuşmaya başlamak" (Aksoy, 2013, s. 719). "1. Dile düşmek 2. Konuşma kudreti, yeteneği olmayan varlığın konuşması, dillenmesi, lisana gelmesi" (https://sozluk.gov.tr/).

Bâyezîd-i Bestâmî Hazretleri'nin Hikâyesi'nde, Bestâmî'nin iyilik yaptığı köpek dile gelip konuşmaya başlamıştır:

> Ḥażret –Ey kelb saña etdigim iyiliginiñ muḳābili bu mudur ki ayaġımı ışırdıñ?
>
> Demekle kelb bi-ḥikmet-i Ḫudā lisāna gelip:
>
> -Ey Bāyezīd meşhūr meṣeldir ādem ādemlik eder kelb de kelblik ḥükmünü icrā eyler (s. 82).

Dünyadan Geçmek[8]**:** " Hiçbir şeye ilgi duymaz, kimse ile görüşmez, toplumla ilgilenmez olmak" (Aksoy, 2013, s. 738). "Bir köşeye çekilip, toplum yaşamından uzak durmak, kendi hâlinde yaşamak" (Tanyeri, 1999, s. 91). "Bir kenara çekilip toplum yaşamına karışmamak" (https://sozluk.gov.tr/).

Hızr ile Vezîrin Hikâyesi'nde, vezir Hızır'a neden yanına gelmeyi bıraktığını sorarken kullanmıştır:

> -Ben vezīr iken her gün yanıma gelir idiñiz. Şimdi dünyādan el çekdigim için mi gelmez olduñuz? (s. 54).

Dünyalara Değişmemek: "Her şeyden daha fazla sevmek" (https://sozluk.gov.tr/).

Serçe Kuşunun Hikâyesi'nde, dişi kuş erkek kuşa sitem ettiğinde erkek kuş dişiye onu dünyalara değişmeyeceğini söyler:

> Ben seni dünyāya değişmem (s. 70).

[8] Türk Dil Kurumu "Dünyadan Geçmek (El Çekmek)" olarak almaktadır. Bkz. https://sozluk.gov.tr/ Ömer Asım Aksoy "Dünyadan (Dünyasından Geçmek (El Çekmek)" olarak almaktadır. Bkz. Aksoy, 2013, s. 738

Dünyaya Gelmek: "İnsan, doğmak" (https://sozluk.gov.tr/).

Nişâbûr Şâhının Hikâyesi'nde, şâhın evlat edindiği erkek çocuğun ardından bir kızı daha doğmuştur:

> Şāhıñ bu çocuġu evlād edindikden ṣoñra dünyāya bir ḳızı gelmişdi (s. 64).

El Birliği Etmek: "Birlikte davranmak, dayanışmak" (https://sozluk.gov.tr/).

Evlâd Acısıyla Helâk Olan Şâhın Hikâyesi'nde, Feleknâz şâha vezirlerin kendisine karşı el birliği yaptıklarını anlatmaktadır:

> O ḳadar müddetdir vezīrleriñ bunu ḥimāye etmeleri size benim ḥaḳḳımda dürlü dürlü iftirālarda bulunmaları onlarıñ da el birligi etdiklerini gösteriyor (s. 122).

Eline Fırsat Geçmek: "İmkân bulmak" (https://sozluk.gov.tr/).

Hasta Şehzâdenin Hikâyesi'nde, Feleknâz şâha oğlunu öldürmesi gerektiğini aksi takdirde oğlunun onu öldüreceğini, bunun için fırsat kolladığını söylemektedir:

> Eger ḥaḳīḳī şehzāde olsa bu derecede denāʾete meyyāl olmazdı. Siziñ ḥayātıñıza göz dikmez, analıġına el uzatmaḳ gibi bir alçaḳlıġı irtikāb etmezdi.
>
> Siziñ için en eslem ṭarīḳ-i selāmet bu ḫāʾiniñ boynunu ḳoparmaḳdır. Siz oña ḳıymıyor iseñiz de emīn oluñuz ki o size bilā-tereddüd ḳıyar, yalñız eline bir fırṣat geçmesini gözler (s. 29).

El Uzatmak: "1. Kendisine ait olmayan bir şey üzerinde hak iddia etmek" (Tanyeri, 1999, s. 102).

Hasta Şehzâdenin Hikâyesi'nde, Feleknâz şâha şehzâdenin kendi soyundan olmadığını, bu yüzden de üvey annesine el uzattığını söylemektedir:

> Eger ḥaḳīḳī şehzāde olsa bu derecede denāʾete meyyāl olmazdı. Siziñ ḥayātıñıza göz dikmez, analıġına el uzatmaḳ gibi bir alçaḳlıġı irtikāb etmezdi (s. 29).

Esir Etmek: "1. Tutsak durumuna getirmek 2. *mec*. Alıkoymak, meşgul etmek" (https://sozluk.gov.tr/).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, korsanlar tarafından esir edilen şâhına yer verilmiştir:

> Gemideki tüccārlar vaḳtiyle Hind şāhınıñ oġlunuñ ḳorṣanlar ṭarafından esīr edilmiş
>
> olduġunu duymuş olduḳlarından şehzādeniñ sözüne inandılar (s. 109-110).

Fayda Vermemek: "Yararlı olmamak" (https://sozluk.gov.tr/).

Vezîr-i Dânânın Hikâyesi'nde, Feleknâz şâha söylediği hiçbir sözün şâha fayda etmediğini söylemektedir:

> -Ey şāhım benim bu ḳadar naṣīḥatlerim size teʾşīr etmedi ve fāʾide vermedi (s. 75).

Feragat Etmek[9]: "Hakkından vazgeçmek, el çekmek" (https://sozluk.gov.tr/).

Şâh ile Vezîrin Hikâyesi'nde, Feleknâz şehzâde ile ilgili konuyu sorduğunda şâh öldürmekten vazgeçtiğini söylemektedir:

> Şāh yine vezīrleriniñ ricā vü iltimāsıyla ḳatlden ferāġat eyleyip ḥabse gönderdigini söyledikde mezbūre şehzāde ḥaḳḳındaki ġayẓ u kīnini taṭmīn etmek sevdāsından bir dürlü vazgeçmedigi cihetle ilḳā-yı fitne vü fesāda āġāz ile söze başladı (s. 69).

Feryat Etmek: "1. Yüksek sesle haykırmak 2. *mec*. Büyük bir yokluk, zarar ve sıkıntı içinde bulunmak" (https://sozluk.gov.tr/).

Vezîr-i Dânânın Hikâyesi'nde, elini kesen adam eli kesildiğinde neden feryat etmediğini diğer insanlara açıklamaktadır:

> Eger aġlamış ve feryād etmiş olsam her biriniz bir dürlü ṭaʿn edecek idiñiz çünkü bunuñ acısını ṭatmış değildiniz (s. 76).

Fırsatı Kaçırmak: "Elverişli durumdan yararlanmamak" (https://sozluk.gov.tr/).

[9] Türk Dil Kurumu "Feragat Etmek (Göstermek)" olarak almaktadır. Bkz. https://sozluk.gov.tr/

Zâhid Bersîsâ'nın Hikâyesi'nde, şeytan zâhidi yoldan çıkarmaya çalışırken kullanılmıştır:

> -Yā şeyḫ. Yanında bu ḳadar güzel bir ḳız var iken ne duruyorsuñ? Böyle bir maḥbūbe kimiñ eline geçer? Bu fırṣatı ḳaçırma, ḳalḳ żevḳ ü ṣafāña baḳ (s. 98).

Fırsat Vermek: "Bir işi yapmak için uygun, elverişli şartı sağlamak" (https://sozluk.gov.tr/).

Şâh-ı Gâfilin Hikâyesi'nde, savaştan kaçıldığında düşmana fırsat verileceğinden söz edilmiştir:

> Ceng etmeyip ḳaçar ve geri gider iseñ düşmene fırṣat vermiş oluruz. Lāyıḳ olan żaʿfını göstermeyip düşmene muḳābeleden geri ḳalmamaḳ, ölümden ḳorḳmamaḳdır (s. 40).

Firar Etmek: "Kaçmak" (https://sozluk.gov.tr/).

Şâh-ı Gâfilin Hikâyesi'nde, şâhı yaralayan adam firar etmekte iken yakalanır:

> Gönderdikleri adam bir iki gün żarfında bir fırṣat bularaḳ şāhı aġır ṣūretde cerḥ eyledi ve firār ederken ṭutulduġundan kendi de pāre pāre edildi ise de şāhıñ mecrūḥ olması düşmeni ḥarbden ferāġatle ʿavdete mecbūr ḳıldı (s. 42).

Füls-i Ahmere Muhtaç: "Çok fakir, beş parası yok" (Tanyeri, 1999, s. 109).

Tüccârzâdelerin Hikâyesi'nde, oğlanlar mallarını israf ettikleri için en sonunda beş parasız kalırlar:

> Çoḳ geçmeden ikisiniñ de mālı tükendi. Füls-i aḥmere muḥtāc olup soḳaḳda dilenmege başladılar (s. 90).

Gark Olmak: "1. Gömülmek, batmak 2. *mec*. Boğulmak" (https://sozluk.gov.tr/).

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde, şâh suya girer ve şeyhin kerâmetiyle kendini dağda odun kesen kişilerin yanında bulur. Bu kişiler şâha kim olduklarını sorduğunda şâh bindiği geminin gark olduğunu anlatır:

> -Tüccār idim. Bindigim gemi fırṭınada ġarḳ olup ben de bir taḫta parçasıyla sāḥile çıḳdım. Buraya geldim (s. 13).

Gayret Göstermek: "Çaba harcamak, başarmak için çalışmak" (https://sozluk.gov.tr/).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, Feleknâz şâha, vezirlerin aralarını bozmak için çaba sarf ettiklerini söyler:

> Onuñ için aramızı bozmaġa
>
> beni siziñ gözüñüzden düşürmege ġayret eyliyorlar (s. 110-111).

Gerdeğe Girmek: Evlenen kadın ve erkeğin düğün gecesi baş başa kalması.

Hikâyenin sonunda, şehzâde evlendiği eşiyle baş başa kalır:

> Bütün fuḳarāya ziyāfetler çekilip inʿāmlar ve iḥsānlar tevzīʿ olunduḳdan ṣoñra şehzāde bir mübārek sāʿatde zifāfa dāḫil oldu (s. 125).

Geri Kalmamak[10]**:** "1. Yapmaktan kaçınmamak 2. Birinden daha az başarılı olmamak" (https://sozluk.gov.tr/).

Üç Kardaşın Hikâyesi'nin içerisinde yer alan ara hikâyede, sevdiği kızın ve haraminin mert birisi olduğunu gören adam kendisinin de mertlikte geri kalmadığını kanıtlar:

> Bunuñ üzerine genc, zevciñ ve ḥarāmīniñ bu ʿālī-cenābını düşünerek kendi de bunlara ḳarşı ʿālī-cenābda geri ḳalmaġı ḳabūl etmeyerek ḳızı alıp sālimen zevciniñ ḫānesine īṣāl eyledi (s. 78).

Gözden Kaybolmak: "Ortadan çekilmek veya görünmez olmak, kaybolmak" (https://sozluk.gov.tr/).

Hızr Aleyhi's-selâm'ın Hikâyesi'nde, Hz. Hızır gözden kaybolmuştur:

> -Ben o ḳadar zamāndır görmek istediġiñ Ḫıżırım diyerek gözden ġā'ib oldu. Pādişāh hemān yerinden ḳalḳıp dışarı çıḳdı. Her ṭarafa gidip arada ise de pīrden bir nişān bulamadı (s. 51).

[10] Türk Dil Kurumu "(Bir Şeyden, Birinden) Geri Kalmamak" olarak almaktadır. Bkz. https://sozluk.gov.tr/

Göz Dikmek: "Bir şeyi ele geçirmek isteğine kapılmak" (https://sozluk.gov.tr/).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, Feleknâz şâhı oğluna karşı dolduruşa getirmektedir.

> Siziñ ḥayātıñıza taḥtıñıza göz dikmiş olan ḫāʾin ḥāşā ki siziñ evlādıñız degildir (s. 111).

Gözü Olmamak[11]**:** "1. Bir şeye sahip olmayı istememek 2. Heves beslememek, fazla önem vermemek" (https://sozluk.gov.tr/).

Şâh-ı Gâfilin Hikâyesi'nde yer almaktadır:

> Memleketiñizde ḳaṭʿiyyen gözümüz yoḳdur. Siz kendiñiz orada istediğiñiz gibi icrā-yı ḥükūmet ediñiz (s. 43).

Gözyaşı Dökmek: "Ağlamak" (Tanyeri, 1999, s. 132).

Vezîrzâdenin Hikâyesi'nde, pâdişâh sarhoşken vezirin oğlu için ölüm emri verdiğinden dolayı ağlamaktadır:

> Bu ḫaberden ṣoñ derecede müteʾessir ü maḥzūn olan şāh bārān-ı belā gibi gözyaşları dökmege ve āh u enīne başladı (s. 93).

Haber Göndermek: "Herhangi bir araçla bildirmek" (https://sozluk.gov.tr/).

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde, cariye şeyhinn kerâmet gösteremediği anı Şâm hâkimine bildirmek için haber gönderir:

> Cāriye ertesi gün Şām ḥākimiñe ḫaber gönderdi ve şeyḫiñ cāriyelere muḳārenet etdigini müteʿāḳıb ḳatl olunması için maġāranıñ civārına adamlar gönderilmesini bildirdi (s. 17).

Haber Vermek: "1. Bildirmek, haber ulaştırmak 2. Bir durumun, bir olayın belirtisi olmak" (https://sozluk.gov.tr/).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, şâh Feleknâz'a oğlunu öldürmediği haberini verir:

[11] Türk Dil Kurumu "(Bir Şeyde) Gözü Olmamak" olarak almaktadır. Bkz. https://sozluk.gov.tr/

> Şāh o gün de vezirleriñ ricāsıyla ḳatl etmedigini ḫaber verdikde ḳadın yine ʿitāba başlayaraḳ:
>
> -Ey şāh-ı ʿālem. Dünyāda bir adamıñ eñ ṣādıḳ dostu zevcesidir (s. 110).

Hakkını Helal Etmek: "Hakkını, emeğini bağışlamak" (https://sozluk.gov.tr/).

Şâh-ı Âdilin Hikâyesi'nde, şâh halkından helallik istemektedir:

> Eger üzeriñizde bir ẕerre ḥaḳḳımız var ise bunu da ḥelāl etdik (s. 35).

Hatırına Gelmek: "Hatırlamak, aklına gelmek" (https://sozluk.gov.tr/).

Üç Kardaşın Hikâyesi'nde, babaları öldüğünce üç kardeşin akıllarına evin bir köşesinde küp gömülü olduğu gelir:

> Baʿdehu küp mesʾelesi ḫāṭırlarına geldikde gidip o köşeyi ḳazdılar (s. 77).

Hayatı Kaymak: "Her işi ters gitmek, mahvolmak" (https://sozluk.gov.tr/).

Hikâye-i Kırk Vezîr'de, kadınların hilesi yüzünden nice kimselerin hayatı mahvolmuştur:

> Çünkü ḳadınlarıñ ḥīlesi yüzünden nice başlar kesilmiş, ne ḳadar ḥayātlar maḫvolmuşdur (s. 10).

Helal Süt Emmek: "Doğruluktan ayrılmamak" (https://sozluk.gov.tr/).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, Feleknâz şâha şehzâdenin fena birisi olduğunu ve helal süt emmiş çocuğu kendisinin doğuracağını söyler:

> İşte siziñ aṣl evlādıñız ḥelāl süd emmiş oġluñuz benim ḳarnımdadır. Siziñ ḥayātıñıza taḫtıñıza göz dikmiş olan ḫāʾin ḫāṣā ki siziñ evlādıñız degildir. Onuñ südünde veyā aṣlında bir fenālıḳ vardır (s. 111).

Hayır Gelmemek: "Yararlı olmamak" (https://sozluk.gov.tr/).

Hârût ve Mârût Hikâyesi'nde, Feleknâz şâha oğlundan hiçbir hayır gelmeyeceğini söylemektedir:

> Ẕāten ondan size ve bize ḫayr gelmek meʾmūl degildir. Çünkü aḫlāḳsız ve bed-aṣldır (s. 116).

Hazır Bulunmak[12]**:** "1. Bir yerde var olmak, kendi bulunmak; 2. Bir şeyi hemen yapabilecek durumda olmak" (https://sozluk.gov.tr/).

Hızr Aleyhi's-selâm'ın Hikâyesi'nde, şâh huzurdaki cellada oğlunu katletmesi için emir verir:

> Ḥāżır bulunan cellāda ḳatli için emr ü işāret eyledi (s. 52).

Helak Olmak: "1. Yok olmak, ölmek 2. *mec.* Yorulmak, bitkin duruma gelmek" (https://sozluk.gov.tr/).

Esrârkeşlerin Hikâyesi'nde, vezirler şâha oğlunu öldürme konusunda acele etmemesi gerektiğini, eğer acele eder ve öldürürse evladının acısıyla helak olacağını söylerler:

> Çünkü ciger acısıyla helāk olan şāh gibi siz de ağlayaraḳ helāk olursunuz (s. 119).

Hizmet Etmek: "1. İş görmek, çalışmak; 2. *mec.* Birinin amaçlarının gerçekleşmesini sağlamak" (https://sozluk.gov.tr/).

Şâh-ı Âdilin Hikâyesi'nde, iki şehzâde, küçük kardeşlerinin sorularına karşılık verdiğinde ona hizmet edeceklerini söylerler:

> Oña ḫidmet eyleriz. Eger cevāb veremez ise ḥükümdār olmaġa lāyıḳ degildir (s. 35).

Islah Etmek: "1. İyi bir duruma getirmek, iyileştirmek, düzeltmek 2. Yola getirmek" (https://sozluk.gov.tr/).

Şâh ile Şeyhin Hikâyesi'nde, şâhın üçüncü oğlu hayırsız çıkmıştır ve babası onu ıslah edememiştir:

---

[12] Türk Dil Kurumu "(Bir Yerde) Hazır Bulunmak (Olmak)" olarak almaktadır. Bkz. https://sozluk.gov.tr/

> Her ne yapdıysa ıṣlāḥ edemediginden nihāyet üçüncü oġlunu ḳatl etmedikce rāḥat olamadı (s. 113).

Israr Etmek: "Bir konuda, bir düşüncede sürekli direnmek, ayak diremek" (https://sozluk.gov.tr/).

Şerbetçi Güzeli ile Zencî Hikâyesi'nde, çocuk seyyahı öldürme konusunda babasına ısrar etmektedir:

> Seyyāḥıñ siḥirbāz ve ḫavāṣ ṣāḥibi olduġu cihetle kendilerine bir fenālıḳ ederek intiḳām alacaġını ileri sürerek zehrlemek ve öldürmek ḫuṣūṣunda ıṣrār edip babasını ḳandırdı (s. 59).

İcabına Bakmak: "1. Gereğini yerine getirmek; 2. *mec.* Bir kimseyi yok etmek, ortadan kaldırmak" (https://sozluk.gov.tr/).

Hızr Aleyhi's-selâm'ın Hikâyesi'nde, Feleknâz şâha hikâye anlattıktan sonra şâh ikna olur ve yarın şehzâdeyi öldüreceğini söyler:

> Şāh ḳadınıñ bu ḥikāyesini işidince kendi kendine:
>
> -Yarın īcābına baḳarım.
>
> Diyerek yatıp uyudu (s. 52).

İcra Etmek[13]**:** "Gerekeni yerine getirmek" (https://sozluk.gov.tr/).

Terzî Güzelinin Hikâyesi'nde tüccarın karısı ve terzi için nikâh icra edilmiştir:

> Terzī rāżī olduġundan ḳadın ile ʿaḳdi icrā edilip birbirini görmemeleri için ḳarañlıḳ bir odada zifāfa ḳoydular (s. 86).

İnsanlıktan Çıkmak: "1. Çok zayıflamış olmak 2. İnsana özgü niteliklerini yitirmek" (https://sozluk.gov.tr/).

Vezîrzâdenin Hikâyesi'nde, vezir kendi oğlu için ağlayan şâha sürekli ağladığı için insanlıktan çıktığını söyler:

[13] Türk Dil Kurumu "Hükmünü İcra Etmek" olarak almaktadır. Bkz. https://sozluk.gov.tr/

> -Ey şāhım bu bükā vü zārī̄ kifāyet eder. Ne zamāna ḳadar böyle aġlayacaḳsıñ? Vücūduñ eridi. İnsānlıḳdan çıḳdıñ (s. 94).

İntikam Almak: "Öç almak" (https://sozluk.gov.tr/).

Şerbetçi Güzeli ile Zencî Hikâyesi'nde, çocuk seyyahın kendilerinden intikam alabileceğini düşünmektedir:

> Seyyāḥıñ siḥirbāz ve ḫavāṣ ṣāḥibi olduġu cihetle kendilerine bir fenālıḳ ederek intiḳām alacaġını ileri sürerek zehrlemek ve öldürmek ḫuṣūṣunda ışrār edip babasını ḳandırdı (s. 59).

İstifâde Etmek[14]: "Ele geçirilen imkân veya durumdan en iyi biçimde yararlanmak" (https://sozluk.gov.tr/).

Zâhid Bersîsâ'nın Hikâyesi'nde, insanlar Bersîsâ'nın kerâmetlerinden faydalanmak istemektedir:

> Dünyānıñ her ṭarafından biñlerce ḫalḳ ziyāretine gelir ve onuñ kerāmet ü himmetinden istifāde ederlerdi (s. 96).

İtimat Etmek[15]: "Güven duymak, güvenmek" (https://sozluk.gov.tr/).

Şâh-ı Gâfilin Hikâyesi'nde, vezirlerden biri şâha her söze itimat etmenin yanlış olduğunu söylemektedir:

> Biri ʿacele, ikinci her söz[e] iʿtimād, üçüncü umūruñ ṣoñunu mülāḥaẓa etmemek, dördüncü ġafletdir (s. 44).

Kadrini Bilmek: "Değerini bilmek, yararlanmak" (https://sozluk.gov.tr/).

Hârûnü'r-Reşîd ile Câriye Hikâyesi'nde, köpeğin kendisinin iyileşmesine yardım eden adamı ısırdığı için kadir kıymet bilmez oluşuna değinilmiştir:

> Onlara
>
> ne ḳadar raḥm u şefḳat etseñ ḳadrini bilmeyip bir gün ayaġıñı ışırırlar (s. 81-82).

[14] Türk Dil Kurumu "Fırsattan İstifade Etmek" olarak almaktadır. Bkz. https://sozluk.gov.tr/
[15] Türk Dil Kurumu "İtimat Beslemek" olarak almaktadır. Bkz. https://sozluk.gov.tr/

Kan Dökmek: "Yaralamak ya da öldürmek" (Tanyeri, 1999, s. 159).

Feleknâz'ın şehzâdeye iftirasından sonra pâdişâh oğlunu öldürmek istemiştir. Vezirlerden birisinin kadın sözüyle kan dökmenin yanlış olduğunu anlattığı kısımda yer almaktadır:

> Bir ḳadınıñ sözüyle ʿamel etmek, oña iʿtimād edip iş görmek cāʾiz degildir. Eger şehzādeniñ bu ḥareketine şāhid var ise o zamān fermān pādişāhımıñdır. Faḳaṭ böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ etmeden iş görmek nā-ḥaḳḳ yere ḳan dökmekdir (s. 9).

Karar Vermek: "Bir sorunu karara bağlamak, kararlaştırmak" (https://sozluk.gov.tr/).

Esrârkeşlerin Hikâyesi'nde, ilk konuşan kişinin kapıyı kapatması gerektiğine karar verilmiştir:

> Nihāyet eñ evvel kim söz söyler ve ses çıḳarır ise ḳalḳıp ḳapıyı örtmesine ḳarār verdiklerinden cümlesi sükūt ile beklemege başladılar (s. 117).

Karşı Koymak: "Boyun eğmemek" (https://sozluk.gov.tr/).

Bel'am Bâ'ûrâ Hikâyesi'nde Mûsâ peygamber askerlerle kendine iman etmeyen kavmin üzerine doğru gittiğinde ona karşı koyma imkânı olmadığından bahsedilmiştir:

> Mūsā ʿaleyhi's-selām birçoḳ ʿasker ile üzerimize geliyor, oña ḳarşı ḳoymaḳ imkānımız yoḳdur (s. 45).

Koynunda Yılan Beslemek: "Bir yakınından ihanet görmek" (https://sozluk.gov.tr/).

Hızr ile Vezîrin Hikâyesi'nde yer alan hikâyede, yılanı besleyen bir kişinin en sonunda onun ısırmasıyla öleceği anlatılır:

> Meşhūr sözdür her kim yılanı ḳoynunda besler ise ʿāḳıbet onuñ zehriyle helāki bulur (s. 55).

Kulak Asmak: "Önem vermek, dinlemek" (https://sozluk.gov.tr/).

Tüccârın Tûtîsi Hikâyesi'nde, olumsuz şekilde geçmektedir. Feleknâz şâha vezirleri dinlememesi gerektiğini söyler:

> -Ey şāh-ı ʿālī-himmet. Kendiñe acı, vezīrleriñ sözüne ḳulaḳ aşma (s. 26).

Lanet Etmek: "İlenmek, kötülüğünü istemek" (https://sozluk.gov.tr/).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, halk oğlunu terbiye etmediği için şâha lanet etmektedir:

> Herkes, bunu vaḳtiyle terbiye etmemiş olan pederine laʿnet etmege başlamışlardı (s. 20).

Matem Tutmak: "Yas tutmak" (https://sozluk.gov.tr/).

Üç Kardaşın Hikâyesi'nde, babaları ölen üç kardeşin matem tuttuğu görülür:

> Birḳaç günlerde mātem ṭutup ağladılar (s. 76).

Mürüvvetini Görmek: "Anne ve baba çocuklarının sevinçli günlerini görerek mutluluk duymak" (https://sozluk.gov.tr/).

Hikâyenin sonunda, şâh oğlunu evlendirerek onun mürüvvetini görür:

> Şāh evlādını teʾehhül etdirerek mürüvvetini görmek istediginden civār-ı ḥükümdārlardan biriniñ kerīmesiyle ʿaḳd-i izdivāc etdirdi (s. 125).

Müsaade Etmek[16]: "1. İzin vermek 2. Geçiş için yol vermek, yol açmak 3. Elverişli, uygun olmak" (https://sozluk.gov.tr/).

Üç Kardaşın Hikâyesi'nde, vezirlerden biri yeni bir hikâyeye başlayacaktır ve şâhtan müsaade ister:

> Bu münāsebetle Hārūnü'r-Reşīd ile cāriye ḥikāyesi ḫāṭırıma geldi. Müsāʿade buyurur iseñiz ʿarż edeyim (s. 79).

Rahata Ermek: "Rahatlamak" (https://sozluk.gov.tr/).

[16] Türk Dil Kurumu "Müsaade Etmek (Buyurmak)" olarak almaktadır. Bkz. https://sozluk.gov.tr/

Şâh ile Şeyhin Hikâyesi'nde, şâhın üçüncü oğlu hayırsız çıktığı için huzurlu değildir. Ancak oğlunu öldürdüğünde rahata ermiştir:

> Her ne yapdıysa ışlāḥ edemediginden nihāyet üçüncü oġlunu ḳatl etmedikce rāḥat olamadı. Ancaḳ iʿdāmdan ṣoñra rāḥat u ḥużūra erdi (s. 113).

Rahat Etmek: "Sıkıntısız durumda olmak, ferahlanmak, dinlenmek" (https://sozluk.gov.tr/).

Şâh-ı Âdilin Hikâyesi'nde, artık çok yaşlanan şâh, son günlerinde rahat etmek istemektedir:

> Bu sin ü sālimde artıḳ rāḥat etmek, ʿibādet ü ṭāʿatle ḥużūr-ı Ḥaḳḳa çıḳmaḳ çārelerini ḥāżırlamaḳ isterim (s. 31).

Rast Gelmek: "1. Karşılaşmak (Biriyle)" (Tanyeri, 1999, s. 213).

Hızr Aleyhi's-selâm'ın Hikâyesi'nde görmekteyiz:

> O ṣırada pādişāh daḫı faḳīriñ celbini emr eylediginden aramaḳda olan adamlara rāst geldiler (s. 49).

Razı Olmak[17]**:** "Uygun bulmak, beğenmek, benimsemek, istemek, kabul etmek" (https://sozluk.gov.tr/).

Hızr Aleyhi's-selâm'ın Hikâyesi'nde, fakir adam şâhın Hz. Hızır'ı gösteremediği takdirde kendisini idam edeceğini söyler ve adam bunu kabul eder:

> -Eger ṣoñra gösteremezseñ seni iʿdām ederim demekle faḳīr buña rāżī oldu (s. 48).

Rezil Etmek[18]**:** "İsteyerek veya istemeyerek birini çok utanacak güç bir duruma sokmak" (https://sozluk.gov.tr/).

[17] Türk Dil Kurumu "Razı Olmak (Gelmek)" olarak almaktadır. Bkz. https://sozluk.gov.tr/
[18] Türk Dil Kurumu "(Birini) Rezil Etmek" olarak almaktadır. Bkz. https://sozluk.gov.tr/

Tüccârın Tûtîsi'nde, tüccarın karısı ve dostu kuşun kendilerini rüsva edeceğini söylerler:

> Bu ṭūṭī bizi rüsvā-yı ʿālem eder (s. 24).

Selam Vermek: "1. Selamlamak" (https://sozluk.gov.tr/).

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde bir ihtiyar selam vererek nalbandın dükkânına girer:

> Bir iḫtiyār naʿlbanda muṣādif oldu. Selām verip dükkānına girdi (s. 13).

Serzenişte Bulunmak: "Yakınmak (II)" (https://sozluk.gov.tr/).

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde, şâhın şeyhe serzenişte bulunduğu görülür:

> Şāh ṣoñ derece ḥiddet ve infiʿāl ile şeyḫe serzenişde bulundu (s. 15).

Sırra Kadem Basmak: "Ortalıktan yok olmak, kaybolmak, ortalıkta görünmemek" (https://sozluk.gov.tr/).

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde, şeyh kerâmet göstererek ortadan kaybolur:

> O ṣırada şāh ḥāżır bulunan cellāda
>
> şeyḫ ṣudan çıḳınca hemān ḳatli işāret etdi. Şeyḫ ṣuya girdikden ṣoñra tekrār çıḳmadı, ḳabıñ içinde sırra ḳadem başmış ve ḳuvvet-i kerāmetle Şām vilāyetine gitmişdi (s. 15-16).

Sipariş Etmek: "Bir şeyin yapılmasını veya gönderilmesini istemek, ısmarlamak" (https://sozluk.gov.tr/).

Esrârkeşlerin Hikâyesi'nde, üç arkadaş buldukları altınla yemek siparişi verirler:

> Yolda giderler iken yerde bir altın bulurlar hemān onu alaraḳ ilk vāṣıl olduḳları şehrde bir aşcı dükkānına gidip bir altınlıḳ yemek sipāriş etdiler ve şehriñ ḫāricindeki bir kulübeye gönderilmesini söyleyerek oraya gitdiler (s. 117).

Söz Vermek: "Yapacağını kesin olarak söylemek" (Tanyeri, 1999, s. 223). "Bir işi yapacağını kesinlikle bildirmek" (https://sozluk.gov.tr/).

Üç Kardaşın Hikâyesi'nin içinde geçen ara hikâyede, ailesinin isteği üzerine sevmediği biriyle evlenen genç kız, sevdiğine düğün gecesi onun yanına geleceğine dair söz verir:

> Ne yapayım? Peder ü vālidem böyle emr etdiler. Ancaḳ elimden gelen bir şey var ise o da zifāf gecesi gelin elbisemle seniñ nezdine gelip mülāḳāt etmedikce zevcim ile birleşmemekdir. Saña bunu söz veriyorum (s. 77).

Tatmin Etmek: "1. Karşısındakinin cinsel isteklerini gidermek 2. Karşısındakine güven vererek onu istenilen bir biçimde hoşnut etmek 3. *mec*. Doyurmak" (https://sozluk.gov.tr/).

Şâh ile Vezîrin Hikâyesi'nde, Feleknâz şehzâdeye olan kinini tatminden vazgeçmemektedir:

> Şāh yine vezīrleriniñ ricā vü iltimāsıyla ḳatlden ferāġat eyleyip ḥabse gönderdigini söyledikde mezbūre şehzāde ḥaḳḳındaki ġayẓ u kīnini taṭmīn etmek sevdāsından bir dürlü vazgeçmedigi cihetle ilḳā-yı fitne vü fesāda āġāz ile söze başladı (s. 69).

Telaşa Düşmek: "Telaşlanmak" (https://sozluk.gov.tr/).

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde, şâh şehre doğru ordu geldiğini görünce telaşa düşer:

> Ṣaḥrāda cesīm bir ordunuñ mevcūd olduġunu gördü. Bunlar sürʿatle şehre doġru geliyorlardı. Bundan ḥayret ve telāşa düşen melik emr etdi:
>
> -Bu ʿasker nedir? Çabuḳ gidip ḫaber alınız (s. 11).

Telef Olmak: "1. Hayvan, ölmek 2. *mec*. Mahvolmak" (https://sozluk.gov.tr/).

Hasta Şehzâdenin Hikâyesi'nde, doktor çocuğun iyileşebilmesi için asıl babasının kim olduğunu sorar ve annesinin yalan söylemesi sonucunda çocuğun telef olup öleceğini söyler:

> Eger doġru söylemez iseñ çocuġuñ günāhı seniñ boynuña olur. Şifā bulmaz, bu derd ile telef olup gider (s. 27).

Tembih Etmek[19]**:** "Uyarmak" (https://sozluk.gov.tr/).

Şerbetci Güzeli ile Zencî Hikâyesi'nde, şerbetçi güzelinin babası oğluna seyyahı eve getirmesi konusunda tembihte bulunur:

> Babası bu seyyāḥıñ ġāyet zengīn ve yāḫūd ʿilm-i kimyāya vāḳıf olduġunu añlayaraḳ istifāde emeliyle yine gelir ise ḫānelerine daʿvet edip getirmesini oġluna tenbīh eyledi (s. 56).

Teveccüh Göstermek: "Güler yüz göstermek" (https://sozluk.gov.tr/).

Şeyh Şahâbeddîn'in Hikâyesi'nde görmekteyiz:

> O zamān onu ḳatl edebiliriz.
>
> Bu reʾyi muvāfıḳ gören ḥükümdār bir mektūb yazıp şeyḫe ṣoñ derece iltifāt ve teveccüh gösterdi (s. 17)

Yabana Atmak: "Önem vermemek, önemsiz görmek" (https://sozluk.gov.tr/).

Hızr Aleyhi's-selâm'ın Hikâyesi'nde, vezirler şâha onların söylediklerini önemsemesi gerektiği konusunda uyarırlar:

> -Ey şāh-ı ʿālem! Şehzādeniñ ḥayātına ḳıyma, bu ḳadar vezīrleriniñ, ṣādıḳ bendeleriniñ naṣīḥatlerini yabana atma (s. 52).

Yemin Vermek: "Ant vermek" (https://sozluk.gov.tr/).

Şâh-ı Âdilin Hikâyesi'nde, küçük şehzâde hapisteki üç kişiyi affederek özgürlüğüne kavuşturur ve onlar da bir daha kötü şeyler yapmayacakları konusunda yemin verirler:

> Bir daha böyle ḥareket ü ḳabāḥat işlememek üzere yemīn vererek āzād etdi (s. 33).

Yerine Geçmek: "1. Görevden ayrılan birinin yerini almak 2. Bulunmayan bir nesnenin veya kavramın yerine kullanılabilmek" (https://sozluk.gov.tr/).

Hikâye-i Kırk Vezîr'de, Feleknâz şehzâdeye iftira atar ve şâhı dolduruşa getirmeye çalışır. Oğlunun babasını öldürüp onun yerine tahta oturmak istediğini söyler:

---

[19] Türk Dil Kurumu "Tembihatta Bulunmak" olarak almaktadır. Bkz. https://sozluk.gov.tr/

> -Ey Feleknāz! Benim derdim sensiñ. Seni seviyorum. Āteş-i ʿaşḳıñla yanıyorum. Benim ile berāber olur, benim olmaġa söz verir iseñ babamı öldürüp yerine geçecegim, seni de alacaġım. Tāc u taḫt, salṭanat cümlesi elimizde olur. Benim gibi bir genc ile ẕevḳ ṣafā edersin.
>
> Dedi. Ben de rāżī olmadım. Bu aḥvāli size bildirecegimi añladığından beni öldürmege ḳalḳışdı. Cān havliyle feryād u fiġāna başladığım cihetle ḳorḳdu ve ḳaçdı. İşte şāhım maʿlūmuñuz olsun ki bunuñ size ḳaṣdı vardır. Seni öldürmek ve yerine geçmek ārzūsundadır (s. 8).

Yerine Getirmek: "1. İstenileni, gerekeni yapmak 2. Eski duruma döndürmek 3. İfa etmek" (https://sozluk.gov.tr/).

Vezîrzâdenin Hikâyesi'nde, şâh cellada vezirin oğlunun başını kesip getirmesini söyler. Vezir cellada engel olmaya çalışınca cellat da bu işi yerine getirmediği takdirde şâhın kendisine gazap edeceğini söyler:

> -Faḳaṭ naṣıl yapayım? Baña başını şimdi kes ve kellesini getir diye emr etdi. Bu emri īfā etmez isem baña ġażab eder (s. 93).

Yolunu Tutmak[20]: "Benimsemek, gereğini yerine getirmek" (https://sozluk.gov.tr/).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde Feleknâz hikâye sonunda şâhı şehzâdeyi öldürme konusunda ikna etmeye çalışmaktadır. Şehzâdenin hikâyede geçen zalim şehzâde gibi olduğunu söyler:

> Ey şāh-ı şāḥib-cāh bu ḥikāyeden maʿlūmuñuz olsun ki bu ẓālim oġluñ da o ġaddār şehzādeniñ yolunu ṭutmuşdur (s. 22).

Yüz Bulmak: "1. Şımarmak" (Tanyeri, 1999, s. 261). "İlgi ve yakınlık görmek" (https://sozluk.gov.tr/).

Bedbaht Şehzâdenin Hikâyesi'nde, babası tarafından hiçbir zaman cezalandırılmayan şehzâde yaptıklarında daha fazla ileriye gitmeye başlamıştır:

> Çocuḳ bu muʿāmelelerden yüz bularaḳ gitdikce terbiyesizlikte ileri vardı (s. 19).

Yüz Çevirmek: "Gösterdiği ilgiyi kesmek" (https://sozluk.gov.tr/).

[20] Türk Dil Kurumu "(Bir Şeyin) Yolunu Tutmak" olarak almaktadır. Bkz. https://sozluk.gov.tr/

Şâh-ı Âdilin Hikâyesi'nde, gâfil olan kişiye talihin yüz çevirdiğinden bahsedilir:

> Ġāfil olan ya aḥmaḳdır, ya cāhildir ve yāḫūd ṭāliʿi ondan yüz çevirmişdir (s. 39).

Yüzüne Gülmek: "1. Dostmuş gibi görünmek 2. Dostluk göstermek, ilgi göstermek, alakalanmak 3. Temizliği, yeniliği dolayısıyla ferahlık vermek" (https://sozluk.gov.tr/). "1. Yalandan dost görünmek, yapmacık olarak güler yüz göstermek" (Tanyeri, 1999, s. 262)[21].

Şerbetçi Güzeli ile Zencî Hikâyesi'nde, kadınların yalandan yüze gülüp hile yaptıklarına vurgu yapılmıştır:

> Çünkü ḳadınlar insān yüzüne gülerek aldatmaġı pek güzel bilirler (s. 59).

Zahmet Çekmek: "Güçlükle karşılaşmak, sıkıntıya katlanmak" (https://sozluk.gov.tr/).

Vezîr-i Dânânın Hikâyesi'nde, eli kesilen adamın, kendi eli kesildiğinde neden ses çıkarmadığını, başkasının eli kesildiğinde ise neden böyle feryat ettiği sorulur:

> Eger aġlamış ve feryād etmiş olsam her biriniz bir dürlü ṭaʿn edecek idiñiz çünkü bunuñ acısını ṭatmış degildiñiz. Şimdi kendim gibi birini buldum benim çekdigim zaḥmeti bilir onuñ için aġlıyorum (s. 76).

Ziyafet Çekmek[22]: "Konukları yemekli ağırlamak" (https://sozluk.gov.tr/).

Hikâyenin sonunda şehzâdenin masumiyeti ortaya çıkar ve babası onu evlendirir. Evlendiği gün halka ziyafet verilir:

> Bütün fuḳarāya żiyāfetler çekilip inʿāmlar ve iḥsānlar tevzīʿ olunduḳdan ṣoñra şehzāde bir mübārek sāʿatde zifāfa dāḫil oldu (s. 125).

Ziyaret Etmek: "1. Birini görmeye gitmek 2. Bir yeri görmeye gitmek" (https://sozluk.gov.tr/).

---

[21] Tanyeri, "Yüze Gülmek" olarak almaktadır. Bkz. Tanyeri, 1999, s. 262
[22] Türk Dil Kurumu "Ziyafet Çekmek (Vermek)" olarak almaktadır. Bkz. https://sozluk.gov.tr/

Zâhid Bersîsâ'nın Hikâyesi'nde, Bersîsâ'nın kerâmetlerini gören kişiler onu ziyarete gelirler:

> Dünyānıñ her ṭarafından biñlerce ḫalḳ ziyāretine gelir ve onuñ kerāmet ü himmetinden istifāde ederlerdi (s. 96).

Tespit edilen atasözleri ve deyimler incelendiğinde metinde yoğun bir şekilde kullanılmış olduğunu ve günümüzün atasözü ve deyimlerinin o devirdeki halk tarafından da bilindiği ve kullanıldığı sonucuna ulaşılmaktadır.

1.4. METNİN DİĞER NÜSHALARLA KARŞILAŞTIRILMASI

Çalışmamızın "Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin Tespit Edilen Nüshaları" başlıklı bölümünde bilgi verilen nüshalar beraber incelenip karşılaştırıldığında 18 nüshanın müstensihi/mütercimi/musahhihinin ve 10 nüshanın da istinsah/basım tarihinin tespit edilemediği görülmektedir. Matbu nüshalar içerisindeki en hacimli nüsha Ankara Milli Kütüphane 2 nüshası, yazma nüshalar içerisindeki en hacimli nüsha ise British Library 1 nüshasıdır.

Çerçeve hikâyede geçen şâhın adı Türk Dil Kurumu, British Library 3, Topkapı-Hazine ve Vambery nüshalarında verilmeyip "şâh" olarak anılmaktayken; British Library 1-2, DTCF 2 ve Erdoğan Cengiz nüshalarında "Hâfıkeyn", Topkapı-Revan nüshasında "Hâfikeyn/Câfıkeyn", Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi'nde yer alan nüshada "Câfkın", İstanbul Üniversitesi 2 nüshasında "Câfıkan" ve DTCF 1 nüshasında "Kâfeyn" olarak geçmektedir.

Şehzâdeye iftira atan üvey annenin ismi Türk Dil Kurumu nüshasında "Feleknâz" olarak geçerken İstanbul Üniversitesi 1, Topkapı-Revan ve Vambery nüshalarında kadından "Hatun" olarak bahsedilmektedir.

Türk Dil Kurumu nüshasında 15 vezir hikâye anlatırken Topkapı-Revan ve Vambery nüshalarında 39, British Library 1 nüshasında 40 vezirin hikâye anlattığı görülür. Diğer nüshaların çoğunda hikâyelerin eksikliği ve kopukluğu sebebiyle kaç vezirin hikâye anlattığı kesin bir şekilde tespit edilememiştir.

Türk Dil Kurumu ve Topkapı-Revan nüshasında anlatılan ana hikâyelerin isimleri verilirken Vambery nüshasında hikâyelerin adları verilmemiştir.

Türk Dil Kurumu nüshasında 35 hikâye bulunmaktayken; Ali Emirî ve British Library 3 nüshalarında 74, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan nüshada 78, British Library 1 nüshasında 103, British Library 2 nüshasında 77, DTCF 1 ve 2 nüshalarında 80, Erdoğan Cengiz nüshasında 27, İstanbul Üniversitesi 1-2 ve Topkapı-Hazine nüshalarında 79, Konya Kütüphanesi nüshasında 49, Süleymaniye 1 nüshasında 27, Süleymaniye 2 nüshasında 7 ve Türk Tarih Kurumu nüshasında 72 hikâye bulunmaktadır.

Türk Dil Kurumu nüshasında herhangi bir manzumeye rastlanmazken British Library 1-3, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, DTCF 2, Topkapı-Revan, Uppsala harekeli ve İstanbul Üniversitesi 1-2 nüshalarında manzumeler mevcuttur.

Üzerinde en fazla çalışma yapılan nüshanın Uppsala Nüshası olduğu tespit edilmiştir. Bunlar hem müstakil olarak Uppsala Nüshası üzerine yapılan hem de Uppsala Nüshası'nın diğer nüshalarla karşılaştırılmasının yapıldığı çalışmalardır.

En hacimli nüsha olan British Library1 nüshasındaki metin ile Süleymân Sûdî tarafından hazırlanan hikâyenin metin bölümleri karşılaştırıldığında şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür:

1. Her iki metindeki olay örgüsünün benzer şekilde verildiği görülmüştür.

2. British Library 1 nüshasında 103 hikâye bulunmaktayken, Türk Dil Kurumu nüshasında 35 hikâye bulunmaktadır. Ek olarak British Library 1 nüshasında kırk tane vezirin hikâye anlattığı görülürken Türk Dil Kurumu nüshasında on beş vezir hikâye anlatmaktadır.

3. British Library 1 nüshasında kadının adı verilmezken Türk Dil Kurumu nüshasında kadının adı Feleknâz olarak belirtilmiştir. Buna ek olarak pâdişâhın adı British Library 1 nüshasında Hâfıkeyn olarak verilmekteyken Türk Dil Kurumu nüshasında şâhın adı verilmemiştir.

4. British Library 1 nüshasında manzumeler yer almaktayken Türk Dil Kurumu nüshasında manzumeye yer verilmemiştir.

Üzerinde inceleme yapılan Türk Dil Kurumu nüshasındaki atasözü, deyim, ayet, hadis ve dinî ibarelerin; hikâyelerin olay örgüsünün ve bazı özel isimlerin Topkapı-Revan ve İBB Atatürk Kitaplığı'nda yer alan nüshalardakiyle bazı benzerlikler gösterdiği görülmüştür.

Yukarıda belirtilen hususlar hep beraber değerlendirildiğinde iki nüsha arasında birçok farklılık olması sebebiyle Süleymân Sûdî'nin metni hazırlarken British Library 1 nüshasından ziyade muhtemelen Topkapı-Revan ve İBB Atatürk Kitaplığı'nda

bulunan nüshalardan birini görüp Kırk Vezîr Hikâyelerini yeniden oluşturması da ihtimal dâhilindedir.

1.5. NÜSHA TANITIMI

Üzerinde çalıştığımız "Hikâye-i Kırk Vezîr" adlı matbu eser, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi'nde DilN/155 arşiv numarasıyla kayıtlıdır.

Eserin kapağındaki "Musahhihi: Himmetzâde" ifadesiyle bu eserin Süleymân Sûdî tarafından tashîh edildiği ve yayına hazırlandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca eserin kapağında yazılı olan "Kitâbhâne-i Sûdî" ifadesinden de Süleymân Sûdî'nin bu eseri kendi kitabevinde yayımladığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Eser, H. 1338/M. 1919-1920 tarihinde, Dersaadet Basımevi'nde basılmıştır. 126 sayfadan oluşan eserde, sayfaların büyük çoğunluğu 22 satırdan meydana gelmekle birlikte 16, 20, 21 ve 23 satır bulunan sayfalar da mevcuttur. 30 tane başlığın bulunduğu kitap, 5 ara hikâyeyle birlikte toplam 35 hikâyeden meydana getirilmiştir.

Eserin bu baskısının bir nüshası da Ankara Milli Kütüphane'de 06 Mil EHT A 2244 arşiv numarasıyla kayıtlı olup, çalışmamızda ele aldığımız baskıyla tamamen aynıdır.

Metnin Kuruluşunda Dikkat Edilen Hususlar

1. Metinde yer alan düz ve yuvarlak ünlüler metnin hazırlandığı 20. yüzyılın imlası esas alınarak yazılmıştır: *düşdi < düşdü, ṭutmışdır < ṭutmuşdur*, *içün < için, ḳurtılamamışdır < ḳurtulamamışdır*

2. Metinde /ṭ/ sesiyle yazılan Türkçe kökenli kelimeler /d/ olarak okunmuştur: *oṭa < oda, ṭoḳuz < doḳuz, ṭışarı < dışarı*

3. Emir bildiren eklerden üçüncü teklik şahıs eki 20. yüzyıl dil özellikleri esas alınarak okunmuştur: *pişirsün < pişirsin, getirsün < getirsin*

4. İyelik ve belirtme eki olan /i/ sesi 20. yüzyıl imlası esas alınarak okunmuştur: *bunı < bunu, oġlı < oġlu*

5. Metindeki noktalamaya sadık kalınmıştır.

6. Sayfa numaraları parantez () içerisinde verilmiştir.

7. Yanlış veya eksik yazılan kısımlar tamamlanmıştır ve bu unsurlar köşeli parantez [] içerisinde gösterilmiştir.

8. Arapça ve Farsça ifadeler italik olarak yazılmıştır.

9. ʿĪsā ve maʿnā gibi elif-i maksûre ile biten kelimelerdeki son harf "ā" şeklinde okunmuştur.

10. Özel adlarda (kişi ve mekân isimleri gibi) ilk harf büyük yazılmıştır ancak bu adlara gelen ekler kesme işaretiyle ayrılmamıştır: *Hindistānda, Feleknāza, Çīniñ, Şahābe'd-dīni*

11. Vâv-ı madule "Ḫˇ - ḫˇ" şeklinde gösterilmiştir.

12. Türkçe kelimelerin sonunda bulunan /b/ sesleri /p/ olarak okunmuştur: *küp, ḳap*

13. Farsça izafet tamlamalarında kısa çizgi (-) kullanılmıştır: *sefīl-i rezīl, irtiḥāl-i dār-ı beḳā*

14. Metindeki ana başlıklar koyu olarak yazılmıştır.

15. Atıf vavları, kendinden önce gelen kelimede bulunan kalın veya ince ünlü harfler dikkate alınarak okunmuştur.

16. Soru kelimeleri kendinden önce kelimenin kalın veya incelik durumuna göre okunmuştur: *bu mu, gördüñ mü, var mı*

17. Farsça ön eklerden sonra kısa çizgi (-) koyulmuştur: *bī-çāre, hem-derd, nā-tüvān, ber-taḳrīb*

Transkripsiyon İşaretleri

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ			
ا (آ)	a, ā	ش	ş
ا (أ)	a, e, ı, i, u, ü	ص	ṣ
ء	’	ض	ḍ, ż
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	‘
ث	δ	غ	ġ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	ḳ
ح	ḥ	ك	k, g, ñ
خ	ḫ	ل	l
د	d	م	m
ذ	ẕ	ن	n
ر	r	و	v, o, ö, u, ü, ū
ز	z	ه	h, a, e
ژ	j	ى	y, ı, i, ī, ā
س	s		

2. BÖLÜM
HİKÂYE-İ KIRK VEZÎR ADLI ESERİN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

Şarḳıñ eski maṣallarından:

Ḥikāye-i Ḳırḳ Vezīr

Zamān-ı sābıḳa ʿāid ġāyet laṭīf ve ʿibret-āmīz ḥikāyātı muḥtevī olan bu eşer yeñiden taṣḥīḥ edilerek ṭab‘ edilmişdir.

Muṣaḥḥiḥi: Himmetzāde

Birinci Ṭab‘ı

Ṣāḥib ve nāşiri:

Kitābḫāne-i Sūdī

Der-saʿādet- Bāb-ı ʿĀlī Caddesi

1338-1340

[3] **Ḥikāye-i Ḳırḳ Vezīr**

Vaḳtiyle Hindistānda şevket ü saṭvetde yektā, ʿadl u iḥsānda bī-hemtā bir pādişāh vardı. Cenāb-ı Ḥaḳḳ oña maddī ve maʿnevī her dürlü güzelligi ḫāʾiz, dirāyet ve ẕekāvetde miṣli nā-yāb bir maḥdūm iḥsān buyurmuş olup bütün ḫalḳ arasında maḥbūb, ve herkes ʿindinde merġūb bir şehzāde idi.

Şehzādeniñ vālidesi ḫākān-ı Çīniñ kerīmesi idi. Ecel-i mevdūʿ-ile irtiḥāl-i dār-ı beḳā eylediginden şāh bir müddet ṣoñra, iḫtiyārlıġına raġmen dīger bir pādişāhıñ ḳızıyla izdivāc eyledi. O zamān şehzāde on beş on altı yaşında idi. Altmış yaşlarındaki pederiniñ aldığı ḳız ise yigirmi yaşlarında idi. İlk günlerde şehzādeyi küçük birāderi gibi telaḳḳī ederek o ṣūretle sevmekde bulunan ḳadınıñ ḳalbinde aylar ve seneler geçdikce başḳa bir ḥis uyanmaġa başladı.

Fi'l-vāḳiʿ şehzāde on doḳuz yaşlarına vāṣıl olmuş, ḥüsn ü cemāl-i merdānesi ṭavr-ı levendānesi ḳadd u ḳāmetiniñ tenāsübü ile zamānınıñ eñ güzel bir genci olmuşdu.

Genc şehzādeye her gün tezāyüd etmekde bulunan ʿaşḳıyla oñu vālidesiniñ ṣabr u sāmānı tükenmekde ise de bir münāsib fırṣat bulamadığından gence

(4) derd-i derūnunu ifşāya, ondan ṭaleb-i viṣāle bir dürlü cesāret edemiyor. Āteş-i ʿaşḳ ile yanıp yaḳılıyordu.

Şehzāde, Hindistānıñ eñ büyük bir ʿālimi muʿallim olaraḳ taʿyīn edilmiş ve genc henüz çocuḳ iken müşārün-ileyhiñ yed-i terbiyesine teslīm olunmuş idiginden faż̇l u kemāli ʿulūm-ı şettāda yed-i ṭūlāsı ile beyne'n-nās mümtāz bulunuyordu.

Üstād ʿilm-i ḥikmetde, ʿilm-i nücūm u remelde ṣāḥib-i ḳudret ü mahāret olduġundan ara ṣıra şehzādeniñ ṭāliʿini yoḳlardı. Bir gün yine şākirdiniñ ṭāliʿini yoḳladıġı ṣırada yıldızınıñ pek ziyāde muż̇lim ve ṭāliʿiniñ burc-ı naḥsda bulunduġunu görmüş ve bunuñ ḳırḳ gün devām edecegini ve bu müddet ẓarfında her gün şehzādeniñ ḥayāt ile memāt arasında olacaġını müşāhede eylemiş olduġundan şākirdine demişdi:

-Oġlum şehzādem. Bugün ṭāliʿiñizi yoḳladım. Pek ziyāde nuḥūsetde buldum. Seniñ için ḳırḳ gün büyük tehlike mevcūddur. Ancaḳ bundan selāmetle ḫalāṣ olmaḳ çāresi vardır. Bināʾen-ʿaleyh fevḳa'l-ʿāde tedbīrli ḥareket etmek, tavṣiyeme ve tenbīhātıma ḥarfiyyen riʿāyet eylemek lāzımdır.

Bu günden iʿtibāren ḳırḳ gün ve ḳırḳ gece hīç laḳırdı söylemeyeceksiñ her kim olur ise olsun senden bir şey ṣorsa oña cevāb vermeyip sükūt edeceksiñ. Kendi kendine saña taʿlīm edecegim baʿżı evrād u ez̤kārı ḳırāʾatle meşġūl olup ḥāfıẓ-ı ḥaḳīḳīniñ ḥıfẓ u emānet[in]e ṣığınaraḳ vaḳt geçireceksiñ. İşte ancaḳ bu ṣūretle başınıñ üzerinde muʿallaḳ bulunan felāket-i ʿaẓīmeden ḫalāṣ olursuñ.

Şehzādeye baʿżı esmā-i şerīfe ve evrād taʿlīm edip pederiniñ yanına

(5) gönderdi. Kendi daḫı kimseniñ bilmedigi bir maḥale girerek orada şākirdiniñ selāmeti için ḫavās-ı şerīfe ile iştiġāle başladı.

Şehzāde pederiniñ nezdine geldikde şāh oġlunu yanına oturtdu. İltifāt buyurup o gün ne oḳuduġunu ve ne ile meşġūl olduġunu ṣordu. Şehzāde üstādınıñ emri mūcibince sükūt edip cevāb vermedi. Pādişāh genciñ bu sükūtundan dūçār-ı merāḳ olaraḳ:

- Oġlum saña bugün ne oldu? Ne için suʾālime cevāb vermiyorsuñ?

Şehzāde yine cevāb vermedi. Bu ḥālden fevḳa'l-ʿāde merāḳa dūçār olan şāh şehzādeniñ lālāsını celb ile:

- Şehzādede bugün ġarīb bir ḥāl var. Düşünüyor, hīç söz söylemiyor. Bu ḥāliñ sebebini merāḳ ediyorum. İḥtimāl ki bir endīşesi vardır. Haydi onu odasına götür. Aġzını arayıp derdini anlamaġa çalışıñız. Sulṭān Ḫānıma da söyle, o vālidesidir, ḳadınlar bu gibi ḫuṣūṣlarda daha ziyāde muvaffaḳ olurlar. Bir tertīb ile çocuġuñ derdini añlasın. Belki başından bir sevdā buluṭu geçmişdir. Eger öyle bir şey var ise īcābına baḳalım emrini verdi.

Lālā şehzādeyi alıp ḥareme götürdü. Ve şāhıñ emrini Feleknāza [şāhıñ ikinci zevcesi] teblīġ etdi. Mezbūre bu vesīleden bi'l-istifāde maʿṣūḳuyla baş başa ḳalaraḳ nāʾil-i murād olabilecegini düşünerek fevḳa'l-ʿāde memnūn olduġundan şehzādeyi ikrām u iʿzāz ile oturtdu. Bütün cāriyelerini ve ḫidmetkārlarını göndererek kendisi yalñız ḳaldı. Ne ḳadar mahāret-i ʿişve

(6) kārānesi var ise cümlesini iẓhār ederek genciñ yanına oturup elini elleri içine aldı. Gözlerinden āteş-i füsūn ṣaçaraḳ, kendisine bir vażʿiyyet-i dil-āşūbāne vererek şehzādeniñ gözlerine baḳdı ve dedi:

-Ey şehzāde-i vālā-güherim, ey ciger-kūşem sulṭānım, böyle maḥzūn u melūl olduġuñuz nedendir? Ne için bugün böyle sākit ü perīşān-ḫāṭırsıñız? Siziñ tām eglenecek, ẕevḳ ü ṣafā ile vaḳt geçirecek zamānıñızdır. Her şeyʾe ṣāḥib ve emr ü nehye mālik olmañız yalñız siziñ ārzūñuza mütevaḳḳıfdır, pederiñiz benim elimde ve taḥakküm ve irādetimdedir. Söyle, emr et ne istiyor ve ne ārzū ediyor iseñ derḥāl icrā edeyim.

Şehzāde ḳadınıñ bu sözüne cevāb vermedi. Feleknāz genciñ daha ziyāde yanına ṣoḳuldu, ḳollarını gerdenine dolayıp sīne-i sīmīnine doġru çekerek devām etdi:

- Ey şehzādem. Siz genc ve güzelsiñiz, ben de gencim ve güzelim. Pederiñ ise iḫtiyār, ʿalīl, bunaḳ bir adamdır. Ḳalbimdeki āteş-i ʿaşḳıñ ne ḳadar zamāndır beni yaḳıyor, bu derd-i devā-nā-peẕīriñ ʿilācı ancaḳ seniñ bir naẓra-i iltifātıñ baña göstereceğiñ meyl ü maḥabbetindir. Seniñle hem bezm-i viṣāl olmaḳ için her şeyʾi yapmaġa, niʿmet-i vaṣlıña ermek için her fedākārlıġı iḫtiyāra ḥāżırım.

Eger baña söz verir, bi'l-āḫire beni almaġı taʿahhüd eder iseñ yemīn ederim ki tāc u taḫt, şevket ü salṭanat seniñ için āmādedir. Şāhı öldürmek pek ḳolaydır. Bunları kemāl-i ḫulūṣ ile, cān u göñülden söylüyorum. Bir cevāb ver, beni sevindir, zülāl-i vaṣlıñ ile dil-sīr et. Ben de oña göre, emīn olaraḳ tedbīrimi mevḳıʿ-ı icrāya ḳoyayım.

(7) Şehzāde yine cevāb vermedi. Ancaḳ ḳadınıñ bu yolda keşf-i rāz etmesinden müteʾessir olaraḳ çehresinde bir ḥumret peydā oldu. Feleknāz genciñ bu taġayyürünü sözleriniñ ve iʿlān eyledigi ʿaşḳınıñ oña ḥüsn-i teʾsīrine ʿaṭf ederek ṣoñ derece ṣūḫāne bir ṭavr ile devām etdi:

-Maʿlūmuñuzdur ki ḫazīnede mevcūd zehrler arasında bir nevʿ vardır ki bundan bir damlasını ekl eden üç ay ḫasta olup telef olur. Bunu kimse bilmez, vefātıñ teʾsīr-i zehr ile olduġunu kimse ẓann u ḥiss etmez. Şāha bu zehrden yediririm, ḫalḳ ḫasta olup vefāt etdi derler. Siz de nāʾil-i salṭanat olursuñuz. Benim siziñ analıġıñız olduġum ḥālde naṣıl zevceñiz olacaġım baḥsine gelince: Buña da bir çāre vardır. Şāhıñ vefātından ṣoñra beni memleketime gönder, arḳamdan birini irsāl edip beni çaldır. Herkes arasında yolda eşḳıyā başıp Feleknāzı almışlar diye şāyiʿ olur. Ṣoñra beni cāriye ṣūretinde ṣatın alırsıñ.

Şehzāde yine şaḳḳ-ı şefe etmedi. Yine sükūtuna bir maʿnā veremeyen āşufteniñ ṣabr u taḥammülü ḳalmadı. Genci sīnesine doġru çekerek öpmek teşebbüsünde bulunduġu anda şehzāde bu ḥarekāt-ı rezīlāneden dolayı ṣoñ derece ġażab u ḥiddet edip eliniñ tersiyle ḳadınıñ aġzına şiddetli bir toḳat urdu.

Bu ḍarbeniñ teʾsīriyle dişleri yerlerinden oynadı. Aġzı ḳan ile doldu. Bu muʿāmele Feleknāzıñ ḳalbini kīn ü ġayẓ ile doldurdu. Hemān yaralı arslan gibi yerinden ṣıçrayaraḳ ve şehzādeye, gözlerinden āteş-i ġażab ṣaçaraḳ baḳdı ve dedi:

-Ey sefīl-i rezīl! Ben saña tāc u taḫt ile vaṣlımı teklīf

(8) ediyorum. Sen baña böyle ḥaḳāret ediyorsuñ. Pek aʿlā! Baḳalım bunuñ ṣoñu ne olur? Şimdi babaña söyleyim de onuñ saña ne yapacaġını görürüz.

Feleknāz odadan çıḳaraḳ diger odaya gitdi. Aġzından aḳan ḳanı üstüne başına bulaşdırıp bir kūşede maḥzūn oturaraḳ aġlamaġa başladı.

Şehzāde daḫı odasına gitdi.

Aḳşam olup şāh ḥarem dāʾiresine girdi. Şehzādeye dāʾir maʿlūmāt almaḳ üzere "Feleknāz"ıñ odasına gelip mezbūreyi ḳanlar içinde, aġlamaḳdan gözleri şişmiş görünce dūçār-ı ḥayret olaraḳ ṣordu: Ḳadın

- Ey şevketli şāhım! Merāḳını izāle etmek, derdini añlamaḳ üzere baña gönderdigiñ oġluñ ḥāşā seniñ evlādıñ degildir, sebeb-i ḥüzn ü teʾellümünü ögrenmek için neden maḥzūn olduġunu, derdi ne idigini suʾāle başladıġım zamān baña el uzadıp tecāvüze cesāret etdi. Ben de mümāneʿat etdim. Baña:

-Ey Feleknāz! Benim derdim sensiñ. Seni seviyorum. Āteş-i ʿaşḳıñla yanıyorum. Benim ile berāber olur, benim olmaġa söz verir iseñ babamı öldürüp yerine geçecegim, seni de alacaġım. Tāc u taḫt, salṭanat cümlesi elimizde olur. Benim gibi bir genc ile ẕevḳ ṣafā edersin.

Dedi. Ben de rāżī̄ olmadım. Bu aḥvāli size bildirecegimi añladıġından beni öldürmege ḳalḳışdı. Cān havliyle feryād u fiġāna başladıġım cihetle ḳorḳdu ve ḳaçdı. İşte şāhım maʿlūmuñuz olsun ki bunuñ size ḳaṣdı vardır. Seni öldürmek ve yerine geçmek ārzūsundadır. Bunuñ

(9) çāresine baḳ. O seni öldürmezden evvel sen onu öldürüp şerrinden emī̄n ol.

Şāh zevcesiniñ bu sözlerini işidince ṣoñ derecede ḥiddet ü ġażab ederek ṣabāḥa ḳadar uyumadı. Ṣabāḥ erkenden odasına çıḳdı. Erkān-ı devlet ve vüzerā-yı salṭanatı celb ile dī̄vān teşkī̄l etdikden ṣoñra şehzādeyi getirderek hemān ḳatli için cellāda emr verdi. Şāhıñ bilā-sebeb böyle bir emri vermesinden dūçār-ı ḥayret olan vezī̄rler ḥükümdārıñ öñüne geçip:

-Ey şevketli şāhımız. Şehzāde neden bu ġażaba müsteḥaḳ oldu? Diye ṣordular. Şāh mā-cerāyı ber-tafṣīl naḳl u ḥikāye eylemekle dīvānda ḥāżır bulunan ḳırḳ vezīrden birinci vezīr söze başlayaraḳ:

-Cenāb-ı Ḥaḳḳ ʿömr ü ʿāfiyyet-i şāhānelerini müzdād buyursun. Ḳadın sözüne baḳıp yegāne evlādıñıza ḳıymaḳ, Allāhıñ emrine, peyġamberiñ şerīʿatine muḫālif iş görmek doġru degildir. Bir ḳadınıñ sözüyle ʿamel etmek, oña iʿtimād edip iş görmek cāʾiz degildir. Eger şehzādeniñ bu ḥareketine şāhid var ise o zamān fermān pādişāhımıñdır. Faḳaṭ böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ etmeden iş görmek nā-ḥaḳḳ yere ḳan dökmekdir. Ṣoñraki nedāmet ve peşīmānlıḳ fāʾide vermez. Maʿlūmdur ki pādişāh ġadr u ẓulmü menʿ etmek ile mükellefdir. Muḫālif-i şerīʿat ḥareketle nā-ḥaḳḳ yere ḳan dökmek onlara lāyıḳ degildir. Ḥükümdār ẓulmü defʿ ü izāle ḫuṣūṣunda ihmāl eder ise Ḥaḳḳ Teʿālā Ḥażretleri onlara dört dürlü belā musallaṭ eder. Birinci ʿömrünü ḳıṣa eder, ikinci üzerine düşmen musallaṭ olur, üçüncü düşmen ü aʿdāsı ġālib ü muẓaffer

(10) olur. Dördüncü Cenāb-ı Ḥaḳḳıñ ġażabına, ʿaẕāb-ı cehenneme müsteḥaḳ olur. İşte şāhım ʿāḳil olan beş günlük ʿömr için āḫireti unudup ġaflet etmez. Ey şevketli şāhım dünyāya maġrūr olaraḳ şerīʿate muḫālif iş görme, ḳadın sözüne inanıp āḫiretiñi ḫarāb etme. Çünkü ḳadınlarıñ ḥīlesi yüzünden nice başlar kesilmiş, ne ḳadar ḥayātlar maḥvolmuşdur.

Ẓann ederim ki ẕāt-ı şāhāneñiz Şeyḫ Şahābe'd-dīn-i maḳtūlüñ ḥikāyesini istimāʿ buyurmamışsıñızdır. Emr buyurulur ise naḳl ü ʿarż edeyim.

Şāhıñ, meẕkūr ḥikāyeyi naḳl etmesi için vuḳūʿ bulan emri üzerine vezīr ber-vech-i ātī ḥikāyeye başladı:

Şeyḫ Şahābe'd-dīniñ Ḥikāyesi

Bir gün ḥükümdār-ı Mışrıñ meclisinde ṭoplanmış olan ʿulemā vü fużelā miʿrāc-ı şerīfe dāʾir mübāḥaṯe ediyorlardı. Resūl-i Ekrem ṣallallāhu Teʿālā ʿaleyhi ve sellem Efendimiziñ semāvāta ʿazīmet, cennet ve cehennemi temāşā ile ʿavdet buyurduḳda yataḳlarını henüz ṣoġumamış bulduḳlarını ve devrilmiş olan ibrīḳden henüz ṣuyuñ tamām boşalmadıġını gördükleri ẕikr olundu.

Pādişāh ḥayretle:

-Bu sözler ʿaḳldan baʿīddir. Bu ḳadar yüz yıllıḳ mesāfe olan eflākı, faẓla olaraḳ da cennet ve cehennemi dolaşıp ʿavdet eyledikde yataġıñ ḥālā ṣıcaḳ, ibrīḳiñ henüz dökülmemiş olduġunu gördü diyorsuñuz. Böyle şeyʾlere ʿaḳl inanmaz. Bunuñ imkānı ve iḥtimāli yoḳdur.

(11) diyerek ṣıḥḥat-ı miʿrāc-ı şerīfede tereddüd gösterdi. Ḥużżār Cenāb-ı Ḥaḳḳıñ ḳudret ve ʿaẓametini der-miyān eylediler ise de melik bir dürlü ḳāniʿ olmadı.

Bu vaḳʿadan ḫaberdār olan Şeyḫ Şahābe'd-dīn-i Maḳtūl Ḥażretleri sarāya gelip pādişāh ile mulāḳī oldu. Melik Şeyḫ cenāblarına büyük taʿẓīm ü iltifāt edip:

-Yā Ḥażret-i Şeyḫ siziñ buraya ḳadar iḫtiyār-ı zaḥmet buyurmañıza ḥācet yoḳdu. Bize bir işāret buyurmuş olsa idiñiz biz ziyāretiñize musāraʿat ederdik.

Demekle şeyḫ:

-Melik-i ʿādili ziyāret ʿibādet, onu görmek için atılacaḳ her adım vesīle-i raḥmetdir. Bugün sizi görmek ve biraz soḥbet etmek ārzū etdik cevābını verdi. Ḥükümdār da şeyḫi iʿzāz u ikrāmda mübālaġa eyledi.

Oṭurduḳları oda sarāyıñ üst ḳatında, dört cihete nāẓır, şāh-nişīn ṭarzında bir maḥal idi. Şeyḫ biraz pencereleriñ ḳapadılmasını söyledi. Der-ḥāl pencereleri ḳapadılar. Biraz ṣoḥbetden ṣoñra şeyḫiñ emriyle bir pencereyi açdılar. Şāh dışarı baḳdı. Ṣaḥrāda cesīm bir ordunuñ mevcūd olduġunu gördü. Bunlar sürʿatle şehre doġru geliyorlardı. Bundan ḫayret ve telāşa düşen melik emr etdi:

-Bu ʿasker nedir? Çabuḳ gidip ḫaber alıñız. Şeyḫ tebessüm buyuraraḳ:

-Merāḳ etmeyiñiz. Telāş edecek bir şey yoḳdur.

(12) dedikden ṣoñra o pencereyi tekrār ḳapadıp açdırdı. Bu defʿa ṣaḥrāda kimseler yoḳdu. Şeyḫ Şahābe'd-dīn odanıñ şehre nāẓır olan penceresini açdırdı. Şāh şehriñ her ṭarafdan yanmaḳda olduġunu, āteşiñ semāya doġru yükseldigini görmekle:

-Āh! Memleket yanıyor! Bu ne felāketdir!

Diye feryāda başladı. Şeyḫ yine tebessüm ile:

-Ṣabr ediñiz pādişāhım. Bir şey yoḳdur.

Dedikden ṣoñra o pencereyi ḳapadıp Nīle müteveccih olan diger bir pencereyi açdırdı. Oradan da nehriñ ṭaşıp müdhiş bir ṣūretde memlekete doġru geldigini müşāhede eylediler.

Şeyḫiñ emriyle bu pencere de örtülüp diger biri açıldı. Ṣaḥrā tekmīl-i bāġ u bostān, mükemmel bir gülsitān ḥālinde idi. Dereler aḳıyor, ḳuşlar ötüyor, envāʿ-ı ezhār eṭrāfı revāyiḥ-i ṭībe ile dolduruyordu. Cennet gibi yerleri gören pādişāh bir müddet ḥayrān ḥayrān temāşā eyledi. Nihāyet o pencere de ḳapadılıp cümlesi birden tekrār açıldılar hīçbir şeyʾ ḳalmamışdı.

Melik şeyḫiñ bu kerāmāt-ı bāhiresine ḳarşı müteḥayyir ü mütefekkir ḳaldı.

Şeyḫ:

-Pādişāhım. Emr ediñiz de büyük bir ḳap getirsinler ve içini de ṣu ile doldursunlar. Ḥükümdārıñ emri üzerine büyük bir fıçı getirdiler ve içini ṣu ile doldurdular. Şeyḫ:

(13)

-Pādişāhım şimdi ṣoyunup bu ṣuya giriñiz. Size ʿacāyib göstereyim

dedi. Şāh ṣuya girdi. Başını daldırıp çıḳardı. Kendini tenhā bir ṭāġ eteginde ve sāḥil-i deryāda buldu. Ḥayrān ḥayrān, ne yapacaġını bilmeyerek eṭrāfa nigerān oldu. Kendi kendine:

-Gördüñ mü şeyḫ beni ʿilmle böyle ṣaḥrāya ve beyābāna atıp taḫtımı elimden aldı.

Diye düşünmege başladı. Eṭrāfı dolaşdıġı ṣırada ṭāġda odun kesmekde olan birḳaç kişiye rāst geldi. Melik bunlarıñ yanına varıp selām verdi. Onlar da selāmını alıp:

-Nereden geliyorsun? Kimsiñ diye ṣordular. Şāh:

-Tüccār idim. Bindigim gemi fırtınada ġarḳ olup ben de bir taḫta parçasıyla sāḥile çıḳdım. Buraya geldim.

Cevābını verdi. Oduncular buña merḥamet edip her biri birer şey vererek giydirdiler. Ṣoñra dediler:

-Şu ṭāġıñ öte ṭarafında bir şehr vardır. Biz o şehrdeniz. Biraz otur da berāber memlekete gidelim.

Şāh bir ṭarafda oturup bekledi. Oduncular işlerini bitirdikden ṣoñra hep birlikde şehre gitdiler. Orada bunlardan ayrılıp çārşıda dolaşmaġa başladı. Bir iḫtiyār naʿlbanda muṣādif oldu. Selām verip dükkānına girdi.

(14) İḫtiyār selāmını aldıḳdan ṣoñra nereden gelip nereye gitdigini, kim olduġunu ṣormaḳla oña da odunculara verdigi gibi cevāb verdi. Ve ṣoñra dedi:

-Şimdi ben bu diyārda ġarīb ü bī-kes bir adamım. Ne yapayım? Baña bir naṣīḥat ver ve bir ṭarīḳ-i ḥareket göster. Naʿlband

-Seniñ için evvel emrde evlenmek īcāb eder. Çünkü bāliġ olup da evli olmayan adamlar bu memleketde yaşayamazlar. Bināʾen-ʿaleyh git şurada bir ḳadın ḥammāmı vardır. Onuñ ḳapısı öñünde otur. Dışarı çıḳan ḳadınlara ṣırasıyla zevciñ var mı diye suʾāl et. Herhangi bir ḳadın zevcim yoḳdur dese buranıñ ʿādeti üzere o ḳadın seniñ zevceñ olur.

Naʿlbandıñ bu sözü üzerine şāh nā-çār ḥammāmıñ öñüne gitdi. Ḳadınlar çıḳdıḳca ṣormaġa başladı. Zevcim vardır diyen ḳadınlar geçip gitdiler. Arḳasında iki ḫidmetkār bulunan bir ḳadın şāhıñ suʾāline zevcim yoḳdur cevābını verip yürüdü. Biraz ṣoñra ḫidmetkārlardan biri gelip şāhı alaraḳ mezbūreniñ ḫānesine götürdü. Ḳadın:

-Ey ġarīb. Emr-i Ḥaḳḳla ben seniñ zevceñ oldum dedi. O beldeniñ ʿādeti vechle dügün icrā edildi. Şāh yedi sene mezbūre ile yaşadı. İki oġlu ve bir ḳızı dünyāya geldi. Ḫatunuñ ṣervet ü sāmānını ṣarf u ekl etdiklerinden bir şeyʾleri ḳalmadı. Çünkü şāh hīçbir ṣanʿata vāḳıf olmadıġından boş oturuyordu. Bir gün ḳadın:

-Ey efendi. Yiyecek bir şeyʾimiz ḳalmadı. Artıḳ gidip çalışmaḳ lāzım gelir ki geçinelim.

(15) demekle şāh maḥzūn ve müteʾeṣṣir naʿlbandıñ dükkānına gidip keyfiyyeti oña naḳl etdi ve hīçbir ṣanʿat bilmedigini de söyledi.

Bunuñ üzerine naʿlband şāha bir ip verdi ve:

-Haydi şurada ḥammāllar vardır. Git onlarıñ yanında otur. Yük ṭaşır ve birḳaç para ḳazanırsıñ dedi. Şāh nā-çār bir müddet ḥammāllıḳ ile meşġūl oldu. Hem yük ṭaşır ve hem de geçmiş zamānları düşünerek aġlardı. Bir gün deñiz kenārına gitdi. Yıḳanmaḳ

isteyerek deñize girdi. Ṣuya dalıp çıḳınca kendini sarāyında buldu. Şeyḫ Ṣahābe'd-dīn oturmuş tebessüm ederek kendisini seyr ediyordu.

Ṣāh ṣoñ derece ḥiddet ve infiʿāl ile şeyḫe serzenişde bulundu. Şeyḫ:

-Ey şāhım. Bu ḥiddet ve infiʿāle hīç sebeb yoḳdur. Başını ṣuya daldırıp çıḳardıñ. Baña inanmaz iseñ işte bendegānıñ onlara ṣor.

Demekle şāh onlara ṣordu. Cümlesi şeyḫiñ sözünü taṣdīḳ etdiler şāh bunlarıñ da Ṣahābe'd-dīn ile söz birlik etmiş olduḳlarına ẕāhib olaraḳ:

-Cümleñiz yalan söylüyorsuñuz. Ben yedi senedir ġurbet ellerinde neler çekdim.

Diyerek şeyḫi ḳatl etmek fikrine düşdü. Şeyḫ ḥükümdāriñ bu ḳaṣdını añladığından:

-Ey şāh-ı ṣāḥib-i ḥaşmet. Bunda ḥiddet edecek hīçbir sebeb yoḳdur. İşte o ṣuya ben de gireyim.

Diyerek ṣoyunup ṣuya daldı. O ṣırada şāh ḥāżır bulunan cellāda

(16) şeyḫ ṣudan çıḳınca hemān ḳatli işāret etdi. Şeyḫ ṣuya girdikden ṣoñra tekrār çıḳmadı, ḳabıñ içinde sırra ḳadem baṣmış ve ḳuvvet-i kerāmetle Şām vilāyetine gitmişdi.

Oradan şāha bir mektūb yazıp bunda:

-Risālet-penāh Efendimiziñ miʿrācını inkār eyledigiñ, bunu ʿaḳla baʿīd gördügüñ için saña bu işi yapdım. Başıñı ṣuya daldırıp çıḳardıġıñ bir laḥẓada yedi senelik ʿömr geçirdiñ, bu ḳadar aḥvāl görüp çoluḳ ve çocuḳ ṣāḥibi olduñ. Sen ve ben birer ḳul ve ʿādī maḫlūḳ olduġumuz ḥālde böyle olur ise Faḫr-ı Kāʾināt Efendimiziñ miʿrācını naṣıl inkār ḳābil olur. Cenāb-ı Ḥaḳḳıñ ḳudretine naṣıl şekk ü şübhe edilir diye yazdı.

Şāh şeyḫiñ bu mektūbunu oḳudu. İʿtiḳādı ḳuvvetlendi ise de çekdigi bu ḳadar zaḥmet ü meşaḳḳati bir dürlü unudamayıp intiḳām sevdāsından vazgeçmedi. Hemān Şām ḥükümdārına bir mektūb yazaraḳ Şeyḫ Ṣahābe'd-dīni ḳatl ile başını kendisine göndermesini ricā eyledi.

Şeyḫ Ṣahābe'd-dīn Şām şehri kenārında bir maġārada iḳāmet etmişdi. Şām ḥükümdārı mektūbu alınca müşārün-ileyhi ḳatl etmek için birṭaḳım adamlar gönderdi.

Ḥükümdārıñ adamları maġāraya yaḳlaşdıḳlarında eṭrāfını biñlece ʿaskeriñ iḥāṭa etmiş olduġunu gördüler, bir dürlü maġāraya teḳarrub edemediler. Nihāyet ʿavdetle vuḳūʿ-ı ḥāli ḥükümdāra ḫaber verdiler. Ḥākim-i Şām vezīrlerini celb ile bu ḫuṣūṣda onlarla müşāvere etdi.

Vezīrlerden biri dedi:

(17) -Şāhım buña çāre şeyḫ ile dostluḳ peydā etmek ve oña birḳaç cāriye göndermekdir. Cāriyelerle berāber bir de mekkāre gönderelim. Ber-taḳrīb şeyḫiñ duʿāya ḳādir olamadıġı zamānı añlayıp bize ḫaber versin. O zamān onu ḳatl edebiliriz.

Bu reʾyi muvāfıḳ gören ḥükümdār bir mektūb yazıp şeyḫe ṣoñ derece iltifāt ve teveccüh gösterdi. Berāberce üç cāriye de gönderdi. Bunlardan biri ġāyet mekkār u ʿayyār bir ḳadındı.

Taḳdīr-i Rabbānī ile şeyḫ ġaflet edip ḥükümdārıñ bu iltifātındaki maʿnāyı añlamadı. Cāriyelerle ẕevḳ u ṣafāya daldı. Birḳaç gece ṣoñra idi ki o mekkār cāriye şeyḫ ile ḫalvetde iken ṣordu:

-Efendim. Siziñ kerāmetiñiz bāhir, ḳuvvet ü ḳudret-i maʿneviyyeñiz ẓāhirdir. Şunu merāḳ ediyorum ki her zamān böyle ḫāriḳalar iẓhārına ḳādir misiñiz yoksa bunuñ da bir zamānı mı vardır?

Şeyḫ cünüb olduġu ḥālde iẓhār-ı kerāmete ḳādir olamayacaġını ḫaber verdi. Cāriye ertesi gün Şām ḥākimiñe ḫaber gönderdi ve şeyḫiñ cāriyelere muḳārenet etdigini müteʿāḳıb ḳatl olunması için maġāranıñ civārına adamlar gönderilmesini bildirdi.

Ertesi gece şeyḫ cāriyelerden birine muḳārenet edip der-ḥāl ġusl etmek istedi ise de, mekkāre mevcūd ṣuyu dökmüş idiginden ṣu bulamadı. Mezbūre:

-Ben gidip ṣu getireyim diyerek dışarı çıḳınca ḥākimiñ adamlarına ḫaber verdi. Bunlar der-ḥāl

(18) içeri girip şeyḫi şehīd etdiler.

İşte ey şāhım ḳadın sözüyle ve mekriyle ne ḳadar ḳıymetdār ẕevāt maḥv olup gitmişdir. Ricā ederim ki böyle sözlere inanıp evlādıña ḳıyma taḥḳīḳ ü tedḳīḳ buyur. Ḥaḳīḳat teẓāhür edince icrā eliñizdedir. ʿAcele etme ṣoñra peşīmān olursuñ.

Pādişāh vezīriñ naṣīḥatini münāsib gördü. Şehzādeyi celb ile mā-cerāyı ṣordu ise de genc şaḳḳ-ı şefe edip cevāb vermedi. Şehzādeniñ ḫ^{v}ācesi de meydānda yoḳdu.

Bunuñ üzerine taḥḳīḳ-i keyfiyyet edilmek üzere şehzādeyi ḥabse gönderdi ve kendi de ṣayd u şikāra gitdi.

Aḳşam olup sarāya ʿavdet ile ḥarem dāʾiresine geldikde "Feleknāz" şāhıñ istiḳbāline ḳoşdu ve biraz sözlerden ṣoñra dedi:

-Şāhım bugün şehzādeniñ işi ne oldu?

-Bugün zindāna gönderdim, baʿdehu īcābına baḳılacaḳdır.

-Şāhım böyle işleri teʾḫīr etmek ve egri iş erbābını imhāl eylemek doġru degildir. Çünkü egriden doġruluḳ gelmez. Ḥükemā "İnsānıñ iki sevgili düşmeni vardır. Biri mālı ve digeri evlādı" demişlerdir. O ḫāʾin evlādıñ analıġa el uzatmaḳ ve seni helāk etmek isteyen bir düşmendir. Bunuñ ḥāli bed-baḫt şehzādeniñ ḥikāyesine müşābihdir. Belki siz o ḥikāyeyi işitmediñiz.

-O ḥikāyeyi naḳl et işidelim.

Şāhıñ bu emri üzerine "Feleknāz" ḥikāyeye āġāz eyledi.

(19) **Bed-baḫt Şehzādeniñ Ḥikāyesi**

Vaḳtiyle bir pādişāh olup ġāyet güzel bir oġlu vardı. Oġlunuñ mükemmel terbiye ve taḥṣīl görmesi için oña bir ḫ^{v}āce ve bir de lālā taʿyīn etmiş ve bunlara şehzādeniñ bir fenā ḥareketini, bir terbiyesizligini gördüklerinde bilā-raḥm teʾdīb etmelerini emr eylemişdi. Ḥattā evlādınıñ eñ küçük bir ḳuṣūrunu ʿafv etmez, ḫ^{v}ācesiniñ ḍarb u tekdīrinden başḳa kendi de bir odaya ḥabs ederek yigirmi dört sāʿat aç ve ṣusuz bıraḳırdı.

Bir gün vüzerāsı pādişāha, şehzādeye ḳarşı bu muʿāmelesiniñ sebebini ṣorduḳlarında:

-Benden ṣoñra ḥükümdār olacaḳdır. Birḳaç adamları dögdürüp ḥabs edecekdir. Şimdi her acıyı ṭatsın ki o zamān kendisi ḥükm ederken ḫalḳıñ ḥālini añlasın, raʿiyyete merḥamet ve şefḳat ile muʿāmele edip ʿadālet eylesin. Çünkü derdmend olan derdmendiñ ḥālini añlar. Şimdiden cefā çeker, terbiye, tevāżuʿ, edeb ve maʿrifet taḥṣīl

eder ise ṣoñra bize ve ḫalḳa nāfiʿ olur. Cenāb-ı Ḥaḳḳıñ luṭf u ʿināyetine, ḫalḳıñ ḫayr duʿāsına nāʾil olur.

Cevābını verirdi. O zamānlarda diger bir ḥükümdār var idi ki bu şāh ile düşmendi. Onuñ da bir oġlu vardı. Faḳaṭ oġluna ḳarşı muʿāmelesi tamāmıyla bunuñ ʿaksi idi. Ḫ[v]ācesi ve lālāsı şehzādeye ḳarşı ḳaṭʿiyyen şiddet göstermezlerdi. Her ne yapsa ḫoş görür ve sükūt ederlerdi. Çocuḳ bu muʿāmelelerden yüz bularaḳ gitdikce terbiyesizlikte ileri vardı.

(20) Şehzāde ṣoñ derecede müstebidāne ḥareket eder, herkesi rencīde eylerdi. Vüzerā-yı salṭanat:

-Şāhım şehzādeye bu ḳadar yüz vermeyiñiz, ṣoñra pek fenā olur.

Derler ve faḳat şāh bunlarıñ sözlerine ehemmiyyet vermezdi. İşte bu derece ḥürriyyet ve serbestī netīcesi olaraḳ dünyāda ne ḳadar fenālıḳ var ise cümlesini iʿtiyād edindi. On yedi on sekiz yaşına geldigi zamān vüzerānıñ, aʿyān-ı memleketiñ ḳızlarına ve ḳadınlarına cebren taʿarruż eder ve bu ḥāl nedir? diyenleri hemān çeker ururdu.

Nihāyet ekābir-i memleket pādişāha şikāyet etdiler. Şāh oġlunu celb ile tekdīr ü tenbīh etdi ise de bir teʾṯīri olmadı. Bir gün şāh biraz ziyāde taẕyīḳ eyledigi ṣırada şehzāde belindeki ḫanceri çekip babasını öldürdü ve kendi taḫtına geçip oturdu. O derece ẓulm ü iʿtisāfa başladı ki her gün birçoḳ adamları ḳatl eder, ḫalḳıñ cān u māl u ʿırżına tasalluṭ eylerdi. Penceresiniñ öñünde oturup eglence için yoldan geçen adamları oḳ ile urur öldürür, ṣoñra da iyi etmedim mi diye ṣorup gülerdi.

Ḫalḳ bunuñ bu derece ẓulm ü ġadrına artıḳ taḥammül edemeyecek ḥāle geldiler. Herkes, bunu vaḳtiyle terbiye etmemiş olan pederine laʿnet etmege başlamışlardı.

Nihāyet bir gün oġluna edeb ü terbiye taʿlīm eden şāha bir ʿarż-ı ḥāl yazıp gönderdiler. Ve:

-Ey şāh-ı ʿādil ü merḥamet-şiʿār. Bizim ḥālimiz ṣoñ derecededir. Sizden ʿināyet ü merḥamet bekleriz. Bizi bu taḥammül edilmez ẓulm ü cevrden ancaḳ siz

(21) ḳurtarırsıñız. Hemān maḫdūmuñuzuñ ḳumandası altında bir ordu teşkīl edip bu ṭarafa gönderiñiz. Cümlemiz onuñ ṭarafına geçip memleketi oña teslīm edelim. Bu

ẓālimi de ḳatl edip bizi şu ʿaẕāb-ı cehennemden ḳurtarsın. Şehzādeñiziñ ʿadl u dādını, raḥm u şefḳatini işidiyoruz. Allāh ʿaşḳına bize meded ediñiz.

Yolunda istirḥāmda bulundular. Şāh bu mektūbu alınca der-ḥāl oġlunu bir miḳdār ʿasker ile o ẓālim ḥükümdārıñ memleketine gönderdi. Ordu ḥudūda gelip geçdikde bütün ahālī hemān başlarını açıp oña ḳarşı geldiler, yüzlerini yerlere sürerek ʿarż-ı inḳıyād u iṭāʿat eylediler.

Ẓālim ḥükümdār da esīr edilerek şehzādeniñ ḥużūruna getirildi. ʿİbādullāha ḳarşı icrā eyledigi muʿāmele-i ẓālimāneniñ cezāsı olmaḳ üzere işkence eylemekle başlandı. Ẓālim biraz ṣoñra işkenceniñ şiddetine taḥammül edemeyerek:

-Amānıñ Allāh ʿaşḳına biraz bıraḳıñız. Size birḳaç sözüm vardır. Söyleyeyim

Diye yalvarmaḳla amān verdiler. O zamān ẓālim:

-Yā Rabbī! Dünyāda ben ne derece büyük fenālıḳlar işlemişim. Eger cān acısınıñ böyle taḥammül-fersā olduġunu bile idim bir kimseye bir degnek bile urdurmazdım. Hep ḳabāḥat o melʿūn babamdadır. Beni böyle her şeyʾden bī-ḫaber büyütdi. Ricā ederim, beni böyle işkence etmeyip hemān öldürüñüz.

Diye yalvarmaġa başladığından şehzāde cellāda emr ile başını kesdirdi.

(22) Edeb ü terbiyesi, ʿadl u dādı, peder ü üstād taʿlīmi bereketiyle pādişāh olup ḫalḳı ṣoñ derecelerde maẓhar-ı ʿadālet ü rāḥat eyledi.

Dīgeri ise babasınıñ żaʿfı yüzünden böyle ẓālim ü ġaddār u müstebid olaraḳ evvel emrde babasını öldürdü. Ṣoñra da kendi helāk oldu.

Ey şāh-ı ṣāḥib-cāh bu ḥikāyeden maʿlūmuñuz olsun ki bu ẓālim oġluñ da o ġaddār şehzādeniñ yolunu ṭutmuşdur.

Siziñ sözüñüze ve suʾāliñize bile cevāb vermege tenezzül etmiyor. Çünkü üstād elinden terbiye görmemişdir. Ögrendigi ʿilmiñ de fāʾidesi yoḳdur.

Çünkü edeb ü terbiyeden maḥrūmdur. Bunuñ netīcesi olaraḳ saña ḳarşı ḫāʾin ü ʿāṣī olup ḥayātıña ḳaṣd ediyor, baña da el uzadıyor. Bundan büyük ne ḳabāḥat olur. Bereket versin ki ben saña keyfiyyeti ḫaber verdim. Eger başıñı ḳurtarmaḳ ister iseñ bunu hemān ḳatl etdir. Yoḳsa ḥayātıñdan emīn olamazsıñ.

Şāh, Feleknāzıñ bu sözlerini işitdikde cān ḳorḳusuyla yeñiden telāşa düşüp kendi kendine:

-Yarın onuñ başını keserim diyerek yatdı.

Ṣabāḥ olduḳda şāh dīvān odasına çıḳaraḳ şehzādeyi ve cellādı celb etdi ve ḳatl etmesini emr eyledi.

O zamān ikinci vezīr ḳıyām ile dedi:

-Ey şāh-ı ṣāḥib-şevket. Ehl-i fesādıñ sözüne uyma, Allāh bilir ki

(23) bunda bir fitne ve fesād vardır. Ḥükemā demişlerdir ki ḥükümdārlar kimseniñ sözüne bilā-teʾemmül ü taḥḳīḳ iʿtimād etmemek ve bed-ḫᵛāhlarıñ ilḳāʾātına ḳapılmamaḳ īcāb eder çünkü ʿacele ile yapılan işden peşīmānlıḳ ḥāṣıl olur.

Ṣoñ peşīmānlıḳ ve nedāmet ise fāʾide vermez. Bā-ḫuṣūṣ umūr-ı ḥükūmetde, böyle büyük ḥarekātda ḳadınlarıñ sözüne aldanmaḳ ḳaṭʿiyyen münāsib degildir. Çünkü ḳadın ṭāʾifesi kendi hevā ve hevesine, ḥiddet-i nefsine maġlūb olduġundan intiḳām almaḳ için ḥīle vü ḫudʿadan çekinmezler. Bir anda yetmiş dürlü yalan uydurup erkekleri ḳandırırlar. Bu yolda ḥikāyeler o ḳadar çoḳdur, ḳadınlarıñ fesādı yüzünden o ḳadar ḫānmānlar ḫarāb olmuş ve sönmüşdür ki emr buyurur iseñiz bunlardan birini size naḳl u ʿarż edeyim.

Şāh vezīriñ bu sözleri üzerine biraz tefekkür ve ṣoñra bu ḥikāyeniñ naḳlini emr etdi.

Tüccārıñ Ṭūṭīsi

Vezīr

- Hindistānda zengīn bir tüccār vardı. Bunuñ ġāyet güzel bir zevcesi olup bu ḳadınıñ bir genc ile ġayr-ı meşrūʿ münāsebeti vardı. Bir gün tüccār çārşūda ṣatılmaḳda olan bir ṭūṭīyi begenerek ṣatın aldı.

Ṭūṭī güzel sözler söylüyor, tüccārı dāʾimā eglendiriyordu. Bir gün tüccār bir maḥale gidip o gece ḫānesine gelmedi. Bundan istifāde eden ḳadın der-ḥāl dostunu ḫānesine daʿvetle eglenmege başladılar. Bu aḥvāli

(24) ḳafesdeki ṭūṭī seyr ediyordu. Ṣabāḥ olunca genc gitdi. Biraz ṣoñra da tüccār da ḫānesine geldi.

Ṭūṭī tüccārı görünce:

-Bu gece ḫanım bir genc ile berāber eglendiler, ṣabāḥa ḳadar yiyip içdiler ve berāber yatdılar.

Diye ḫaber vermekle tüccār pür-ḥiddet ḳarısını çaġırараḳ:

-Gece buradaki genc kim idi?

Diye ṣordu. Ḳadın der-ḥāl ṭarīḳ-i ḥīleye ṣapıp:

-Ne diyorsuñ? Buradaki genc kim olacaḳ? Bir ḳuşuñ sözüne inanıp baña böyle ḥaḳāret etmegi naṣıl ḳabūl ediyorsuñ?

Yollu cevāb vermekle berāber aġlayıp baġırmaġa, dögünüp sızlanmaġa başlayaraḳ zevcini iḳnāʿ ve iġfāle muvaffaḳ oldu.

Bir gün yine tüccār bir iş için bir maḥale gidip geceyi orada geçirdi. Ḳadın hemān dostunu daʿvet edip ḳarşı ḳarşıya oturdular. Ḳadın ṭūṭīniñ geçen vaḳʿayı tüccāra söylediğini ḥikāye etdi.

Deliḳanlı

- O ḥālde artıḳ burada eglenmek cāʾiz degildir. Bu ṭūṭī bizi rüsvā-yı ʿālem eder. İkinci defʿa zevciñi bunuñ yalan söylediğine iḳnāʿ edemezsiñ.

Ḳadın

- Ne diyorsuñ? Hīç öyle şey mi olur? Sen merāḳ etme. Baḳ, ben ḳuşa, naṣıl bir ḥīle yaparım.

Ḳadın cāriyelerine emr edip bir parça deri ve biraz ṣu ile bir taḫta getirtdi. Deriyi ḳafesiñ üzerine ḳoydurdu. Bir cāriye eline bir degnek

(25) alıp ara ṣıra o deriye uruyor, dīger bir cāriye de ṭūṭīniñ üstüne ṣu serpiyordu. O taḫtayı daḫı üçüncü bir cāriye mumuñ öñüne ṭutup kāh kāh ḳaldırıyor ve mumuñ öñüne getiriyordu. Diger ṭarafda ise ḳadın ile dostu ṣabāḥa ḳadar ẕevḳ u ṣafā ile meşġūl oldular.

Ertesi gün tüccār ḫānesine ʿavdet edince ṭūṭī hemān söze başlayaraḳ:

-Ḫanım bu gece yine o genc ile yiyip içdiler. Berāberce yatdılar. Lākin çoḳ yaġmur yaġıp gök gürledi ve şimşek çaḳdı diyince ḳadın hemān:

-Gördüñ mü ḳuş naṣıl yalan söylüyor? Ḥayvānıñ ʿaḳlı işte bu ḳadar erer. Bu gece yaġmur yaġıp gök gürledi mi? Şimşek çaḳdı mı? Tüccār ḳadınıñ bu ḥīlesi sāyesinde ḳuşuñ yalancı olduġuna ḳanāʿat ḥāṣıl ederek ḳarısına ḳarşı emniyyet peydā eyledi. Ondan ṣoñra ṭūṭīniñ sözlerine inanmadı. Bu sāyede de ḳadın dostu ile rāḥat rāḥat vaḳt geçirmege muvaffaḳ oldu.

Ey şāhım size bu ḥikāyeyi söylemekden maḳṣadım ḳadınlarıñ ne ḳadar ḥīlekār olduḳlarını añlatmaḳdır. Bināʾen-ʿaleyh ḳadın sözüne inanıp evlādıña ḳıyma. Yazıḳ olur. Elbette çocuḳ bir gün lisāna gelip keyfiyyeti beyān edecekdir. O zamān ḳabāḥatiñ kimde olduġu añlaşılır. Bu işde ʿacele etmek münāsib degildir. Çünkü şehzādeyi ḳatl eder iseñ, ḳabāḥatsiz olduġu añlaşılınca peşīmān olursuñ. Faḳaṭ bundan bir fāʾide ḥāṣıl olmaz. Zīrā ölen bir daha geri gelmez. Evlāsı şudur ki şehzādeniñ ḫ^{v}ācesi bulununcaya

(26) ḳadar ṣabr edelim. Bunuñ her ḥālinden onuñ ḫaberi vardır. Şāh vezīriñ bu sözünü münāsib görüp oġlunu tekrār ḥabse gönderdi ve kendi de şikāra gitdi.

Aḳşam üzeri şāh şikārdan ʿavdetle ḥarem-i sarāya varınca "Feleknāz" hezār nāz u niyāzla nezdine gelip ṣordu:

-Bugün o ḫāʾin oġlanıñ işi ne oldu?

-Bugün de cezāsını tertīb edecek idim faḳaṭ vezīrler bıraḳmadılar. Yine zindāna gönderdim.

-Ey şāh-ı ʿālī-himmet. Kendiñe acı, vezīrleriñ sözüne ḳulaḳ aşma. Neʿūẕubillāh o ḫāʾin tāc u taḫtı elde etmek için saña sū-yi ḳaṣda āmādedir. O salṭanatı alınca ḫalḳa kim bilir ne ḳadar ẓulm ü işkence eder. Bundan ʿindullāh sen mesʾūl olursuñ.

-Ne yapayım? Bugün vezīrler ricā etdiler, bir tek evlādıña ḳıyma ṣoñra peşīmān olursuñ dediler.

-Ḥāşā şāhım o ḫāʾin seniñ evlādıñ degildir. Bunuñ ḥikāyesi o pādişāh oġlunuñ ḥikāyesine müşābihdir. Eger emr eder iseñiz bunu size añladayım.

Şāh ḥikāyeyi işitmek ārzūsunu iẓhār etmekle "Feleknāz" ber-vech-i ātī ḥikāyeye başladı:

Ḫasta Şehzādeniñ Ḥikāyesi

-Zamān-ı evāʾilde bir pādişāh olup bir tek evlādı vardı. Bu da

(27) ḫasta-mizāc, żaʿīf bir gencdi. Babası oġlunuñ bu ḫastalıġını tedāvī etmek için dünyānıñ eñ meşhūr eṭibbāsını cemʿ etmiş ise de bunlarıñ ʿilāclarından bir fāʾide ḥāṣıl olmamışdı. O eṣnāda uzaḳ memleketden bir hekīm-i ḥāẕıḳ geldi. Şāh bunu da ḥużūruna celb ile oġlunu muʿāyene etdirdi.

Ṭabīb çocuġu kemāl-i diḳḳatle muʿāyeneden ṣoñra:

-Ben bi-iẕnillāhi Teʿālā bu şehzādeyi iyi ederim. Faḳaṭ bir kere beni bu genciñ vālidesiniñ nezdine götürüñüz. Onuñla gizlice görüşmek ārzū ederim. Evlādıñ ḥālini anası ve babası herkesden iyi bilir. Bu bābda vālideniñ maʿlūmātı daha ziyādedir. Ondan ḫastanıñ ḥayātına, aḥvāl u mişvārına dāʾir maʿlūmāt almaḳ lāzımdır.

Demekle şāh hekīmi şehzādeniñ vālidesiniñ nezdine gönderdi. Hekīm ḫastanıñ anasıyla yalñız ḳaldıḳda ṣormaġa başladı:

-Ey ḫanım sizden bir şey ṣoracaġım. Eger evlādıñızıñ ifāḳat bulmasını ister iseñiz baña doġrusunu söylemek īcāb eder. Eger doġru söylemez iseñ çocuġuñ günāhı seniñ boynuña olur. Şifā bulmaz, bu derd ile telef olup gider. Seniñ suʾālime verecegiñ cevāb seniñle benim aramda ḳalacaḳ, bundan kimseniñ ḫaberi olmayacaḳdır.

-Ṣoruñuz, doġrusunu ḫaber vereyim.

-Bu çocuḳ kimdendir? Pederi kimdir?

-(Ḥayretle) Ey hekīm bu naṣıl sözdür? Pādişāhıñ ḥarīmine kim ṣoḳulabilir?

(28) -Ḫanım doġrusunu söylemiyorsuñuz. Allāh ve Resūlüne yemīn ederim ki bundan kimseniñ ḫaberi olmaz. Ancaḳ ḫastanıñ selāmeti için bunu benim bilmem lāzımdır.

Hekīmiñ bu ışrārı üzerine ḳadın yine inkārda devām etdi. Bunu gören ṭabīb:

-Mādām ki söylemiyorsuñ ben de gidiyorum. Çocuḳ bu ḫastalıḳdan ḳurtulmaz. Benim de elimden bir şey gelmez.

Diyerek ayaġa ḳalḳıp odadan çıḳmaġa davrandı. O zamān ḳadın hekīmiñ ḳolundan ṭutup oturtdu. Ve şöylece iʿtirāfātda bulundu:

-Ḥaḳḳa āşikār olan bir şeyʾi ḫalḳdan gizlemekden ne fāʾide olur? Bana bu ḳadar yemīn verdiñ ben de doġrusunu söyleyecegim.

Şāhıñ gerek benden ve gerek diger ḳadınlardan evlādı olmuyordu. Kendinden ṣoñra taḫt u salṭanatıñ yabancı ellere geçecegini gördüm, buña bir çāre bulmaḳ ārzūsuyla - ḫidmetimizde bir genc vardı onuñla münāsebetde bulundum. İşte bu çocuḳ ondan ḥāṣıl oldu.

Hekīm

- O genc kimdi ve nereli idi?

-Ṭaşralı ve köylü idi.

-Añlamaḳ istedigim bundan ʿibāretdir, merāḳ etmeyiñiz bu sır ikimiziñ arasında ḳalacaḳdır. Şehzāde de iyi olacaḳdır.

Hekīm der-ḥāl şāhıñ nezdine ʿavdetle dedi:

-Efendim, şimdi ḫastanıñ tedāvisi için emr ediñiz de maṭbaḫ-ı

(29) hümāyūnda biraz ṭarḫana çorbası pişirsinler, bulġur pilavı yapıp ayran getirsinler.

Şāhıñ emriyle bu yemekler der-ḥāl iḥżār edildi. Hekīm ḥükümdārıñ ḥużūrunda ḫastaya bunlardan biraz yedirdi. O meclisde ḥāżır bulunan ḥükemā vü eṭibbā birbirine baḳıp gülüşdüler ve kendi kendilerine:

-Bu ḳadar ʿilāc etdik, bu ḳadar zaḥmet ü meşaḳḳat çekdik. Fāʾide bulamadıḳ, şimdi bu ḥerīf bu gibi şeyʾlerle teşfiyeyi düşünüyor.

Diye deryā-yı ḥayrete daldılar, beri ṭarafdan şehzāde ertesi gün daha iyi göründü, hekīm ḫastayı ṣıḳ ṣıḳ meẕkūr yemekler ile besliyor, başḳa bir ʿilāc içirmiyordu. Sekiz doḳuz gün ẓarfında çocuḳ tamāmıyla ifāḳat buldu.

Şāh ṣoñ derecede memnūn olaraḳ ṭabībe vāfir māl ikrām u iḥsān etdi.

İşte şāhım bu ḥikāyeden maʿlūmuñuz oldu ki o şāhıñ kendi evlādı ẓann eyledigi çocuḳ bir yabancınıñ oġlu imiş. Bu da ḥāṣā siziñ ṣulbuñuzdan ve ḫāṣ evlādıñız degildir. Eger

ḥaḳīḳī şehzāde olsa bu derecede denāʾete meyyāl olmazdı. Siziñ ḥayātıñıza göz dikmez, analığına el uzatmaḳ gibi bir alçaḳlığı irtikāb etmezdi.

Siziñ için en eslem ṭarīḳ-i selāmet bu ḫāʾiniñ boynunu ḳoparmaḳdır. Siz oña ḳıymıyor iseñiz de emīn oluñuz ki o size bilā-tereddüd ḳıyar, yalñız eline bir fırṣat geçmesini gözler.

Şāh "Feleknāz"ıñ bu sözleri üzerine yeñiden müteʾellim oldu.

(30) Kendi kendine:

-Yarın bu ḫāʾiniñ cezāsını vereyim.

Diyerek uyḳuya yatdı.

Vaḳtā ki ṣabāḥ olup şāh ʿādeti vechle dīvāna çıḳdı şehzādeyi ḥużūruna celb ile cellāda iʿdāmı için emr verdi. Üçüncü vezīr ḳıyām ile lāzıme-i iḥtirāmı yerine getirdikden ṣoñra dedi:

-Cenāb-ı Ḥaḳḳ ʿömr ü ʿāfiyet-i şāhāneñizi müzdād buyursun muttaṣıf olduġuñuz ḥaṣāfet ve müteḫallıḳ buyurulduġuñuz tedbīr ü siyāset yār u aġyārıñ maʿlūmudur maʿlūmuñuzdur ki ʿacele şeyṭān işi ve teʾennī Raḥmānıñ ʿināyetidir. ʿĀḳil, her işde ʿarīż ü ʿamīḳ düşünmek, ondan ṣoñra ḥareket etmek īcāb eder. Siziñ gibi bir ʿaẓīm pādişāh için bir ḳadınıñ sözüyle ʿamel ederek evlādıñızı ḳatl u iʿdām lāyıḳ degildir. Şehzāde ciger-kūşeñiz, gözüñüzüñ bebegi, mādde-yi ḥayātıñızdır. Ḥattā bütün bu ḳavmiñ, bu memleketiñ ümmīd-i istiḳbālidir. Onuñ ḥaḳḳında yapılacaḳ muʿāmelede ṣoñ derece müdebbir bulunmaḳ, teʾennī etmek elzemdir. Çünkü bir ḥayātıñ izālesinden ṣoñra iʿādesi ḳābil degildir. Ṣoñ peşīmānlıḳ fāʾide vermez.

Pādişāhlarıñ eṭrāfında bulunan bendegānı, vüzerāsı veliyy-i niʿmetine ṣoñ derece ṣādıḳ olup onu tedbīre muḫālif ḥareketden, düşmeniñ ilḳāʾātine ṭutulmaḳdan muḫāfaẓa etmek, ḥaḳīḳat-i ḥāle vāḳıf eylemek vaẓīfesiyle mükelleflerdir. Böyle olmaz ise onlara da eşedd cezā ile mücāzāt iḳtiżā eder.

Vüzerāsı, aʿyān-ı memleketi ve evlādlarıyla dāʾimā müşāvere eden, ittifāḳ-ārā ile verilen ḳarāra göre ḥareket eden pādişāhıñ hem dünyāsı ve hem de

(31) āḫireti maʿmūr olduġu meşhūrdur. Bu ġāyet güzel bir ḥikāyedir. Müsāʿade eder iseñiz ʿarż edeyim

Demekle şāh:

-Söyle de diñleyeyim.

Dedi ve vezīr de ber-vech-i ātī ḥikāyeye başladı:

Şāh-ı ʿĀdiliñ Ḥikāyesi

-Evvel zamānda ġāyet ʿaḳl u dānā bir pādişāh olup üç şehzādesi ve üç kār-güẕār u müdebbir vezīri vardı. Şāh yüz yigirmi yaşına vāṣıl olmuş ve artıḳ bir pīr-i sāl-ḫurde ḥāline gelmişdi. Bir gün vezīrlerine dedi ki:

-Artıḳ ʿömrüm ṣoñuna geldi. ʿÖmr-i beşeriñ ḥadd-ı müntehāsı olan birisine vāṣıl oldum. Bu yaşdan ṣoñra umūr-ı ḥükūmetle işti ġāl peydā-yı müşkilāt eder. Bu sin ü sālimde artıḳ rāḥat etmek, ʿibādet ü ṭāʿatle ḥużūr-ı Ḥaḳḳa çıḳmaḳ çārelerini ḥāżırlamaḳ isterim. Ben ḥāl-i ḥayātımda yerime oġullarımdan münāsibini iclās ile ḫalḳıñ selāmet-i ātīyyesini teʾmīn etmek ārzūsundayım. Bināʾen-ʿaleyh üç şehzādeden hangisini salṭanata lāyıḳ ve münāsib görürsüñüz?

Şāhıñ bu sözleri üzerine birinci vezīr söze başlayaraḳ

- Cenāb-ı Ḥaḳḳ şāhımızıñ ʿömrünü uzun ve ʿāfiyetini dāʾim buyursun. İnsānıñ iyi ve fenāsını ancaḳ tecrübe ile añlamaḳ ḳābil olur. İnsānıñ miḥekki de ikidir. Biri şarāb ve digeri manṣıbdır. Bu iki vāsıṭa ile kişiniñ iyiligi

(32) ve fenālıġı ʿayān olur. Bināʾen-ʿaleyh benim fikrimce şehzādelerden her birini üçer gün müddetle taḫta geçiriñiz, bunlarıñ o müddet ẓarfındaki ḥāl ve ḥareketleri ile salṭanata lāyıḳ olup olmadıḳları taḥḳīḳ eder oña göre muʿāmele buyurulur. Dīger iki vezīr de bu reʾyi muṣīb gördükleri gibi şāhıñ da ḫoşuna gitdiginden ʿazl u naṣb, ʿadl u ẓulm, inʿām u iḥsān eder ise iʿtirāż olunmamaḳ ve tamāmıyla iṭāʿat u inḳıyād edilmek üzere üç gün icrā-yı salṭanat etmek için büyük şehzāde iclās olundu.

Müşārün-ileyh fevḳa'l-ʿāde ʿaḳl u kiyāset, iḥsān u ʿadālet ile icrā-yı ḥükūmete başladı. ʿUlemāya maḥabbet ve cühelādan iʿrāż eyledi. Büyük menāṣıb u maḳāmāta lāyıḳ u müsteḥaḳ olanları naṣb ü taʿyīn edip menāhīden iʿrāż ve mā-lā-yaʿnīden ictināb etdi

ṣoñ derece iyilik ve luṭf u iḥsāna ṣarf-ı ġayret eyledi. Şāh oġlunuñ ne vechle ḥükm edecegini tecrübe için zindānda bulunanlardan biri ḳātil, biri ḫırsız, biri zindānī olaraḳ üç kişiyi dīvāna göndermiş. Daʿvācılar ile berāber şehzādeniñ ḥużūruna çıḳdılar. Şāhidler icrā-yı şehādet etdiler.

Şehzāde bunlarıñ ḳabāḥatli olduḳlarını añladı ise de şefḳat ü merḥameti ġālib olduġundan kendi kendine düşündü.

-Bir adam yetişinceye ḳadar senelerce zaḥmet ü külfete iḥtiyāc vardır. Ana ve babası yıllarla dūçār-ı meşāḳḳ olup neler çekerler, evlādı meydāna getirirler. Böyle bir vücūdu bir daḳīḳada helāk u maḥv etmek lāyıḳ degildir. Bā-ḫuṣūṣ Cenāb-ı Ḥaḳḳ āḫiretde onlarıñ cezālarını taʿyīn buyuracaḳdır. Baña münāsib olan bunlara ʿafv ile muʿāmele eylemekdir.

(33) Diyip her üçünü de tevbe etdirdi. Bir daha böyle ḥareket ü ḳabāḥat işlememek üzere yemīn vererek āzād etdi. Üç gün ḫitāmında nevbet-i ḥükūmet ikinci şehzādeye geldi. Şāhıñ emriyle taḫta cülūs edip icrā-yı ḥükūmete başladı. ʿUlemā vü fużelāyı taḥḳīr edip erbāb-ı cehl u şeḳāveti eṭrāfına ṭopladı. Buḫl u imsāki iltizām, ʿıyş u nūş, ẕevḳ ü ṣafāya ihtimām edip gece vü gündüz menāhī ile vaḳt geçirmege başladı. Tām büyük birāderiniñ ʿaksi ile ḥareket etdi.

Şāh buña daḫı zindānda bulunan erbāb-ı cerāʾimden üç kişi gönderdi. Ḥużūra girdiklerinde bu gibi adamlar memleketde birer çıbandır bunlarıñ izāle-i vücūdu lāzımdır diyerek üçünü de der-ḥāl ḳatl etdirdi. Üç gün bu vechle icrā-yı aḥkām eyledi.

Dördüncü günü taḫta küçük şehzāde cülūs etdi. Herkese kendi lāyıḳ olduġu vaẓīfeyi tevdīʿ eyledi. Erbāb-ı ʿilm ü kemāli münāṣib menāṣıbaya geçirip aṣḥāb-ı seyfī de orduda vaẓīfeye taʿyīn etdi. Cāhil ü nādān olanları, edeb ü terbiye maḥrūmlarını kendinden uzaḳlaşdırdı.

Herkese ḥaḳḳ u lāyıḳı olan ṣūretde muʿāmele edip biriniñ ḥaḳḳını digerine vermedi. Hīçbir kimseyi iltizām etmeyip yalñız iḳtidār u meziyyeti taḳdīr etdi. Şāh buña da zindāndan üç mücrim gönderdi. Bunlarıñ vürūdu ḫaber verilince ḳātili dīvāna celb ile muḥākemesine başladı. Şühūd icrā-yı şehādet etdiler. Bunuñ üzerine şehzāde:

-Ḳatl iki dürlüdür. Biri ʿamden ve dīgeri ḫaṭādır. Her ikisiniñ ḥükmü şerʿen başḳadır.

(34) diyerek bu ḳātiliñ ḥaḳḳında taḥḳīḳāt icrā etdirdi ḳatliñ ʿamden olduġunu añlayaraḳ ḳışāṣı emr etdi. Ḫırsız ḥaḳḳında da ḥükm-i şerīʿati icrā, zānīyi ḥadd-i şerʿiyle teʾdīb etdirdi.

Doḳuzuncu gün ḫitām bulunca şāh vezīrlerini celb-i daʿvet ile:

-İşte üç oġlumuñ da ḥükmünü, naṣıl icrā-yı salṭanat etdiklerini gördüñüz. Bināʾen-ʿaleyh bunlardan hangisi taḫta lāyıḳdır söyleyiñiz.

Demekle birinci vezīr büyük şehzādeyi, ikinci vezīr ortanca şehzādeyi üçüncü vezīr de küçük şehzādeyi münāsib gördüler. Şāh vezīrleriñ iḫtilāfını görünce:

-Yarın ṣabāḥ ʿumūm-ı memleket ḫalḳı ṣaḥrāda ṭoplansınlar diye emr etdi. Ertesi gün her ṣınıf ahālīden bir cemm-i ġafīr ṣaḥrāda ṭoplandılar. Şāh orta yerde mevżūʿ bulunan kürsī üzerinde ayaġa ḳalḳaraḳ:

-Ey ahālī artıḳ ʿömrüm nihāyete ermek üzeredir. İḫtimāl ki zamān-ı ḥükūmetimde size ḳarşı ḥaḳsız muʿāmele etmiş olayım. Bilmeyerek birṭaḳım adamlarıñ ḥaḳḳını żāyiʿ eylemiş bulunayım, bināʾen-ʿaleyh sizden ḥelāllıḳ dilerim çünkü ḥużūr-ı ḳāḍi'l-ḥācata boynumda ḥaḳḳ-ı ʿibād olduġu ḥālde gitmek istemem. Bir de artıḳ iḫtiyār u nā-tüvān oldum. Baḳiyye-i ʿömrümü āsūde vü rāḥat olaraḳ ʿibādet ü ṭāʿatle imrār ārzū ediyorum. Çünkü ḥükūmet yükünü götürecek ḳuvvetim ḳalmadı. Üç oġlum vardır.

Bunlarıñ her üçü de size üçer gün ḥākim oldular. Ṭarz-ı idārelerini, ḳabiliyyetlerini gördüñüz bunlardan hangisini ʿāmme-i ʿibād iḫtiyār eder ise oña

(35) tevdīʿ-i salṭanat edecegim. Çünkü ben öldükden ṣoñra da yük altında ḳalmaġı, onlarıñ ẓulm ü ḫaṭāsı ile mesʾūl olmaġı istemem. Siziñ intiḫāb u iḫtiyār edeceginiz ḥarekātından baña mesʾūliyyet tertīb etmez. Onuñ için bunu siziñ reʾyiñize bıraḳıyorum. Şimdi hangi oġlumuñ size ḥükümdār olmasını ister iseñiz söyleyiñiz

Dedi. Ḫalḳ şāhın bu sözlerini kemāl-i teʾeṣṣür ile aġlayaraḳ diñlediler ve hep bir aġızdan:

-Cenāb-ı Ḥaḳḳ şāhımıza daha nice seneler ʿömr ü ʿāfiyyet iḥsān buyursun biz cümlemiz sizden rāżīyiz. Hīçbir ẓulm ü ġadr görmedik. Eger üzeriñizde bir ẕerre ḥaḳḳımız var ise bunu da ḥelāl etdik. Mādām ki ḥükümdārlıḳ ḫuṣūṣunu bizim

reʾyimize terk ediyorsuñuz. Biz ʿumūmen küçük oġluñuzuñ maḳām-ı şāhīye ḳuʿūdunu isteriz çünkü ʿālim, ʿāḳil ü ʿādildir. Bundan ṣoñra şāh küçük oġlunu taḫta oturtmaḳ istediginden dīger oġulları ileri gelip:

-Ey muḥterem pederimiz. Ḫalḳ bunuñ için ʿālim, ʿāḳil ü ʿādildir, şerīʿatı vü siyāseti bilir dediler. Bizim birḳaç suʿālimiz vardır. Eger cevāb verir ise biz de salṭanatda ḥaḳḳımızı bi'r-rıżā oña terk ederiz. Oña ḫidmet eyleriz. Eger cevāb veremez ise ḥükümdār olmaġa lāyıḳ degildir.

Dediler, şāh bunuñ üzerine küçük oġluna dönerek birāderleriniñ bu ṭalebine ne diyecegini ṣordu.

Şehzāde:

-Muḥterem pederim. Suʾāllerini ṣorsunlar.

(36) Ḳādir olursam cevābını veririm.

Dedi. Şāhıñ emriyle iki şehzāde suʾāle başladılar:

Suʾāl - Sulṭān ne demekdir?

Cevāb - Sulṭān dünyāda umūr-ı ʿibādı tesviye eder meʾmūrdur. Allāhıñ emrine iṭāʿat ü inḳıyād eder ṣāḥib-i ḥüccet ü bürhāndır.

-Pādişāh naṣıl olmalıdır?

-Nesebi ṭāhir, ḥasebi kāmil, ʿādil olmalıdır.

-ʿĀdil kimdir?

-ʿĀdil şerīʿati tecāvüz etmeyendir.

-Ẓālim kimdir?

-Şerīʿate tābiʿ ü muṭīʿ olmayıp kendi reʾy-i ḫodıyla ḥareket edendir.

-Pādişāhlar naṣıl adamları vezīr etmelidir?

-İki ḫaṣleti ḥāʾiz olan kimseyi vezīr etmelidir: Biri reʾy ü tedbīr, dīgeri ʿilm ü fażīlet.

-Pādişāha ḳaç dürlü adam lāzımdır?

-Dört dürlü adama iḥtiyāc vardır. Biri müdebbir vezīr, ikinci dilāver ʿasker, üçüncü ʿālim ü fāżıl meʾmūr, dördüncü ḥāẕıḳ u muḳtedir ḥakīm ü ṣāniʿ.

-Pādişāhlar dāʾimā neyi düşünmelidir?

-Dāʾimā dört şeyʾi düşünmelidir. Birinci ḫalḳa ʿadli, ikinci ḫazīnedeki mālı maḥaline ṣarfı, üçüncü umūru ehline tevdīʿi, dördüncü düşmenden ġāfil olmamaġı.

(37) -Pādişāhlarda ḳaç dürlü ḫuy olmalıdır?

-Dört. Biri: Güler yüzlü, İkinci: Ṭatlı sözlü, Üçüncü: Saḫī, Dördüncü: Fuḳarāya ve ʿibādullāha merḥamet.

-Pādişāhlar kimlerle muṣāḥabet etmelidir?

-Dört ṣınıf ile muṣāḥabet etmek lāzımdır. Birinci: ʿUlemā ile, bunlardan ʿilm ü şerīʿati ögrenir. İkinci: ʿĀrif ü erbāb reʾy ü tedbīr, bunlardan ḥaḳāyıḳ-ı aḥvāle kesb-i iṭṭilāʿ eder. Üçüncü: Cesūr u dilāverler, bunlardan da cesāret ve umūr-ı ḥarbi taʿlīm eyler. Dördüncü: Mūsīḳī-şinās bunlardan da taʿab u meşāḳḳ-ı ḥükūmetden istirāḥat edip ḫāṭırı güşāde olur. Şehzādeleriñ suʾālleri ḫitām bulduġundan sükūt etdiler. O zamān küçük şehzāde:

-Ey birāderlerim ben de size bir suʾāl ṣorayım eger cevābını verir iseñiz salṭanatdan ferāġat ederim diyince diger şehzādeler:

-Ṣoruñuz da işidelim. Belki cevāb verebiliriz.

Dediler. Küçük şehzāde ṣordu:

-Pādişāhlar nedir? Vezīrler nedir? Düşmen neye beñzer? ʿUlemā vü meşāyiḫ nedir?

İki şehzāde bir müddet tefekkürden ṣoñra bu suʾāliñ cevābını vermekden iẓhār-ı ʿacz etdiklerinden şāh küçük oġlunu elinden ṭutup taḫta geçirdi ve cümleden evvel kendi bīʿat etdi. Bütün vüzerā vü ʿulemā vü ekābir-i memleket bīʿat edip duʿā vü ṣenāda bulundular.

Baʿdehu şāh oġluna:

(38) -Nūr-ı dīdem. Biraz evvel īrād eylediġiñ suʾāliñ cevābını sen söyle de işidip müstefīd olalım, demekle şehzāde:

-Bu dünyā bir merʿāya beñzer. Ahālī merʿāda gezen ve otlayan ḳoyunlardır. Pādişāh bu sürünüñ çobanıdır. Ḳoyunlarıñ ṣāḥibi Cenāb-ı Ḥaḳḳdır. Vüzerā vü meʾmūrīn o sürünüñ muḥāfıẓı olan çoban yamaḳlarıdır. ʿUlemā vü meşāyiḫ de Ḥaḳḳ ṭarafından çobanıñ üstüne nāẓırlardır. Düşmen ise ḳurdlara beñzer. Çoban ile yamaḳları sürüyü ḳurdlardan muḥāfaẓa etmege, güzelce otladıp merʿāda gezdirmege mecbūrdurlar. Şāyed çoban ḳoyunlara sū-yi muʿāmele eder ise ʿulemā vü meşāyiḫ onu bundan menʿ ederler. İşte muḫterem pederim, ben nefsü'l-emmārede żaʿīf bir çobanım. Ḳoyunları gütmek ve muḥāfaẓa etmek ile mükellefim. Ḥāl bu ki ne ḳadar çoban ḳurd ile şerīk olmuşdur. Eger sürü ṣāḥibi bizden suʾāl eder ise vāy ḥālimize!

Dedi ve aġladı. Bunuñ üzerine şāh kendi için ḥāżırlamış olduġu ʿibādetḫāneye çekilerek orada bir zamān Cenāb-ı Ḥaḳḳa ṭāʿāt ile ber-ḥayāt olup baʿdehu irtiḥāl-i dār-ı beḳā eyledi.

İşte şāhım bu ḥikāyeden añlaşılıyor ki bir işi tedḳīḳ ü teftīş etmeden icrā, herkesiñ sözüne iʿtimād ederek oña göre ḥareket īfā etmek bi'l-āḫire nedāmeti, bi'l-ʿakis teʾennī ile ve şerīʿate tevfīḳ ile iş görmek dünyāda ve āḫiretde selāmeti bādī olur. Bināʾen-ʿaleyh sizden şehzāde ḥaḳḳında ʿacele etmemeñizi ricā ederim.

(39) Pādişāh vezīriñ bu ḥikāyesinden mütenebbih olaraḳ şehzādeyi tekrār zindāna gönderdi ve kendi daḫı ṣayd u şikāra gitdi. Aḳşam olunca ʿavdetle sarāya geldiginde zevcesi istiḳbāl ederek odasına ḳadar götürdü. Baʿdehu sözü yine şehzādeye getirerek ṣordu. Şāh zindāna gönderdigini, işi taḥḳīḳ ü tedḳīḳ ile meşġūl olduġunu söylemekle Feleknāz:

-Şāhım onuñ yapdıġı iş az iş degildir. Eñ büyük cezā bile buña azdır. Faḳaṭ siz ġāfilsiñiz. Ötekiniñ berikiniñ sözüyle ḥareket ediyorsuñuz. Ġāfil olan ya aḥmaḳdır, ya cāhildir ve yāḫūd ṭāliʿi ondan yüz çevirmişdir. Kāmil olana ġaflet yaḳışmaz bu gibi mühimm ḫuṣūṣātda ġāfil olmaḳ dīvānelikdir. Bu ḥāle müşābih olaraḳ ḫāṭırıma bir ḥikāye geldi eger müsāʿade eder iseñiz naḳl edeyim.

-Söyle de diñleyelim.

Feleknāz ber-vech-i ātī ḥikāyeye başladı.

Şāh-ı Ġāfiliñ Ḥikāyesi

-Zamān-ı sābıḳda bir şāh olup bunuñ kendinden daha büyük ve daha ḳuvvetli bir düşmeni vardı. Bir gün bu düşmeni cesīm bir ordu ṭoplayıp üzerine yürümekle bu da nā-çār cemʿ edebildigi ʿaskerlerle ḳarşısına çıḳdı. Faḳaṭ ḳuvvet ü ḳudreti az olduġu cihetle ḥarb u ḍarbıñ öñüne geçmek fikrine düşüp:

(40) -Ceng iyi şey degildir. Böyle bir fitneyi īḳād eylemek, bu ḳadar ḫalḳıñ ḳanını dökmek günāhdır.

Diye ḫaber gönderdi. Ricā vü niyāzda bulundu ise de bir fāʾide ḥāṣıl olmadı bunuñ üzerine şāh bir tedbīr ittiḫāẕ etmek için vezīrleri ile ʿaḳd-ı meşveret etdi.

Şāh -Gördüñüz ki düşmene söz añladamadıḳ. Her ḥālde ḥarb etmek istiyor. Siziñ bu ḫuṣūṣda reʾyiñiz nedir? Bu belānıñ defʿi için ne tedbīr edersiñiz?

Birinci vezīr- Şāhım düşmeniñ ʿaskeri bizim ʿaskerimizden ḳat ḳat faẓla olduġundan onuñla muḥārebe etmek kār-ı ʿaḳl degildir. Çünkü maġlūb olacaġımız şübhesizdir. Bizim reʾyimize göre geri dönüp gidelim. Ḳalʿaya girerek taḥaṣṣun edelim. Eger üzerimize gelir ise müdāfaʿa ederiz. Ḳalʿa dāḫilinde müdāfaʿa meydān muḥārebesi gibi degildir. Buña ḳuvvet ü ḳudretimiz kifāyet eder. İḥtimāl ki düşmen muḥāṣaradaki müşkilātdan uṣanıp defʿ olur gider.

İkinci vezīr -Fi'l-vāḳiʿ düşmen bizden ḳavī vü keşīrdir. Lākin hīçbir vaḳt düşmene ḳarşı irāʾe-i żaʿf cāʾiz degildir. Çünkü bizim żaʿf göstermemizden o maġrūr olur, ḳuvveti artar. Ceng etmeyip ḳaçar ve geri gider isek düşmene fırṣat vermiş oluruz. Lāyıḳ olan żaʿfını göstermeyip düşmene muḳābeleden geri ḳalmamaḳ, ölümden ḳorḳmamaḳdır. Benim reʾyimce biz de düşmene muḳābele etmeli ve oña ḳılıç ile cevāb vermeliyiz.

Üçüncü vezīr -Şāhım erlik ondur. Biri ḳuvvet-i bāzū doḳuzu ḥīle vü tedbīrdir.

(41) Her zamān düşmene ḳarşı ḥīle vü tedbīr kār eder. Demişlerdir ki yüz biñ ʿaskeriñ göremedigi işi bir tedbīr ü ḥīle görür. Benim reʾyime göre bu gece geri ricʿat ediyor gibi görünerek ʿale'l-ġafle düşmene hücūm edip ordusunu bā-ṣālim, inşāllāhu Teʿālā maġlūb eder ve defʿ eyleriz.

Şāh üçüncü vezīriñ reʾyini münāsib gördü. Gece yarısı, düşmen ġāfil ve derīn uyḳuda iken her ṭarafdan üzerine hücūm ile ṣabāḥa ḳadar birçoġunu ḳatl etdiler. Şāhlarıyla baḳıyyetü's-süyūfī de firār eylediler.

Bu ṣūretle muẓaffer ü ġālib olan şāh daḫı memleketine ʿavdet etdi. Maġlūb düşmen, ordusunu tensīḳ ve yeñiden ʿasker cemʿ ederek tekrār ḥarbe mübāderet eyledi. Żaʿīf olan cihet daḫı çār-nā-çār muḳābeleye mecbūr ḳaldı.

Bu kere de şāh vezīrleriyle müşāvere edip yine tedbīrlerini ṣordu.

Üçüncü vezīr -Yine şāhım bize lāzım olan ḥīle vü tedbīrdir.

Şāh -Faḳaṭ onlar bu gece ṣabāḥa ḳadar uyanıḳ ve ḥāżır dururlar.

-Şāhım ḥīle vü tedbīr yalñız bir degildir. Onlar uyanıḳ dursunlar. Biz bu kere başḳa bir ṣūretle ḥareket ederiz: Genc ü tüvānā iki büyük ʿaskeri puṣuya ḳoyarız. Ṣabāḥ olunca elimizdeki dīger ḳuvvetle düşmene ḳarşı giderek ḥarbe ṭutuşuruz. Biraz ṣoñra maġlūb olmuş gibi görünerek ricʿat eyleriz. Onlar bizi taʿḳībe başlarlar. Puṣuyu geçince geri dönüp ḥarbe mübāderet ederiz. Puṣudaki ḳuvvet de düşmeniñ arḳasından hücūm eder. İki ʿaskeriñ arasına alıp inşāallāhu

(42) Teʿālā ṣūret-i mükemmelede maġlūb ve ḳumandanını esīr eyleriz.

Şāh ve diger vezīrler bu reʾy ü tedbīri pek begendiler. Bu ḥīle ile bu defʿa da düşmene iḫrāz-ı ġalebe edip mesrūr u memnūn memleketlerine döndüler.

Ḳuvvetli pādişāh ikinci maġlūbiyyetinden fevḳa'l-ʿāde ḥiddet etdi. Böyle ʿaskeri az ve ḳuvveti ḳalīl bir düşmeniñ beni iki defʿa alt etmesine naṣıl taḥammül edilir diyerek ve tekrār ʿasker cemʿ eyleyerek yine taʿarruża başladı.

Beriki şāh vezīrleriyle müşāverede cesūr ve muḳtedir bir adam gönderip düşmen şāhı ber-taḳrīb ile ḳatl etmek ḳarārını verdiler ve böyle de ḥareket etdiler.

Gönderdikleri adam bir iki gün ẓarfında bir fırṣat bularaḳ şāhı aġır ṣūretde cerḥ eyledi ve firār ederken ṭutulduġundan kendi de pāre pāre edildi ise de şāhıñ mecrūḥ olması düşmeni ḥarbden ferāġatle ʿavdete mecbūr ḳıldı.

Bir müddet şoñra yaraları iltiyām bulan ḳuvvetli şāh tekrār ʿasker cemʿ ederek ve bu defʿa daha ziyāde sürʿat ü şiddet göstererek üzerlerine gelmekle żaʿīf şāh yine vezīrleriyle müşāvere eyledi. Üçüncü vezīr söz alaraḳ:

-Şāhım bu defʿa düşmen fevḳa'l-ʿāde iḥtiyāṭla ḥareket edecek, yollarda her kimi görseler ṭutup istinṭāḳ eyleyecek ve üstünü arayacaḳlardır biz de bundan istifāde edebiliriz. Müsāʿade eder iseñiz bir mektūb yazayım gūyā bu mektūb düşmeniñ vezīrlerinden ve ḳumandanlarından birḳaçına ḫiṭāb olacaḳdır.

(43) Bu mektūbu bir adama vererek göndeririz. Bunu yolda ṭutarlar ve üstünü arayıp mektūbu bulurlar. Şāha götürürler. Şāh mektūbu oḳuyunca vezīrlerinden ve ḳumandanlardan şübheye düşer. Aralarına iḫtilāf girer. Meyānelerine düşecek iḫtilāf u fesād onlarıñ ḳuvvetini ḳırar. Biz de istifāde ederiz.

Şāh ile iki vezīr bu tedbīri pek münāsib gördüler. Üçüncü vezīr hemān bir mektūb yazdı. Bu mektūbda ḫulāṣaten: Mektūbuñuzu aldıḳ, ḥüsn-i teveccühüñüze, vaʿd etdigiñiz muʿāvenete teşekkür ederiz.

Ẕāten bizim siziñle ve ḳavmiñizle hīçbir ʿadāvetimiz yoḳdur ancaḳ şāhımızıñ ẓulm ü şiddeti bizi bī-zār ediyor.

Memleketiñizde ḳaṭʿiyyen gözümüz yoḳdur. Siz kendiñiz orada istedigiñiz gibi icrā-yı ḥükūmet ediñiz. Yalñız teklīfiñiz vechle o ẓālim şāhı ṭutup bize teslīm ediñiz. Hem biz ve hem siz ḳurtulalım ṭarzında sözler yazdı.

Ḳarār verdikleri vechle bu mektūbu bir adama tevdīʿ ile gönderdiler. Düşmen ʿaskerleri gördükleri bu yabancıyı ṭutup şāhıñ ḥużūruna īṣāl eylediler. Üzeri aranıldığı zamān mektūbu bulup şāha verdiler. Müşārun-ileyh bunu oḳuyunca vüzerāsından şübheye düşdü. Bunlara artıḳ emniyyet etmez oldu. Ḥaḳlarında şiddetini artırdı.

Aralarına düşen bu iḫtilāfdan dolayı düşmeniñ vezīrleri ve ḳumandanları bi'l-ittifāḳ şāhı ṭutup żaʿīf şāha teslīm etdiler. Ve cümlesi onuñ ṭarafını iltizām ederek ʿaḳd-i ṣulḥ ile geri memleketlerine döndüler.

İşte o şāh-ı ḳavī ġāfil olduġu cihetle bu belāya dūçār oldu.

(44) Siz de bu ḫuṣūṣda ġaflet gösterir iseñiz ḥayātıñızdan olursuñuz.

Feleknāzıñ bu ḥikāyesi şāhda oġluna ḳarşı izdiyād-ı ġażabı mūcib olduġundan kendi kendine:

-Yarın bunu ḳatl ederim.

Diyerek yataġına yatdı. Ertesi gün ale'ṣ-ṣabāḥ dīvāna çıḳıp şehzādeyi celb ile cellāda ḳatli için emr eyledikde dördüncü vezīr ayaġa ḳalḳaraḳ:

-Pādişāhım tehevvüre ḳapılaraḳ her işde taʿcīl etmek ḫuṣūṣuyla nā-ḥaḳḳ yere ḳan dökmek büyüklere lāyıḳ degildir. Demişlerdir ki mülūkda āfet dörtdür: Biri ʿacele, ikinci her söz[e] iʿtimād, üçüncü umūruñ ṣoñunu mülāḥaẓa etmemek, dördüncü ġafletdir. Bu dört keyfiyyet żarar u ziyānı, ṣoñunda nedāmeti bādī olur. Bir de ḳadınlarla müşāvere etmek ve onlarıñ sözüne uymaḳ pek meẕmūmdur. Ḫuṣūṣuyla umūr-ı ḥükūmetde ḳadınıñ reʾyi ʿale'l-ekṣer muṣīb olmaz.

Ḳadın ṭāʾifesi dāʾimā ḥissiyyātına maġlūb olup bir işiñ ṣoñunu düşünmeyerek söyler. Bunuñ içindir ki onlarıñ sözüne iʿtimād edip mūcibince ḥareket edenler żarar görürler. Ḥattā Belʿam Bāʿūrā ḥikāyesi buña şāhiddir. Emr buyurur iseñiz naḳl edeyim demekle şāh ḥikāyeyi emr etdi:

Belʿam Bāʿūrā Ḥikāyesi

-Ḥażret-i Mūsā ʿaleyhi's-selām zamānında nebī-i müşārün-ileyh[e] īmān etmemiş

(45) bir ḳavim vardı. Bu ḳavim içinde "Belʿam Bāʿūrā" nāmında bir zāhid vardı ki her ne duʿā etse der-ḥāl ḳabūl olunurdu. Ḳavim arasında fevḳa'l-ʿāde maẓhar-ı iḫtirām idi.

Cenāb-ı Mūsā o ḳavmi īmāna daʿvet etdi. Ḳabūl etmediklerinden üzerlerine varmaḳ ve teʾdīb etmek için ʿasker cemʿ ederek yürüdü. Bundan ḫaberdār olan ḳavim Mūsā ʿaleyhi's-selāma muḳābele edemeyeceklerini bildiklerinden ḫavf u telāşa düşüp "Belʿam Bāʿūrā"nıñ nezdine gitdiler ve dediler:

-Ey zāhid-i muḫterem. Mūsā ʿaleyhi's-selām birçoḳ ʿasker ile üzerimize geliyor, oña ḳarşı ḳoymaḳ imkānımız yoḳdur. Ricā ederiz ki bunuñ ḥaḳḳında duʿā et. Başımızdan defʿ olsun.

"Belʿam Bāʿūrā" ḳavminiñ bu ricāsını ḳabūl etmedi ve:

-O büyük bir nebīdir. Ben oña ḳarşı duʿā edemem cevābını verdi. Bunuñ üzerine ḳavim şeyḫ zāhidi ancaḳ zevcesiniñ iḳnāʿ edip bed-duʿā etdirecegini düşünerek mezbūreye mürācaʿat etdiler. Zevcini ḳandırması içün ricā eylediler. Ḳadın bunlara vaʿd verdi.

Belʿam Bāʿūrā ḫānesine geldikde ḳarısı mesʾeleyi açdı. Mūsā ʿaleyhi's-selām ile ḳavmine bed-duʿā etmesini söyledi.

Zāhid- Bu bir nebī-i zī-şāndır. Oña ḳarşı bed-duʿā etmek olmaz.

Cevābını verdi ise de ḳadın ṣoñ derecede īrām u ışrār eyledi ve:

-Eger bed-duʿā etmez iseñ ben de buradan giderim.

(46) diyerek gücenmek ṣūretini gösterdi. Belʿam ḳadınıñ ibrāmına taḥammül edemeyerek ḳavm-i Mūsāya bed-duʿā etdi.

Duʿāsı der-ḥāl müstecāb olduġundan yaḳına gelmiş olan ḳavm-i Mūsā bi-ḥikmet-i Ḫudā yigirmi beş fersaḫ geriye atıldı. Ḳırḳ sene "Tīh" Ṣaḥrāsında ser-gerdān olaraḳ dolaşdı ḳaldı.

Cenāb-ı Mūsā ʿaleyhi's-selām bu ḥālden dūçār-ı ḥayret olaraḳ Cenāb-ı Ḥaḳḳdan niyā[z]da bulunduġundan bunuñ "Belʿam Bāʿūrā"nıñ bed-duʿāsı netīcesi olduġu vaḥiy buyuruldu bunuñ üzerine müşārün-ileyh:

-Yā Rabbī bu ḥāle sebeb olanı āḫirete īmānsız gönder.

Diye bed-duʿā etmekle "Belʿam Bāʿūrā"nıñ īmānı münselib olaraḳ āḫirete dīnsiz gitdi. Ḳadın sözüne uyduġu içün bu felākete giriftār oldu.

İşte şāhım lāyıḳ olan odur ki ḳadın sözüne uymayıp bu işi tamāmıyla taḥḳīḳ ü tedḳīḳ edesiñiz. Çünkü ṣoñ peşīmānlıḳ fāʾide vermez. Ḳatl edilen şehzāde yeñiden ḥayāt bulmaz.

Bu sözler üzerine şāh şehzādeyi ḳatlden ṣarf-ı naẓar ederek yine zindāna gönderdi ve kendi de ṣayd u şikāra gitdi.

Aḳşam ḥarem dāʾiresine ʿavdet eyledikde "Feleknāz" bir münāsebet getirerek şehzāde işiniñ ne olduġu[n]u ṣormaġla şāh:

-Bugünde vezīrlerim bıraḳmadılar. Zindāna gönderdim.

Cevābını verdi. Mezbūre bundan fenā ḥālde müteʾessir olaraḳ söze başlayıp:

(47) -Evet añlıyorum ki vezīrler benim size ḳarşı olan farṭ-ı ṣadāḳatimden ʿaleyhiñize tertīb edilmiş olan fitne vü fesādı ḫaber alınca der-ḥāl iḫbār edecegimi añladıḳlarından benim ʿadāvetimde ittifāḳ etmişlerdir. Benim ʿaḳlı nāḳış bir ḳadın olduġumu, yalancı ve ḥīlekār bulunduġumu beyān ile sizi benden ṣoġutmaġa, iʿtimādıñızı üzerimden ḳaldırtmaġa muvaffaḳ olmaġa çalışıyorlar. Çünkü onlar da size ḳarşı tamāmıyla ṣādıḳ degildirler. Şehzādeyi ḥimāye edip onuñ gözüne girmek ve sizden ṣoñra da muḥāfaẓa-i mevḳiʿ eylemek ḫuṣūṣunu düşünüyorlar.

Añladığıma göre siz de onlarıñ sözlerine inanıyorsuñuz. Mādām ki böyledir ben de artıḳ size hīçbir şey söylemeyecegim. Varsınlar ne yaparlar ise yapsınlar.

Lākin size ṣoñ defʿa olaraḳ şunu beyān edeyim ki bunlar birbiriyle ittifāḳ edip sizi bir felākete uġratmaḳ istiyorlar. O ṣūretle beni de ṭabīʿī müteżarrır edeceklerdir. Ṣoñradan peşīmān olacaḳsınız faḳaṭ ṣoñ peşīmānlıḳ fāʾide vermez. Bu vezīrlerim dedigiñiz adamlar bed-aṣl u ḫuysuz adamlardır. Bunlarda ṣadāḳat ü ḫidmet yoḳdur.

Ḫıżr ʿaleyhi's-selāmıñ bir pādişāha vezīrleriniñ aṣlını bildirmek ṣūretiyle onu ġafletden ḳurtardığı ḥikāyesi tamāmıyla bu mesʾeleye muvāfıḳdır. Eger emr eder iseñiz bu ḥikāyeyi naḳl edeyim.

Demekle şāh:

-Söyle diñleyelim cevābını verdi. "Feleknāz" ber-vech-i ātī naḳl-i mā-cerāya başladı:

(48) **Ḫıżr ʿAleyhi's-selāmıñ Ḥikāyesi**

-Vaḳtiyle bir pādişāh olup Ḫıżr ʿaleyhi's-selāmı görmegi pek ziyāde ārzū ederdi ve her kim baña Ḫıżr ʿaleyhi's-selāmı gösterse kendisine ne dilerse veririm derdi.

O ṣırada ġāyet faḳīr bir adam vardı. Şāhıñ bu vaʿdini işitdi ve kendi kendine dedi:

-Gidip pādişāha ʿarż-ı ḥāl edeyim. Beni üç sene iʿāşe ediñiz o müddet ẓarfında size Ḫıżr ʿaleyhi's-selāmı gösteririm diyeyim. Şāh beni o ḳadar müddet besler o zamāna ḳadar yā ben veyā şāh vefāt eder, yāḫūd bir çāresini bulup ḳurtulurum. Bu vesīle ile üç sene kemāl-i fāhi[m]le mütenaʿʿim olur ve geçinirim.

Bunuñ üzerine pādişāha bir ʿarż-ı ḥāl vererek ḥużūra ḳabūlünü istirḥām etdi ve tertībi vechle beyān-ı ḥāl eyledi. Şāh:

-Eger ṣoñra gösteremezseñ seni iʿdām ederim demekle faḳīr buña rāżī oldu. Şāhıñ emriyle faḳīre birçoḳ para ve māl verdiler. Merḳūm bunları alıp ḫānesine geldi. Üç sene ẕevḳ ü ṣafā ile yaşadı. Müddet ḫitām bulunca bir maġāraya ṣaḳlandı. Ḳorḳusundan titriyordu. Nā-gāh beyāż libāslı ve yüzü nūrlu bir adam gelip selām verdi. Faḳīr bu ẕātıñ selāmını aldı. O ẕāt-ı şerīf ṣordu:

-Birāder ne için böyle meʿlūl u maḥzūn duruyorsuñ?

Faḳīr cevāb vermedi. O adam ibrām edip:

(49) -Ḥāliñi ve sebeb-i melāliñi baña söyle. Saña belki bir çāre bulurum.

Demekle bī-çāre mā-cerāyı tamāmıyla añlatdı. Bunuñ üzerine o ẕāt-ı şerīf:

-Haydi seniñle berāber pādişāhıñ nezdine gidelim. Ben oña īcāb eden cevābı veririm.

Dedi ve faḳīri alıp sarāya doġru yürüdü.

O ṣırada pādişāh daḫı faḳīriñ celbini emr eylediginden aramaḳda olan adamlara rāst geldiler. Bunu ṭanıyaraḳ alıp şāhıñ ḥużūruna götürdüler. Pādişāh faḳīre:

-İşte üç sene tamām oldu. Haydi baña Ḫıżr ʿaleyhi’s-selāmı göster.

Emrini verdi faḳīr:

-Pādişāhım pādişāhlara lāyıḳ olan luṭf u keremdir. Benim ḳabāḥatimi ʿafv et. Şiddet-i faḳr u żarūretimden böyle bir şeyʾe mücāseret etmişdim. Merḥamet pādişāhımıñdır.

Dedi ise de şāh:

-Ḫayır, ʿafv yoḳdur. Ben seniñle ḳavl etdim. Ḫıżrı göstereceksiñ ve yāḫūd seni ḳatl edecegim

Diyerek vezīriniñ yüzüne baḳdı ve:

-Bu ḥerīfiñ ḥaḳḳında ne yapmaḳ īcāb eder?

Diye ṣordu. Birinci vezīr ḳıyām ile:

(50) -Efendim bu adamı pāre pāre edip ḳaṣṣāb çengellerine aṣmalıdır. Bunu görenlere ʿibret olsun ve bir daha pādişāhlara yalan söylemek cesāretini kimse kendinde bulamasın.

Cevābını verince o ẕāt-ı nūrānī:

-Evet vezīriñ ḥaḳḳı vardır. Her şey kendi aṣlına rāciʿ olur.

Dedi. Şāh ikinci vezīriñ yüzüne baḳıp önüñde reʾyini istimzāc eyledikde vezīr:

-Efendim pādişāhları aldatmaḳ gibi ʿaẓīm bir ḳabāḥati irtikāb eylediginden dolayı bunu bir ḳazana ḳoyup ḳaynatmaḳ ve ḥaşlamaḳ iḳtiżā eder.

Demekle o ẕāt-ı şerīf:

-Vezīr ṣādıḳdır, her şey aṣlına rāciʿ olur.

Sözünü tekrār etdi. Şāh üçüncü vezīre reʾyini ṣorduḳda vezīr:

-Efendim böyle ḥīlekār ve yalancı bir adamı fırına aṭıp kebāb etmek īcāb eyler. Tā ki bundan ḫalḳa ʿibret-i müʾessire ḥāṣıl olsun ve ḥükümdārı aldatmaġa kimse cesāret etmesin.

Dedi. O ẕāt-ı nūrānī yine eski sözünü tekrār eyledi. Şāhıñ suʾāline cevāben dördüncü vezīr:

-Pādişāhım. Bu faḳīr şiddet-i faḳr u żarūretinden böyle bir şeyʾe teṣaddī etdi. Siz de buña o mālı Ḫıżr ʿaleyhi's-selāmıñ ʿaşḳıyla verdiñiz. Ḥālbuki şimdi buña muvaffaḳ olamayaraḳ siziñ luṭf u keremiñize ilticā ediyor. Şān-ı ʿaẓametiñize lāyıḳ odur ki bunu āzād edip ḥattā yine nāʾil-i luṭf

(51) u ʿināyet buyuruñuz.

Demekle pīr-i rūşen-żamīr:

-Vezīr ṣādıḳdır. Her şey aṣlına rücūʿ eder.

Cümlesini tekrār eyledi.

Bu defʿa pādişāh o pīre dönüp dedi:

-Ey pīr-i nūrānī her bir vezīrim bir söz söyledi. Bunlara ḳarşı sen ʿaynı sözü tekrār etdiñ. Bunda ḥikmet nedir?

Pīr-i rūşen-żamīr tebessüm ederek cevāb verdi:

-Ey şāh-ı ʿālī-ḳadr. Birinci vezīriñ ḳaṣṣāb oġludur. Aşlına çekerek çengele aşılmaḳ lāzımdır dedi. İkinci vezīr aşcızādedir. Onuñ için ḳazana ḳoyup ḳaynatmaḳ teklīf etdi. Üçüncü vezīriñ babası fırıncı olduġundan fırına ḳoymaġı söyledi. Dördüncü vezīr aşīlzāde ve kibār evlādı olduġu cihetle aşāletine lāyıḳ olaraḳ bu bī-çāreye raḥmet ü şefḳat niyāzında bulundu. İşte ey şāh-ı ʿālī herkes ve her şey bu dünyāda aşlına çeker.

Dedikden ṣoñra bir ḫaylī naṣīḥatde bulundu. Baʿdehu:

-Ben o ḳadar zamāndır görmek istediğiñ Ḫıżırım.

Diyerek gözden ġā'ib oldu.

Pādişāh hemān yerinden ḳalḳıp dışarı çıḳdı. Her ṭarafa gidip aradı ise de pīrden bir nişān bulamadı. Nihāyet maḳāmına ʿavdetle:

-Bu ḳadar yıldır Ḫıżr ʿaleyhi's-selāmı görmek ister idim. Elḥamdülillāh nāʾil oldum. Naṣīḥatlerini diñledim. Vezīrlerimiñ aşīlzādesini baña ḫaber verdi.

(52) diyerek o faḳīr adama birçoḳ māl iḥsān etdi. İşte bu ḥikāyeden añlaşılıyor ki seniñ vezīrleriñ de o şāhıñ vezīrleri gibi fürū-māyedirler. Bunlardan ṣadāḳat u vefā gelmez. Sen de bunlarıñ sözlerine uyup fırṣatı ḳaçırma. Zīrā düşmene amān vermek ṣoñ derecede aḥmaḳlıḳdır.

Şāh ḳadınıñ bu ḥikāyesini işidince kendi kendine:

-Yarın īcābına baḳarım.

Diyerek yatıp uyudu.

Ṣabāḥ olduḳda dīvāna çıḳan şāh şehzādeyi celb etdirdi. Ḥāżır bulunan cellāda ḳatli için emr ü işāret eyledi. Hemān beşinci vezīr ḳıyām ile ʿarż-ı iḫtirām u duʿādan ṣoñra:

-Ey şāh-ı ʿālem! Şehzādeniñ ḥayātına ḳıyma, bu ḳadar vezīrleriniñ, ṣādıḳ bendeleriniñ naṣīḥatlerini yabana atma. Bunlar siziñ ḫidmetiñizde ṣadāḳate bel bağlamışlardır. Her biri emṣāli bulunmaz aṣḥāb-ı ʿaḳl u tedbīrdendir. Maʿlūmuñuzdur ki pādişāhlarıñ

ḫidmetlerinde bulunanlar ondan muḫālif-i şerīʿat bir ḥāl u ḥareket ṣudūrunu görseler onu īḳāẓ etmek ve elinden ve dilinden geldigi ḳadar menʿ eylemek lāzımdır. Bu vaẓīfede ḳuṣūr eden günāhkār olur.

Vezīrleriñ bunuñ için size ḥaḳīḳat-i ḥāli ʿarż ediyor, sizi muḫālif-i şerīʿat ḥareketden muḥāfaẓa etmege çalışıyorlar. Siz de bu vezīrleriñ sözlerine ehemmiyyet veriñiz. Ḫıżr ʿaleyhi's-selāmı görmek isteyen ʿāḳil ü kāmil vezīre baḳsın. Bir ʿamel-i ṣāliḥ işlemek isteyen kimse bir faḳīriñ ve bī-çāreniñ pādişāh ʿindinde maṣlaḥatını yerine getirsin demişlerdir. İşte

(53) bu ḫuṣūṣda Ḫıżr ʿaleyhi's-selām ile vezīriñ ḥikāyesi pek ʿibret-āmūzdur. Müsāʿade eder iseñiz ʿarż edeyim.

Dedikde şāh:

-Söyle de diñleyeyim ve müstefīd olayım demekle vezīr ber-vech-i ātī naḳl-i ḳıṣṣaya şürūʿ etdi:

Ḫıżr ile Vezīriñ Ḥikāyesi

Nāmdār u meşhūr bir şāh olup bunuñ da ġāyet müdebbir ʿāḳil ü ʿādil bir vezīri var idi.

Ḫıżr ʿaleyhi's-selām her gün bu vezīriñ yanına gelir ve sāʿatlerce onuñla berāber ḳalıp idāre-i umūrda oña muʿāvenet ederdi.

Bir gün vezīr kendi kendine tefekküre vardı. Kimseye pāyidār olmayan aḥvāl-i ʿālemi düşündü. Ālāyiş ü hāy hūy-ı ʿālemden çekilerek ʿibādet ü ṭāʿatle meşġūl olmaġı iḫtiyār edip bir ḫalvetgāha girdi. Namāz u niyāz ile iştiġāle başladı. Bu ḥālde bir ḫayli zamān geçdi. Ḫıżr ʿaleyhi's-selām bir kere olsun yanına gelmedi.

Vezīr müşārün-ileyhiñ bu ṭūl-i müddet ʿadem-i ḳudūmundan dūçār-ı taʿaccüb oldu ve kendi kendine:

-ʿAcabā bu ḳadar zamāndır Cenāb-ı Ḫıżr neden gelmedi? Lāzım idi ki biz umūr-ı dünyādan keff-i yed edip Mevlā ile meşġūl olduḳdan beri daha ziyāde gelsin, ṣoḥbet ü refāḳatimizde bul[un]sun.

(54) diye düşündü. O ṣırada Ḫıżr ʿaleyhi's-selām teşrīf etdiler. Vezīr müşārün-ileyhi görünce fevḳa'l-ʿāde mesrūr olup istiḳbāline müsāraʿat etdi ve:

-Ben vezīr iken her gün yanıma gelir idiñiz. Şimdi dünyādan el çekdigim için mi gelmez olduñuz?

Dedikde Ḫıżr ʿaleyhi's-selām:

-Yā vezīr! Sen ẓāhirde vezīr idiñ, ben de bāṭında vezīr idim. Aramızda böyle bir münāsebet vardı. Şimdi sen ḫidmetden el çekdiñ, o münāsebet zāʾil oldu. Onuñ için yanına gelmez oldum.

Cevābını verdi. Vezīr Cenāb-ı Ḫıżrıñ bu kelāmını işidince inzivāsından çıḳıp yine vezīrlik ṭalebinde bulundu. Şāh daḫı der-ḥāl vaẓīfeyi tevdīʿ etdi. O andan iʿtibāren Ḫıżr ʿaleyhi's-selām yine nezdine devāma başladı.

İşte şāhım bu ḥikāyeden müstebān olur ki vüzerānıñ reʾy ü tedbīrinde Ḫıżr ʿaleyhi's-selāmıñ muʿāveneti vardır. Onlarıñ sözleri ve naṣīḥatleri şāhıñ ve memleketiñ teʾmīn-i menāfīʿi içindir. Bināʾen-ʿaleyh bizim sözümüzü ḳulaḳ ardına almaḳ ve reʾyimize ehemmiyyet vermemek münāsib degildir.

Bu işde ʿacele etmek ṣoñradan nedāmeti mūcib olur.

Diyerek şehzāde lehinde bulundu.

Şāh bunuñ üzerine yine oġlunu zindāna gönderdi ve kendi şikāra gitdi.

Aḳşam sarāya ʿavdetinde "Feleknāz" biñ dürlü ʿişve vü nāz ile istiḳbāl

(55) edip odaya götürdü. Söz arasında yine münāsebet getirerek şehzāde işini ṣordu. Şāh:

-Bu gün de dördüncü vezīriñ ricā vü iltimāsı üzerine ḳatl etmeyip zindāna gönderdim.

Cevābını verdi. Ḳalbi ārzū-yı intiḳām ile dolu olan dessās u ḥīlekār ḳadın şāha ḳarşı farṭ-ı ṣadāḳat ü maḥabbet irā'e ederek dedi:

-Kāşkī bu luṭf u müsāmaḥañızdan mütenebbih olup terbiye olsa faḳaṭ bu terbiye ḳabūl eder adamlardan degildir. O doġduġu gün anasını ve babasını ṣoḳan yılana beñzer. Gerçi Ḫaḳḳ Teʿālā ṣoñradan intiḳāmını alır, onuñ cezāsını verir. Faḳaṭ çe fāʾide ki iş işden geçmiş olur.

Vaʿẓ u naṣīḥat, luṭf u mürüvvet nīsān yaġmuru gibidir. Yılanıñ aġzına düşen ḳaṭre zehr, ṣadefe düşen ḳaṭre inci olur. Meşhūr sözdür her kim yılanı ḳoynunda besler ise ʿāḳıbet onuñ zehriyle helāki bulur.

Vaḳtiyle bir adam bir yılana dost olmuş ve her gün bir miḳdār yiyecek götürüp yılanıñ deligine ḳoyar idi. Yılan delikden başını çıḳarıp bu yemi yedikden ṣoñra o adama ḳarşı masḫaralıḳlar yapar ve eglendirirdi.

Bir gün bu şaḫṣ ʿādeti vechle delige geldikde yılanı dışarıda ve ṣoġuḳdan uyuşmuş bir ḥālde gördü. Vāh bī-çāre üşümüş diyerek alıp ḳoynuna ḳoydu. Yılan ısınıp kendine gelince hemān başını ḳaldırdı ve o adamı ṣoḳup helāk etdi.

İşte şāhım yılan ṭabīʿatında olanlarıñ kārı budur. Kimden iyilik

(56) görse onu ṣoḳarlar. Kim māyeye luṭf u mürüvvet göstermek bādī-i żarar u ḫüsrāndır. Şerbetci güzeli ile zencī ḥikāyesi bunuñ pek güzel bir numūnesidir.

Demekle şāh:

-Ey Feleknāz şu ḥikāyeyi naḳl et diñleyelim.

Dedi ve ḳadın ber-vech-i ātī ḥikāyeye başladı:

Şerbetci Güzeli ile Zencī Ḥikāyesi

-Zamān-ı ḳadīmde bir şehrde bir şerbetci vardı. Bunuñ ġāyet güzel ve emṣāli bulunmaz bir oġlu olup dükkānda şerbet ṣatardı. Herkes bu genciñ ḥüsnünü temāşā etmek için gelip şerbet içerler, fażla fażla para verirlerdi.

Bir gün o şehre bir zencī seyyāḥ geldi. Şerbetci güzelini görünce şaşırıp ḳaldı.

Dükkānıñ ḳarşısındaki dīvāra dayanıp bir müddet bī-hūş durduḳdan ṣoñra kendine geldi. Dükkānıñ öñüne gidip bir şerbet içdi ve muḳābilinde bir altın verdi. Ertesi gün gelip yine bir şerbet içerek bir altın verdi. Bu ḥāl bir müddet devām etmekle şerbetci güzeli vuḳūʿ-ı ḥāli babasına naḳl etdi. Babası bu seyyāḥıñ ġāyet zengīn ve yāḫūd ʿilm-i kimyāya vāḳıf olduġunu añlayaraḳ istifāde emeliyle yine gelir ise ḫānelerine daʿvet edip getirmesini oġluna tenbīh eyledi. Ertesi gün dervīş ber-muʿtād gelip şerbet içdikde

(57) çocuḳ pederiniñ kendini daʿvet eylediġini söyleyerek ḫānelerine götürdü. Ṣāḥib-i ḫāne seyyāḥa ikrām u iʿzāz edip ḥālini ṣorduḳdan ṣoñra:

-Mādām ki seyyāḥsıñız. Bu memleketde misāfirsiñiz. Ḫānda ḳalmaḳdan ise bizim misāfirimiz oluñuz. Yerimiz müsāʿiddir. Berāberce ṣoḥbet eyler ve maʿlūmātıñızdan istifāde ederiz.

Demekle seyyāḥ şerbetci güzeli ile dāʾimā berāber bulunacaġına memnūn olaraḳ bu daʿveti ḳabūl eylediginden orada iḳāmete başladı. Dervīş pek memnūn ve mesrūr idi. Bir gün seyyāḥ çocuġa dedi:

-Ben bu memleketde bulunan defīneden ḫaberdārım. Onuñ ṭılsımı seniñ yüzünden açılacaḳdır. Berāber gidip defīneyi çıḳaralım.

Çocuḳ aḳşam bu keyfiyyeti pederine ḥikāye eyledi. Aldıġı müsāʿade üzerine ertesi gün dervīş ile berāber bir vīrāneye gitdiler. Orada aġzına ḳadar ṣu ile dolu bir ḳuyu vardı. Bunuñ yanına geldiler. Dervīş bir kāġıd yazıp ḳuyuya atınca ṣu tamāmıyla çekildi. İçine girdiler. Bir demir ḳapı vardı. Bir şeyʾler oḳuyup ḳapıyı itince açıldı. İçeride uzun boylu, iri vücūdlu bir zencī vardı. Girmek isteyenleriñ üzerine atmaḳ için imiş gibi elinde bir ḳaya parçası ṭutuyordu. Seyyāḥ bir efsūn oḳuyup üfledikde zencī ṭaşı bıraḳıp bir kenāra çekildi.

Dervīş ile çocuḳ geçdiler. Biraz ötede dīger bir demir ḳapı gördüler. Bunu da seyyāḥ açdı. İçeride iki dāne azġın arslan vardı. Bunlarıñ üzerine hücūm etdiler. Dervīş bir şeyʾler oḳuyup üfledikde ḥayvānlar

(58) gözden ġā’ib oldular.

Çocuḳ ile seyyāḥ yürüyerek geniş bir odaya dāḫil oldular. Bu odanıñ bir ṭarafında altın bir ṭarafında gümüş ve bir ṭarafında mücevher yıġılı idi. Biraz ötede bir sedir vardı. Bunuñ üstünde de bir cenāze yatıyordu.

Meyyitiñ gögsü üzerinde bir altın levḥa vardı. Üzerinde şu ʿibāre yazılı idi:

"Ben büyük ve ḳavī bir pādişāh idim. Birçoḳ ʿaskerim, vezīrlerim, māl u mülküm, ṣervet ü sāmānım vardı. Faḳaṭ bunlarıñ hīçbiri beni eceliñ pençesinden ḳurtarmadı.

Nihāyet bu ḥāle geldim. İşte ṭopladığım māl u ṣervetiñ bir ḳısmı buradadır. Beni gören zāʾir benden ʿibret al. Dünyāya bel bağlama"

Bu yazıyı oḳuduḳdan ṣoñra o mücevherlerden ve altınlardan ḳaldırabildikleri ḳadar alıp dışarı çıḳdılar. Ṣoñra dervīş bir duʿā oḳumaḳla ḳuyu yine aġzına ḳadar ṣu ile doldu.

Aldıḳları altın ve mücevherlerle şerbetci o memleketiñ eñ zengīni olmuşdu. Bir müddet ṣoñra çocuḳ dervīşe ricā ederek oḳuduġu duʿāları kendisine ögretmesini ṭaleb etdi. Seyyāḥ çocuġa ʿāşıḳ olduġundan bu ricāsını redd edemeyip cümlesini taʿlīm eyledi. Çocuḳ bunları ögrendigini babasına ḫaber verdikden ṣoñra dedi:

-Artıḳ bu seyyāḥa iḥtiyācımız ḳalmadı. Bunu zehrleyip öldürelim ve elinden ḳurtulup o defīneye ṣāḥib olalım.

Babası çocuġuñ bu teklīfine rāżī olmayıp dedi:

-Zehirlemek münāsib degildir. Artıḳ yanımızdan gitmesini söyleyelim ve ḳoġalım

(59) faḳaṭ çocuḳ buña rāżī olmadı. Seyyāḥıñ siḥirbāz ve ḫavāṣ ṣāḥibi olduġu cihetle kendilerine bir fenālıḳ ederek intiḳām alacaġını ileri sürerek zehrlemek ve öldürmek ḫuṣūṣunda ışrār edip babasını ḳandırdı.

Dervīş ḳuvve-i maʿneviyye ile bu ḳararı añladı. Kendi kendine gidip gözden nihān oldu.

İşte şāhım bu ḥikāyeden maʿlūm oldu ki ṣoysuz ve aḫlāḳsız adamlardan ḫayr gelmez. Her ne ḳadar iyilik edilse fāʾidesi yoḳdur. Siz de ġāfil olmayıp bu oġlanı ḳatl ediñiz. Yoḳsa iş fenā olur.

Şāh ḳadınıñ bu sözleri üzerine ertesi gün şehzādeyi ḳatle ḳarār vererek yatıp uyudu.

Ṣabāḥ olunca ber-muʿtād dīvāna çıḳdı. Şehzādeyi ve cellādı celb ile ḳatlini fermān eyledikde altıncı vezīr ayaġa ḳalḳıp:

-Ey şāh-ı ʿālem. Şehzādeniñ ḳabāḥati ṣābit olmadıḳça kimseniñ sözüyle onu siyāset eylemek lāyıḳ degildir. Āḥir zamānda ḫıyānet ü ḥīleniñ çoḳ olacaġını enbiyā-yı ʿaẓām ḫaber vermişlerdir. Kār-ı ʿaḳl şerr ü fitneyi defʿ etmek ṣoñra peşīmān olmamaḳdır. Hele ḳadın sözüyle ḥareket edenleriñ her zamān nedāmete düşecekleri şübhesizdir.

Çünkü ḳadınlar insān yüzüne gülerek aldatmaġı pek güzel bilirler. Terzī ile ḳadınıñ ḥikāyesi buña pek iyi bir şāhiddir.

Dedikde şāh:

-O ḥikāyeyi naḳl et diñleyeyim.

Demekle vezīr ber-vech-i ātī söze başladı:

(60) **Terzīniñ Ḥikāyesi**

ʿĪsā ʿaleyhi's-selāmıñ zamān-ı şerīflerinde bir genc terzī vardı. Bunuñ ġāyet güzel bir zevcesi vardı. Bir gün ḳarı ḳoca otururlar iken ḳadın:

-Ben ölür isem birḳaç gün ṣoñra beni unudur, diger bir ḳadın alırsıñ.

Demekle terzī iʿtirāżda bulundu ve nihāyet hangisi evvel vefāt eder ise dīgeri tekrār izdivāc etmeyip ölünceye ḳadar mezārı başında aġlamaḳ ve mātem ṭutmaḳ üzere ʿahd u mīṯāḳ eylediler.

Ḥikmet-i Ḫudā bir müddet ṣoñra ḳadın vefāt etdi. Terzī aġlayaraḳ zevcesini techīz ü tekfīn ile defn etdi. ʿAhdi vechle ḳabri başında oturup āh u enīne ve icrā-yı māteme başladı. Bir gün ʿĪsā ʿaleyhi's-selām oradan geçiyordu. Bu genci görüp merāḳ etdi. Sebebini orada mezārıñ başında böyle aġlamasınıñ neden neşʾet eyledigini ṣorduḳda terzī keyfiyyeti naḳl u ḥikāye etdi. Cenāb-ı Mesīḥ bu genciñ ḥāline acıyaraḳ el ḳaldırıp duʿā eyledikde ḳadın dirilip mezārdan çıḳdı. Nebī-i żī-şān daḫı bıraḳıp gitdi.

Terzī zevcesiniñ böyle kefen ile ḫānesine ḳadar gidemeyecegini düşünerek:

-Sen böyle gidemezsiñ. Burada bekle. Ben gidip saña elbise getireyim.

(61) dedi ve ḳoşaraḳ gitdi. O ṣırada şehriñ vālīsi olan ẕāt ḫadem ü ḥaşemi ile oradan geçiyordu. Bir mezārıñ üzerinde arḳasında kefen bir ḳadınıñ oturduġunu görmekle merāḳ ederek ṣordu: Ḳadın:

-Ben bī-çāre bir ḳadınım. Buradan geçer iken bir ḥarāmī beni ṣoyup elbiselerimi aldı. Ne yapacaġımı bilmeyerek bekliyorum.

Cevābını vermekle vālī bu ḳadınıñ kendi sarāyına götürülmesini emr etdi.

Bir müddet ṣoñra terzī elbiselerle gelip ḳadını orada göremeyince aramaġa başladı. Aġlayaraḳ dolaşıyor ve rāst geldigi adamlara ṣoruyordu. Bu ḥālde vālīniñ adamlarına teṣādüf eyleyerek onlardan da ṣorduḳda:

-Mezārıñ üzerindeki ḳadını vālī sarāyına gönderdi.

Dediler. Terzī ḳoşaraḳ vālīniñ sarāyına gitdi ve ʿarż-ı ḥāl edip o mezārıñ üzerinde bulup getirdigiñiz ḳadın benim ḥelālimdir. Vefāt etmişdi. Aramızdaki ʿahd u mīs̱āḳ vechle ḳabri yanında oturup aġlamaḳda iken Ḥażret-i ʿĪsā teşrīf ile gördüler. Benim niyāzım üzerine duʿā edip bunu tekrār ḥayāta iʿāde eylediler. Şimdi mezbūreniñ baña teslīmini ricā ederim.

Dedikde vālī ḳadını celb ile ondan ṣordu.

Mezbūre ḳocasını ve sözünü tamāmıyla inkār edip:

-Efendim bu adam yalan söylüyor. Benim zevcim degildir. Ancaḳ beni yolda ṭutup ṣoyan bu ḥarāmīdir. Bunu Cenāb-ı Ḥaḳḳ kendi cezāsını

(62) bulmaḳ üzere buraya gönderdi. Şu ḫāʾin ḥerīfi ṭutup iʿdām ediñiz. Çünkü eger ḥayātda ḳalır ise yine ḫırsızlıḳ eder.

Vālī terzīniñ ḳollarını arḳasına baġladıp:

-Götürüñ bunu aṣıñız.

Diye emr etmekle bī-çāreyi baġlayaraḳ ve boynuna da ip ṭaḳaraḳ siyāsetgāha doġru çekmege başladılar.

Bunlar gider iken ḥikmet-i Ḫudā Cenāb-ı ʿĪsā ḳarşılarına çıḳdı ve bu adamı nereye gö[tü]rüyorsuñuz diye ṣordu.

Vālīniñ adamları mesʾeleyi añlatdılar. Ḥażret:

-Haydi bu adamı berāber vālīniñ nezdine götürelim. Ben ḥaḳīḳat-i mesʾeleyi söylerim.

Diyerek terzīyi alıp vālīniñ sarāyına geldi ve mā-cerāyı olduġu gibi ḥikāye eyledikden ṣoñra yine el ḳaldırıp duʿā etmekle ḳadın tekrār vefāt eyledi. O zamān terzī düşdügü varṭadan ḳurtuldu. O ḳadar aġladıġına nādim ü peşīmān olaraḳ ḳadınlarıñ ṣadāḳatine iʿtimād olunamayacaġını añlayaraḳ ḫānesine ʿavdet etdi.

İşte şāhım bu ḥikāyeden de müstebān oluyor ki ḳadınlarıñ ekṡerīsi nāḳıṣatü'l-ʿaḳl u serīʿü'l-infiʿāl olup mekr ü ḥīleye meyyāldirler. Bināʾen-ʿaleyh bilā-taḥḳīḳ onlarıñ sözüyle ʿamel cāʾiz degildir.

Vezīriñ bu ḥikāyesini diḳḳatle diñledikden ṣoñra şāh şehzādeyi zindāna gönderdi ve kendi de umūr-ı ʿibād ile meşġūl oldu.

Vaḳtā ki aḳşam olup şāh ḥarem dāʾiresine girdi. Feleknāz müşārün-ileyhi

(63) istiḳbāl ile odasına īṣāl etdi ve bir münāsebet getirerek şehzāde keyfiyyeti ṣordu. Şāh o gün de altıncı vezīriñ ricāsıyla zindāna gönderdigini beyān etmekle mezbūre:

-Şāhım benim sözüme inanmıyorsuñuz. Lākin emīn oluñuz ki bunuñ yüzünden size yaḳın zamānda bir żarar gelecekdir. Bu gece bir ruʾyā gördüm onu velī-niʿmetime söylemek üzerime farżdır.

Diyerek şehzādeniñ babasına fenālıḳ ḳaṣd etdigine delālet edecek ṣūretde tertīb eyledigi ruʾyāyı naḳl ile şāhıñ ẕihnini işġāl eyledikden ṣoñra sözüne devām ile:

-İşte şāhım bu ḫāʾin oġlanıñ ḥikāyesi Nīşābūr şāhınıñ oġlu ḥikāyesine beñzer. Müsāʿade eder iseñiz ʿarż edeyim.

Dedi, şāh daḫı:

-Söyle de diñleyelim demekle Feleknāz ber-vech-i ātī ḥikāyeye āġāz eyledi:

Nīşābūr Şāhınıñ Ḥikāyesi

-Zamān-ı evāʾilde Nīşābūr memleketinde bir ḥarāmī türemişdi. Bunuñ elinden kimse ḫalāṣ olmazdı. O memleketde büyük bir ʿālim vardı. Bu ʿālim zevcesiyle berāber bir dīger memlekete gidiyordu. Yolda meẕkūr ḥarāmī öñlerine çıḳıp çır u çıplaḳ ṣoydu. Kendilerini daḫı esīr edip iḳāmet eyledigi maġāraya götürdükden ṣoñra ʿālimiñ ḳollarını ve ayaḳlarını

(64) baġlayaraḳ bir ṭarafa ḳoydu ve zevcesiyle ẕevḳ ü ṣafāya meşġūl oldu. Bu ḳadın ḥarāmīden ḥāmil ḳaldı. Bu ḥālde aylar geçdi. Mezbūreniñ vaż'-ı ḥaml etmesi taḳarrüb eyledikde ḥarāmī ḫ^{v}āceyi ve ḳarısını maġāradan çıḳarıp ḳoġdu.

Bī-çāre ʿālim ḳarısını alıp "*lā-ḥavle*" oḳuyaraḳ o civārdaki bir şehre götürdü. Bir oda īcār edip orada sākin oldular. Bir müddet ṣoñra ḳadın vażʿ-ı ḥaml edip bir erkek çocuḳ doġurdu. Bu çocuġuñ ḥarāmīzāde olduġunu bilen ʿālim ile zevcesi nev-zādı cāmiʿ-i şerīf ḳapısına bıraḳdılar.

O ṣırada oradan şehriñ ḥükümdārı mürūr ederken bir ġalabalıḳ görüp ṣordu. Faḳīr adamlar iʿāşeye ḳudretleri olmadıġı cihetle yeñi doġmuş bir erkek çocuḳ bıraḳmışlar cevābını alınca çocuġu getirtdi ve gördü. Min-ṭarafillāh merḥamet[e] gelerek bunu evlādlıḳ edindi. Ẕāten kendiniñ de erkek evlādı olmadıġından eger ʿömrü olur ise çocuġuñ kendinden ṣoñra vāriṯ-i taḫt u salṭanat olmasını emr ve defātir-i dīvāna ḳayd etdi. Ḥarāmīzāde bu ṣūretle şehzāde ṣırasına geçdi.

Çocuḳ beş altı yaşına geldikde şāh ḫ^{v}āceler ve lālālar taʿyīn eyleyerek taḥṣīl ü terbiyyesine fevḳa'l-ʿāde ihtimām eyledi.

Çocuḳ fevḳa'l-ʿāde ẕekī olmaġla berāber ṣoñ derecede güzel idi. ʿUlūm-ı şettāyı silāḥ-şorlıġı kemāliyle taḥṣīl edip her bir ḫuṣūṣda zamānınıñ bir dānesi oldu. Şāh bunu fevḳa'l-ʿāde seviyordu.

Şāhıñ bu çocuġu evlād edindikden ṣoñra dünyāya bir ḳızı gelmişdi.

(65) Bu ḳız da on dört yaşına gelmiş, bir āfet-i devrān olmuşdu. Ḥarāmīzāde ḳıza cān u göñülden ʿāşıḳ olup kendi kendine: Āh bu benim ḳardaşım olmasa! diye düşünürdü.

O ṣırada dīger bir pādişāh sulṭānı oġlu için ṭaleb etmekle nāmzedligi icrā ve dügün tedārikine ibtidār olundu.

Ḥarāmīzāde ḳızıñ gelin olacaġını ḫaber alınca ʿaḳlı başından gitdi ve hemān bir ʿālime mürācaʿat ederek ondan bir fetvā istedi ve dedi:

-Bir insānıñ kendi bāġı olsa ondan ḥāṣıl olan meyveyi evvel kendi mi ekl eder yāḫūd başḳasına mı verir?

ʿĀlim de ṣāḥib-i bāġıñ ekli münāsibdir. Cevābını vermekle ḥarāmīzāde doġruca ḳızıñ olduġu sarāya gidip onu terkisine bindirdi ve dīger bir memlekete müteveccihen firār eyledi. Şāh bu keyfiyyetden ḫaberdār olunca ṣoñ derecede ḥiddet ederek kāfī miḳdār ʿaskerle berāber ḥarāmīzādeyi bi'ẕ-ẕāt taʿḳībe çıḳdı.

Genc, şāhıñ ʿaskerle üzerine gelmekde olduġunu uzaḳdan görünce bir orman içine buṣuya girip ṣaḳlandı.

Şāh oradan geçer iken bir oḳ ile urup helāk etdi. Şāhıñ vefātını gören ʿaskerler dört ṭarafa dağılıp ḳaçdılar. Bundan ṣoñra ḥarāmīzāde ḳızı alıp dīger bir memlekete gitdi. Orada aṣıl babasınıñ ṣanʿatına sülūk ederek ḥarāmī oldu.

İşte şāhım bu ḥarāmīzādeniñ babalığını öldürüp ḳız ḳardaşını aldığı gibi bu oġlan da sizi öldürüp analığını almaḳ fikrine düşmüşdür.

(66) Ḥaḳḳında ne yapılmaḳ lāzım ise siz bilirsiñiz. Ṣoñra peşīmān olursuñuz. Şāh Feleknāzıñ bu ġarīb ḥikāyesini diñledikden ṣoñra kendi kendine:

-Yarın bunu ḳatl ederim.

Diyerek yatıp uyudu.

Ertesi ṣabāḥ dīvāna çıḳıp şehzādeyi celb etdi, cellāda hemān boynunu urmaġı emr eyledi. Ol zamān yedinci vezīr ḳıyām ile ādāb-ı mülūku yerine getirdikden ṣoñra söze başlayaraḳ:

-Ey şāh-ı ʿālem. İcrā edecegiñiz işiñ evvelā ṣoñunu ḥesāb ediñiz ṣoñra yapıñız çünkü her ḫuṣūṣda netīce-i muḥtemeleyi naẓar-ı diḳḳate almaḳ lāzımdır. Bu işde de size ṣoñunu tefekkür etmeñizi ʿarż eylerim, zīrā şehzādeyi ḳatlden ṣoñra onuñ bī-günāh olduġu tebeyyün eder ise çoḳ peşīmān olursuñuz. Lākin bu nedāmet fāʾide vermez. Gerek benim ve gerek diger vezīrleriniñ size bu yolda maʿrūżātda bulunduḳları siziñ menfaʿatiñiz içindir.

Bu münāsebetle ḫātırıma bir ḥikāye geldi. Müsāʿade buyurur iseñiz naḳl edeyim.

Dedikde şāh ḥikāyeyi diñlemek istemekle vezīr ber-vech-i ātī söze başladı.

Şāh ile Vezīriñ Ḥikāyesi

Vaḳtiyle diyār-ı Çīnde bir pādişāh olup bunuñ iki vezīri vardı.

(67) Biri ġāyet ʿāḳil ü dānā ve ṣāḥib-i tedbīr ü kiyāset ve dīgeri ise ḫasīs ü nākıs idi. Umūr-ı ḥükūmeti ve tedbīr-i memleketi bunlarla müẕākere vü müşāvere ederdi. O ḫasīs ü nākıs vezīr dāʾimā şāha maṣraf etmemegi meʾmūruna ve ʿaskere maʿāş ve

taʿyīn vermemegi ve yāḫūd pek az bir şey vermegi mālı ḥazīnede ṣaḳlamaġı tavṣiye eder, para olunca her zamān lāzım olsa adam bulunur, beyhūde yere senelerce para vermek ve bu ḳadar maṣrafa girmek münāsib degildir çünkü insānlar sinek gibidir bal ortaya çıḳınca her ṭarafdan gelir ve üşerler derdi.

Dīger vezīr bunuñ ʿaksi tavṣiyelerde bulunurdu. Faḳaṭ o ḫasīs vezīriñ sözleri şāhıñ ḫoşuna gitdigi cihetle oña göre ḥareket ederdi. Bir gün bir düşmen ile muḥārebe etmek istediginden vezīr-i dānāya ʿasker tedārik etmesini faḳaṭ az maʿāş ve taʿyīn ile adam bulmasını emr etdikde vezīr:

-Efendim ben size hīç maʿāş ve taʿyīn istemez, gece ve gündüz ḳapıñızdan ayrılmaz adamlar ve ʿaskerler tedārik ederim. Siz merāḳ buyurmayıñız.

Demekle şāh bundan memnūn oldu.

Vezīr der-ḥāl birṭaḳım naḳḳāşlar ü ressāmlar celb ile sarāyıñ eñ büyük bir ṣalonunda dīvārları piyāde ve süvārī müsellaḥ ve mücehhez taṣvīrlerle tezyīn etdirdi. Baʿdehu şāhı alıp meẕkūr ṣalona götürdü. Şāh bu taṣvīrleri görüp vezīre:

-Bunları ne için yapdırdıñ? Bunlar nedir?

(68) diye ṣorduḳda vezīr:

-Efendim işte maʿāşsız ve taʿyīnsiz ʿaskerler bunlardır. Gece vü gündüz ḫidmetde ḳāʾim olup hīçbir şey istemezler cevābını verdi. Şāh:

-Faḳaṭ bir iş de görmezler

dedikde vezīr:

-Evet şāhım iş görecek insānlar yemek ve içmek isterler. Ḳarınları doymaz ise ḫidmet edip cān u baş fedā etmezler. Ḫadem ü ḥaşeme, ʿaskere ve meʾmūra her zamān māl u maʿāş vermelidir. Lüzūmu olduġu zamān verilecek māl onları der-ḥāl ḫidmete celb ü cemʿ edemez.

Diyip bir ṭabaḳ bal getirdi ve maṣanıñ üzerine ḳoydu. Vaḳt gece olduġu cihetle bir tek sinek bile gelmedi. Dedi ki:

-İşte şāhım bal olunca sinek gelir derler. Faḳaṭ gece vaḳti sinegi bal da celb edemez. İḥtiyāc zamānı da gece vaḳti gibidir. O zamān verilecek māl fāʾide vermez.

Şāh vezīriñ doġru söylediğini taṣdīḳ etdi ve ondan ṣoñra ışlāḥ-ı aḥvāl edip cömerdlik gösterdi.

İşte şāhım vezīr demek ḥakīm demekdir. Ḥakīm olanıñ sözünü diñlemek ve onlarıñ reʾy-i tedbīriyle ʿamel etmek lāzımdır. Şehzāde siziñ yegāne evlādıñız ve vāriṯ-i tāc u taḫtıñızdır. Şimdi onu böyle zindānlarda

(69) süründürmek ḫalḳ arasında ḳīl ü ḳāli bādī oluyor. Bā-ḫuṣūṣ nāḳışatü'l-ʿaḳl bir ḳadınıñ ḥīle vü mekri, fitne vü fesādı yüzünden onu iʿdām etmek bi'l-āḫire büyük nedāmeti bādī olur.

Şāh vezīriñ bu ḥakīmāne sözleri üzerine deryā-yı tefekküre daldı. Şehzādeyi tekrār maḥbese gönderip kendi de ṣayd u şikāra gitdi.

Vaḳtā ki aḳşam olup sarāya ʿavdetle ḥarem dāʾiresine dāḫil oldu. Feleknāz şāhı istiḳbāl ile biñ dürlü ʿizz ü nāz göstererek odasına īṣāl eyledi. Bir müddet ṣoḥbetden ṣoñra sözü şehzāde mesʾelesine intiḳāl etdirerek o gün ne olduġunu ṣordu. Şāh yine vezīrleriniñ ricā vü iltimāsıyla ḳatlden ferāġat eyleyip ḥabse gönderdigini söyledikde mezbūre şehzāde ḥaḳḳındaki ġayẓ u kīnini taṭmīn etmek sevdāsından bir dürlü vazgeçmedigi cihetle ilḳā-yı fitne vü fesāda āġāz ile söze başladı:

-Şāhım Cenāb-ı Ḥaḳḳ ʿömr ü ʿāfiyetiñizi müzdād ve bizleri sāye-i hümāyunuñuzda dāʾimā dilşād buyursun. Maʿlūm-ı ʿālīñizdir ki dünyāda birbirine eñ yaḳın ve eñ ṣādıḳ muḥibb olan zevc ü zevcedir. Ḳadınıñ zevcine ve ḳocanıñ zevcesine ḳarşı birṭaḳım ḥuḳūḳu vardır. Ḳadın ḳocasına ṣoñ derece muṭīʿ ve emrine münḳād olup taḥṣīl-i rıżāsına çalışmaḳ ile meʾmūredir. Zevci ise onu iʿāşe, iskān ve elbās etmekle berāber ḫāṭırını ḫoş etmek, bilā-sebeb ve ufaḳ şeyʾler için göñlünü ḳırmamaḳ, nāmūs u şerefini ṣoñ dereceye ḳadar muḥāfaẓa etmekle muvaẓẓafdır, ḥattā serçe ile Süleymān ʿaleyhi's-selāmıñ ḥikāyesi ġāyet ʿibret-āmīzdir. Emr eder iseñiz ʿarż edeyim.

Dedikde şāh:

(70) -Söyle de diñleyelim.

Buyurmağla Feleknāz ber-vech-i ātī ḥikāyeye āġāz eyledi.

Serçe Ḳuşunuñ Ḥikāyesi

-Ḥażret-i Süleymān ʿaleyhi's-selāmıñ ḫidmetinde bir serçe ḳuşu vardı. Bu ḥaḳīr ḳuş ḥużūrda birçoḳ laṭīfe-perdāzlıḳ oyunbāzlıḳ eder ve Cenāb-ı Süleymānı eglendirirdi. Bir gün nebiyyullāh serçeyi ḥużūrda görmediginden merāḳ edip ḥużūrda bulunan bir ḳartal ḳuşuna gidip serçeyi bularaḳ getirmesini emr etdi.

Serçe ḫaylī müddetdir ḫidmet-i Süleymānīde bulunduġu cihetle dişisini ihmāl eder ve onuñ nezdine gitmezdi. O gün dışarıda dişi serçe buña teṣādüf etmekle ʿitāb u nāza başlayıp:

-Ey sevgili zevcim. Bu ḳadar zamāndır beni bıraḳıp Süleymānıñ nezdine gitdiñ? Onu benden ziyāde mi seviyorsuñ? Yāḫūd ondan ḳorḳuyor musuñ?

Dedikde serçe maġrūrāne bir ṭavır alaraḳ:

-Ne diyorsuñ? Ben seni dünyāya degişmem. Sen benim ʿindimde her şeyʾden daha ḳıymetdārsıñ. Ben Süleymānıñ yanına maḥżan eglenmek ve vaḳt geçirmek için giderim, yoḳsa ondan hīç pervām yoḳdur.

Ṭarzında birçoḳ şeyʾler söylemekde iken Cenāb-ı Süleymānıñ gönderdigi ḳartal gelerek serçeniñ bu sözlerini işitdi. ʿUnf u şiddetle:

-Serçe haydi seni Süleymān ʿaleyhi's-selām istiyor ḳalḳ gidelim.

(71) dedi. Serçe ḳartalıñ bu ṭavr-ı emrānesinden dişisiniñ yanında olduġu için ḥiddet ederek ve ġayrete gelerek:

-Haydi işiñe git. Ben gelemem.

Dedi. Ḳartal serçeniñ bu cevābına ḥayretle baḳdı:

-Baña emr etdi. Her ḥālde seni götürecegim.

Demekle serçe bağıraraḳ:

-Defʿ ol şuradan. Yoḳsa seni şimdi ṭutar iki pāre ederim cevābını verdi. Ḳartal ışrār u ibrām etmege başladıġından serçe:

-Ben saña yıḳıl git diyorum. Sen ise ḥālā söylenip duruyorsuñ. Beni ḳızdırma. Yoḳsa elimden bir fenālıḳ çıḳar. Ṣoñra da gider. Bir pençe ururaḳ Süleymānıñ ḳaṣrını başına yıḳarım. Haydi geldigiñ yere git. Beni rāḥatsız etme. Burası benim ḥaremgāhımdır. Burada ben kimseniñ fermānını diñlemem.

Diye ḫaylī çıḳışdı. Bunuñ üzerine ḳartal dönüp nezd-i Süleymānīye ʿavdetle gördügünü söyledi. Süleymān ʿaleyhi's-selām ṣordu:

-Serçe bu sözleri söyler iken yanında kim vardı?

-Dişi serçe yanında idi.

-(Tebessüm ederek) maʿẕūrdur, zevcesiniñ yanında erkek böyle sözler söylemekde ḥaḳlıdır.

Bir müddet ṣoñra serçe ḥużūra geldi. Cenāb-ı Süleymān onu talṭīf eyleyip nedīm etdi.

Ey şāh-ı ʿālem bu ḥikāyeyi ʿarżdan maḳṣadım erkegiñ zevcesine maḥabbet ü meveddet gösterip ḫāṭırını ḫoş etmesi lāzım geldigini añlatmaḳdır.

(72) Bā-ḫuṣūṣ benim sözlerim benim nāmūs u şerefimi muḥāfaẓa ile berāber siziñ ḥayātıñızı ṣıyānet içindir. Elḥamdülillāh ʿaḳl u ferāsetiñiz yerindedir. Sözlerimi mīzān-ı ʿaḳla ur. Eger doġru çıḳmaz ve ḥaḳīḳat olduġu taḥaḳḳuḳ etmez ise o zamān ḳabūl etme. Bu genciñ baña el uzadıp ḫāʾinlik etmesi büyük bir ḳabāḥat iken pederi ve veliyy-i niʿmeti olan seniñ ḥayātıña ḳaṣdı da daha büyük bir ṣuçdur.

Bundan fenā daha ne olur? Ey şāhım bu ḫuṣūṣda ġaflet ü ihmāl ḳaṭʿiyyen cāʾiz degildir. Çünkü ṣoñunda başıñıza ve memleketiñize veḫāmet vardır.

Şāh Feleknāzıñ bu sözlerini işitdikde yine ḥiddeti uyandı. Yarın onuñ işini görürüm diyerek yatıp uyudu.

Ertesi ṣabāḥ dīvāna çıḳınca şehzādeyi celb etdirerek boynunu urmaḳ üzere cellāda işāret eyledikde sekizinci vezīri ḳıyām ile:

-Ey şāhım ḳadın sözüyle şehzādeye ḳıymaḳ ʿaḳl kārı degildir. Farż edelim ki şehzāde onu ḳızdıracaḳ bir ḳuṣūrda bulunmuşdur. Ḳuṣūrsuz ve ḳabāḥatsiz adam olmaz. Pādişāhlara lāyıḳ olan ʿafv u merḥametdir. Baʿżen de insān düşmen şerrine uġrar. Ḳabāḥati yoḳ iken kendisine ḳuṣūr isnād olunur. Onuñ içiñ ʿafv u merḥametiñ elzem

olduġunu söylemişlerdir. Çünkü ilḳāʾāt-ı aʿdā ile birdenbire icrā olunan siyāset bi'n-netīce bādī-i nedāmetdir. Bu münāsebetle ḫātırıma bir ḥikāye geldi. Emr eder iseñiz ʿarż edeyim.

Demekle şāh:

-Söyle de işidelim.

Diye emr etdi. Bunuñ üzerine vezīr ber-vech-i ātī ḥikāyeye başladı:

(73) **Vezīr-i Dānānıñ Ḥikāyesi**

-Zamān-ı evāʾilde ḥükümdār nezdinde fevḳa'l-ʿāde ḫāʾiz-i iʿtibār, nāmdār, ʿāḳil ü müdebbir bir vezīr-i dānā vardı. Bir gün ḥammāma gitdi. Ḳurnayı ṣu ile doldurup ġusl edecegi ṣırada parmaġındaki yüzük ḳurnaya düşdü ise de ṣuyuñ içine gitmeyip yüzünde ḳaldı.

Bunu görünce vezīriñ levni teġayyür edip müteʾessir oldu ve der-ḥāl (...) [23] ḫazīnesindeki altın ve mücevherātı hemān ḳaldırıp ṣaḳlanmasını emr etmekle adamları bu emri icrā eylediler. Biraz ṣoñra pādişāh ṭarafından meʾmūrlar gelerek vezīri ṭutup ḥabse götürdüler.

Vezīr maḥbesde bir müddet ḳaldı. Bir gün göñlü bir ṭatlı yemek istediginden zindāncıya kendisine bir ṭatlı getirilmesini söyledi ise de şāhıñ ġażabına uġramış bir adamıñ ārzūsunu isʿāf etmek bir ḳabāḥat ʿadd edilecegini düşünen ġardiyan hīç aldırmadı. Vezīr zindāncıya ve kendini baʿżen ziyārete gelenlere bir ṭatlı getirilmesini defʿaātle ricā ediyor ve faḳaṭ kimse buña cesāret edemiyordu. Bu ḥālde bir sene geçdi. Bir gün ġardiyan kendi kendine bir ṭabaḳ ṭatlı alıp getirdi.

Vezīr ṣoñ derecede memnūn olaraḳ ṭatlıyı öñüne ḳoyup el uzatdığı ṣırada ṭavandan bir küçük fāre düşdü. Ṭatlıyı telvīṯ eyledi. Vezīr der-ḥāl memnūn u mesrūr ayaġa ḳalḳdı ve adamlarını celb ederek ḳonaġını iḫżār etmelerini ṣaḳladıḳları şeyʾleri yerli yerine ḳoymalarını emr etdi.

Biraz ṣoñra pādişāhıñ meʾmūrları gelerek vezīri alıp ḥużūra götürdüler.

[23]Silindiği için okunamadı.

(74) Şāh fevḳa'l-ʿāde iltifāt edip yanına oturtdu ve:

-Seni ḥabs etmekden maḳṣadım ḥabsiñ acısını añlayıp maḥbūslara ḳarşı merḥamet ederek benden onlar için ricā vü iltimāsda bulunmaḳlıġıñ idi.

Diyerek teveccühünü gösterdi. Vezīr de ʿarż-ı şükrān eyleyerek ḫidmetde dāʾim oldu. Bir gün bendegānından biri merāḳ ederek:

-Ḥammāmda iken pādişāhıñ size ġażab ederek ḥabse ilḳā edecegini ve maḥbesde olduġuñuz şırada maẓhar-ı ʿafv olaraḳ tekrār vezīr olacaġıñızı ne[re]den añladıñız?

Diye şormaġla vezīr cevāb verdi:

-Ḥammāmda yüzügüm ḳurnaya düşdü. Maʿdenī bir cismiñ şuyuñ dibine gitmesi lāzım iken ḫāriḳa olaraḳ yüzük şuyuñ üstünde ḳaldı. Bunu görünce kemāliñ şoñ derecesine vāṣıl olduġunu ve zevāliñ der-ḥāl yüz gösterecegini añladım. Şoñra da maḥbesde bir sene bir ṭatlı istedigim ḥālde getirmediler. Nihāyet zindāncı bir ṭabaḳ ṭatlı getirdi elimi uzadıp yiyecegim şırada içine bir fāre düşerek ṭaʿāmı mundār eylediginden nuḥūsetiñ şoñ derecesine geldigini, artıḳ iḳbāliñ görünecegini añladım.

İşte şāhım bu ḥikāyeyi ʿarżdan maḳṣadım her kemāliñ bir zevāli olduġunu, şimdiye ḳadar şehzādeler ve vezīrler pādişāhlar nezdinde maḳbūl ve emīn ʿadd edilir iken şimdi ṭāliʿimiz burc-ı naḥsda olduġundan bir ḳadınıñ ʿindiñizde bizi ẕelīl ü ḫaḳīr derekeye düşürdügünü añlatmaḳdır. Meşhūr sözdür bir deli ḳuyuya bir ṭaş atar, bütün dünyā çıḳarmaḳdan ʿāciz ḳalır.

(75) Ey şāh-ı merḥamet-penāh bu işde ʿacele etmeyiñiz. Şoñra peşīmānlıḳ fāʾide vermez. Şehzāde bir yavru ḳuşa beñzer ne uçabilir ne ḳaçabilir. Birḳaç gün teʾḫīr ile bir żarar olmaz ümmīddir ki bu müşkil ḥallolur. Hem de şehzādeniñ söz söylememesinde bir sebeb ve ḥikmet vardır. O dāʾimā siziñ eliñizde esīr gibidir. İster öldürür ister āzād edersiñiz.

Diyerek ricā vü niyāzda bulundu. Bunuñ üzerine şāh uzun zamān düşündü yine şehzādeyi ḥabse gönderip kendi ḥüzn ü teʾesṣürini taʿdīl etmek için ṣayd u şikāra gitdi.

Aḳşam sarāya ʿavdet eyledikde Feleknāz bir münāsebet düşürerek şehzāde işini ṣordu. O gün de vezīrleri ricā vü niyāzda bulunaraḳ siyāsetine mānīʿ olduḳlarını söyledi. Feleknāz:

-Ey şāhım benim bu ḳadar naṣīḥatlerim size teʾsīr etmedi ve fāʾide vermedi. Bir ṭabīb ḫastayı tedāvi eder. Verdigi ʿilāclarıñ teʾsīri olmayınca artıḳ o ḫastadan şifā ümmīd etmediginden beyhūde uġraşmaḳdan ferāġat eyler. Bunuñ gibi ben de şāha bu ḫuṣūṣda söylemekden vaz geçeyim diyorum yine vicdānım rāżī olmuyor. Zīrā size acıyorum. Çünkü mülk ü ḥayātıñızıñ tehlikede olduġunu görüyorum. Benim ḥayātım daḫı tehlikededir. Siziñle hem-derd olduġumu düşünerek yine söylüyorum. Vaḳtiyle bir adamıñ elini kesmişler. Hīç sesini çıḳarmayıp sükūt etmiş. Bir müddet ṣoñra eli kesilmiş birini görünce aġlamaġa feryād u fiġāna başlamış. Görenler taʿaccüb edip:

-Be adam eliñi kesdikleri zamān ses çıḳarmadıñ şimdi neden aġlıyorsuñ diye ṣorduḳlarında merḳūm:

(76) -O zamān baḳdım ki siziñ içiñizde eli kesilmiş kimse yoḳdur. Eger aġlamış ve feryād etmiş olsam her biriniz bir dürlü ṭaʿn edecek idiñiz çünkü bunuñ acısını ṭatmış degildiñiz. Şimdi kendim gibi birini buldum benim çekdigim zaḥmeti bilir onuñ için aġlıyorum.

Cevābını vermiş bunuñ gibi ey şāhım şimdi seniñ ve benim başım tehlikededir benim ḥālimi ancaḳ siz añlarsıñız. Üç ḳardaşıñ ḥikāyesi tam bu ḥālimize muvāfıḳdır. Emr eder iseñiz ḥikāye edeyim

Demekle şāh:

-Söyle baḳalım o ḥikāye naşıl imiş?

Dedikde Feleknāz ber-vech-i ātī ḥikāyeye başladı:

Üç Ḳardaşıñ Ḥikāyesi

-Vaḳtiyle aġniyādan bir adam olup bunuñ üç oġlu vardı. Bir gün ḫasta oldu. Ḫastalıġı devām edip artıḳ bundan vefāt edecegini añladıḳda oġullarını çaġırıp dedi:

-Evlādlarım ḫānemiziñ falan köşesinde yere bir küp gömdüm. İçinde birçoḳ mücevher ve altın vardır. Vefāt edince beni techīz ü tekfīn edip defn eyledikden ṣoñra üçüñüz birden o küpü çıḳarıp arañızda taḳsīm ediñiz.

Üç gün ṣoñra ḫasta vefāt etdi. Oġulları babalarınıñ vaṣiyeti vechle cenāzesini tekfīn ü defn eylediler. Birḳaç günlerde mātem ṭutup aġladılar.

(77) Baʿdehu küp mesʾelesi ḫāṭırlarına geldikde gidip o köşeyi ḳazdılar. Faḳaṭ bir şeyʾ bulamadılar. Bunuñ üzerine aralarında nizāʿ başladı. Çünkü bu küp işinden onlarıñ üçünden başḳa kimseniñ ḫaberi yoḳdu. Her biri digerine "sen aldıñ" diye ṭaʿn ediyorlardı.

Nihāyet aralarındaki münāzaʿayı ḥall etmek için ḳāḍīye mürācaʿatle keyfiyyeti olduġu gibi ḥikāye etdiler. Ḳāḍī bunları oturtdu ve dedi:

-Evlādlarım ḫāṭırıma bir ḥikāye geldi onu size añladayım baʿdehu işiñize baḳarız.

Bunuñ üzerine ḳāḍī ḥikāyeye başlayaraḳ dedi:

-Vaḳtiyle bir genc ve güzel ḳız vardı. Bu ḳız kendi gibi genc ve güzel bir yigit ile sevişirdi. Faḳaṭ aralarında bir fenālıḳ yoḳdu. Bir gün ḳızıñ ebeveyni ḳızı dīger bir gence nişānladılar. Bunu ḫaber alan genc ḳıza ʿitābda bulundu ve:

-Sen bu ḳadar zamāndır birbirimizi sevmekde iken dīger birine nişanlandıñ. Yarın onuñla izdivāc edeceksiñ bizim ʿaşḳ u maḥabbetimiz ne olacaḳ?

Dedikde ḳız:

-Ne yapayım? Peder ü vālidem böyle emr etdiler. Ancaḳ elimden gelen bir şey var ise o da zifāf gecesi gelin elbisemle seniñ nezdine gelip mülāḳāt etmedikce zevcim ile birleşmemekdir. Saña bunu söz veriyorum.

Dedi ve bunuñ üzerine ʿahd u mīs̱āḳ etdiler. Ḳız bu ʿahdini yerine getirmek için zifāf gecesi herkes çekilip gitdikden ṣoñra zevcine öteki genc ile olan mā-cerāyı añladıp onuñ yanına gitmek ve sözünü

(78) icrā etmek üzere iẕin istedi.

Zevci -Haydi Allāh selāmet versin. Git ve sözünü icrā et. Yine selāmetle ʿavdet et. Nāmūsumu saña emānet ediyorum.

Ḳız gelin ḳıyāfeti ile yola çıḳı. Gider iken bir ḥarāmīye rāst geldi ve ḥarāmī zer ü zīvere müstaġraḳ genc ve güzel ḳızı görünce:

-Āh ne güzel ḳısmet!

Diyerek gelini ṭutdu. Ḳız aġlamaġa başlayaraḳ, mesʾeleyi tamāmıyla ḥikāye etdi. Ḥarāmī zevciñ gösterdigi bu civānmerdligi işitdikde ḳalbine merḥamet gelerek ḳıza taʿarrużdan vāzgeçdi ve berāberce mezbūreyi sevgilisiniñ ḫānesine ḳadar götürdü.

Ḳadın ḳapıyı çaldı. Gence mülāḳī oldu.

Sevgilisi bunu görünce dūçār-ı ḥayret olaraḳ ṣordu!

Ḳız zevcine naṣıl söyledigini ve iẕin aldıġını, ṣoñra yolda rāst geldigi ḥarāmīniñ kendini oraya ḳadar getirdigini añlatdı.

Bunuñ üzerine genc, zevciñ ve ḥarāmīniñ bu ʿālī-cenābını düşünerek kendi de bunlara ḳarşı ʿālī-cenābda geri ḳalmaġı ḳabūl etmeyerek ḳızı alıp sālimen zevciniñ ḫānesine īṣāl eyledi.

Şimdi bu üç kişiden hangisi daha büyük bir civānmerdlik gösterdi?

Ḳāḍīniñ bu suʾāli üzerine büyük ḳardaşı zevciñ ortanca ḳardaşı ise sevgili genciñ civānmerdligini taḳdīr etdiler. Küçük ḳardaşı ise ḥarāmīyi cümlesinden civānmerd buldu. Bunuñ üzerine ḳāḍī küçük ḳardaşına:

(79) –Küp sendedir. Çıḳar da ḳardaşlarıñıñ ḥiṣṣesini ver. Çünkü insān kendi cinsine meyl eder. Sen ḥarāmī olduġuñ için ḥarāmīyi taḳdīr etdiñ.

Dedi. Oġlan inkār edemeyip küpü çıḳardı.

İşte şāhım vezīrleriñ de ḫāʾin olduḳları cihetle o ḫāʾin evlāda ṭarafdārlıḳ ederler. Benim gibi ṣādıḳ bir ḳadına ṭabīʿī ṭarafdār çıḳmazlar. Artıḳ ṣoñunu siz bilirsiñiz.

Demekle şāhıñ ḳalbinde yine şübhe vü ḥads uyandı ve yarın īcābına baḳarım diyerek yataġa yatdı. Ertesi gün dīvāna çıḳdıġında şehzādeyi celb ile ḳatli için cellāda emr edince doḳuzuncu vezīr ḳıyām ederek söze başladı:

-Şāhım! Şehzāde ḥaḳḳında gösterdigiñiz bu şiddet ü ḥiddet pādişāhlara lāyıḳ degildir. Çünkü onuñ mücrim ve ḳabāḥatli olduġu henūz taḥaḳḳuḳ etmemişdir. Bir ḳadınıñ sözüne iʿtimād ederek bir ḥayātı maḥv u ifnā cāʾiz olmaz. Bā-ḫuṣūṣ pādişāhlara kīn ü ġayẓını żabṭ, luṭf u keremle ʿafv u merḥametle muʿāmele etmek lāzımdır. Cenāb-ı Ḥaḳḳ Ḳurʾān-ı Kerīminde ve Ḥażret-i Peyġamber Efendimiz ḥadīṯ-i şerīflerinde bu ḫuṣūṣu emr buyurmuşlardır. Bir mücrim ve günāhkārı bile ʿafv şān-ı şāhīye lāyıḳ iken henūz cürmü añlaşılmayan bir şehzādeyi ḳatl ü iʿdām kār-ı ʿaḳl degildir. Bu münāsebetle Hārūnü'r-Reşīd ile cāriye ḥikāyesi ḫāṭırıma geldi. Müsāʿade buyurur iseñiz ʿarż edeyim.

Dedikde şāh:

-Söyle diñleyelim.

(80) demekle vezīr ber-vech-i ātī naḳle başladı:

Hārūnü'r-Reşīd ile Cāriye Ḥikāyesi

Hārūnü'r-Reşīd cālis-i evreng-i ḫilāfet olduḳda Baġdād ahālīsi ḫalīfeyi tebrīk ü ʿarż-ı iḫtirām için geç ḳaldılar. Hārūn bundan ḥiddet edip emr etdi, şehriñ aʿyān u ekābirinden her geleni ṭutup ḥabse atdılar. Ḫalīfe de üç dört gün odasından çıḳmadı. Fevḳa'l-ʿāde ġażab ḥālinde bulunduġundan kimse yanına gidip söz söylemege cesāret edemiyordu.

Bir gün ṭaʿām etmek için sofraya oturdu. Ḫidmet eden cāriye pādişāhıñ ḥiddet ü ġażabından dolayı titrediginden getirmekde olduġu yemek ṣaḥanından birazı ḫalīfeniñ üstüne döküldü. Hārūn ġażab ile yerinden ḳalḳıp cāriyeyi öldürmek üzere üzerine yürüdükde bī-çāre cāriye:

-Yā emīrü'l-müʾminīn! Cenāb-ı Ḥaḳḳ Ḳurʾān-ı Kerīminde "*ve'l- kāẓimīn..*" buyurmuşdur.

Dedikde der-ḥāl ḫalīfeniñ ġażabı sākin oldu. Yine cāriye āyet-i kerīmeyi ḳırāʾatde devām ile "*ve'l-ʿāfīn...*" dedi.

Ḫalīfe -Zindānda ne ḳadar maḥbūs var ise cümlesini ʿafv etdim dedi. Cāriye "*Vallāhi...*" diyerek āyeti ikmāl eyledikde Hārūn:

-Cenāb-ı Ḥaḳḳ şāhid olsun seni ve bütün köle ve cāriyelerimi āzād etdim. Bütün mālımıñ nışfını Allāh rıżāsıçin fuḳarāya taṣadduḳ eyledim.

Buyurdu. Baʿdehu der-ḥāl taḫliye etdirdigi mevḳūfunu ḥużūruna celb

(81) ile bunlara ikrām u iḥsānda bulunaraḳ cümlesiyle ḥelāllaşdı. Bu āyet-i kerīmeniñ maʿnā-yı munīfine nāʾil olmaḳ için ondan ṣoñra ʿadl u iḥsān ile meşġūl oldu.

İşte şāhım bugün siziñ pek ziyāde ḥiddetli ve ġażablı olduġuñuzu görüyorum. Bu ḥikāyeyi ʿarżdan maḳṣadım şehzādeyi ʿafv edip bu ṣevāba nāʾil olmañızı teʾmīndir. Bunuñla şübhesiz Ḥaḳḳ Teʿālāniñ raḥmetine ve cennetine lāyıḳ olursuñuz.

Demekle şāh şehzādeyi zindāna gönderdi ve kendi de ṣayd u şikāra gitdi.

O gün aḳşama ḳadar bir av bulamadıġından ṣoñ derece ġażūb olduġu ḥālde ʿavdetle ḥarem dāʾiresine girdikde istiḳbāl eden ve yine bi'l-münāsebe şehzāde mesʾelesini ṣoran Feleknāza ḥiddetle cevāb verdi:

-Şimdi her iş tamām oldu da bu mu ḳaldı? Başḳa düşünecek bir şey yoḳ mu? Yine vezīrler rāżī olmayıp ricā etdiler. Zindāna gönderdim.

Feleknāz şāhıñ ḥiddetli olduġunu gördügünden sözü ricā vü niyāz vādīsine sevḳ ile:

-Şāhım kerem et baña gücenme. Ne yapayım sükūt edip bir daha bu mesʾeleyi aġzıma almamaḳ istiyorum. Lākin size olan maḥabbet ü ḥürmetim buña müsāʿade etmiyor. Çünkü ʿaḳl u tedbīrden maḥrūm olmaġla berāber ṣoñ dereceye ḳadar ḥarīṣdir. Böylelerden insāna ḫayr gelmez. Böyle ḥarīṣ ü ġāfil genclerde tedbīr olmadıġı gibi ṣadāḳat de bulunmaz. Bunlar ṭabʿen kelbe beñzerler. Onlara

(82) ne ḳadar raḥm u şefḳat etseñ ḳadrini bilmeyip bir gün ayaġıñı ışırırlar. Bayezīd-i Besṭāmī Ḥażretleriniñ fıḳrası buña delālet eder.

Demekle şāh o fıḳranıñ ḥikāyesini emr etdi.

Feleknāz ber-vech-i ātī naḳl-i ḳıṣṣaya başladı:

Bāyezīd-i Besṭāmī Ḥażretleriniñ Ḥikāyesi

-Evliyāullāhdan Bāyezīd-i Besṭāmī Ḥażretleri bir gün çārşūdan geçerler iken ʿillet-i cerebe mübtelā olmuş, tüyleri dökülerek ölüm derecelerine gelmiş bir köpek gördüler.

Bu ḥayvāna merḥamet edip bir maḥale ḳoydular. Kelbiñ uyuzluġu ve żaʿfı gidip iyi oldu ve Cenāb-ı Bāyezīdiñ ayaġını ışırdı.

Ḥażret –Ey kelb saña etdigim iyiliginiñ muḳābili bu mudur ki ayaġımı ışırdıñ?

Demekle kelb bi-ḥikmet-i Ḫudā lisāna gelip:

-Ey Bāyezīd meşhūr meşeldir ādem ādemlik eder kelb de kelblik ḥükmünü icrā eyler.

Cevābını verdi.

İşte şāhım emīn olaraḳ biliyorum ki bu oġluñda bir fenā damar vardır. Çünkü iyilige iyilik etmek lāzım geldiginden bu ḫāʾin baña egri gözle baḳmamalı idi. Bā-ḫuṣūṣ sebeb-i ḥayātı ve bādī-i vücūdu olan pādişāhım ḥaḳḳında böyle fāsid fikirlerde bulunmamalı idi. Artıḳ size ḳaṣd eden biriniñ baña ḥürmet etmesi taṣavvur olunabilir mi?

(83) diyerek ve daha birçoḳ şeyʾler söyleyerek şāhı evhāma düşürdügünden:

-Sen merāḳ etme. Yarın ben onuñ cezāsını veririm.

Dedi. Yatıp uyudular. Ertesi gün ʿale'ṣ-ṣabāḥ dīvāna çıḳıp şehzādeyi celb ile cellāda ḳatli için emr eyledikde onuncu vezīr ayaġa ḳalḳıp söze başladı.

-Şāhım her pādişāh fetḥ ü fütūḥāt ile kāmrān olmasını ve cihāniñ kendine musaḫḫar bulunmasını ister. Bunuñ için ḳapısına gelenleriñ ḥācetini revā etmek, muḥtāclara muʿāvenet ve ḫāṭırlarını tesliyet eylemek, kimseyi perīşān-ḫāṭır eylememek lāzımdır.

Bir memleketde maġdūrlar ve ẓulm-dīdeler çoḳ olur ise o memleketde ḥużūr ve āsāyiş bulunmaz. Ḥükümdār ne ḳadar ḳavī olsa nihāyet ḫalḳıñ elinde maġlūb olur.

Şāhıñ ʿādil ü raḥīm olması, ḥayvānāta bile şefḳat ü raḥmetini dirīġ etmemesi īcāb eder. Nūşirevān-ı ʿādiliñ bir zencīri vardı. Buña ʿadl zencīri derlerdi. Sarāyıñ ḳapısı öñünden tā kendi odasına ḳadar uzanmışdı. Bir maẓlūm gelip bu zencīre el uzadınca kendi ḫaberdār olurdu. Bir gün bir merkeb gelip bu zencīre süründü. Nūşirevān pencereden baḳıp zencīri taḥrīk edeniñ bir żaʿīf merkeb olduġunu gördü. Merkebiñ yük ṭaşımaḳdan ṣırtı yara içinde idi.

(...)[24] bunu görünce fevḳa'l-ʿāde acıdı ve:

-Gördüñüz mü? Benim memleketimde bu bī-çāre ḥayvāna bu derece ẓulm olmuş diyerek der-ḥāl bir hekīm celb etdirdi. Bu ḥayvānıñ yaralarına ʿilāc

(84) etmegi, güzelce baḳmaġı mükemmelen beslemegi emr etdi.

İşte şāhım ʿādil olan pādişāhlar maẓlūmlara ve faḳīrlere raḥm u şefḳat etmek, ḥīlekār ve yalancılara inanmamaḳ, erbāb-ı fesādıñ sözlerine iʿtimād eylememek vācibdir. Dünyāda bu ṭaḳım adamlar ise pek çoḳdur, bā-ḫuṣūṣ ḳadınlar nāḳıṣatü'l-ʿaḳl ve fevḳa'l-ʿāde iḥtirāṣa tābiʿ olduḳlarından onlarıñ sözlerine der-ḥāl inanmaḳ doğru degildir. Terzī güzeli ile ḥīlebāz ḳadınıñ ḥikāyesi buña delīldir.

Dedikde şāh:

-Söyle de o ḥikāyeyi işidelim.

Demekle vezīr söze başladı:

Terzī Güzeliniñ Ḥikāyesi

-Vaḳtiyle Mışrda genc ve güzel olmaḳla berāber ṣanʿatında ṣoñ derecede māhir bir terzī vardı. Bütün terzī eṣnāfı buña ḥased ediyorlar ve başına bir felāket getirmege çalışıyorlardı. Terzī bunlarla uġraşmaḳdan bī-zār olaraḳ bir gün Ḥicāza ʿazīmet etdi.

Mekke-i mükerremeye vāṣıl olaraḳ Kaʿbeyi ṭavāf etmekde iken ayaġı ḳatı bir şeyʾe rāst geldiginden baḳdı. Bir kemer idi. Alıp beline baġladı ve ṭavāfına devām edip ikmālden ṣoñra dışarı çıḳdıḳda bir adamıñ başını uraraḳ ve aġlayaraḳ yerlerde yuvarlandıġını gördü. Yanına gidip ṣordu merḳūm bütün ṣervetini muḥtevī olan kemerini żāyiʿ eyledigini, işte bunuñ

(85) için aġladıġını söyledi ve ʿilāve etdi:

-Allāh rıżāsıçin Kaʿbe ḥürmetine kemerimi bulan versin. Bulup da baña getirene yarısını ḥelālinden ikrām ederim. Terzī bu adamıñ ḥāline acıdıġından elinden ṭutup:

-Aġlama birāder. Kemeriñi ben buldum. İşte al.

[24] Silindiği için okunamadı.

Diyerek kemeri merḳūma uzatdı. Bu adam Baġdād tüccārlarından idi. Kemeri görünce ṣoñ derecede memnūn olaraḳ terzīniñ ellerinden öpdü. Berāberce alaraḳ odasına götürdü. Orada kemeri açaraḳ içinde bulunan mücevher ṭaşlarını çıḳardı. İki ḳısma ayırdıḳdan ṣoñra bunlardan birini almasını yāḫūd buña muḳābil ḫużūr-ı Kaʿbede bir duʿāyı ḳabūl etmesini teklīf eyledikde terzī duʻāyı tercīh etdi.

Tüccār ile terzī ḳalḳıp Kaʿbeye gitdiler. Altın oluġuñ altına girerek durdular. Tüccār ellerini ḳaldırıp duʿāya başladı. Terzī de āmīn diyordu. Tüccār bir müddet gizli gizli duʿā eyledikden ṣoñra ellerini yüzüne sürüp terzīye dedi:

-Haydi evlādım. İşte seniñ için ḫayır duʿāda bulundum. Cenāb-ı Ḥaḳḳ şübhesiz duʿāmı ḳabūl eyledi. İnşāallāh ḫayr u selāmet görürsüñ.

Baʿdehu tüccār ile terzī birbirinden ayrıldılar.

Mevsim-i ḥac ḫitām bulup ḥüccācıñ zamān-ı ʿavdeti geldikde terzī tüccārıñ nezdine gidip onuñla berāber Baġdāda gitmegi teklīf ederek dedi:

-Beni de berāberce Baġdāda götürüñüz. Yolda size ḫidmet ederim. Orada da belki benim ḫidmetimden müstefīd olursuñuz.

(86) Tüccār terzīniñ bu teklīfini maʿa'l-memnūniyye ḳabūl etdiginden berāberce Baġdāda ʿazīmet etdiler. Oraya vuṣūllarından biraz ṣoñra terzī:

-Böyle boş durmaḳ olmaz. Benim ṣanʿatım terzīlikdir. Eger bir bildigiñiz terzī var ise beni onuñ nezdine götürüñüz. Ümmīd ederim ki ḫidmetimden memnūn ḳalır.

Demekle tüccār bunu alıp eḥibbāsından bir terzīniñ dükkānına götürdü. Usta bir elbise biçerek dikmek üzre bunuñ eline verdi. Mışırlı terzī elbiseyi o ḳadar güzel dikdi ki usta ḫayretde ḳaldı. Bir müddet ṣoñra tüccār bir gün zevcesiyle aralarında münāzaʿa vāḳiʿ olduġundan sevḳ-i ḥiddetle aġzından ṭalāḳ-ı s̱elās̱e sözünü çıḳardı. Baʿdehu peşīmān olup tecdīd-i nikāḥ sevdāsına düşdü ise de ḫulle icrā edilmeksizin mümkün olamayacaġını bildiginden Mışırlı terzīye gelip keyfiyyeti añlatdı. Buña muvāfaḳat etmesini ricā etdi. Terzī rāżī olduġundan ḳadın ile ʿaḳdi icrā edilip birbirini görmemeleri için ḳarañlıḳ bir odada zifāfa ḳoydular. Faḳaṭ ḳadın mekkār u ḥīlekār olduġundan berāberinde olacaḳ adamı görmek için yanına evvelce mūm almışdı. Bunu

yaḳaraḳ odayı tenvīr eylemekle terzī ile ḳadın birbirini gördüler ve yek-dīgerini cān u göñülden sevdiler.

Bunuñ üzerine ḳadın:

-Ey gözüm nūru civān. Tüccārıñ bütün ṣervet ü sāmānı benim mālımdır. Ṣoñ derecede zengīn bir ḳadınım. Ḥamd olsun ki güzel olduġumu da görüyorsuñ. Seni pek sevdim. Dāʾimā berāber yaşamaḳ ve seni elimden ḳaçırmamaḳ istiyorum. Sen de buña rāżī olup beni taḥt-ı nikāḥıñda bıraḳır iseñ bütün bu ṣervet

(87) ü sāmān seniñ olur dedikde terzī:

-Seniñ gibi bir melek-sīrete mālik ü ṣāḥib olmaḳ benim de cānıma minnetdir. Ancaḳ ben ḥulle için söz verdim. Yarın taṭlīḳ et dedikleri zamān naṣıl etmem derim? Bunuñ çāresini görmüyorum cevābını verdikde ḳadın gülerek:

-Yarın tüccār saña gelip de haydi ḳāḍīniñ ḥużūruna gidelim. Zevcemi taṭlīḳ et dedikde sen oña: Ḫayır benim ḥużūr-ı ḥākimde işim yoḳdur. Taḥt-ı nikāḥımda olan ḳadını taṭlīḳ etmem. O benim ḥelālimdir. Onuñla ḳalmaḳ isterim cevābını verirsiñ. Seni icbār etmek isterler sen sözüñde ṣebāt ederseñ saña beni zor ile taṭlīḳ etdirmeleri mümkün degildir.

Diyerek terzīyi güzelce iḳnāʿ etdi. Baʿdehu ẕevḳ ü ṣafālarına baḳdılar. Ertesi gün ʿale'ṣ-ṣabāḥ tüccār gelip:

-Haydi ḥużūr-ı ḥākime gidelim. Orada taṭlīḳ et dedikde genc gece ḳadınıñ verdigi taʿlimāt mūcibince ḥareket ile cevāb verdi. Tüccār şaşırıp ḳaldı. O ḳadar ricā vü niyāz etdi ise de mümkün olamadıġından ḳażāya rıżā diyip gitdi. Faḳaṭ ḳadını pek ziyāde sevmekde olduġundan taḥammül edemeyip ḫasta vü esīr-i firāş oldu. Artıḳ vefāt etmek üzre olduġunu añlayınca terzīye ḫaber gönderip çaġırtdı ve dedi:

-Kāşkī sen o kemeri bulup da baña vermeye idiñ yāḫūd mālı ḳabūl edip duʿāyı istemeye idiñ. Çünkü Kaʿbede duʿā eyledigim zamān d[ā]'imā dilime gelen duʿā: "Yā Rab benim bütün māl u mülkümü bu gence naṣīb et" sözünden

(88) ʿibāretdi. Benim māl u mülk de zevcem idi. İşte o duʿānıñ ḳabūl buyurulması iledir ki başıma bu felāket geldi artıḳ ben vefāt ediyorum. Dīger ne ḳadar mālım var ise saña hibe eyledim.

Diyerek şehvet-i maḥżarında vaṣat etdi. İki gün ṣoñra da vefāt eylemekle terzī tüccārı kemāl-i ṭanṭana ile mükemmelen techīz ü tekfīn edip defn etdi.

İşte şāhım gördüñüz ki o mekkār ḳadın genc ve güzel bir zevceye mālik olmaḳ içün o ḳadar senedir taḥt-ı nikāhında bulunduġu zevcine ḫıyānet etdi. Onuñ sebeb-i mevti oldu. Ḳadınlarda ḥīle vü mekr çoḳdur. Onlarıñ fesād u fitnesine ʿaḳl ermez. İyisi ve muṭīʿ ü ṣādıḳı pek azdır. Onuñ içindir ki onlarıñ sözüne iʿtimād edip aldanmaḳ münāsib degildir. Nerede ḳaldı ki yegāne evlādıñızı bir ḳadınıñ sözüyle ḳatl ü iʿdām edecekseñiz size cümlemiz niyāz ediyoruz. Bu sevdādan fāriġ oluñuz şehzādeye ḳıymayıñız ṣoñra ḥāṣıl olacaḳ nedāmet fāʾide vermez.

Diyerek ricāda bulunmaġla şāh şehzādeyi zindāna gönderdi. Aḳşam ʿavdetle ḥarem dāʾiresine dāḫil olduḳda Feleknāz şāhı ʿişve vü nāz ile istiḳbāl edip odasına götürdü ve yine münāsebet düşürerek şehzāde mesʾelesini ṣordu. Şāh yine vezīrleriñ ricāsıyla iʿdām etmeyip zindāna gönderdigini söyledikde ḳadın:

-Şāhım bu vezīrleriñ cümlesi saña ṣādıḳ degillerdir. Hepsi ḫāʾin ḥīlebāz u mekkārdırlar. Şübhesizdir ki bunlar benim ḥaḳḳımda kim bilir ne gibi söz söylerler. Bir adamıñ zevcesi onuñ ḥayātı, nāmūsu ve şerefidir. Onlarıñ sözlerine taḥammül ederek diñledigiñiz içün herkes size ḥayret

(89) ediyorlar. Bu şāhıñ hīç ġayreti yoḳdur diyorlar. Ẓann ederim ki bu vezīrler size siḥir yapmışlardır. Her gece öldürürüm diyorsuñ ṣoñra bir şey yapmıyorsuñ. Sözüñü ṭutmayıp vaʿdiñi īfā etmiyorsuñ.

Ey şāh insān vaʿdinde ṣadāḳat ve sözünde doġruluḳ ile hem Ḥaḳḳ ve hem ḫalḳ ʿindinde maḳbūl olur. Emīn oluñuz ki bu çocuḳdan size ve baña ḫayır yoḳdur. Senden ṣoñra böyle bir evlādıñ ḳalmaması ḳalmaḳdan ḫayırlıdır. Bu o tüccārzādeleriñ ḥikāyesine beñzer.

Dedikde şāh:

-Söyle de diñleyelim dedi. Feleknāz ber-vech-i ātī ḥikāyeye başladı:

Tüccārzādeleriñ Ḥikāyesi

-Vaḳtiyle ġāyet zengīn ve nāmdār bir tüccār olup bunuñ da iki oġlu vardı. Bir gün mūmā-ileyh esīr-i firāş olaraḳ ecel cāmını nūş edecegini añlayınca dostlarından birḳaç ẕāt ile oġullarını yanına çaġırdı ve vaṣiyete başlayıp:

-Ey müselmānlar şu evlādlarım inşāallāh çoḳ seneler muʿammer olurlar. Bugünden iʿtibāren yüzer sene yaşayacaḳlarını taḫmīn ederek bu müddetiñ her bir günü için kendilerine biñ ġurūş olmaḳ üzre ne miḳdāra bāliġ olur ise mālımdan o ḳadarını onlara terk ü vaṣiyet ediyorum. Mütebāḳīsi fuḳarāya ve vücūh-ı ḫayra ṣarf edilsin. Evlādlarım da bu miḳdār ile rāḥat

(90) ve ḥużūr içinde ḥayāt geçirsinler.

Dedi. Ḥesāb edilip oġullarından beherine o miḳdār māl taḫṣīṣ etdiler. Birḳaç gün ṣoñra tüccār raḥmet-i Ḥaḳḳa ḳavuşdu. Vaṣiyeti mūcibince birçoḳ ḫayr u ḥasenāt yapıldı.

Gencler bu mālı ẕevḳ ü ṣafāda isrāf ile ṣarfa başladılar. Baba dostları bunlara her ne naṣīḥat etseler diñlemediler. Meṣelā birisi çārşūda ḥelvācı dükkānına gider, mevcūd ḥelvāyı birden ṣatın alıp ḥammāllarla pazar yerine naḳl etdirir ve orada yaġmādır alan alsın diye dellāl çaġırdırdı. Ḫalḳıñ ḳapışdıḳlarını seyr eder eglenirdi. Dīgeri de dalḳavuḳlarıyla berāber ḳayıġa binip gezmege gider. O ṣırada avuç avuç altınları deñize atıp bunlarıñ ṣuyuñ içinde parıldadıġını temāşā ile ẕevḳyāb olurdu. Daha biñ dürlü sefāhat u fısḳ u fücūr ile vaḳt geçirirlerdi. ʿĀdetā isrāfda birbirleriyle müsābaḳa ederlerdi.

Çoḳ geçmeden ikisiniñ de mālı tükendi. Füls-i aḥmere muḥtāc olup soḳaḳda dilenmege başladılar. Baba dostları olan birṭaḳım tüccār şehriñ vālīsine mürācaʿatle:

-Falan tüccārıñ oġulları babalarınıñ terk etdigi ḥesābsız mālı sefāhat u rezālet içinde telef edip şimdi şöyle bir ḥāle dūçār oldular. Eger bunlara ṭarafıñızdan bir cezā tertīb edilmez ise yarın bizim evlādlarımız da bunlar gibi yaparlar. Ricā ederiz bunları teʾdīb ediñiz ki digerlerine deʿibret olsun. Böyle ḥarekete kimse cesāret edemesin. Yoḳsa nihāyet memleketiñ ṣervet-iʿumūmiyyesi maḥv olur

(91) dediler. Vālī iki tüccārzādeyi ḥużūruna celb ederek ve:

-Ey sefīh ü bed-baḫtlar. Siz ne için böyle ḥāl ü ḥareketde bulunduñuz?

Diyerek cellādı emr etdi. Tüccārzādeler niyāza başlayıp:

-Ey devletli vālī, bizim bu ḥālimizden, isrāf u sefāhatimizden dolayı bizi ḳatl ü cezādīde etmeyiñiz. Çünkü ḳabāḥat bizim degil babamızıñdır. Zīrā ḥīn-i vefātında bizi Allāh Teʿālāya emānet etmeyip māla güvendi. Māla ışmarlanan evlādıñ ʿāḳıbeti böyle olur.

Demeleriyle bu cevābları vālīniñ ḫoşuna gitdiginden:

-Eger böyle bir cevāb vermemiş olsa idiñiz sizi ḳatl edecekdim haydi ʿafv etdim.

Dedi. Baʿdehu ölünceye ḳadar geçinmek üzre bunlara birer çiftlik iḥsān eyledi.

İşte şāhım bu ḥikāyeden añlaşılıyor ki aḫlāḳında necābet olmayan gencler bir işiñ ṣoñunu düşünmezler. Dost ve düşmenden ḥayā etmezler, ʿār u nāmūsu ayaḳ altına alıp hevā-yı nefse uyarlar. Bu şehzāde denilen de böyledir. Onda necābet-i aḫlāḳıyye yoḳdur. Zinhār ġāfil olma. O zevḳ ü ṣafāsı sefāhati için sizi fedā etmekden çekinmez. O seni öldürmezden evvel sen onu öldür. Yoḳsa maḥv u helāk olacaḳsıñ.

Şāh ḳadınıñ bu sözlerini işiderek bütün ġażabı ʿalevlendi. Ben ṣabāḥ onu her ḥālde öldürürüm diyerek yatıp uyudu. Ṣabāḥ olduḳda ber-muʿtād dīvāna çıḳıp şehzādeyi ve cellādı celb ile ḳatl için emr

(92) verdi. Ol zamān on birinci vezīr ayaġa ḳalḳıp söze başladı:

-Ey şāh-ı ʿālem bu işinde ʿacele buyurma. Beyhūde yere ḳan dökmek Allāhıñ ve Resūlünüñ emrine muḫālifdir. Bī-günāhlara merḥamet etmek ādāb-ı mülūkdandır. Ḳādir olduġu ḥālde bir düşmüşü ḳaldırmayan kendini ġażab-ı Ḥaḳḳa dūçār eder denilmişdir. Bu işde şehzādeniñ ḳabāḥati taḥaḳḳuḳ etmeden onuñ ḥaḳḳında cezā tertīb etmek ṣoñra nedāmeti mūcib olur. Şāh ile vezīrzādeniñ ḥikāyesi bunuñ tamāmıyla bir miṣālidir. Müsāʿade eder iseñiz naḳl edeyim.

Şāh vezīriñ bu sözleri üzerine tefekkür ederek o ḥikāyeniñ naḳlini emr eylemekle vezīr ber-vech-i ātī ḥikāyeye başladı:

Vezīrzādeniñ Ḥikāyesi

-Zamān-ı evāʾilde büyük bir şāh olup bunuñ ġāyet ʿāḳil ü müdebbir bir vezīri ve onuñ da ṣoñ derece güzel ve hüsn-i aḫlāḳ ile muttaṣıf bir oġlu vardı. Şāh bu vezīrzādeniñ cemāline ʿāşıḳ olduġundan onu leyl ü nehār yanından ayırmazdı.

Şāh bir gün ṣoñ derecede sarḫoş iken vezīrzādeniñ bir ḥāline ġażab edip der-ḥāl cellāda başınıñ kesilmesini emr etdi. Cellād genci alıp dışarı çıḳardı. Pederi ḫaberdār olunca ḳoşaraḳ gelip cellāda dedi:

-Ey cellād! Şimdi şāh fevḳa'l-ʿāde ser-mest bir ḥāldedir. Söylediği sözü bilmez ḳavl ü fiʿlinden bī-ḫaberdir. Eger bu gece sen bu çocuġu ḳatl

(93) eder iseñ yarın ayılınca bunu arar yapdığına nādim olup ḥiddet ile seni de ḳatl ü iʿdām eyler.

Cellād vezīriñ bu sözünü işidince tefekküre vardı. Onuñ ḥaḳlı vü doġru söylediginden emīn olaraḳ düşündü ve dedi:

-Faḳaṭ naṣıl yapayım? Baña başını şimdi kes ve kellesini getir diye emr etdi. Bu emri īfā etmez isem baña ġażab eder.

Vezīr -Bunuñ ḳolay bir çāresi vardır. Şimdi zindāna gidip ḳatle maḥkūm biriniñ başını kes. Ḥużūra götür. Şāh ṣoñ derece sarḫoş olduġundan ʿaḳlı başında degildir. Kesik başı görünce o ẓann eder.

Vezīr sözlerini birçoḳ altın vermekle teʾyīd ü taḳviye etdiginden cellād ol vechle ḥareket etdi. Zindānda bir maḥkūmuñ kesdigi ḳafasını ḥużūra götürdü.

Fi'l-vāḳiʿ şāh emriniñ ic[r]ā olunmasından maḥẓūẓ olaraḳ cellāda ḫilʿat iḥsān etdi. Babası daḫı çocuġu alıp ḫānesine götürdü. Orada ṣaḳladı. Ertesi gün şāh dīvāna çıḳdı. Ber-muʿtād genci orada görmeyince merāḳ ederek nerede olduġunu ṣordu. Gece cellāda emr ile ḳatl etdirdigini ḫaber verdiler. Bu ḫaberden ṣoñ derecede müteʾessir ü maḥzūn olan şāh bārān-ı belā gibi gözyaşları dökmege ve āh u enīne başladı. Yemekden ve içmekden ferāġat ederek, dīvāna çıḳıp umūr-ı ʿibādı rüʾyetden vazgeçerek bir odada iḫtiyār-ı ʿuzlet ü bükā vü zārī ile imrār-ı vaḳt eder oldu.

Bu ḥālde haftalar geçdi. Şāh nezdine kimseyi ḳabūl etmiyor ve kimse ile görüşmüyordu. Şāhıñ yapdığı şeyʾe tamāmıyla nādim ü peşīmān olduġunu

(94) şiddet-i teʾesssüründen mecnūn gibi olup maʿrūż-ı helāk bulunduġunu gören vezīr bir gün gelip odasına girdi. Şāh secdeye ḳapanmış aġlayaraḳ duʿā vü niyāzda diyordu:

- İlāhī o nev-civāna etdigim ẓulmü baña ʿafv et. Artıḳ baña bir bār-ı girān olan bu ḥayātı al rūḥumu ḳabż edip beni bu büyük ʿaẕābdan ḳurtar.

Vezīr bu ḥāli bir müddet temāşā etdikden ṣoñra:

-Ey şāhım bu bükā vü zārī kifāyet eder. Ne zamāna ḳadar böyle aġlayacaḳsıñ? Vücūduñ eridi. İnsānlıḳdan çıḳdıñ. Böyle aġlamaḳla ne fāʾide ḥāṣıl olur? Yazıḳdır, günāhdır, ʿayıbdır. Kendiñize geliñiz umūr-ı ʿibādı tesviye ile meşġūl olaraḳ ḥüzn ü kederiñizi izāle buyuruñuz.

Yolunda naṣīḥat etdi ise de şāh aldırmadı ve başını ḳaldırmayıp girye vü fiġānda devām etdi. Vezīr tekrār söze başlayaraḳ:

-Şāhım Cenāb-ı Ḥaḳḳ seniñ şu ḥāline merḥamet buyurup genci diriltse ve yanına gelse ḳabāḥatini bağışlar mıydıñ? Böyle bir muʿcizeniñ ḥāṣıl olduġu müjdesini getirene ne verirdiñ?

Şāh -(Başını ḳaldırıp vezīre baḳaraḳ) Āh! Eger böyle olsa idi ḫazīnemde ne var ise müjde getirene verirdim. Memleketi de gence baḫş ederdim.

Şāhıñ a‘māḳ-ı ḳalbinden çıḳdıġına şübhe olmayan bu sözleri işiden vezīr berāberce getirip ḳapınıñ öñünde bıraḳmış olduġu oġlunu odaya çaġırdı. Genc girip şāhıñ elini ve etegini öpdü. Müşārün-ileyh bunu görünce bayıldı.

(95) Vezīr ile oġlu yüzüne gül ṣuyu dökerek müşārün-ileyhi kendine getirdiler. Şāh o ḳadar memnūn u mesrūr oldu ki vezīre:

-Haydi ḫazīnemde ne var ise seniñdir. Al götür diye emr etdikde vezīr yer öpüp:

-Şāhım benim mālım ve mülküm de siziñdir. Gerek ben ve gerek oġlum siziñ iki ḳuluñuzuz. Ḥaḳḳ Teʿālā Ḥażretleri size ‘ömr ü ʿāfiyet iḥsān buyursun da biz de sāyeñizde kāmrān olalım.

Demekle şāh ṣoñ derecede memnūn oldu. Yine icrā-yı ḥükūmet ü salṭanata başlayaraḳ gence birçoḳ inʿām u iḥsānda bulunduġu gibi fuḳarāya da beẕl-i ṣadāḳāt etdi ve maḥbūsları ʿafv eyledi.

İşte şāhım bu ḥikāyeyi ʿarżdan maḳṣadım şudur ki ṣoñunu düşünmeden şāhıñ o yapdıġı işe peşīmān olup ḥasret ü nedāmet çekdigi gibi siz de nādim ü peşīmān olmayıñız. Bā-ḫuṣūṣ siziñ ḳatl etmek istedigiñiz evlādıñız, vāriṣiñiz, ciger-kūşeñizdir. Ḳadın sözüyle şehzādeye ḳıyar iseñiz onu bir daha ḥayāta getirmek mümkün olamayacaġından [e]bediyyen dūçār-ı ḥasret ü nedāmet olursuñuz.

Dedikde şāh yine şehzādeyi maḥbese gönderdi ve kendi ṣayd u şikāra gitdi. Aḳşam ʿavdetde "Feleknāz" ber-muʿtād şehzāde mesʾelesini ṣorduḳda şāh yine vezīriñ ricāsıyla zindāna gönderdigi cevābını vermekle mezbūre söze başladı:

-Ey şāh-ı ʿālem! Üç şey ʿalāmet-i cehldir: Birincisi bu günüñ işini yarına bıraḳmaḳ. İkincisi: Beyhūde söz söylemek. Üçüncüsü: Bī-maʿnā söze uymaḳ. İşte sizde bu üç ḥāli görüyorum.

(96) İşi bugün yarın diyerek uzadıyorsuñuz. Söyledigiñiz sözü icrā etmeyip beyhūde söz ḥāline getiriyorsuñuz.

Ṣoñra da vezīrler ne söyleseler fi'l-ḥāl inanıp uyuyorsuñuz. Emīn oluñuz ki gerek bu çocuġuñ ve gerek bu vezīrleriñ ḳalblerine şeyṭān girmişdir. Kimi[ni]ñ göñlüne māl u mülk sevdāsı ve kiminiñ göñlüne de manṣıb u maḳām ḳayġısı doldurmuş. Nihāyet bunları peder ü veliyy-i niʿmetlerine ḫıyānete sevḳ ü ilḳā ile īmānsız bıraḳacaḳdır. Şeyṭān "Berṣīṣā" gibi bir zāhidi bile aldadıp īmāndan çıḳarmışdır. Bilmem bu ḥikāyeyi işitdiñiz mi?

Dedikde şāh:

-Ḫayır işitmedim. O ḥikāyeyi söyle de diñleyelim.

Dedi. "Feleknāz" ber-vech-i ātī söze başladı:

Zāhid Berṣīṣānıñ Ḥikāyesi

-Zamān-ı sābıḳda "Berṣīṣā" nāmında meşhūr bir zāhid vardı. Bu ẕāt birçoḳ seneler bir ṣavmaʿada gece ḳāʾim ve gündüz ṣāʾim olup bir ān u daḳīḳa ʿibādetden ḫālī olmadıġından zamāneniñ ḫalḳı oña fedā-yı cān edecek derecede iʿtiḳād etmişlerdi. Duʿāsı müstecāb enfās-ı şerīfesi her derde devā vü ʿilācdı. Kerāmeti ẓāhir olduġundan

ḳapısı merciʿ-i erbāb-ı ḥācāt idi. Dünyānıñ her ṭarafından biñlerce ḫalḳ ziyāretine gelir ve onuñ kerāmet ü himmetinden istifāde ederlerdi.

O iḳlīm şāhınıñ kerīmesi ḫasta oldu. Memleketde ne ḳadar hekīm ve ḫ^{v}āce var ise celb edildi ise de bunu tedāvī ve teşfiyeden ʿāciz ḳaldılar.

(97) Nihāyet şāh:

-Bu ḳızı "Berṣīṣā" Ḥażretlerine götürüñüz. Onuñ duʿāsı bereketiyle belki şifā olur.

Diye emr etmekle birçoḳ ḳadınlar ḳızı bir arabaya ḳoyup zāhidiñ ṣavmaʿasına götürdüler. Ḳız miṯli nādir bulunur güzellerden idi. Zāhid ḳızı görünce ḳalbi buña meyl etdi. Çoḳdan beri "Berṣīṣā"yı yoldan çıḳarmaġa çalışan şeyṭān bunu fırṣat bularaḳ der-ḥāl ḳalbine tasalluṭ u iġvāya mübāşeret etdi. Ey şeyḫ bunuñ gibi bir güzel nerede bulursuñ. Böyle bir fırṣat ne zamān ele geçer. Hemān istifāde et yollu ilḳāāta başladı. Şeyḫ de göñlünden:

-Buña ʿacabā ne çāre bulsam?

Diye düşündü. Şeyṭān:

-Ḳızla berāber gelen adamlara: Bu gece ḳızı burada bıraḳıp siz gidiñiz. Ben gece duʿā ile meşġūl olayım. Bi-iẕn-i Ḫudā ṣıḥḥat ü şifā bulur. Ṣabāḥ siz gelir götürürsüñüz diye söyle. Onlar seniñ sözüñden çıḳmazlar. Ḳızı bıraḳıp giderler. Gece olunca ṣabāḥa ḳadar ẕevḳ et ṣoñra duʿā eyle. Ḫidmetkārlar gelip ḳızı götürürler. Ḳız elbette şeyḫ baña şöyle yapdı demez dese bile kimse inanmaz.

Vesvesesini ilḳā eyledi. Zāhid bu işiñ ṣoñunu dünyā ve āḫiretde yüzünüñ ḳara olacaġını düşünemeyerek bu vesvese-i şeyṭāna etibbāʿ ile ḳızla berāber gelen adamlara öyle söyledi. Biri gidip keyfiyyeti şāha ḫaber verdi. Şāh:

(98) -Ḥażret-i şeyḫ gibi bir ẕātdan herḥālde bir ḫaṭā gelmez. Bıraḳıñız da cümleñiz ʿavdet ediñiz.

Emrini verdiginden ḳızı ṣavmaʿada bıraḳıp gitdiler.

Aḳşam olup ortalıḳ ḳarardıḳda bu kere şeyṭān insān ḳıyāfetinde zāhidiñ nezdine geldi. Onu ḳızıñ yanında müteredditd ü sākit oturuyor gördü. Der-ḥāl:

-Yā şeyḫ. Yanında bu ḳadar güzel bir ḳız var iken ne duruyorsuñ? Böyle bir maḥbūbe kimiñ eline geçer? Bu fırṣatı ḳaçırma, ḳalḳ ẕevḳ ü ṣafāña baḳ.

Dedi. Şeyṭānıñ bu sözünü diñledi vesvesesine maġlūb olaraḳ nefs-i emmāresine uydu. Hemān ḳalḳıp ḳıza muḳārenetde bulundu.

Şeyḫ hemān etdigi ḥarekete peşīmān olduysa da bir kere olan olmuşdu. Artıḳ çāresi yoḳdu. Ḥayret ü endīşe ile düşünmege başladı. Şeyṭān der-ḥāl bir başḳa ṣūretde gelerek:

-Ey şeyḫ sen ne yapdıñ? Saña bu ḥāl yaḳışır mı? Bā-ḫuṣūṣ şāh ḳızınıñ bu ḥālini görünce seni şübhesiz ḳatl eder. Hele ḫalḳ duyar ise ne derler? Bu ḳadar şöhret ü iʿtibārıñ maḥv olur gider.

-Āh! Evlād! Şeyṭāna uydum. Nefs-i emmāreye maġlūb oldum. Elimden bir ḳażādır çıḳdı. Şimdi ne yapayım? Şaşırdım ḳaldım. Baña bir ʿaḳl ögret.

-Şimdi bunuñ çāresi ancaḳ ḳızı öldürüp bir ṭarafa gömmekdir. Ṣabāḥ gelip ḳızı ṣorduḳlarında ṣabāḥa ḳarşı duʿā etdim ifāḳat buldu

(99) hemān ḳalḳıp gitdi cevābını ver. Seniñ bu sözüne inanıp giderler. Ḳızı ararlar. Bulamayınca vazgeçerler. Senden kimse şübhe etmez. Bu sāyede tehlikeden ve rezāletden ḳurtuluverirsiñ. Yoḳsa maḥv olursuñ.

Şeyḫ şeyṭānıñ bu iġvāsına da aldanıp ḳızı ḳatl etdi ve ṣavmaʿasınıñ bir kūşesine gömdü.

Vaḳtā ki ṣabāḥ oldu. Şāhıñ adamları gelip ḳızı ṣordular. Şeyḫ iyi oldu ve gitdi nerededir bilmem cevābını vermekle ḫādimler şehriñ her ṭarafında taḥarriyyāta başladılar.

Şeyṭān bir pīr ṣūretinde arayan adamlarıñ ḳarşılarına çıḳıp ṣordu:

-Böyle telāşla ne arıyorsuñuz?

-Şāhıñ ḳızı “Berṣīṣā”nın ṣavma‘asından çıḳıp gitmiş. Onu arıyoruz.

-Şeyḫ ḳıza fiʿl-i mekrūh icrādan ṣoñra ḳatl etdi. Ṣavmaʿanıñ kūşesine gömdü. Gidiñ görüñüz.

Şeyṭānıñ bu iḫbārıyla şāhıñ adamları ṣavmaʿaya gidip o kūşeyi ḳazdılar ve maḳtūl ḳızı çıḳarıp ve şeyḫi de ṭutup şāhıñ ḥużūruna götürdüler. Şāh kerīmesini bu ḥālde görünce aġlayaraḳ ṣaç ve ṣaḳalını yoldu. Ṣoñra da "Berṣīṣā"nıñ ṣalb edilmesini emr etdi.

Şeyḫi dāraġacınıñ altına getirdikleri zamān şeyṭān ḳarşısına geçip:

-Ey şeyḫ seni bu belādan ḳurtarır isem baña secde eder misiñ?

(100) diye ṣorduḳda şeyḫ:

-Ḳurtar, ederim.

Cevābını verdi şeyṭān:

-O ḥālde ḳaşıñla gözüñle īmā ederek baña secde et dedi. Şeyḫ de secde eyledi. Īmānsız olaraḳ ṣalb edildi. İşte şāhım şeyṭānlıġın böyle bir zāhidi hem zināya ve hem ḳatle ve ṣoñra da īmāndan ḫurūca sevḳ u iġvā eyledigi ḥālde seniñ oġluñ ile vezīrleriñi naṣıl aldadıp iġfāl edemez.

Şāhım bunlarıñ işleri dāʾimā şerdir. Şeyṭān onları tamāmıyla yed-i tesḫīrine almışdır. Bunlardan ziyādesiyle ṣaḳınmaḳ īcāb eder. Çünkü cānıña ve mālıña ḳaṣd etmişlerdir.

Dedi. Şāh "Feleknāz"ıñ bu sözlerini işidip tamāmıyla aldandı. Ṣabāḥ ben onu helāk ederim diyerek yatdı uyudu.

Vaḳtā ki ṣabāḥ olup şāh dīvāna çıḳdı, şehzādeyi celb ile ḳatl u iʿdāmını emr etdikde on ikinci vezīr ayaġa ḳalḳıp söze başladı:

-Ey şāh-ı ʿālem-penāh! Meşhūr sözdür ki sırrını ḳadınlara söyleme, onlarıñ her sözüne iʿtimād edip der-ḥāl mūcibince ḥareket etme. Çünkü ḳadınlar ṭabʿen ṣoñ derece iḥtirāṣa mütemāyil olduḳlarından düşünmeden ṣoñunu ṣaymadan yalan söylerler. Bunlar nāḳıṣatü'l-ʿaḳl olduḳları cihetle söyledikleri yalanıñ netīcesini tefekkür edemezler. Yine meşhūr kelāmdır ʿāḳil dost, ʿaḳılsız düşmenden iyidir. Vaḳt olur ki ʿaḳl u tedbīrden maḥrūm

(101) olanlarıñ doġru sözünden pek vaḫīm şerr ü fesād ḥāṣıl olur. ʿĀḳil ü dānā olanıñ yalanından ise birçoḳ fenālıḳlarıñ öñü alınır.

Ḥattā buña münāsib bir ḥikāye vardır dedikde şāh:

-Söyle de işidelim buyurmaġla vezīr ber-vech-i ātī ḥikāyeye başladı.

Şāh Maḥmūd ile "Ayas"ıñ Ḥikāyesi

-Şāh Maḥmūd-ı Ġaznevīniñ Ḫāṣ Ayas nāmında ġāyet ʿāḳil ü dānā bir vezīri vardı. Bir gün bir dervīş vezīriñ yanına gelip:

-Allāh ʿaşḳına baña şāhdan biraz māl alıver.

Diye ricā vü niyāzda bulunmaḳla "Ayas":

-Yarın ṣabāḥ şāh ṣayd u şikāra gidecekdir. Ḳarşısına çıḳaraḳ duʿā vü ṣenāda bulunduḳdan ṣoñra ey şāh ben bütün ḳuşlarıñ lisānını bilirim de. O zamān şāh benden suʾāl eder. Ben cevābını veririm ve saña şāhdan biraz iḥsān alırım.

Dedi. Dervīş vezīriñ taʿrīfi vechle ḥareket eyledi. "Ayas" şāhıñ berāberinde idi.

-Ey şāh-ı ʿālem bu dervīşi baña ver, ondan ḳuş dilini ögreneyim. Bu lisānı taʿlīm edinceye ḳadar da bu faḳīre medār-ı maʿīşet olmaḳ üzre bir miḳdār iḥsān u inʿāmda bulunuñuz.

Demekle şāh bunu münāsib gördü ve faḳīre yevmiye bir altın nafaḳa taḫṣīṣ

(102) etdi. Bu ḥālde bir müddet geçdikden ṣoñra "Ayas" Sulṭān Maḥmūduñ ḥużūruna gelip

- Ey veliyy-i niʿmetim dervīşden ḳuş dilini ögrendim.

Dedi ve faḳīre birçoḳ inʿām u iḥsān etdirdi.

Bir gün Sulṭān Maḥmūd Ayas ile ṣayd u şikāra gitdiler. Yolda giderken gördüler ki bir aġacıñ üzerinde iki bayḳuş ötüyorlardı. Şāh:

-Ey Ayas ḳuş dilini ögrendim diyorduñ bu ḳuşlarıñ ne dediklerini diñle de baña ḫaber ver.

Diye emr etmekle vezīr biraz diñledikden ṣoñra:

-Şāhım bu ḳuşlardan biriniñ bir oġlu ve dīgeriniñ bir ḳızı varmış oġul babası dīgerinden ḳızını gelin olaraḳ istiyor. Ḳız babası da ḳızı için aġırlıḳ olmaḳ üzre beş yüz ḫarāb ḳarye ṭaleb ediyor. Oġlan babası da:

-Beş yüz ḫarāb köy nedir? Mādām ki Sulṭān Maḥmūd bu iḳlīmde pādişāhdır. Biñ ḫarābe ister iseñ veririm diyor.

Cevābını verdi.

Sulṭān Maḥmūd Ayasıñ bu sözünü işidince ṣoñ derecede müteʾessir olaraḳ:

-Ben bu ḳadar ẓālim miyim ki zamānımda bu ḳadar köy ve şehir ḫarāb olsun? Diyerek hemān emr ile ḥavze-i memālikde ne ḳadar ḫarāb olmuş şehir ve ḳarye var ise cümlesini iʿmār etdirdi.

Ondan ṣoñra ẓulmden tamāmıyla keff-i yed ederek icrā-yı ʿadālete başladı Ayasıñ bu yalanı yüzünden ismi zamānımıza ḳadar ʿadāletle bāḳī ḳaldı.

(103) İşte şāhım vezīriñ yalanına inanıp mūcibince ḥareket etmekle Sulṭān Maḥmūd bu ḳadar ṣevāba ve ibḳā-yı nāmına muvaffaḳ oldu. Şāhımıza da lāyıḳ olan biz vezīrlerine iʿtimād edip ol vechle ḥareket eylemekdir. Eger şāha bundan bir ziyān ḥāṣıl olursa cümlemiziñ başımızı kes.

Dedi. Sāʾir vezīrler de:

-Biz de buña rāżīyiz.

Dediler. Şāh yine şehzādeyi maḥbese gönderip kendi de ṣayd u şikāra gitdi.

Ṣayddan ʿavdetle ḥarem-i sarāya dāḫil olduġu zamān "Feleknāz" şāhı ḳarşılayaraḳ odasına götürdü. Biraz ṣoñra sözü şehzādeye naḳl ile o gün ne olduġunu ṣormaġla şāh yine vezīrleriniñ ricā vü iltimāsı üzerine zindāna gönderdigini söyledi. Bunuñ üzerine mezbūre:

-Gördüñ mü şāhım? Siz baña inanmıyorduñuz. İşte onlarıñ ittifāḳ ederek şehzādeyi siziñ teʾdīb etmeñize meydān vermediklerini ve ṣoñra bir fırṣatda işlerini göreceklerini söylemiş idim. Şimdi sözüm naṣıl taḥaḳḳuḳ ediyor? Veliyy-i niʿmetim bu gece bir ruʾyā gördüm. Hīç şekk ü şübhe yoḳdur ki Ḥaḳḳ Teʿālā onlarıñ ḫıyānetlerini bize iẓhār u irā'e ediyor. Çünkü ruʾyā müʾminiñ vaḥyidir denilmişdir.

Bu gece ruʾyāda gördüm ki siz taḫt üzerinde oturuyorduñuz. Birdenbire ḳarşıñızda bir ejderhā peydā oldu. Bunuñ ḳırḳ başı vardı. Onuñ arḳasında ḥesābsız yılanlar

duruyorlardı. Ejderhā şāhı taḫtı ile berāber yutmaḳ istedi. Üç kere aġzına aldı. Lākin yudamayıp çıḳardı.

(104) Nihāyet o ḳırḳ başdan zehir ṣaçmaġa başladı. Ben de ḳarşıdan:

-Ey şāh ejderhā zehr ṣaçıyor

diye öyle baġırdım ki kendi ṣayḥam ile uyandım.

Şāh bu ruʾyādan tedehhüş edip ṣordu:

-Ġarīb ruʾyā! ʿAcabā bunuñ taʿbīri nedir?

-Efendim bu ruʾyānıñ taʿbīri pek ẓāhirdir. O ejderhā şehzādedir. Ḳırḳ baş da vezīrlerdir. Arḳalarındaki yılanlar onlara uyan ʿavāmdır. Ejderhānıñ sizi yutmaġa çalışması size ḳaṣdıdır. Lākin bunu icrā edemedi. Ḳırḳ başıyla zehr ṣaçması vezīrleriñ onuñla bir olup sizi helāka ittifāḳ etmeleridir. Benim ṣayḥam da size her gün bundan ḫaber verdigimdir. İşte şāhım bu ruʾyānıñ taʿbīr-i ṣaḥīḥi budur. Bu Ḥaḳḳ ṭarafından bir iḫbārdır. Bunlardan ḥaẕer ediñiz. Benim naṣīḥatimi ṭutup oġlanı ḳatl et. Her gün şöyle yapacaġım diyorsuñ ṣoñra bir şey yoḳ, bu çulḫa ile vezīriñ ḥikāyesine beñzer:

Dedikde şāh:

-Ey Feleknāz o ḥikāyeyi naḳl et de işideyim

Dedi. Ḳadın da ber-vech-i ātī ḥikāyeye başladı:

Çulḫa ile Vezīriñ Ḥikāyesi

-Vaḳtiyle bir memleketde bir vezīr-i vālī vardı. Bir gün müşārün-ileyhiñ ḥużūruna bir genc geldi. Ġāyet mükemmel çulḫa olup dünyāda miṯli bulunmaz

(105) bir şāl nesc eyledigini ve bunu yalñız babasınıñ ḫāliṣ evlādı olanlarıñ görüp ḥarāmzādeleriñ görmedigini ʿarż etdi. Vezīr buña bir miḳdār para vererek kendi için bir şāl iʿmāl etmesini emr etdi.

Beş on gün ṣoñra çulḫa bir boġca getirip vālīniñ ḥużūrunda açdı bu boġcada bir şeyʾ yoḳdu. Faḳaṭ vālī ḥāżır bulunanlarıñ kendi için ḥarāmzāde demelerinden iḫtirāzen çulḫanıñ mahāretini vü ṣanʿatını medḥ ederek şālı begendi. Bendegānı da cümleten taḳdīr etdiler.

Çulḫa bu ḫayālī şālı vālīniñ başına şardı. Birçoḳ iḥsān alaraḳ şavuşup gitdi. Vālī bendegānı ile yalñız ḳaldıḳda:

-Söz aramızda ḳalsın. Demek ki ben ḥarāmzāde imişim. Çünkü şālı görmüyorum.

Dedikde ḥużżār da görmediklerini söylediler. Nihāyet meydānda bir şey olmadıġını ve çulḫanıñ ancaḳ para almaḳ için bu yalanı uydurduġunu ve kendilerini aldatdıġını añladılar.

İşte şāhım sen de yarın şöyle yaparım böyle ederim diyorsuñ ṣoñra bir şey yoḳ. Bu gece gördügüm bu ruʾyā şübhesiz bize Cenāb-ı Ḥaḳḳıñ bir iḫṭārıdır. Şāhımıñ ḥayātı vü mülkü tehlikede olduġu gibi benim bed-baḫt başım da tehlikededir diyerek aġlamaġa başladı. Ḥükümdār ḳadınıñ bu girye vü zārīsine acıyaraḳ ve bā-ḫuṣūṣ ruʾyādan müteʾessir olaraḳ:

-Yarın ne olur ise olsun o mücrimi ḳatl ederim. Zīrā gördügüñ ruʾyā pek mühimdir.

(106) Dedikden ṣoñra yatıp uyudu. Ṣabāḥ olup ber-muʿtād dīvāna çıḳdıḳda şehzādeyi celb ile cellāda ḳatlini emr etdi. On üçüncü vezīr ḳıyām ile ricāya başlamaḳ istedikde şāh ġażabla:

-Ṣuṣ! Bir söz söyleme!

Dedi. Ol zamān vezīr ḳoynundan bir kāġıd çıḳarıp:

-Şāhım Allāh ʿaşḳına bu kāġıdı oḳu, ṣoñra istediġiñi yap demekle şāh kāġıdı alıp oḳudu. Bu kāġıdda:

-Şāhım dün ʿilm-i cifr ile şehzādeniñ ṭāliʿine baḳdım. Ḳırḳ gün müddetle ṣoñ derece nuḥūset içindedir. Tehlike-i mevte maʿrūżdur.

Yazılı idi. O ānda ḳırḳ vezīr birden ḳıyām ile:

-Ey şāh-ı ʿadālet-ḫaṣlet Allāh ʿaşḳına ve Muḥammed Muṣṭafā ḥürmetine bu ḳırḳ gün ẓarfında şehzādeyi ḳatl etmek sevdāsından ferāġat edip taḥammül ü ṣabr ediñiz. Ondan ṣoñra ḥaḳīḳat-i ḥāliñ añlaşılması şübhesizdir. Aṣl u esās mesʾele meydāna çıḳdıġı zamān herkes ʿameliniñ cezāsını görsün dediler. On üçüncü vezīr:

-Şāhım bu münāsebetle ḫāṭırıma bir ḥikāye geldi eger müsāʿade ederseñiz ʿarż edeyim.

Demekle şāh naḳlini emr eylediginden vezīr ber-vech-i ātī naḳl-i ḥikāyeye başladı:

Bed-baḫt Şehzādeniñ Ḥikāyesi

-Vaḳtiyle Hindistānda bir büyük pādişāh olup bunuñ ḫayli zamān hīç

(107) evlādı olmamışdı. Bir gün Cenāb-ı Ḥaḳḳıñ ʿināyeti erişip zevcesi ḥāmil ḳalaraḳ doḳuz ay ṣoñra bir şehzādesi dünyāya geldi. Şāh bundan fevḳa'l-ʿāde memnūn u mesrūr olaraḳ fuḳarāya birçoḳ inʿām u iḥsānda bulundu. Maḥbūsları azād etdi. Baʿdehu memleketdeki müneccimleri cemʿ edip şehzādeniñ ṭāliʿini yoḳlatdı.

Müneccimler bi'l-ittifāḳ şehzādeniñ otuz yaşından iʿtibāren altmış yaşına ḳadar necm-i ṭāliʿi nuḥūset içinde olup birçoḳ mezāḥim ü müşkilāt çekecegini söylediler.

Şāh oġlunu Hindistānıñ eñ büyük ʿālimleriniñ taḫt-ı terbiyesine vererek mükemmelen taḥṣīl etdirdi. Şehzāde her dürlü ʿilm ü fende memleketiñ medār-ı iftiḫārı oldu. On sekiz yaşına geldigi zamān ʿaẓīm dügünler yapılaraḳ izdivāc etdirildi. Birbirini müteʿāḳib birḳaç da evlādı olduġundan pederiniñ sürūru ḥadd-i nihāyeye vāṣıl oldu.

Fi'l-vāḳiʿ şehzāde otuz yaşına geldigi zamān iki evlādı ve ḳırḳ ḳadar maʿiyyeti ile bir gemiye süvār olaraḳ teferrüc etmekde iken bir ḳorṣan sefīnesine teṣādüf etdiler. Frenk ḳorṣanları bunları esīr ve gemiyi żabṭ edip kendi memleketlerine götürdüler. Orada şehzādeyi, evlādlarını, adamlarını ayrı ayrı pazarda ṣatdılar. Şehzādeyi alan adam bir tācir olduġundan onu berāberinde sefer-i deryāya götürüp siyāhīler memleketine vardılar.

Tāciriñ o memleketde aḫẕ ü iʿṭāsı ve insān eti yiyen siyāhīler ile münāsebeti olduġundan orada bir müddet ḳaldılar. ʿAvdet eyleyecekleri ṣırada içinde bulunduḳları ḳabīleniñ reʾīsi tācirden şehzādeyi kendisine hediye etmesini

(108) istedi. Tācir de hemān teslīm etdi.

Reʾīsiñ maḳṣadı şehzādeyi bir müddet besleyip ṣoñra kendi ḳabīlesi rü'esāsına onuñla bir żiyāfet çekmek olduġundan esīri dūçār-ı żaʿf olmamaḳ için bir maḥale ḥabs etdiler ve ṭāġ meyveleriyle mükemmelen beslemege başladılar fi'l-vāḳiʿ ḳırḳ gün ẓarfında şehzāde fevḳa'l-ʿāde semizlendi ve ḳuvvetlendi. Baʿdehu ḳollarını baġlayıp kesmek üzre meydāna çıḳardılar. İki siyāhī reʾīsiñ emriyle bunu ẕebḥ etmek için civārdaki bir

ormana götürdüler. Şehzāde orada cān havliyle bir kere silkindi ve ḳollarındaki baġları ḳoparıp siyāhīlere hücūm etdi. Bunlardan biriniñ elindeki ṣatırı alıp her ikisini de ḳatl ederek ormanlar arasından ḳaçdı.

Bu ḥālde birḳaç gün yol alaraḳ dīger bir ḳabīleye yetişdi. Bunlar insān eti ekl eder cinsden degildiler. İçlerinde baʿżı cihetlere gidip gelmiş adamlar vardı. Şehzādeyi görünce ṭutup reʾīsleriniñ yanına götürdüler. Reʾīs-i ḳabīle buña ikrāmda bulundu ve kendine muṣāḥib taʿyīn eyledi. Bir müddet ṣoñra ḳızını şehzādeye vererek dāmād etdi.

Bu ḥālde bir sene mürūr eyledi. Bir gün ḳadın ḫasta olaraḳ vefāt etmekle ʿādetleri vechle cenāzeyi ḳabristāna ittiḫāẕ etmiş olduḳları ḳuyuya indirdiler. O memleketde bir ḳadın veyā bir erkek vefāt etse ber-ḥayāt ḳalan zevc veyā zevcesini de berāber ḳuyuya ḳoymaḳ ʿādet olduġundan şehzādeyi de o ḳuyuya ḳoydular.

Bed-baḫt adam ḳuyuda açlıḳdan ölmege maḥkūm olaraḳ oturmaḳda iken gözleri ḳarañlıġa alışdı. O ṣırada bir genc ḳadınıñ bir kūşede oturmaḳda

(109) olduġunu gördü hemān yanına gidip ṣordu. Bu genc ḳadınıñ iki gün evvel ḳocası vefāt etmiş olduġundan ʿādeti vechle ölü ile berāber ḳuyuya atılmış olduġunu añladı.

Bunlar ḳonuşmaḳdalar iken ḳuyunuñ bir ṭarafından bir ḫomurdu işitdiler. Şehzāde hemān o ṭarafa gitdi ve uzaḳdan bir ışıḳ görmekle bir cānavārıñ deligi olduġunu añlayaraḳ oradan çıḳıp ḳurtulmaġı düşündü ve genc ḳadını berāber alaraḳ o aydınlıġa doġru ileriledi. Biraz gitdikden ṣoñra ḥaḳīḳaten dünyāya çıḳdılar. Oradan ormanlar arasına dalıp gitmege başladılar. Bu ḥālde ḫaylī günler gitdiler.

Nihāyet bir nehr kenārına vāṣıl oldular. Orada bulduḳları bir ḳayıġa binerek dīger sāḥile geçdiler. Faḳaṭ kenāra vāṣıl olduḳları zamān üzerlerine birçoḳ çıplaḳ adamlar hücūm ile bunları ṭutup reʾīsleriniñ ḥużūruna götürdüler. Şehzāde ile ḳadını düşmen memleketlerden gelmiş cāsūs ʿadd ederek ḥabse atdılar. Aylarca maḥbesde ḳaldıḳdan ṣoñra zindāncıyı iḳnāʿ ile firāra muvaffaḳ oldular.

El-ḥāṣıl belādan belāya, felāketden felākete olmaḳ üzre senelerce ṭāġlarda ve ṣaḥrālarda dolaşdılar. Nihāyet bir deryā kenārına vāṣıl oldular. Orada bir sefīneye rāst gelip bindiler. Gemide bulunanlar kendileri gibi beyāż adamlar olduġu cihetle bunları ikrām u iʿzāz eylediler. Ve buralara ne ṣūretle düşmüş olduḳlarını ṣordular.

Şehzāde keyfiyyeti ḫaber verdi ve serencāmını ber-tafṣīl ḥikāye etdi. Gemideki tüccārlar vaḳtiyle Hind şāhınıñ oġlunuñ ḳorṣanlar ṭarafından esīr edilmiş

(110) olduġunu duymuş olduḳlarından şehzādeniñ sözüne inandılar. Şāh ṭarafından birçoḳ inʿām u iḥsāna nāʾil olmaḳ maḳṣadıyla bunları doġruca kendi memleketlerine götürüp şāha ḫaber verdiler. Şāh oġlunuñ otuz sene ṣoñra bu vechle ʿavdetini görünce fevḳa'l-ʿāde memnūn olaraḳ hemān taḫtından inip birini şehzādeye verdi o da gemideki tüccārlara pek büyük ikrām u iḥsānda bulundu.

İşte şāhım bu ḥikāyeden münfehim olur ki insān baḫt-ı saʿīdi naḥs burcuna intiḳāl eyledikde dürlü dürlü belā vü miḥnete mübtelā olur. Ey şāh-ı ʿālem! Bu şehzādeniñ de ṭāliʿinde şu eṣnāda bir nuḥūset vardır. İşte bu naḥs günler geçmedikce gence ḳıymaḳ münāsib degildir. Ṣoñra peşīmān olursuñuz ve ṣoñ nedāmet fāʾide vermez. Yine emr siziñdir.

Şāh bu ḥikāyeyi işitdikde der-ḥāl şehzādeniñ ḫ^{v}ācesini aratdı. Bulamadıḳlarından yine genci zindāna gönderip kendi ber-muʿtād ṣayd u şikāra gitdi.

Vaḳtā ki aḳşam oldu. Şāh ḥarem dāʾiresine ʿavdet eyledikde "Feleknāz" biñ dürlü ʿişve vü nāz ile zevcini istiḳbāl edip odasına īṣāl eyledi ve bir münāsebetle şehzādeyi ṣordu. Şāh o gün de vezirleriñ ricāsıyla ḳatl etmedigini ḫaber verdikde ḳadın yine ʿitāba başlayaraḳ:

-Ey şāh-ı ʿālem. Dünyāda bir adamıñ eñ ṣādıḳ dostu zevcesidir. Çünkü zevci her dürlü saʿādet ü refāhı zevceniñ sāyesinde bulur. Ben de siziñ eñ ṣādıḳ bir cāriyeñizim. Ḥālbuki o vezīrler şehzādeniñ ṭarafını iltizām edip size ḫıyānet ḳaṣd ediyorlar. Onuñ için aramızı bozmaġa

(111) beni siziñ gözüñüzden düşürmege ġayret eyliyorlar. Bā-ḫuṣūṣ bugün ben artıḳ siziñ için ṣadāḳatden başḳa bir şey düşünmemege mecbūrum. Zīrā sizden ḥāmil oldum. Yaḳın zamānda dünyāya bir evlādıñız gelecekdir.

İşte siziñ aṣl evlādıñız ḥelāl süd emmiş oġluñuz benim ḳarnımdadır. Siziñ ḥayātıñıza taḫtıñıza göz dikmiş olan ḫāʾin ḥāşā ki siziñ evlādıñız degildir. Onuñ südünde veyā aṣlında bir fenālıḳ vardır. Bu münāsebetle ḫāṭırıma bir ḥikāye geldi. Emr eder iseñiz naḳl edeyim.

Dedikde şāh ḥikāyeyi emr etmekle Feleknāz ber-vech-i ātī naḳl-i vaḳʿaya başladı:

Şāh ile Şeyḫiñ Ḥikāyesi

-Zamān-ı ḳadīmde bir büyük şāh vardı. Bunuñ dār-ı dünyāda evlādı yoḳdu. Bundan dolayı ṣoñ derecede müteʾessir ü maḥzūn idi. O zamānlarda duʿāsı müstecāb bir şeyḫ-i muḥterem mevcūd olup şāh bir gün şeyḫden kendine bir evlād iḥsānı için Cenāb-ı Ḥaḳḳa duʿā etmesini ricā eyledikde şeyḫ:

-Cenāb-ı Ḥaḳḳ kerīmdir. Bizden duʿā ondan iḥsān. Dergāha bir ḳurbān gönderiñiz. Dervīşler yesinler. Duʿā edelim. Allāh iḥsān buyurur.

Demekle şāh pek sevdigi ve ṣūret-i maḫūṣada besletdigi bir ḳoçu tekyeye gönderdi. Dervīşler bunu ḳurbān edip pişirdiler. Yemekden bir ṣaḥan da şāha gönderip mütebāḳīsini yediler. Ṣoñra da duʿā etdiler.

(112) Cenāb-ı Ḥaḳḳ luṭf u kerem buyurup şāhıñ zevcesi ḥāmil ḳaldı. Doḳuz ay ṣoñra gün gibi bir oġlan doġurdu. Şāh bu şehzādeniñ ḳudūmundan memnūn u mesrūr olaraḳ memleketde üç gün üç gece şehr-āyīn yapdırdı. Fuḳarā vü muḥtācīne birçoḳ inʿāmda vü iḥsānda bulundu. Bir müddet ṣoñra yine şeyḫe ricā edip:

-Ey şeyḫ-i ʿālī-himmet. Yine bir duʿā etseñiz de Allāh Teʿālā baña ikinci bir evlādı verse. Çünkü duʿāñız müstecābdır.

Dedikde şeyḫ kemāfi's-sābıḳ:

-Bizden duʿā ve ondan iḥsān: Siz yine bir ḳurbān gönderiñiz.

Demekle şāh bu defʿa aḫırındaki küheylānlardan birini gönderdi. Dervīşler bunu ṣatıp yerine et ve pirinc alıp loḳma iḥżār etdiler ve bu defʿda bir ṣaḥan şāha gönderip mütebāḳīsini ekl eyledikden ṣoñra duʿāda bulundular.

Luṭf-ı Ḥaḳḳla sulṭān ḫānım ḥāmil ḳalaraḳ yine bir oġlan doġurdu. Şāh bu ikinci şehzādeniñ tevellüdü dolayısıyla ḥāṣıl olan kemāl-i sürūr u ḥubūrundan bütün maḥbūsları ʿafv etdi. Fuḳarāya żiyāfetler çekdi.

Bir müddet ṣoñra şeyḫden üçüncü bir evlād için duʿāyı ricā eyledikde şeyḫ yine ḳurbān istedi. Bu defʿa şāhıñ bir güzel ḳaṭırı vardı. Onu tekyeye irsāl etdi. Dervīşler ḳaṭırı ṣatıp bedeliyle ḥelvā yapdılar ve bir ṭabaḳ da şāha gönderdiler.

Bi-ḥikmet-i Ḫudā sulṭān ḥāmil ḳalaraḳ üçüncü bir şehzāde dünyāya geldi. Muʿallimler ve ḫ^{v}āceler taʿyīn edilerek taḥṣīl ü terbiyelerine ṣoñ derece ihtimām olundu. Büyük oġlu ġāyet cesūr u bahādır, ikinci oġlu ṣoñ

(113) derece ḫayr-ḫ^{v}āh u müdebbir, küçük oġlu ise fevḳa'l-ʿāde ḫuysuz ve mużur çıḳdı. Şāh iki iyilik oġullarından pek memnūn ve küçük oġlundan ise ṣoñ derece maḥzūn idi. Bir gün şeyḫe dedi:

-Kāşkī bu üçüncü oġlanıñ tevellüdünü duʿā etmemiş olsa idiñ. Bunuñ üzerine şeyḫ gülerek:

-Şāhım bunda ḳuṣūr ve ḳabāḥat siziñdir. Dergāha ilk ḳurbān olaraḳ bir ḳoç gönderdiñ. Cenāb-ı Ḥaḳḳ saña ḳoç gibi cesūr ve bahādır bir evlād verdi.

İkinci ḳurbān olaraḳ bir küheylān gönderdiñ. Allāh Teʿālā da saña küheylān gibi aṣīl ü necīb bir evlād iḥsān etdi.

Üçüncü ḳurbān olmaḳ üzre bed-aṣl bir ḳaṭır gönderdiñ. Mevlā da saña ḫuysuz bir ḥarāmzāde yolladı.

Cevābını verdi. Bunuñ üzerine şāh mütenebbih oldu. Her ne yapdıysa ıṣlāḥ edemediginden nihāyet üçüncü oġlunu ḳatl etmedikce rāḥat olamadı. Ancaḳ iʿdāmdan ṣoñra rāḥat u ḥużūra erdi.

İşte şāhım maʿlūmuñuz olsun ki bu oġlan da onuñ gibi ḥarāmzādedir. Şübhesizdir ki siziñ evlādıñız degildir. Çünkü ḥarāmzādelik yalñız zinādan olmaz. Ḥarām loḳmadan da ḥāṣıl olur. Bināʾen-ʿaleyh bu oġlan yā veled-i zinā veyā ş̲emere-i ḥarāmdır. İşte aṣīl ü necīb evlādıñ yoldadır dedi. Şāh Feleknāzıñ bu ḥikāyesini işidince kendi kendine:

-Yarın onuñ işini görürüm.

Diyerek yatıp uyudu. Ertesi ṣabāḥ dīvāna çıḳdıḳda şehzādeyi

(114) celb ile iʿdāmı cellāda emr verdi. Der-ḥāl on dördüncü vezīr ḳalḳaraḳ:

-Ey şāh-ı pür-tedbīr! Ḳadın sözüne uyup şehzādeye ḳıymaḳ revā degildir. Çünkü biz cümlemiz emīniz ki şehzāde siziñ ṣādıḳ bendeñiz evlādıñızdır. Ondan siziñ mülküñüze ve ḥayātıñıza bir dürlü fenālıḳ gelmek imkānı yoḳdur. Şübhesizdir ki bu mesʾelede bir

ḳadın mekri vü fitne-ḥissī vardır. Ḳadınlarıñ mekr ü ḥīlesinden degil benī-beşer melekler bile ḳurtulamamışdır. Buña Hārūt ve Mārūt ḥikāyesi şehādet eder.

Dedikde şāh vezīre bu ḥikāyeyi naḳl etmesini emr eylemekle mūmā-ileyh ber-vech-i ātī naḳle başladı:

Hārūt ve Mārūt Ḥikāyesi

-Cenāb-ı Ḥaḳḳ benī-Ādemi ḫalḳ ve şeyṭānıñ iġvāsıyla zelle-i maʿlūmeyi icrāyı müteʿāḳıb cennetden arża inzāl eyledikden ṣoñra evlād u aḥfādı çoġalıp yeryüzünde icrā-yı fesāda başladılar. O zamān meleklerden baʿżılarınıñ ḫāṭırına geldi ki:

-ʿAcabā Rabbimiz bunları ne için ḫalḳ etdi? Bunlar icrā-yı fesād ediyor, ḳan döküyorlar.

Bunuñ üzerine ʿālimü'l-ġuyūb ḥażretleri meleklere buyurdu:

-Eger sizde de benī-Ādemde ḫalḳ eyledigim nefsi ḫalḳ etmiş olsam siz de icrā-yı fesād ederdiñiz.

(115) Melekler:

-Ḫayır yā Rabbī! Biz ḳaṭʿiyyen fesād işlemeyiz ve onlarıñ yapdıḳları gibi fenālıḳ etmeyiz.

Dediler. Bunuñ üzerine Cenāb-ı Ḥaḳḳ melāʾikeniñ eñ ʿābid ve zāhidlerinden olan Hārūt ve Mārūt nāmındaki iki melek de nefs-i emmāreyi ḫalḳ edip bunları dünyāya gönderdi. Bu melekler gelip bir ḳadınıñ ḫānesine misāfir oldular. Ḳadın ġāyet güzeldi. Bunu görünce ʿāşıḳ oldular ve ṭaleb-i viṣālde bulundular.

Ḳadın:

-Duruñuz biraz şarāb getireyim. İçip ẕevḳyāb olalım. Ṣoñra size teslīm-i nefs ederim.

Dedi ve bir dostu şarāb getirdi. Üçü birden bunu içdiler. Sarḫoş oldular. O ṣırada ḳadın ile buluşdular. Baʿdehu ḳadın:

-Şimdi ḳocam gelir ve sizi burada bu ḥālde görür ise hepimizi telef eder. Yāḫūd baġırıp çaġıraraḳ cümlemizi rezīl ü bed-nām eyler. Bināʾen-ʿaleyh şāyed gelir ise der-ḥāl

üzerine hücūm edip ḳatl ediñiz ki biz de tehlikeden ḫalāṣ olalım. Rüsvā-yı ʿālem ü bed-nām olmayalım.

Demekle Hārūt ve Mārūt buña rāżī oldular. O ṣırada ḳadınıñ zevci geldi. Melekler mezbūreniñ tertībi vechle ḥerīfi üzerine hücūm ederek ṭutup itlāf u ḳatl etdiler.

İşte feriştehler bile ḳadınıñ mekr ü ḥīlesiyle hem şarāb içdiler hem zināda bulundular ve hem de ḳatl-i nefs cürmünü irtikāb eylediler.

(116) Bundan maʿlūm oldu ki ḳadınıñ mekr ü ḥīlesi pek büyükdür. Buña iʿtimād ederek muʿāmele etmek cāʾiz degildir. Şehzādeniñ ḥayātına böyle belā tedḳīḳ ü taḥḳīḳ ḳıymaḳ ṣoñradan nedāmeti mūcib olur. Bināʾen-ʿaleyh imhāl buyuruñuz bir müddet geçsin. Elbette ḥaḳīḳat-i aḥvāl añlaşılır. O zamān emr siziñdir.

Şāh bu ḥikāyeyi diñledikden ṣoñra şehzādeyi zindāna gönderdi ve kendi de ṣayd u şikāra gitdi.

Aḳşam ḥarem-sarāya ʿavdetinde Feleknāz yine bir münāsebet düşürerek şehzādeniñ mesʾelesini ṣorduḳda şāh o gün de on dördüncü vezīriniñ ricāsıyla ḳatl etmedigini söyledi. Mezbūre kelāma āġāz ile:

-Şāhım bugün bütün müneccimleri sarāya celb etdim. Ḳarnımdaki çocuġuñ erkek veyā ḳız mı olduġuna ve ṭāliʿine baḳdırdım. Erkek bulunduġunu ve ġāyet mesʿūd u baḫtiyār bir şehzāde olduġunu söylediler.

İşte şāhım seniñ yerini ṭutacaḳ senden ṣoñra vāriṯ-i tāc u taḫt olacaḳ mesʿūd u baḫtiyār oġluñ yoldadır. Dīger ḫāʾin oġlana ḳaṭʿiyyen iḥtiyāc yoḳdur. Ẕāten ondan size ve bize ḫayr gelmek meʾmūl degildir. Çünkü aḫlāḳsız ve bed-aṣldır. Bu işde ġāfil olmaḳ maʿāẕallāh büyük bir fenālıġı intāc eder. Bunuñ ṣoñu esrārkeşleriñ ḥikāyesine döner dedi. Şāh:

-Naḳl et de bu ḥikāyeyi işideyim.

Emrini vermekle Feleknāz ber-vech-i ātī söze başladı:

(117)

Esrārkeşleriñ Ḥikāyesi

-Bir gün birḳaç esrārkeş arḳadaş olaraḳ seyāḥate çıḳarlar. Yolda giderler iken yerde bir altın bulurlar hemān onu alaraḳ ilk vāṣıl olduḳları şehrde bir aşcı dükkānına gidip bir altınlıḳ yemek sipāriş etdiler ve şehriñ ḫāricindeki bir kulübeye gönderilmesini söyleyerek oraya gitdiler.

Aşcınıñ çıraḳları ṭaʿāmı getirip ortaya ḳoydular.

Esrārkeşler sofraya oturup yemege başladıḳları ṣırada kulübeniñ açıḳ bulunan ḳapısını örtmegi düşünerek içlerinden birine:

-Haydi şu ḳapıyı ört birṭaḳım münāsebetsiz adamlar gelip bizi rāḥatsız etmesiñ.

Dediler. O da:

-Ḫayır, ben ḳalḳıp örtmem, sen ört.

Diyerek aralarında münāzaʿaya başladılar. Nihāyet eñ evvel kim söz söyler ve ses çıḳarır ise ḳalḳıp ḳapıyı örtmesine ḳarār verdiklerinden cümlesi sükūt ile beklemege başladılar. O ṣırada bir sürü köpek içeri girip yemegi yemege müsāraʿat eylediler ise de ḳalḳıp ḳapıyı ḳapamaġa mecbūr olacaġı ḫavfıyla hīçbiri ses çıḳarmadı.

Sofrada ṭaʿāmdan da eṣer ḳalmadı. Nihāyet esrārkeşlerden yemekden biraz

(118) ekl etmiş ve aġzı bulaşıp ṣaḳalına da birḳaç dāne pilav düşmüş olan biriniñ üstüne bir köpek gelerek aġzını yalamaġa başladı.

Kelb o ṣırada ḥerīfiñ dudaġını da ışırmaġla cānı yandıġından:

-"Of" diyerek kelbi ḳoġdu.

Dīger esrārkeşler hep birden:

-Haydi ḳalḳ ḳapıyı ört.

Diye bağırdılar. Bunuñ üzerine ḥerīf:

-Köpekler bütün yemekleri yedikden ve benim de dudaġımı ışırdıḳdan ṣoñra ḳapıyı ḳapamaḳ ne işe yarar? Ġaflet ü nādānlıḳ ile bu ḳadar niʿmeti elden ḳaçırdıḳ.

Dedikde cümlesi yapdıḳları ḫaṭāyı añladılar. Nādim ü peşīmān oldular.

İşte şāhım bu ḥikāyeyi söylemekden maḳṣadım ṣoñ peşīmānlıġıñ fāidesi olmayacaġını göstermekdir.

Bu ḫāʾin oġlan size bir żarar īrāṣ eyledikden ṣoñra oña yapılacaḳ cezānıñ ne ḥükmü olur? Ġaflet ü müsāmaḥa bu gibi ḫuṣūṣda cāʾiz degildir.

Dedi. Şāh bu ḥikāyeden mütenebbih olaraḳ ve:

-Yarın īcābını icrā ederim.

Diyerek yataġına yatdı. Ertesi gün ʿale'ṣ-ṣabāḥ dīvāna çıḳıp şehzādeyi celb etdirdi ve cellāda der-ḥāl iʿdām etmesini emr eylemekle on beşinci vezīr ḳıyām ederek:

(119) -Ey şāhım şehzādeyi böyle bilā-teʾemmül ü tedḳīḳ ḳatl ü iʿdām münāsib degildir. Çünkü ciger acısıyla helāk olan şāh gibi siz de aġlayaraḳ helāk olursuñuz.

Dedikde şāh:

-Bu ḥikāyeyi söyle de işidelim.

Demekle vezīr ber-vech-i ātī ḥikāyeye başladı:

Evlād Acısıyla Helāk Olan Şāhıñ Ḥikāyesi

Zamān-ı evāʾilde bir şāh olup bunuñ da ġāyet ʿāḳil ü müdebbir fevḳa'l-ʿāde cesūr u bahādır bir oġlu vardı. Bir gün şehzāde yürek ṣancısı ile ḫastalandı. Memleketde ne ḳadar hekīm ü ṭabīb var ise cümlesi celb edilerek tedāvisine ihtimām olundu ise de bir fāʾide ḥāṣıl olmadı nihāyet şehzāde bu ḫastalıḳla vefāt etdi.

Oġlunuñ irtiḥālinden ṣoñ derece müteʾeṣṣir ü maḥzūn olan şāh çocuġuñ ḫastalıġı añlaşılmaḳ içün ḳarnınıñ yarılıp muʿāyene edilmesini emr etmekle eṭibbā şehzādeniñ cesedini yardılar ve muʿāyene eylediklerinde ḳalbiniñ üzerinde bir kemik buldular.

Şāh bu kemigi kesdirip kendine bir bıcaḳ ṣapı yapdırdı. Bir müddet ṣoñra bir gün şāh kendi eliyle bir ḳarpuz kesip yemek ārzū eyledi. Ḳarpuzu kesdi ve bıçaġı ḳarpuzuñ ḳabuḳları üzerinde bıraḳdı.

Bir müddet ṣoñra gördü ki kemigiñ ḳarpuza temās eden cihetleri erimişdi. Bunu görünce:

(120) -Eyvāh! ʿİlletiniñ ʿilācı ḳarpuz imiş, yazıḳ ki bilemedik.

Diyerek aġlamaġa başlamışdır. Nihāyet evlādınıñ acısıyla āh u zār içinde yürek acısıyla vefāt etmişdir.

İşte şāhım siz de evlādıñızı telef eder ve ṣoñra bunuñ bir ġaraża veyā mekre ḳurbān olduġunu añladığıñızda acısıyla telef olursuñuz. Binā'en-'aleyh böyle bir mu'āmelede isti'cāl münāsib degildir.

Şāh vezīriñ bu ḥikāyesini diñledikden ṣoñra o gün de ḳatl-i şehzādeden vazgeçerek tekrār zindāna gönderdi ve kendi de ber-mu'tād ṣayd u şikāra gitdi.

Vaḳtā ki aḳşam olup şāh ḥareme 'avdet etdi. Kendisini hezār nāz u niyāz ile istiḳbāl eden zevcesi yine bir münāsebet düşünerek şehzāde mesā'elesini ṣordu.

Şāh o gün de vezīrleriniñ ḳatline meydān vermediklerini binā'en-'aleyh zindāna gönderdigini söyledi. Bunuñ üzerine ḳadın kelāma āġāz ile vezīrleriniñ naṣīḥatlerini çürütmek ve şehzādeyi ḳatl etdirmek için biñ dürlü ḥīle vü desīseye ibtidār etdi ve yine bir ḥikāye ile şāhıñ ġażabını taḥrīk etdi.

El-ḥāṣıl her gün ṣabāḥ dīvāna çıḳıp şehzādeyi ve cellādı celb ile ḳatli için emr eyler ve der-ḥāl vezīrlerden biri ḳıyām ile ricā vü niyazda bulunup münāsib bir ḥikāye naḳl ederek çocuġuñ ḳatli ḫuṣūṣunu te'ḫīr ederdi. Aḳşam ise Feleknāz şāhıñ āteş-i ḥiddet ü ġażabını taḥrīk

(121) eylerdi. Bu ṣūretle ḳırḳ gün geçdi. Her gün bir vezīriñ ricāsı dolayısıyla şehzādeyi ḳatl etdirip intiḳām alamadığından kīn ü 'adāveti ṣoñ dereceye varmış olan Feleknāz ṣoñ ve ḳaṭ'i bir tedbīr düşündü.

Vezīrleri daḫı şāhıñ ġażabına uġradıp onlardan da intiḳam almaḳ için bir ḥīle tertīb etdi.

Aḳşam olup şāh ber-mu'tād ṣayd u şikārdan 'avdetle ḥarem-sarāya dāḫil olduġu zamān Feleknāz istiḳbāle musāra'at etmedi. Odasında bir kūşede oturmuş aġlıyordu. Çamaşırlarını ve mücevherātını bir iki boġcaya baġlayıp ḥāżır etmişdi. Şāh bu ḥāli görünce yanına gelip ne için aġladığını ṣordu.

Mezbūre tertībgerdesi olan ḥīleyi mevḳı'-ı icrāya ḳoymaḳ ṣırası geldigini görerek dedi:

-Şāhım Cenāb-ı Ḥaḳḳ vücūd-ı hümāyūnuñuzu tehlikelerden muḥāfaẓa buyursun cāriyeñiz artıḳ burada ḳalmaḳ istemiyorum. Müsāʿade buyuruñuz da pederimiñ nezdine gideyim.

-Bu sözüñ maʿnāsını añlamıyorum. Ne için buradan gitmek istiyorsuñ? Buña sebeb nedir?

-Şāhım bu ḳadar gündür başıñızda dönmekde olan tehlikeyi size bir dürlü añladamadım. Ḫāʾin oġluñuz ile vezīrleriñ size ḳaṣd etmek üzre ittifāḳlarını nice temṯīller ve ḥikāyeler ile söyledigim ḥālde ḳulaḳ aṣmadıñız. Şimdi baña da ḳaṣd edeceklerini biliyorum. Çünkü ḥīle vü fesādlarını meydāna çıḳarmaġa çalışdıġımı biliyorlar. Menvī-yi żamīrlerini icrā eyledikleri zamān baña da kim bilir

(122) ne gibi işkenceler edeceklerdir. Siz helāk olduḳdan ṣoñra ben de dünyāda yaşamaḳ istemem gitmek ārzū edişim kendi başımdan ḳorḳum için degildir. Ancaḳ siziñ gözümüñ öñünde maḥv u fenā edildigiñizi görmege taḥammül edemeyecegimden hīç olmaz ise uzaḳda bulunmuş olayım.

-Demek ki siz tehlikeyi muḥaḳḳaḳ biliyorsuñuz?

-Bunda ḳaṭʿiyyen şübhe yoḳdur. Çünkü evvelce de ʿarż etmiş olduġum vechle bunu bi'ẕ-ẕāt şehzāde söyledi ve ittifāk etmegi teklīf eyledi. O ḳadar müddetdir vezīrleriñ bunu ḥimāye etmeleri size benim ḥaḳḳımda dürlü dürlü iftirālarda bulunmaları onlarıñ da el birligi etdiklerini gösteriyor.

Feleknāz hem aġlıyor hem söylüyordu. Daha büyük dürlü sözlerle şāhı oġlunuñ ve vezīrleriniñ ḥıyānetine tamāmıyla iḳnāʿ eylediginden şāh:

-Yarın ben onlarıñ cezāsını veririm.

Dedi ve yatıp uyudu.

Ertesi gün ale'ṣ-ṣabāḥ dīvāna çıḳdı. Fevḳa'l-ʿāde ġażablı ve ḥiddetli idi. Cellādı şehzādeyi celb ederek vezīrlerle berāber ḳatl ü iʿdāmı için emr verdi.

Şehzādeyi ve ḳırḳ vezīri sarāyıñ öñündeki meydāna çıḳardılar. Evvel emrde şehzādeniñ başı kesilecek olduġu cihetle ellerini arḳasına baġladılar. Cellād genciñ

başına bir mendil ṣararaḳ diz çökdürdü. Ḳılıncını çekerek meydānda bir kere dolaşdı. Şāhıñ ḥużūrunda durdu ve dedi:

-Emr ü fermānıñızı icrā edecegim. Faḳaṭ düşünüñüz. Çünkü kesilen baş geri yerine ḳonmaz, giden ḥayāt bir daha ʿavdet etmez. Ne buyurursuñuz?

(123) Şāh emrini tekrār etdi.

Cellād meydānı tekrār dolaşdı ve şāhıñ öñüne gelerek yine o sözünü tekrār eyledi. Üçüncü defʿa ṣordugu ṣırada şehzādeniñ ḫ^{v}ācesi ḳoşaraḳ gelip bağırdı:

-Duruñuz! Duruñuz!

Herkes müteḥayyir olaraḳ durdular. Üstād şāhıñ öñünde yer öpüp şehzādeyi ne için iʿdām etmek istedigini ṣordu şāh mā-cerāyı naḳl etdi. Ḫ^{v}āce:

-Şāhım bu sözler şehzāde ḥaḳḳında maḥż-ı iftir[ā] vü isnāddır. O siziñ eñ ṣādıḳ bendeñiz ve evlādıñızdır. Size ḫıyānet etmek, bir ḳılıñıza żarar gelmek istemek onuñ için mümkün degildir.

Dedikde şāh:

-Öyle ise ne için laf söylemiyor? Ṣordugumuz şeyʾlere cevāb vermiyor?

Dedi. Ḫ^{v}āce:

-Şāhım emr ediñiz şehzādeyi ḥużūruñuza getirsinler. Suʾāl buyuruñuz cevāb versin. Şimdiye ḳadar söylemedigi benim emrim ile idi. Çünkü ʿilm-i nücūm ile ṭāliʿini yoḳladığım zamān ḳırḳ gün ṣoñ derece nuḥūset içinde olduġunu bir söz söyledigi ḥālde ölüm tehlikesine maʿrūż bulunduġunu görmüş idim. Bunuñ için ben iẕin vermedikçe söz söylememegi tenbīh etmişdim. Şimdi ise o müddet geçdi. Artıḳ söz söylemesinde beʾis yoḳdur.

Dedi. Şāhıñ emriyle şehzādeyi ḥużūra getirdiler.

(124) Şāh -Söyle vālideñe benim ḥaḳḳımda ḳaṣdıñ olduġunu ve oña ittifāk ve ṣoñradan izdivāc teklīf etdigini sen söylemediñ mi?

Şehzāde ḫ^{v}ācesiniñ yüzüne baḳdı. Üstād işāretle söylemesini emr eylediginden genc mā-cerāyı olduġu gibi ḥikāye eyledi. O zamāna ḳadar ḳorḳularından sükūt etmiş olan birḳaç cāriye de şehzādeniñ ḥaḳīḳati söyledigini Feleknāzıñ gence nā-meşrūʿ teklīfde bulunduġunu ḳapınıñ öñünde duyduḳlarını beyān ile şehādet eylediler. Nihāyet Feleknāz inkār edemeyip iʿtirāf-ı ḳabāḥat etdi.

Bunuñ üzerine şāh oġlunu der-āġūş ederek gözlerinden öpdü. Vezīrlerine beyān-ı iʿtiẕār ederek onlardan ʿafv diledi. Baʿdehu böyle büyük bir iftirāya cürʾet etmiş olan ḳadınıñ tertīb-i cezāsını emr eyledi.

İki dāne semiz ve azġın at getirdiler. Feleknāzı bunlarıñ ḳuyruḳlarına baġlayıp atları ḳırbacladılar.

Ḥayvānlarıñ biri bir ṭarafa dīgeri öte ṭarafa ḳoşmaġa başlayıp ḳadını iki parça eylediler. Ṣoñra da her parçası bir çalı ve ṭaş üzerinde ḳaldı.

Şāh bu ṣūretle ḳadınıñ cezāsını tertīb ü icrā etdikden ṣoñra oġluna olan muḥabbeti ḳat ḳat tezāyüd eyledi. Bā-ḫuṣūṣ şehzādeniñ ʿilm ü ʿirfānı ʿazm ü ş̲ebātı nezdinde taḥaḳḳuḳ eylediginden onu yerine taḫta geçirip kendisi kūşe-i inzivāya çekilmek fikrine düşerek bu ḫuṣūṣda vezīrleriyle müẕākere vü müşāvere eyledikde erkān-ı devlet bu ṣūrete muvāfaḳat etmediler ve dediler:

-Pādişāhım Cenāb-ı Ḥaḳḳ ʿömr ü ʿāfiyetiñizi firāvān ve sāye-i hümāyūnuñuzu

(125) cümlemiziñ üzerinde dāʾim buyursun. Henūz siz terk-i tāc u taḫt edecek bir sinde degilsiñiz. Bā-ḫuṣūṣ şehzāde ise genc ve tecrübesizdir. Hele ṣoñ günlerde dūçār olduġu felāketden dolayı pek müteʾeş̲ş̲ir bulunmaḳdadır. Bināʾen-ʿaleyh ḳorḳarız ki umūr-ı ʿibād eline geçdiginde genclik sāʾiḳasıyla ifrāṭa ve yāḫūd yeʾs ile tefrīṭe düşer bundan da ʿibādullāh müteżarrır olur.

Bizim bi'l-ittifāḳ reʾyimize göre siz umūr-ı salṭanatı ben yed-i kifāyetiñizde alıḳoyup şehzādeyi ise tedrīcen idāre-i memlekete alışdırmaḳ muvāfiḳdır.

Bunuñ üzerine şāh vezīrleriñ bu reʾyini münāsib görerek bu fikrinden ferāġat etmekle berāber şehzādeyi her gün kendisiyle berāber dīvānda bulunmaġa meʾmūr eyledi. Umūr u ḫuṣūṣāt-ı ḥükūmeti rüʾyetde onuñ reʾy ü fikrini istimzāc ediyor ve böylece zimām-ı idāreyi eline alacaġı zamāna onu iḫżār ediyordu.

Şehzāde analığınıñ ḥaḳḳındaki iftirāsı üzerine pederiniñ ḥiddetini teskīn ederek kendini ḳatlden muḥāfaẓa etmiş olan vezīrleriñ derece-i ḳadr u meziyyetini taḳdīr ile bunlarıñ cümlesine ʿādeten peder gibi muʿāmele yapıyor ve hepsinden ḥüsn-i teveccüh ü muʿāvenet bekliyordu.

Bu ḥālde dört sene mürūr etdi. Şāh evlādını teʾehhül etdirerek mürüvvetini görmek istediginden civār-ı ḥükümdārlardan biriniñ kerīmesiyle ʿaḳd-i izdivāc etdirdi. Ḳırḳ gün ḳırḳ gece dügün yapıldı. Bütün fuḳarāya żiyāfetler çekilip inʿāmlar ve iḥsānlar tevzīʿ olunduḳdan ṣoñra şehzāde bir mübārek sāʿatde zifāfa dāḫil oldu.

Bi-ḥikmet-i Ḥudā sulṭān ḫānım o gece ḥāmil ḳalaraḳ doḳuz ay on gün

(126) ṣoñra nūr ṭopu gibi bir şehzāde dünyāya getirdiginden şāhıñ artıḳ sürūr u ḥubūruna nihāyet bulunmaz oldu.

Mini mini şehzādeye müteʿaddid dāyeler taʿyīn olunup bütün memālikde üç gün üç gece şenlikler yapılıp ber-ḥayāt u refāha nāʾil oldular.

Bir müddet ṣoñra şāh ecel-i mevʿūd-ıla irtiḥāl-i dār-ı bekā etdiginden şehzāde babasınıñ yerine ḥükümdār oldu.

Onlar murādına erdiler. Cenāb-ı Ḥaḳḳ da ümmet-i Muḥammedi cemīʿ maḳāṣıd-ı ḫayriyyesine muvaffaḳ buyursun. Āmīn.

Ṣoñ

SONUÇ

Altı asırlık ömrü boyunca daha çok şiirle kendini gösteren Osmanlı edebiyatı, nesir sahasında da en az şiir türü kadar önemli ve kıymetli ürünler ortaya çıkarmıştır. Ancak klasik Türk edebiyatı sanatçıları manzum türlerle yeteneklerini daha iyi gösterebileceklerini düşündüklerinden nesre çok fazla rağbet göstermemişlerdir. Günümüzde de araştırmacılar daha çok manzum eserler üzerinde çalışmaktadırlar. Buna rağmen göz ardı edilemeyecek kadar mensur eser ve *Tûtî-nâme, Süleymân-nâme, İskender-nâme, Sindbad-nâme, Bahtiyâr-nâme, Câmasb-nâme, Hümâyûn-nâme* gibi birçok mensur hikâye, klasik Türk edebiyatının nesir türü açısından da zengin bir edebiyat olduğunu kanıtlar niteliktedir. Bu tür eserler hâlâ kütüphanelerde araştırmacılarını beklemektedir. Bu sebeple de bu çalışmada, mensur türlerin bir örneği olan Kırk Vezîr Hikâyeleri üzerinde durulmuştur.

Fars ve Hint kaynaklarından da bünyesinde birçok şey barındıran ama asıl kaynağının Arap edebiyatı olduğu düşünülen Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin tercümesine, ilk olarak 15. yüzyılda rastlanmaktadır. 15. yüzyıldan 20. yüzyıla değin hemen her yüzyılda yeniden istinsah edilmiştir. 70'ten fazla nüshasının olması da bunu destekler niteliktedir.

Üzerinde çalıştığımız bu eser, 20. yüzyılda, dönemin yayıncılık alanında üretken ve yetkin şahsiyetlerinden birisi olan Süleymân Sûdî tarafından hazırlanmış ve H. 1338/M. 1919-1920 tarihinde Dersaâdet'te basılmıştır. İncelenen eser 126 sayfadan oluşmaktadır ve 30 tane hikâye başlığı içermektedir. Süleymân Sûdî bu eseri düzenlerken takma isimlerinden biri olan "Himmetzâde"yi kullanmıştır.

Süleymân Sûdî'nin hikâyesinin Topkapı-Revan'da ve İBB Atatürk Kitaplığı'nda bulunan nüshalarla olay örgüsü, özel isimler, hikâyelerde kullanılan atasözü, deyim, ayet, hadis ve dinî ibareler yönünden benzer olduğu görülmektedir. Ancak buna

rağmen metin içerisindeki küçük farklılıklar sebebiyle Süleymân Sûdî'nin bu hikâyeyi herhangi bir sözlü kaynaktan dinleyerek mi veya yazılı kaynaktan okuyarak mı hazırladığına dair kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, bir yazılı kaynaktan esinlenerek hazırladığı düşünülebilir. Süleymân Sûdî'nin bastığı eser sayısı dikkate alındığında Sûdî'nin hikâye yazarlığını maddi gelir elde etme amacıyla yaptığı söylenebilir. 15. asırdan Süleymân Sûdî'nin bu eseri yayına hazırladığı 20. asra kadar Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin tekrar tekrar istinsah edilmiş ve basılmış olması bu hikâyeye gösterilen ilgiyi ortaya koyması bakımından önemlidir.

Bu eser üzerinde çalışırken, başta incelemesini yaptığımız nüshanın da bulunduğu Türk Dil Kurumu nüshası olmak üzere, İstanbul-Ticaret Odası-Dersaadet, Selçuk-Merkez, DTCF 3, BİSAV, Ankara Milli Kütüphane 1-2-3 ve Gaziosmanpaşa-İlahiyat kütüphanelerinde de Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin nüshaları olduğu tespit edilmiştir. Milli Kütüphane 3 nüshası Türk Dil Kurumu nüshasının aynısıdır. Bu çalışmayla birlikte bugüne kadar tespit edilen nüshalara ek olarak 9 farklı nüsha daha bilim dünyasına kazandırılmıştır. Sadece Kırk Vezîr Hikâyeleri üzerinde yapılmış bu çalışmayla 9 nüshanın tespit edildiği düşünüldüğünde diğer mensur hikâyelerin de ortaya çıkarılamamış birçok nüshası olabileceği akla gelmektedir.

Eser içerisindeki hikâyelerin atasözleri, deyimler, ayet ve hadisler aracılığıyla hem devlet adamlarına hem de diğer insanlara nasihatler vermesi göz önünde bulundurulduğunda; eserin hem bir siyasetnâme hem de nasihatnâme türünün bir örneği olduğu söylenebilir. Bu didaktik anlatımının yanı sıra metinde yer alan fantastik olay ve durumlar okurun dikkatini ve ilgisini diri tutması açısından önem arz etmektedir.

Feleknâz üzerinden kadınların kıskanç, hileci ve yalancı oluşu bu sebeple de onlara güvenilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Metinde kadınlar âşufte, mekkâr(e), ayyâr, hilekâr, dessâs, nâkısatü'l-akl, hâin ve hilebâz olarak tanımlanmaktadır. Dinî ögeler –özelllikle de peygamber kıssaları ve mucizeleri-, Feleknâz tarafından anlatılan

hikâyelerde rastlanan vezirlerin ve çocukların kötülükleri ve ihanetleri, ülke yönetimi gibi birçok konuyu içinde barındıran ana ve ara hikâyeler okuyucu üzerindeki merak duygusunu artırmaktadır. Metinde toplumsal tabakalar, hukuk ve inanç sistemi birlikte incelendiğinde eski toplumların yaşam tarzları da açığa çıkmaktadır. Başta pâdişâh ve vezirler olmak üzere birçok farklı meslek kolundan insanlar bulunmaktadır ve metinde suç işleyenler mutlaka cezasını çekmektedir. Hikâyelerde geçen dinî terminoloji göz önünde bulundurulduğunda Allah inancı açık bir şekilde fark edilebilmektedir. Tüm bu özelliklerinin yanında sade ve akıcı diliyle günümüz okurunun da anlayabileceği bir niteliğe sahiptir.

Süleymân Sûdî'den bahseden hiçbir kaynakta onun "*Hikâye-i Kırk Vezîr*", "*Ahlak Düşkünü*", "*Benli Leyla*" isimli üç eserinin adına rastlanmamıştır. Öyle ki Kırk Vezîr Hikâyeleri *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü* içerisinde bile bugüne kadar yer almamıştır. Bu da Kırk Vezîr Hikâyeleri'nin hâlâ gerekli ilgiyi ve dikkati çekmediğini göstermektedir.

Bugüne değin Kırk Vezîr Hikâyeleri üzerinde yapılan çalışmalara bakıldığında bu hikâyeleri bilim dünyasına tanıtan ilk kişinin Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN olduğu anlaşılmaktadır. Gülsevin, 1983 yılında Ankara Üniversitesi'nde *Hikâyet-i Kırk Vezir* adlı bir bitirme tezi hazırlamıştır. Ardından Gülsevin, 1985 yılında V. Milletlerarası Türkoloji Kongresi'nde sunduğu bildirisiyle Kırk Vezîr Hikâyeleri ile ilgili ikinci çalışmayı yapmıştır.

Son zamanlarda bu konuyla ilgili yapılmış birkaç çalışma olmasına rağmen yine de göz ardı edilen Kırk Vezîr Hikâyeleri üzerinde yaptığımız bu çalışmayla mensur hikâye alanına önemli bir katkı sağlamış bulunmaktayız.

KAYNAKÇA

Ağarı, M. (2023). Zaman kavramı: Nedir-Ne değildir?. *Karabük Türkoloji Dergisi*, *6*(1), 123-148.

Akar, Y. (2018). Sürgün romanında kişiler dünyası. R. Korkmaz ve V. Şahin (Ed.). *Romanda kişiler dünyası (Roman karakterlerinin doğası üzerine incelemeler…)* (s. 197-215) içinde. Ankara: Akçağ Yayınları.

Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü 1- Atasözleri sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.

Aksoy, Ö. A. (2013). *Atasözü ve deyimler sözlüğü 2- Deyimler sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.

Aktaş, Ş. (1991). *Roman sanatı ve roman incelemesine giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Albayrak, N. (1995). Enûşirvân. *İslam ansiklopedisi* (Cilt 11, s. 255-256) içinde. İstanbul: TDV Yayınları.

Alptekin, A. B. (1997). *Halk hikâyelerinin motif yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Altay, C. (2023). *Kırk Vezir Hikâyeleri Vambery nüshası (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

Arabacı, H. M. (2006). *Türk tarihi ve kültürü açısından Türkiye'de bulunan Kırım dernek ve vakıflarının önemi* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Ardalı Büyükarman, D. (2009). Moralızade Vassâf Kadri ve Süleyman Sûdî'nin ortak romanları Millî Cinâyât Koleksiyonu. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, *16*(40), 191-208.

Ardalı Büyükarman, D. (2020). Süleyman Sudi. *Türk edebiyatı isimler sözlüğü*. https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/suleyman-sudi

Ardalı Büyükarman, D. (2021). *Millî Cinâyât Koleksiyonu*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Arslan, M. U. (2017). Türk edebiyatında Temîmü'd-Dârî hikâyeleri. *Journal of Turkish Language and Literature, 3*(3), 1-22.

Aslan, E. (2008). *Türk halk edebiyatı*. Ankara: Maya Akademi.

Aykol, U. (2018a). Kırım Ahalî Cumhuriyeti ve Kırım'da ilk bolşevik işgali (1917-1918). *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, 19, 75-103.

Aykol, U. (2018b). Kitabhâne-i Sûdî'nin Hikâye Külliyâtı. *Türk Dili Dergisi*, *CXV*(801), 101-106.

Ayverdi, İ. (2010). *Misalli büyük Türkçe sözlük* (1. bs.). İstanbul: Kubbealtı.

Bayraktar, Y. (2018). Ödünçlenmiş kişilikler: Aydaki adam Tanpınar. R. Korkmaz ve V. Şahin (Ed.). *Romanda kişiler dünyası (Roman karakterlerinin doğası üzerine incelemeler…)* (s. 543-558) içinde. Ankara: Akçağ Yayınları.

Birinci, A. (2012). *Kırk Vezir Hikâyeleri (İnceleme-Metin-Sözlük)* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Birinci, A. (2014). Kırk Vezir Hikâyeleri'nin Türk dili ve edebiyatındaki yeri ve önemi. M. Özkan, E. Doğan, F. M. Sancaktar ve İ. Çeşmeli (Ed.). *VIII. milletlerarası Türkoloji kongresi (30 Eylül-04 Ekim 2013- İstanbul) bildiri kitabı 1* (s. 217-239) içinde. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Bozkurt, K. ve Tekin, N. (2023). Mekân, insan ve edebiyat. *Batman Akademi Dergisi, 7*(2), 238-259.

Bulduk, Ş. (2018). *Tarih-i Kırk Vezir (İlk 126 sayfa)(İnceleme-Metin)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adıyaman Üniversitesi, Adıyaman.

Bülbül, T. (2015). Klasik türk edebiyatı geleneğinde mensur hikâyelerin yaratımı ve aktarımı üzerine. H. Gönel (Ed.). *I. uluslararası Türk kültürü araştırmaları sempozyumu (TÜKAS 2014) bildirileri* (s. 344-348) içinde. Nevşehir: Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları.

Büyük, Ü. (2014). *Şiir ile hikâyenin kesiştiği ortak noktada –Tanzimat'tan Cumhuriyet'e- manzum hikâye* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Can, A. (2013). Romanda zaman meselesi. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 9, 107-137.

Cebecioğlu, E. (2004). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Yayınları.

Çağrıcı, M. (2008). Sabır. *İslam ansiklopedisi* (Cilt 35, s. 337-339) içinde. İstanbul: TDV Yayınları.

Çağrıcı, M. (2011). Teennî. *İslam ansiklopedisi* (Cilt 40, s. 270-271) içinde. İstanbul: TDV Yayınları.

Çavuşoğlu, H. (2017). Gülşen-i Zürefâ: Bir mensur hikâyeler kitabı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 62, 127-137.

Çetin, N. (2009). *Roman çözümleme yöntemi* (7. bs.). Ankara: Öncü Kitap.

Deveci, M. (2018). Karakter yapıları açısından Devlet Ana romanında kişiler dünyası. R. Korkmaz ve V. Şahin (Ed.). *Romanda kişiler dünyası (Roman karakterlerinin doğası üzerine incelemeler…)* (s. 301-317) içinde. Ankara: Akçağ Yayınları.

Devellioğlu, F. (2016). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.

Durmuş, M. (2019). *Süleyman Sûdî'nin polisiye romanları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi, İstanbul.

Elçin, Ş. (1997). *Halk edebiyatı araştırmaları 2* (2. bs.). Ankara: Akçağ Yayınları.

Eliuz, Ü. (2009). Orhan Kemal'in romanlarında bakış açısı ve anlatıcı. *Turkish Studies- Language and Literature*, *4*(8), 1134-1165.

Eliuz, Ü. (2020). Yoldaki yolculuk: Anlatıda zaman. *Route Educational & Social Science Journal*, *7*(6), 170-195.

Emeksiz, A. (2018). Edebî, sosyal ve kültürel faaliyetleriyle Kırımlı Süleyman Sûdî Bey. K. K. Sümer (Ed.). *100. yılında Kırım halk Cumhuriyeti, kurultay ve Numan Çelebi Cihan'ın şehadeti uluslararası sempozyumu (23-24 Şubat 2018- İstanbul) bildiriler kitabı* (s. 70-80) içinde. İstanbul.

Ercan, Ö. (2014). Divan şiirini hukukî bakış açısı ile değerlendirmek: Suç ve ceza. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26, 167-199.

Erdem, M. D. (2018). *Kırk Vezir Hikâyeleri*. Ankara: Pruva Yayınları.

Erginli, Z. (2006). *Metinlerle tasavvuf terimleri sözlüğü*. İstanbul: Kalem Yayınevi.

Eryiğit, C. (2022). Kırk Vezir Hikâyeleri'nde ikilemeler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 31, 422-443.

Forster, E. M. (2001). *Roman sanatı* (Ü. Aytür, Çev.). İstanbul: Adam Yayınları.

Gövsa, İ. A. (t.y.). *Resimli yeni lügat ve ansiklopedi (Ansiklopedik sözlük)* (2. Cilt). İstanbul: İskit Yayınevi.

Güftâ, H. (2011). *Divan şiirinde cehalet*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Güler, A. F. (2022). Cumhuriyetin ilk dönem romanlarında mekân, değişim ve modernizm. *Tezkire Dergisi*, 78, 179-209.

Güleryüz, N. (2021). Roman unsurlarında 'Karakter'. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, *8*(66), 316-321.

Gülsevin, G. (1983). *Hikâyet-i Kırk Vezir* (Yayımlanmamış bitirme tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Gülsevin, G. (1985). Kırk Vezir Hikâyeleri. *V. milletlerarası Türkoloji kongresi: Tebliğler 1. Türk dili 1. cilt (İstanbul, 23-28 Eylül 1985)* (s. 117-126) içinde. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Araştırma Merkezi.

Gümüş, İ. (2019). Süleyman Sûdî'nin Türk folklor tarihindeki yeri. *Millî Folklor*, 123, 124-133.

Gündüz, O. (2023). *Mustafa Hevâyî'nin bilinmeyen mensur iki hikâyesi (İnceleme-Metin)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Gündüz, Ş. (2012). Uzlet. *İslam ansiklopedisi* (Cilt 42, s. 255-256) içinde. İstanbul: TDV Yayınları.

Hafızalioğlu, T. (2002). *Kırk Vezir Hikâyeleri*. İstanbul: Selis Kitaplar Yayınevi.

Haral, H. (2020). Kırk Vezir Hikâyeleri minyatürleri üzerine bir inceleme. *Art-Sanat*, 13, 205-243.

Harman, Ö. F. (1992). Bel'am b. Bâûrâ. *İslam ansiklopedisi* (Cilt 5, s. 389) içinde. İstanbul: TDV Yayınları.

Hawthorn, J. (2014). *Roman analizi* (U. Köse, Ö. Gümüş ve Ö. Bayrak, Çev.). İstanbul: Kesit Yayınları.

Hüseyin Kâzım Kadrî. (1928). *Büyük Türk lügatı: Türk dillerinin iştikâkı ve edebî lügatları (2. cilt)*. İstanbul: Devlet Matbaası.

İspir, M. (2019). Klasik Türk edebiyatındaki hikâyelerde ahlaki eleştiri. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 409-426.

Kanar, M. (2011). *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.

Kanter, M. F. (2018). Tehlikeli Oyunlar romanında kişiler dünyası. R. Korkmaz ve V. Şahin (Ed.). *Romanda kişiler dünyası (Roman karakterlerinin doğası üzerine*

incelemeler…) (s. 319-339) içinde. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kavruk, H. (2022). *Eski Türk edebiyatında mensur hikâyeler* (3. bs.). Ankara: MEB Yayınları.

Kavruk, H. (2003). Kırk Vezir Hikâyelerinde kadın. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 30, 263-303.

Kırkkılıç, H. A. (1993). *Kırk Vezir Hikâyeleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Kızıltan, M. (1991). *Kırk Vezir Hikâyeleri (İnceleme-Metin 1-2)* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Kızıltan, M. (2022). Kırk vezir. *İslam ansiklopedisi* (Cilt 25, s. 473-474) içinde. Ankara: TDV Yayınları.

Kiremitçi, F. (2012). Klasik Türk edebiyatında öğretici mensur eserleri nazma aktarma çalışmaları ve Sâdıkî'nin manzum akaid-nâme örneği. *Turkish Studies*, *7*(1), 1501-1539.

Korkmaz, R. (2018). Sabahattin Ali'nin romanlarında karakterler/kişiler dünyası. R. Korkmaz ve V. Şahin (Ed.). *Romanda kişiler dünyası (Roman karakterlerinin doğası üzerine incelemeler…)* (s. 11-23) içinde. Ankara: Akçağ Yayınları.

Koşik, H. S. (2013). Nûşirevân-ı Âdil'in hikmetlerini içeren mensur bir nasihat-nâme. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 135-144.

Kutlar Oğuz, F. S. ve Uğur, F. (2021). Hz. İsa'ya methiye: Ahmedî'nin "'Îsî" redifli kasidesini mitoloji ve dinler tarihi üzerinden okuma denemesi. *Turkish Studies- Language and Literature*, *16*(3), 1639-1666.

Küçük, S., Öncel, Y. A. ve Pancar, C. (2019a). Erken dönem halk muhayyilesinde tasavvuf: Kırk Vezir Hikâyeleri örneği. Ö. Gökkaya, İ. Kılıcaslan ve B. Demir

(Ed.).*Uluslararası Marmara fen ve sosyal bilimler kongresi (BAHAR 2019) sosyal bilimler bildiriler kitabı* (s. 491-496) içinde.

Küçük, S., Öncel, Y. A. ve Pancar, C. (2019b). Kırk Vezir Hikâyelerinde metin içerik karşılaştırması (İstanbul ve Konya nüshaları). *Turkish Studies, 14*(4), 2003-2012.

Levend, A. S. (2018). *Divan edebiyatı kelimeler ve remizler mazmunlar ve mefhumlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Levend, A. S. (1967). Divan edebiyatında hikâye. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 15, 71-117.

Mazıoğlu, H. (2017). *Eski Türk edebiyatı makaleleri*. Ankara: TDK Yayınları.

Muallim Nâcî. (2021). *Lügat-i Nâcî* (A. Kartal, Haz.). Ankara: TDK Yayınları.

Mütercim Âsım Efendi. (2014). *Kâmûsu'l- Muhît tercümesi (6. cilt)* (M. Koç ve E. Tanrıverdi, Haz.). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

Narlı, M. (2002). Romanda zaman ve mekân kavramları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *5*(7), 91-106.

Nutku, Ö. (t.y.). *Meddahlık ve meddah hikâyeleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Onay, A. T. (2019). *Açıklamalı divan şiiri sözlüğü eski Türk edebiyatında mazmunlar ve izahı* (C. Kurnaz, Haz.). Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.

Özafşar, S. (2012). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü*. İstanbul: İlk Adım Yayınları.

Özalp, N. A. (2014). *Kırk Vezir Hikâyeleri*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Özgül, A. G. (2020). Tarihi metinlerde yalancı eşdeğerlik –Kırk Vezir Hikâyeleri üzerine bir inceleme-. *Turkish Studies, 15*(4), 1993-2000.

Özlek, E. (2014). *Kırk Vezir Hikâyeleri'nde eğitici değerler ve söz varlığı* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.

Özön, M. N. (2015). *Türkçede roman* (A. Kabacalı, Haz.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Pala, İ. (2020). *Ansiklopedik divân şiiri sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Poyraz, Y. ve Azgun, B. (2019). Hüdâyî'nin Begzâd ile Ebû Seyf hikâyesi. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, *2*(2), 1064-1133.

Şahin, S. (2021). *Gece kuşları*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Şahin, S. (2009). "Nâhid Sâmi: Yirminci asrın kibar hırsızı" –Süleyman Sûdî ve E. Âli'nin Gece Kuşları romanı üzerine-. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 1, 179-188.

Şahin, V. (2018). İstanbul'un Bir Yüzü romanında kişiler dünyası. R. Korkmaz ve V. Şahin (Ed.). *Romanda kişiler dünyası (Roman karakterlerinin doğası üzerine incelemeler…)* (s. 25-43) içinde. Ankara: Akçağ Yayınları.

Şeker, A. (2013). *Şeyhzâde- Kırk Vezir Hikâyeleri, Topkapı, Revan 1081 (vr. 1b-35a)(İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Şemseddîn Sâmî. (H. 1317). *Kâmûs-ı Türkî*. Dersaadet: İkdâm Matbaası.

Şengül, M. B. (2010). Romanda mekân kavramı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/The Journal of International Social Research*, *3*(11), 528-538.

Tâhirü'l- Mevlevî. (1973). *Edebiyat lügatı* (K. E. Kürkçüoğlu, Haz.). İstanbul: Enderun Kitabevi.

Tanman, M. B. (1997). Halvethâne. *İslam ansiklopedisi* (Cilt 15, s. 388-393) içinde. İstanbul: TDV Yayınları.

Tanyeri, M. A. (1999). *Örnekleriyle divan şiirinde deyimler*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Tuğrul, G. (2023). *Kırk Vezir Hikâyesinin resimli nüshaları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Turan, F. A. (2004). Motif. *Türk dünyası edebiyat kavramları ve terimleri ansiklopedik sözlüğü* (Cilt 4, s. 406-407) içinde. Ankara: AKM Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe sözlük* (11. bs.). Ankara: TDK Yayınları.

Uludağ, S. (2012). *Tasavvuf terimleri sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Ünal, M. ve Ünal, A. (2020). Divan şiirinde peygamberlerin ele alınışı: Ömer Hulûsî Dîvânı örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *13*(73), 1101-1112.

Üstüner, K. (2014). *Tasavvuf ve klasik şiirimiz*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Vankulu Mehmed. (2015). *Vankulu lügati (2. cilt)* (M. Koç ve E. Tanrıverdi, Haz.). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

Yazıcı, H. (1998). Hikâye. *İslam ansiklopedisi* (Cilt 17, s. 479-485) içinde. İstanbul: TDV Yayınları.

Yılmaz, M. (1992). *Edebiyatımızda İslamî kaynaklı sözler*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Yılmaz, Ö. (2019). *Geçmişten günümüze tasavvuf ve tarîkatlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yurtseven, Y. (2001). Klasik dönem Osmanlı ceza hukukunda ta'zir suç ve cezaları. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *9*(3-4), 265-292.

Zal, Ü. (2015a). Kırk Vezir Hikâyeleri'nin karşılaştırılması (Uppsala ve İstanbul metinleri). *Turkish Studies*, *10*(12), 1275-1318.

Zal, Ü. (2015b). *Kırk Vezir Hikâyeleri-I [Harekeli metin] (İnceleme-Metin-Sözlük)*. İsveç: Gün Förlag Yayınları.

Zal, Ü. (2019). *Kırk Vezir Hikâyeleri-II [Harekesiz metin] (İnceleme-Metin-Sözlük)*. İsveç: Gün Förlag Yayınları.

Zal, Ü. (2023). *Kırk Vezir Hikâyeleri*. İstanbul: Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık.

https://www.toplukatalog.gov.tr/

https://pauctle.com/osmtr/index.php

https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Âl-i%20İmrân-suresi/426/133-135-ayet-tefsiri

https://hadislerleislam.diyanet.gov.tr/sayfa.php?CILT=4&SAYFA=211

https://uckelime.blogspot.com/2012/04/insanlara-merhamet-etmeyene-allah.html

https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Şuarâ-suresi/2937/5-9-ayet-tefsiri

https://sozluk.gov.tr/

https://kutuphaneotomasyon.selcuk.edu.tr/yordam/?p=1&q=tarihi+kırk+vezir&alan=tum_txt

https://katalog.tdk.gov.tr/resource?itemId=4972&dkymId=1377

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 14/03/2025

Tez Başlığı: Hikâye-i Kırk Vezîr (İnceleme-Metin)

Yukarıda başlığı verilen tezimin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 346 sayfalık kısmına ilişkin, 13/03/2025 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 2 'dir.

Uygulanan filtrelemeler*****:

1. ☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
2. ☒ Kaynakça hariç
3. ☒ Alıntılar hariç
4. ☐ Alıntılar dâhil
5. ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezimin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Sevim ARAS

Öğrenci Bilgileri		
	Ad-Soyad	Sevim ARAS
	Öğrenci No	N22139966
	Enstitü Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
	Programı	Eski Türk Edebiyatı

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Doç. Dr. Aysun ÇELİK

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ **SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**	Doküman Kodu *Form No*.	FRM-YL-15
		Yayım Tarihi *Date of Pub.*	04.12.2023
	FRM-YL-15 **Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu** *Master's Thesis Dissertation Originality Report*	Revizyon No *Rev. No*.	02
		Revizyon Tarihi *Rev.Date*	25.01.2024

TO HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

Date: 14/03/2025

Thesis Title (In English): Story of the Forty Vizier (Review-Text)

According to the originality report obtained by my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 13/03/2025 for the total of 346 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is 2 %.

Filtering options applied**:

1. ☐ Approval and Decleration sections excluded
2. ☒ References cited excluded
3. ☒ Quotes excluded
4. ☐ Quotes included
5. ☒ Match size up to 5 words excluded

I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

Kindly submitted for the necessary actions.

Sevim ARAS

Student Information		
	Name-Surname	Sevim ARAS
	Student Number	N22139966
	Department	Turkish Language and Literature
	Programme	Classical Turkish Literature

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
Assoc. Prof. Aysun ÇELİK

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 14/03/2025

Tez Başlığı (Türkçe): Hikâye-i Kırk Vezîr (İnceleme-Metin)

Yukarıda başlığı verilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır.
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne veya ruh sağlığına müdahale içermemektedir.
4. Anket, ölçek (test), mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme gibi teknikler kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen araştırma niteliğinde değildir.
5. Diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri kullanımını (kitap, belge vs.) gerektirmektedir. Ancak bu kullanım, diğer kişi ve kurumların izin verdiği ölçüde Kişisel Bilgilerin Korunması Kanuna riayet edilerek gerçekleştirilecektir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Sevim ARAS

Öğrenci Bilgileri		
	Ad-Soyad	Sevim ARAS
	Öğrenci No	N22139966
	Enstitü Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
	Programı	Eski Türk Edebiyatı

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Doç. Dr. Aysun ÇELİK

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

Date: 14/03/2025

ThesisTitle (In English): Story of the Forty Vizier (Review-Text)

My thesis work with the title given above:

1. Does not perform experimentation on people or animals.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not a research conducted with qualitative or quantitative approaches that require data collection from the participants by using techniques such as survey, scale (test), interview, focus group work, observation, experiment, interview.
5. Requires the use of data (books, documents, etc.) obtained from other people and institutions. However, this use will be carried out in accordance with the Personal Information Protection Law to the extent permitted by other persons and institutions.

I hereby declare that I reviewed the Directives of Ethics Boards of Hacettepe University and in regard to these directives it is not necessary to obtain permission from any Ethics Board in order to carry out my thesis study; I accept all legal responsibilities that may arise in any infrigement of the directives and that the information I have given above is correct.

I respectfully submit this for approval.

Sevim ARAS

Student Information		
	Name-Surname	Sevim ARAS
	Student Number	N22139966
	Department	Turkish Language and Literature
	Programme	Classical Turkish Literature

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
Assoc. Prof. Aysun ÇELİK